

HOMER**ODYSEJA**

W przekładzie:

Lucjana Siemieńskiego

Tower Press 2000

Copyright by Tower Press, Gdańsk 2000

PIEŚŃ PIERWSZA**Zgromadzenie bogów.****Rady Ateny dla Telemacha**

Muzo!¹ Męża wyśpiewaj², co święty gród Troi³
 Zburzywszy, długo błądził i w tułaczce swojej
 Siła różnych miast widział, poznał tylu ludów
 Zwyczaje, a co przygód doświadczył i trudów!
 A co strapień na morzach, gdy przyszło za siebie
 Lub za swe towarzysze stawić się w potrzebie,
 By im powrót zapewnić! Nad siły on robił,
 Lecz druhów nie ocalił: każdy z nich się dobił
 Sam, głupstwem własnym. Czemuż poświęcone stada
 Heliosowi³ pojadła niesforna gromada?
 Za karę bóg też nie dał cieszyć się powrotem.
 Jak było? Powiedz, córo Dios⁴, coś o tem!
 Wszyscy inni, uszedłszy srogiego pogromu,
 Krwawych burz i bitw morskich, wrócili do domu;
 Jego tylko, serdecznie do swoich, do żony
 Tęskniącego, trzymała w skale wydrażonej
 Nimfa Kalypsos⁵, z bogiń najcudniejsza kształtem,
 Pragnąca go małżonkiem przy sobie mieć gwałtem.
 A nawet kiedy nastał w czasów kołowrocie
 Ów rok, iż z woli bogów o prędkim powrocie
 Do Itaki⁶ mógł myśleć, to jeszcze i wtedy
 Nie ujrzał swoich, końca nie widział swej biedy.
 Zgoła wszystkim niebianom żal było tułacza;
 Posejdon⁷ sam mu tylko mściwy nie przebacza
 I wciąż, póki nie wrócił do dom, ścigał w tropy.

¹ Muzo – podobnie jak w Iliadzie, autor zwraca się do muzy z prośbą o pomoc i natchnienie; za muzę poezji epickiej w Grecji uznawano Kaliope czyli Pięknogłosą;

² Męża wyśpiewaj – chodzi o Odysa, który brał udział w zburzeniu „świętego grodu Troi”; jego imię zostaje wymienione dopiero w późniejszych wierszach poematu, lecz z zapowiedzi wiemy, że będzie to opowieść o jego przygodach;

³ Helios – tu: bóg słońce, pojawia się jeszcze później pod imieniem Hyperion czyli „Idący ponad ziemią”, „Idący górą”;

⁴ Dios – Dzeus, Zeus, zrodzony z Kronosa i Gai (stąd też pod imieniem: Kronida, Kronion), władca nieba i ziemi, ojciec bogów i ludzi, jego siedzibą był Olimp; córki Dios⁴ – muzy Pamięci; powszechnie uważane były za dzieci Zeusa i Mnemosyne (bogini pamięci); urodziły się w Pierii lub u stóp Olimpu; każda z nich była opiekunką jakiegoś rodzaju poezji, sztuki, czy nauki;

⁵ Kalypso – nimfa, mieszkanka wyspy Ogygia, Odys przebywał u niej siedem lat; nimfy były boginkami przyrody, opiekowały się jaskiniami, lasami, źródłami i łąkami;

⁶ Itaka – jedna z wysp na Morzu Jońskim, naprzeciw Akermanii; nie jest do końca pewne, czy dzisiejsza Itaka jest ową ojczyzną Odyseusza, jest jednak tak samo górzysta jak wyspa opisywana przez Homera;

⁷ Posejdon – bóg mórz i oceanów; opiekun żeglarzy i rybaków; syn Kronosa i Rei, a zarazem brat Zeusa i Hadesa; wyobrażany był w rydwanie unoszącym się na falach, swoim trójzębem burzył i uśmierzał fale; w mit. rzym.: Neptun;

5

Szczyściem bóg ten był odszedł aż na Etyjopy
Zamieszkujące ziemi rubieże ostatnie,
A rozpadłe w dwóch ludów połowice bratnie:
Z tych jedni wschód, a zachód drudzy zamieszkali;
A gdy ci hekatombę⁸ sutą wyprawiali
Z byków i kóz, Posejdon godował wraz z nimi.
Podonczas Zeus olimpski ze zgromadzonymi
W pałacu swym⁹ bogami zasiadł i w te słowa
Mówił on, rodu bogów i ludzkiego głowa,
Że myśl jego Ajgistem gładkim zaprzątniona,
Którego zabił Orest, syn Agamemnona¹⁰.
Więc o nim myśląc, tak się ozwał w bogów radzie:
»Że też to na karb niebian człowiek wszystko kładzie,
Co dozna złego; chociaż sam swoją głupotą,
Idąc wbrew Przeznaczeniu, ugrzęza w to błoto!
Toż i ninie Ajgistos, w przekór wyrokowi,
Czyż nie porwał małżonki Agamemnonowi
I nie przywłaszczył sobie, a wracającego
Męża czyliż nie zabił? Wszakżem go od tego
Długo naprzód hamował, grożąc srogą karą
Przez czujnego Hermesa¹¹, aby żadną miarą
Nie ważył się zabijać ani brać mu żony,
Gdyż przez Oresta Atryd będzie odemszczony,
Gdy ten w lata dojrzeje, zatęskni do swoich.
Tak go przestraszył Hermes, lecz napomnień moich
Nie słuchał twardy Ajgist; swoje zrobił gwałtem,
Aż dziś za wszystkie grzechy zapłacił ryczałtem«.
Więc na to mu Atene¹² rzekła sowiooka:
»Ojcze, o mój Kronidzie! Cześć tobie wysoka,
Że on zdrajca wziął karę słuszną za swe zbytki:
Oby tak każdy ginął, jak on zbrodniarz brzydki!
Za to serce się kraje, gdy na myśl mi przydzie
Ów nasz dzielny Odysej, co tyle lat w biédzie,
Siedzi tam udręczony, tęskniący za domem,
Na ostrowiu lesistym, wkoło mórz ogromem
Oblany, kędy nimfa mieszka tam urodna,

⁸ hekatomba (gr.) – u starożytnych Greków ofiara ze stu wołów, później nawet większej liczby, składana i poświęcona bogom;

⁹ w pałacu swym... Zeus – chodzi o Olimp, który był siedzibą bogów, greckie „niebo”; Olimp to najwyższa góra w Grecji (2895m. n.p.m.), leżąca na pograniczu Macedonii i Tesalii;

¹⁰ Agamemnon – syn Atreusa i Aeropy; król Myken; dowódca Geków w wyprawie pod Troję; po powrocie z wojny został zamordowany przez żonę Klitajmestrę i jej kochanka Ajgistosa; ojca pomścili syn Orestes i córka Elektra;

¹¹ czujny Hermes – zwany Kyllęńskim, od miejsca swego narodzenia (góry Kyllene w Arkadii); nieśmiertelny syn Zeusa i Mai, obdarzony sprytem i giętkim językiem, pełnił obowiązki pośrednika i posłańca bogów; w mit. rzym.: Merkury;

¹² Atene...sowiooka – córka Zeusa, według mit. wyskoczyła z jego głowy w pełnym rynsztunku; była boginią mądrości i wojny w słusznej sprawie; opiekowała się Odysem i jego rodziną; miejscem kultu tej bogini były Ateny, jej drzewem – oliwka zaś ptakiem – sowa, jej przydomki: Pallas, Pallada, Atene; w mit. rzym.: Minierwa;

6

Córa Atlasa¹³, morze znajdującego do dna,
Barkiem dźwigającego wielkie słupy¹⁴ one,
Na których wisi z ziemią niebo zawieszzone.
Ona to stęsknionego tułacza wciąż trzyma,
Czaruje go pochlebstwem, pieśczołą, oczyma,
By się wyrzekł Itaki. On się nie wyrzeka,
I byle dym itacki ujrzeć choć z daleka,
Już by umarł bez żalu! Ciebież to nie wzrusza,
O mój Olimpski! Za nic masz Odyseusza
Tyle ofiar nam danych pod Troją, gdzie nawy
Argejskie¹⁵ stały? Zeusie! Bądźże nań łaskawy!«
Odpowiedział jej na to Kronid gromowładny:
»Jakiż to z ust twych wyraz wymknął się nieskładny?
I jaż bym Odyseja w pamięci zagubił
Najmędrszego, co tyle obiat¹⁶ składać lubił
Nam nieśmiertelnym, panom na niebie szerokiem?
Li Posejdon go ściga zemstą krok za krokiem
Nieubłaganą za to, że mu tam Kyklopa¹⁷
Polyfema oślepił, najdłuższego chłopa,
Mocnego jak bóg, który w Kyklopów czeredzie;
Więc, że Polyfem z nimfy Toosy ród wiedzie,
Córki Forkisa, morskich strażnika pustkowi,
Co w pieczarze poddała się Posejdonowi,
Gdzie ją napadł – z tych przyczyn Posejdon wre złością
I nie zabić Odysa, ino przeciwnością
Chce go znękać, w powrocie do dom mu przeszkadzać.
Na to sposób: na wiece bogów pozgromadzać
I powrót mu zapewnić. Posejdon gniew złoży;
Sam on nic nie podoła przeciw sile bożej,
Gdy wszyscy nieśmiertelni na niego powstaniem«.
Na to Atene z takim ozwała się zdaniem:
»Ojczy Kronidzie! Władco władających mocarzy!
Jeśli na wiecu bogów ten wynik przeważy,
Żeby Odys powrócił do ojczystych śmieci,
To pchnijmy argobójcę Hermesa, niech leci
Tam, na ostrów Ogygii, i niech nimfie onęj
Pięknowłosej oznajmi wyrok niecofniomy

O powrocie Odysa do domu i bez zwłoki.

Ja tymczasem obrócę na Itakę kroki,

¹³ córa Atlasa – nimfa Kalypso; Atlas – syn tytana Japeta i boginki morskiej Klimeny, brał udział w buncie tytanów przeciw Zeusowi i za karę musiał podtrzymywać sklepienie niebieskie; w końcu został zamieniony w górę – dziś góry Atlas w Maroku, na Saharze;

¹⁴ Barkiem dźwigającego... słupy – tzn. słupy Heraklesa, być może są to Gibraltar i Ceuta;

¹⁵ nawy Argejskie – greckie statki; Argiwi – mieszkańcy Argos, którym władał Agamemnon; u Homera jest to nazwa określająca ogólnie Greków; inne nazwy to Achiwi, Danajowie;

¹⁶ obiata (staropol.) – u dawnych Słowian ofiara kultowa, składana bogom z płodów rolnych i zwierząt;

¹⁷ Kyklop – Cyklop; Cyklopi byli olbrzymami o jednym oku pośrodku czoła, synami Uranosa i Gai, pomocnikami Zeusa w walce z tytanami i współpracownikami Hefajstosa; mieszkali na dzisiejszej Sycylii; przypisywano im wzniesienie tzw. murów cyklopowych w Argos i Mykenach zbudowanych z wielkich głazów niczym nie połączonych, które powstały w epoce mykeńskiej (ok. 1000 lat p.n.e.);

7

W synu ducha poostrzę, rozbudzę w nim żywy

Ogień męstwa, by zaraz na koło Achiwy

Bujnokędziorne zwołał, a tych zalotników

Odprawił – czy już nie dość baranów i byków

Krętorogich mu zjedli? Potem pchnę mołojca

Do Sparty¹⁸ i na Pylos piaszczysty. Niech ojca

Tam szuka i pozbiera o nim różne wieści,

Przy tym wśród ludzi sławy nabędzie i cześci».

To rzekłszy podwiązała złociste sandały

Pod stopki sobie; nimi ponad morskie wały,

Ponad bezbrzeżne stepy buja z wiatru wiewem.

W dłoń pochwyliła oszczep z ciężkim długim drzewem

O miednym grocie; tłumy mężów nim obala,

Gdy ją, córę straszego ojca, gniew zapala

I tak zbiegła ze szczytów Olimpu, aż wreszcie

Stanęła u bram zamku Odysa, tam w mieście

Itace, w ręku oszczep dzierząca spiżowy,

Niby tafijskie księżę: Mentos, gość domowy.

Więc przed gankiem ujrzała dziarskich zalotników,

Igrających wesoło ciskaniem kamyków,

I na skórach tych wołów, co sami pobili,

Porozwalanych. W dworze rojem się kręcili

Keryksi¹⁹, czeladź: jedni mieszali na poły

W kraterach wino z wodą; owi tarli stoły

Smokliwymi gąbkami; ci nieśli zastawy

I rozdzielali mięsne biesiadnym potrawy.

Gościa zoczył Telemach²⁰ podobien do bożka,

Siedzący tam wśród gachów; wzdry myśl jego gorzka,

Bo ciągle obraz ojca stał mu przed oczami:

Oby wrócił, ład zrobił raz z tymi gachami

I wypędził ich z domu! To i cześć odzyska,

I jak pierwiej – zawładnie u swego ogniska.

O tym siedząc wśród gachów myślał, aż Palladę

Ujrzawszy, pobiegł do wrót szybko, choć nierade

Serce w nim, że gościowi tak długo kazano
U wrót czekać. Więc ścisnął przez gościa podaną
Prawicę, a odjąwszy mu z niej włóczń spiżową,
Przemówił doń i takie rzucił lotne słowo:
»Rozgość się, cudzoziemcze; w domu moim witaj!
Zjedz co wprzód, a potem, o co zechcesz pytaj«.
To rzekłszy szedł – a Pallas za nim. Gdy tak w dwoje
Wstąpili na wysokie zamkowe pokoje,
Wzięty oszczep w osobnym postawił skarbczyku,
Opierając go o słup, gdzie innych bez liku

18 Sparta – inaczej Lakedajmon, stolica Lakonii na Peloponezie, siedziba Menelaosa; później stolica potężnego państwa spartańskiego, rywalizującego z Atenami o hegemonię w Grecji; znana z surowych metod wychowania, dużej dyscypliny; Spartaninem był Spartakus, który został przywódcą powstania niewolników w czasach panowania Rzymian; miasto jest najbardziej znane dzięki legendarnej Helenie, żonie Menelaosa;

19 keryks (gr.) – herold, woźny;

20 Telemach – syn Odysa i Penelopy; był małym dzieckiem, kiedy ojciec wyruszył pod Troję;

8

Odysowych oszczepów stało w ładnym szyku.
Zaś samą w krzesła sadił i roboty drogiej
Kobierzec jej podesłał, nożnik dał pod nogi,
Obok niej na chędogiej sam zasiadłszy ławie,
Lecz daleko od gachów, by gość przy tej wrzawie
Niesfornej tłuszczy obiad mógł spokojnie spożyć,
A też, by się z myślami o ojcu otworzyć.
Służebna wraz przyniosła w nalewce złocistój
Na srebrnej misie wodę i łań z drój czysty
Jej na ręce. Stół gładki postawiła przed nią,
A z spiżarni różnego jadał niepoślednio
Zniosła skrzętna szafarka, toż chlebne pieczywo;
Potem krajczy podawał przeróżne mięsiwo
W kopiastych misach, kubki postawił przed nimi,
A keryks je dolewał: wciąż były pełnymi.
Już rzesza butnych gachów weszła do świetlice,
Długim rzędem zasiadła stołki i ławice;
Keryksi wodę do rąk nosili, a chlebne
Kosze na stół stawiały dziewczeczki służebne,
Pachołcy w czasie wino leli zielonawe –
I wszyscy się rzucili rękoma na strawę;
A najadłszy, napiwszy do syta, marzyli
Rozkosznicy o nowej dla się krotchwili.
Do piasów ich ochota i do piosnek brała,
Bez czego by się żadna uczta nie udała.
Więc keryks dał cytarę²¹ Femiowi do ręki,
Co umiał najslawniejsze wywodzić piosenki;
A choć mu wobec gachów śpiewać się nie chciało,
Brząknął w struny i dumę zanucił wspaniałą.
Wtenczas Telemach, schylon ku Atenie głową,

Rzekł z cicha, by nie doszło do nich jedno słowo:
»Miły gościu! Co-ć powiem, niech cię nie pogniéwa:
Patrz, jak gawieź przy śpiewkach i płasach używa,
Bezkarnie trawiąc mienie po wielkim człowiecze,
Którego białe kości deszcz w polu gdzieś siecze
Lub nie grzebione ciało liżą morskie fale.
O, gdyby niespodzianie stanął tu w swej chwale,
Każdy by z nich bez targu za dobrych nóg dwoje
Zrzucił z siebie ten ciężar złota i te stroje.
Lecz snadź rodzaj ten śmierci był mu przeznaczony,
I nic go już nie wskrzesi! A choć i w te strony
Czasem wieść się zapłaczę o jego powrocie,
Lecz któż by wierzył baśniom! – A teraz się do cię
Zwracam, byś ciekawości mojej też dogodził.
Z jakiegoś ludu, miasta? Mów mi, gdzieś się rodził?
Jakeś się dostał? Czyjże okręt do Itaki
Przywiózł cię? Co za jedne te twoje flisaki?
Bo przecież się tu dostać nie mogłeś piechotą.

21 cytara (gr.) – kytara, starogrecki instrument strunowy szarpany, odmiana liry, najważniejszy wśród greckich instrumentów muzycznych;

9

Jedno by prawdę wiedzieć, zapytuję o to.
Pierwszyś to raz w Itace? Czy też ongi może
Bywałeś tu za ojca mojego w tym dworze,
Kiedy się doń zjeżdżało siła zacnych osób,
A on wszystkich w gościnny podejmował sposób?«
Na to mu sowiooka córka Diosowa
Rzekła: »Wszystko, co-ć powiem, prawda aż do słowa.
Mentes jestem, Anchiala mienie się być synem,
A sam władam żeglownych Tafijotów gminem.
Teraz tutaj przybyłem; mam liczną osadę
I do obcojęzycznych ludów morzem jadę,
By za towar żelazny kupić miedź w Temezie.
Od miasta podal stoi okręt, co mię wiezie,
W zatoce Rejtron, u stóp Nejonu leśnego.
Chlubię się, że byłem nieraz gościem ojca twego.
Możesz o to Laerta²² spytać, twego dziadka;
Staruch pono do miasta zagląda dziś z rzadka,
Samotnie doganiając na wsi dni ostatka,
Przy starce, co go karmi strawą i napitkiem,
Gdy w wieczór wróci do dom zmordowany zbytkiem
Łażenia, jak dzień długi, wśród winnicznych wzgórz.
Otóż słysząc, że ojciec twój wraca z podróży,
Tu-m zaszedł. Że go nie ma? Snadź szkodzą mu bogi;
Bo przecież umrzeć nie mógł Odysej nasz drogi.
Pewnie na jakiej wyspie, wkoło oceanem
Oblanej, gdzieś tam kiśnie pod twardym tyranem

Lub wśród dziczy, co gwałtem trzyma go w niewoli.
Otóż chciałbym o jego powrócić ci doli
Z tych przeczuc, jakie w duszę wiali mi niebianie:
Być może, iż co powiem, nareszcie się stanie;
Acz-em nie wieszcz i z lotu ptaszego nie wróżę,
To wiem, że wnet się skończą te jego podróże:
Wróci nasz tułacz, wróci w własny próg domowy;
A choćby go trzymały żelazne okowy,
Wylamie się, ucieknie; wszak nie bity w ciemnię!...
O jednej tylko prawdzie, proszę, oświeć-że mię:
Tyżeś-to w tej osobie własny syn Odysów?
Podobieństwa w nim wiele masz z oczu i rysów.
Widywałem go nie raz, nie dwa, jeszcze wprzódy,
Nim pod Troję popłynął na boje i trudy
Z herojami Achai, co tam popłynęli.
Odtądemy z Odysem już się nie widzieli«.
Na to roztropnie odrzekł Telemach młodziutki:
»Dowiedz się, gościu, z ust mych prawdy bez ogródki:
Że on jest ojcem moim, tak matka powiada.
Ja nie wiem. Tej pewności nikt z nas nie posiada.
Wolałbym jednak synem być po szczęsnym człeku,
22 Laert – Laertes, ojciec Odysa, dziad Telemacha, król Itaki;
10
Co by we własnym gnieździe sędziwego wieku
Dopędzał. Lecz tu u nas mówią pospolicie,
Że ten najniezszczęśliwszy z ludzi dał mi życie«.
Na to mu sowiooka tak odpowiedziała:
»Z woli bogów niepróżna ród twój czeka chwała,
Jeśli Penelopeja²³ takiego ma syna!
Wprzód jednak rzeknij prawdę: jaka to przyczyna
Tych godów i hałasów? Co to wszystko znaczy?
Czy stypa, czy wesele? Bo przecież inaczej
Zwykła uczta wygląda. Patrząc na te gbury
Szumiące, jakby dwór ten nogami do góry
Przewrócić chcieli, każdy przy zdrowym rozumie
Wszedłszy tu, zapomniaby języka w tym tłumie«.
Więc roztropny Telemach jął mu się spowiadać:
»Cudzoziemcze! Jak widzę, pragniesz mnie wybadać.
Słuchajże! Ongi dom ten cnotą, dostatkami
Słynął, póki on jeszcze przebywał tu z nami.
Alić mąż wielki z bogów przekornych wyroku
Znikł ze świata, w bezślednym gdzieś ukrył się mroku.
Ja sam może bym jego tak nie płakał zgonu,
Gdyby był legł z drugimi na polach Ilionu
Lub na rękę przyjaciół skończył już po wojnie.
Wtenczas przynajmniej ludy achajskie przystojnie
Pamięć by bohatera uczciły mogiłą –

Moje imię z nim razem w prawnukach by żyło.
Ale on srogim harpiom²⁴ dostał się w zdobyczy;
Bez widu, słychu przepadł. A syn cóż dziedziczy?
Łzy i ból. Nie dość, że już płaczę nieboszczyka,
Los mię jeszcze innymi kolcami dotyka:
Ilu władyków bowiem panuje w tej stronie
Na lesistym Zakincie, Samie, Dulichionie²⁵,
I wszyscy, co na skalnej Itace rej wodzą,
Zalecają się matce mojej, dom nasz głodzą.
Ona zaś ni odmawia, ni spełnić się śpieszy
Tych ślubów! A tymczasem od drapieżnej rzeszy
Dobytek mój pożarty; wkrótce i mnie schłoną!«
Na to, że była gniewem Atene wzburzoną,
Rzekła: »Przebóg! O, jakże nam tu nie dostaje
Twojego ojca! Zaraz starłby w proch tę zgrają,
Niechby przybył i we drzwiach tej izby się zjawił
W hełmie, ze szczytem, kopie dwie ku nim nastawił,
Taki, jakim go pierwszy-m raz poznał przed laty
W domu u nas, gdzie wesół hulał, chwatał nad chwaty,
Z Efyry gdy od Ila wracał Mermeryda,

²³ Penelopeja – Penelopa, Penelope, żona Odysa, matka Telemacha, córka Ikariosa; uważana za wzór wierności małżeńskiej; przez 20 lat oczekiwała powrotu męża; namawiana przez zalotników, odkładała wybór nowego małżonka do ukończenia całunu dla teścia, a to co utkała w dzień, pruła nocą;

²⁴ Harpie – drapieżne potwory wyobrażane w postaci uskrzydłonych kobiet lub ptaków o ludzkiej głowie; uosabiały gwałtowne wichry, były też uważane za demony porywające dusze;

²⁵ na ... Zakincie, Samie, Dulichionie – chodzi o sąsiadujące z Itaką wysepki na Morzu Jońskim;

11

Dokąd jeździł okrętem myśląc, że mu wyda
Do zatrucia pierzastych strzał mordercze trutki;
Wzdy Ilos dać mu nie chciał, z tej jedno pobudki,
Że mu strach było ściągnąć za to bogów karę;
Więc dał mu je mój ojciec, lubiąc go nad miarę.
Otóż '67dyby się Odys naraz zjawił taki,
Gardła by, klnąc żeniaczkę, dały te junaki!
Lecz w tajnych dotąd losach zapisane stoi,
Czy on wróci, czy pomści, czy nie, krzywdy swojej
W tym tu miejscu. Więc tobie najpierw przykazuję,
Abyś precz z domu wymiótł te rozpustne szuje.
O mój chłopcze! Do słów mych przywiąż udział żywy:
Zaraz jutro na wiecę powołaj Achiwy,
Przemów do nich, na świadki wezwij bogów w niebie;
Gachom rozkaż, by każdy powracał do siebie,
A matce – jeśli pragnie drugiego małżeństwa –
Niech powraca do domu ojca, do rodzeństwa;
Tam wesele jej sprawią, dadzą sute wiano,
Jak przystoi wyprawiać córę ukochaną.
Tobie zaś radzę, jeśli rada moja waży:
Uzbrój łódź, weźmij z sobą dwudziestu wioślarzy

I ruszaj, byś o ojcu mógł dostać języka
Tak z ludzkiego posłuchu, jak od posłannika
Zeusowego, co każdą wieść roznosi lotem.
Wstąp do Pylos, wypytaj Nestora²⁶, a potem
W Sparcie da ci Menelaj²⁷ nowin rozmaitych.
Ostatni on z Achiwów wrócił miedziokrytych.
Gdy się dowiesz, że ojciec zdrów wraca z podróży,
To choćbyś jak był smutny, wycierp rok, nie dłużej,
Tutaj w domu. Przeciwnie, jeżeli doprawdy
Już on nieżyw – to wrócisz tu na wyspę zawdy
I kurhan²⁸ mu usypiesz, stypę jak należy
Sprawisz, i matce męża poszukasz w młodzieży.
A gdy wszystko to spełnisz, jak na cię przystało,
Wtedy obejrz się dobrze, myślą zważ dojrzałą,
Jak byś mógł zalotniki wytracić w tym dworze
Bądź fortelem, bądź wstępnym bojem. O, nieboże!
Trzeba ci już dziecięce porzucić zabawy.
Czyś nie słyszał, do jakiej Orest doszedł sławy
Między ludźmi, że zgładził Ajgista, mordercę,
Który mu ojca zabił? I tyś, moje serce,
Wzrostem, kształtem wybujal: co umiesz, czas dowieść,
Aby późny potomek z dzieł twych uplótł powieść.
Lecz już mi trzeba wracać na okręt w zatoce;

²⁶ Nestor – król Pylos, syn Neteusa i Chloris; był najstarszym z wodzów greckich walczących pod Troją;

²⁷ Menelaj, Menelaos – syn Arteusa, króla Myken, brat Agamemnona; żoną Menelaosa była Helena porwana przez Parysa;

²⁸ kurhan (ukr.) – ziemny kopiec, mogiła z czasów przedchrześcijańskich, występuje często na Ukrainie i w południowej Rosji; taki kopiec sypano w ojczyźnie na cześć bohatera;

12

Czeladź się oddaleniem moim gdzieś kłopoce.
Pamiętaj, com ci mówił, chłopcze, myśl o sobie!«
Młodziuchny mu Telemach odrzekł w tym sposobie:
»Gościu mój! Mówisz do mnie iście tak serdecznie,
Jakby ojciec do syna; zachowam to wiecznie.
Przecież zaczekaj kęsek, choć w drogę ci pilno;
Wykąp się wprzód, dla duszy weź strawę posilną,
Abyś idąc na okręt powracał wesoły,
Obdarzon upominkiem, jakim przyjacioły
Wzajem się obdarzają«.
Atene mu na to:
»Nie zatrzymuj mię; dłuższa zwłoka dla mnie stratą.
Dar, który mi przeznaczasz, przyjmę za powrotem,
Bym go zawiózł do domu i również klejnotem
Cennym ciebie obdarzył«.
I Zeusowa córka
Rzekłszy to, sowiooka, w powietrze wprost furka
Niby ptaszę skrzydlate, do piersi chłopięcej

Wlawszy siłę i męstwo, że odtąd goręcej
Niż wpierv myślał o ojcu. Uczuć miotan mnóstwem,
Domyśliwał się w duchu, że rozmawiał z bóstwem...
Teraz boskie pacholę do gachów wróciło,
Gdzie śpiewał sławny gęślarz. W izbie cicho było,
Słuchali – a on śpiewał powrót oplakany
Spod Troi od Ateny na Greków zesłany.
Kiedy w górne komnaty doszedł śpiew ponury
Do uszu Penelopy, Ikariosa córzy,
Spiesznie zbiegła po schodach na dolne pokoje,
Wždy nie sama, przy sobie miała panien dwoje,
I gachom się zjawiała postać cnej matrony
Stojąca w progu izby wysokosklepionej,
Na lica zapuściła z głów namiotkę cienką,
Z lewej i prawej miała służebną panienkę,
I do boskiego piewcy rzekła, płacząc rzewnie:
»Femiu! Ty innych pieśni więcej umiesz pewnie,
Co ludzi, bogów sławią, a u piewców słyną.
Więc jedną z takich zabrzmij; a oni niech wino
Piją milcząc. Tej nie chcę tylko pieśni jednej
Taką boleścią serce przenika mnie biednej
Już i tak udręczonej tym płaczem ustawnym
Po małżonku, w Helladzie i na Argos sławnym«.
Telemach odrzekł na to: »Matko ukochana!
Za cóż-eś na miłego pieśniarza zdąsana?
Czy że śpiewa, jak czuje? Nie on winien temu,
Raczej Zeusa obwiniaj, że daje każdemu
Mistrzowi takie tylko, jak sam chce, natchnienia.
Nie wiń go, że nam śpiewa Greków utrapienia.
Azaliż nie tej pieśni słuchamy najchętniej,
Co czymśiś nowym w sercu słuchacza odtętni?
13
Raczej ty się do pieśni nastrój w duszy swojej.
Przecież nie sam to Odys nie wrócił spod Troi
– Tylu innych herojów przepadło bez wieści.
Lepiej wróc do się, pilnuj roboty niewieściej,
Wrzecziona i krosienek. Naganiaj, by żwawo
Dziewczęta pracowały. Rozkaz mężów sprawą,
A i moją. Jam przecież pan tutaj we dworze«.
I cofnęła się matka w zdumionej pokorze
Mądrą synowską mowę rozważając w sobie,
A wszedłszy do swych komnat da folgę żalobie,
Pamięć męża rzewnymi oblewając łzami,
Póki Pallas jej powiek nie potrząsa snami.
W ciemnej izbie znów wrzawę wszczęli zalotnicy.
Każdy z nich rad się dobrać do niej, do łożnicy.
Lecz Telemach słowami powściągnął zbytników:

»Matki mej zalotnicy, niechajcie tych krzyków!
Nie lepiej-ż przy tych godach zażyć krotchwili,
I takiego pieśniarza nie stokroć-że milej
Słuchać, kiedy boskimi dźwięki nas czaruje?
Jutro w rynku na wiecę wszystkich powołuję,
By obwieścić mój rozkaz krótko, węłowacie:
Fora ze dwora! Innych schadzek czy nie macie,
Gdzie byście swój lub cudzy zjadali dobytek?
Lecz jeśli na tym rozkosz wasza i pożytek,
Aby mi nie zostawić w domu kęsa chleba,
To i mnie zjedzcie! Zaklnę nieśmiertelne nieba,
A może Zeus te psoty równym spłaci płatem,
I wszyscy gardło dacie na miejscu tu, na tem!«
Tak mówił. Oni wargi przygryźli. Skąd taka,
Dziw im, wzięła się buta dziś u Telemaka?
Więc Antinoj, Eupejta syn, nabrał go z góry:
»Pewnie cię, Telemachu, nauczył bóg który
Tak hardo się odzywać tutaj w naszym gronie?
Obyś tylko w Itace nie dał mu, Kronionie²⁹,
Panować, choć na niego władza spada z ojca!«
Na to mu wręcz odcięła roztropność mołojca:
»Antinoju! Czczej sprzeczeki z tobą nie prowadzę,
Lecz jeśli Zeus ją da mi, to wezmę tę władzę.
Alboż to zostać królem masz za rzecz tak podłą?
Zaprawdę nic w tym złego: otworzy się źródło
Dochodów, zbogaciejesz i sam wzrośniesz w cześci.
Przecież achajskich kniaziów niemało się mieści
Na tej wyspie, bądź młodych, bądź w starym już wieku,
Aby to berło wzięli po wielkim człowieku.
Dla mnie dość, żebym dom mój utrzymał spokojnie
I sługi, które Odys wziął łupem na wojnie«.
Eurymach, syn Polyba, na to się ozowie:

²⁹Kronion – por. przypis do przypisu 4;

14

»O tym, mój Telemachu, rozstrzygną bogowie,
Kto na przyszłość itackim ma władać ostrowem.
Ty dzierz swoje i panuj w ognisku domowym.
A póki mężów stanie w tym naszym zakątku,
Nikt by nie śmiał cię gwałtem ograbiać z majątku.
Jednak chciałbym o gościa tego spytać – powiedz,
Co zacz? Z jakiej to ziemi wziął się ten wędrowiec?
Gdzie ród jego? Dziedziczne kędyż leżą włości?
Czy o powrocie ojca przywiózł wiadomości?
Czy też we własnej sprawie tu go co przygnało?
Czemu naraz gdzieś przepadł, a do nas nieśmiało
Zbliżał się? Z twarzy przecież wyglądał szlachetnie.«
Na to roztropny młodzian Telemach odetnie:

»Eurymachu! Już ja się ojca nie spodziewam!
I przestałem już wierzyć wieściom, choć je miewam.
We wróżby też nie wierzę. Choć tam matka pyta
Sprowadzanego często o przyszłość wróżbita.
Ten zaś gość znał mojego rodzica za młodu,
Zwie się Mentos, Anchiolos syn, z bitnego rodu.
Dziś żeglownym Tafijcom włada berłem błogim«.
Tak mówił przeczuwając, że ten gość był bogiem.
I gachy znów śpiewkami, wesołymi skoki
Szaleli, aż wieczorne zbliżyły się mroki.
A gdy już czarne mroki zapadły i chłody,
Każdy poszedł się wyspać do swojej gospody.
Telemach do sypialnych również szedł pokoi,
W gmachu z pięknym widokiem; ten w podwórzu stoi.
A szedł zakłopotany szukać snu, do łóżka;
Przed nim z smolnym łuczywem szła dobra staruszka
Eurycleja, Opsowa córka. Opsa spłodził
Pejsenor. Gdyż Laertes, kiedy w kupno wchodził
Swych włości, razem o nią zawarł był ugodę
I za dwadzieścia wołów kupił dziewczę młode,
Które to w domu chował w pańskiej uczciwości.
Wzdy nigdy jej nie dotknął, bojąc się zazdrości
Żony swej. Teraz ona świeciła łuczywem
Telemachowi; sercem kocha go pieściwem,
Gdy jeszcze od dziecięcych niańczyła go latek.
On, skoro drzwi otworzył do swoich komnatek,
Siadł na pościeli, zrzucił z siebie chiton miękki
I roztropnej staruszce oddał go do ręki;
A ta, złożwszy gładko fałdzik przy fałdziku,
Zawiesiła przy łóżku na ściennym gwoździu,
Po czym wyszła, drzwi srebrnym przyciągła pierścieniem,
Zasuwkę zasunęła szarpnąwszy rzemieniem.
On noc całą w wełnianym puchu ócz nie mruży;
Pallas radziła podróż: myślał o podróży.

15

PIEŚŃ DRUGA

Zgromadzenie mieszkańców Itaki.

Wyjazd Telemacha

Gdy świt różanopalcą urodził Jutrzenkę³⁰,
Syn Odysa się z łoża porwał, wdział sukienkę
Chędogą, a przez ramię zawiesił miecz srogi,
Pięknymi postołami³¹ białe opiął nogi
I wyszedłszy z komnaty, jak niebianin śliczny,
Wydał rozkaz keryksom, aby okoliczny
Lud kędziornych Achiwów na wiece zwołali;
Więc na głos ich Achaje zewsząd się ściągali.

A gdy już powołani gromadnie się zniąd,
Wstąpił pośród nich, w ręku ze spiżową dzidą,
Wždy nie sam, lotnych chartów parę miał przy sobie.
Pallas taki nadała blask jego osobie,
Że lud wszystkim się cieszył z młodzieńca widoku;
Zasiadł prestoł³² ojcowski; starce cofli kroku.
Herój Ajgyptios zaczął rzecz przed zgromadzeniem.
Był to zgarbiony starzec mądry doświadczeniem,
Którego syn Antifos z Odysem w wyprawie
Na Ilion koniorodny pociągnął, i w nawie
Jednej z nim pozęgłował, kopijnik wyborny,
Lecz go Polyfem w jamie rozdarł – na wieczorny
Kąsek sobie ów złośnik chłopaka zostawił.
Krom niego, miał trzech innych: Eurynomos bawił
Z zalotnikami; doma dwaj gospodarzyli –
Przecież syna, co zginął, płakał każdej chwili.
Więc stary płacząc tak się ozwał do słuchaczy:
»Itakanie! Niech słucha, kto mię słuchać raczy.
Nie było u nas sejmów ni żadnej narady,
Odkąd cny Odys wywiódł pod Troję osady;
Któż więc zwołał nas ninie? Kto miał powód jaki?
Zrobiłaż to starszyzna, czy nasze junaki?
Czyżby który wieść dostał, że wracają nasi?
Niechaj mówi, co słyszał, ciekawość ugasi.
A może jaką sprawę publiczną chce wnosić?
Zawsze czyn to szlachetny, i niech mu Zeus dosyć
Darów nasypie, ile serce jego żąda!«

³⁰ Jutrzenka – Eos, córka Hyperiona i Memnony; siostra Selene i Heliosa, matka wiatrów: Zefina, Boreasza i Eurosa oraz Gwiazd; bogini zorzy porannej, w mit. rzym.: Aurora;

³¹ postoly (tur.) – obuwie janczarów i służących; właściwie łapcie z kory, łyka albo skóry; tu: zazwyczaj piękne sandały;

³² prestoł (ukr.) – siedzenie, może chodzić o tron po ojcu; miejsce honorowe;

Telemach z słów tych wróżbę pomyślną przegląda,
A nie mogąc dosiedzieć, wpadł w pośrodek tłoku,
Żądny słowa. Wtem keryks Pejsenor, na oku
Mając go, zaraz berło podsunął do ręki;
On zwrócił się do starca i na znak podzięk
Rzekł:

»Cny starcze, ów sprawca wnet ci się przedstawi:
Jam was zwołał w najcięższym smutku, co mię dławi.
Lecz o powrocie naszych nie wiem nic takiego,
Co bym mógł wnieść do ludu tu zgromadzonego,
Tym mniej o pospolitej kraju radzić rzeczy;
Ino powiem o sobie. Dom mój się niweczy
Podwójną klęską. Naprzód stradałem rodzica:
Pod berłem jego niegdyś kwitła ta ziemica;

A teraz znowu cierpię nad domem w upadku –
Lada chwila, a koniec mienia i dostatku!
Matkę moją obsiadła rzesza zalotników;
Wszystko to syny naszych przedniej szych władcyków,
A każdy od jej ojca Ikariosa stroni –
Przecież, żeby prosili, dałby sute po niej
Wiano i rękę temu, kogo sam wybierze.
Wtomiast woleli u nas obrać sobie leże,
Rznąć z naszych obór woły, owce, kozy tłuste
Na biesiady, ognistym winem swą rozpustę
Skraplać i wszystko chłonać – a nie ma nikogo,
Kto by jak Odys plagę odwrócił tę srogą.
Ja jej sam nie odwrócę; sił nie mam na tyle
I nie wiem, czy odwagą podołam ich sile.
Oj, dałbym sobie radę, gdyby sił po temu!
Co się święci, znieść trudno i najcierpliwszemu.
Dom mój do szczętu złupion! Ujmijcież się przecie
Krzywd mych, jeśli się wstydać sąsiadów nie chcecie
Dokoła mieszkających; wszak was bogi mściwe
Mogłyby skarać za ich gwałty niegodziwe.
Za nie się Zeus olimpski, za nie Temis³³ nasza
Pomści, co ludzkie rady wspiera lub rozprasza!
Pofolgujcie mi, błagam! Czyż mało wam na tem,
Że własne utrapienie moje dla mnie katem?
Miałżeby kiedy Odys, rodzic mój pocziwy,
Umyślnie was obrazić, pancerne Achiwy,
Że na mnie wetujecie swe dawne obrazy
I podszczuwacie gachy? Wolałbym sto razy
Widzieć dom mój, dobytek, przez was pochłonięty:
W tym nieszczęściu ocalić można by choć szczęty;
Bo dopóty bym chodził od chaty do chaty
Krzyżąc: „Wróćcie, co moje!”, ażbym odbił straty,
Gdy ninie tylko zgryzot poicie mię jadem!«

³³ Temis – Temida, tytanida, córka Uranosa i Gai (wg Hezjoda – druga żona Zeusa, matka Hor i Mojr); jedna z najstarszych bogiń, strażniczka obyczajów i porządku, z polecenia Zeusa zwołująca zgromadzenia bogów na ziemi; bogini prawa i praworządności;

17

Rzekłszy to o ziem cisnął berło; łzy mu gradem
Z ócz się polały. Lud się łez jego litował:
Wszyscy wkoło milczeli i nie występował
Nikt z gromiącą pogrózką przeciw jego mowie,
Tylko syn Eupejtesa, Antinoj, tak powie:
»Chłopcze ostrojeczny, wyrwałeś się hardo
Z potwarzą; chcesz nas okryć wstydem i pogardą.
Cóż zalotnicy złego-ć zrobili? Gdzie wina?
Raczej w twej matce, chytrej niewieście, przyczyna.
Wszak trzy lata minęły, a na czwarty ma się,

Jak zalotnych Achiwów czczą nadzieją pasie;
Wszystkim coś obiecuje; tym, owym majaczy
Słodkimi konszachtami, lecz myśli inaczej...
A zatem ogłaszamy wręcz, wszyscy junacy,
Dla twojej wiadomości i zgromadzonego
Ludu: Wyślij precz matkę! Niech sobie jakiego
Męża wybierze sama lub ojciec wybierze.
Bo jeśli ma nas długo trzymać w poniewierze
I liczyć na swój dowcip, dany od Pallady,
Tworzenia ślicznych tkanin, wybiegów i zdrady,
O czym-to nie słyszano nigdy za lat dawnych,
Acz w Achai bywało tyle niewiast sławnych:
Taka Alkmen³⁴ i Tyro³⁵, więc Mykene³⁶ cudna –
Wždy żadna tak w swej sztuce nie była obłudna
Jak Penelopa. Chytróść nabawi ją szkody,
Bo poty łupić będziem twe mienie i trzody,
Dopóki nie przestanie trwać w swoim uporze,
Jakim ją niebo natchło. Dla niej urósć może
Sława stąd – wždy majątek przepadnie do licha.
A jeśli wśród Achiwów nie znajdzie żenicha³⁷,
Żaden z nas nie ustąpi krokiem z tego domu,
Ani do swoich, ani narzuci się komu!«
Roztropny mu Telemach na to wręcz odpowie:
»Matkę wygnać to w mojej nie mieści się głowie,
Wygnać dawczynię życia, co mię wykarmiła –
Czy tam ojciec mój żyje, czy go śmierć zabiła!
Trudno mi także spłacić Ikariowi wiano,
Gdybym tak samowolnie wygnał ukochaną.
Oj, dałby mi on za to! A gorzej demony
Pomściłyby się, jeśli klątwa wypędzonej
Wezwie Erynie³⁸; ludzie by mną pogardzali!
Nigdy syn z domu swego matki nie oddali.
A jeśli wam ta mowa moja serca bodzie,

³⁴ Alkmena – żona Amfitriona z Teb w Argolidzie, matka Heraklesa; została uwiedziona przez Zeusa, który przybrał postać jej męża;

³⁵ Tyro – córka Salmeoneusa króla Elidy, matka Neleusa, a babka Nestora; wyszła za swego stryja Kreteusa;

³⁶ Mykene – córka boga rzeki Inachosa; od jej imienia nazwa miasta-państwa: Mykeny;

³⁷ żenicha – narzeczonego;

³⁸ Erynie – groźne, karzące boginie zemsty; za zbrodnię popełnioną w rodzinie ścigały przestępcę nawet po śmierci; dla przebłagania zwano je Eumenidami (łaskawymi); w mit. rzym.: Furie;

To precz z dworu! Na innej osiąść wam gospodzie,
Gdzie byście swój lub cudzy zjadali dobytek!
Lecz jeśli na tym rozkosz wasza i pożytek,
Żeby mi nie zostawić w domu kęsa chleba,
To i mnie zjedzcie! Zaklnę nieśmiertelne nieba!
A wtedy Zeus te psoty równym spłaci płatem,

I wszyscy gardło dacie na miejscu, tu, na tem...«
Tak rzekł. A Zeus, szerokogrzmiaący pan błękitu,
Zesłał dwa orły k'niemu lotem z góry szczytu.
Zrazu oba bujały z wiatrami po niebie
Rozpostartymi skrzydły, blisko obok siebie,
Dopiero gdy zawisły nad zgiełkliwym rynkiem,
Nuż trzepotać się w miejscu i kręcić się młynkiem,
Topiąc w te czaszki tłumu złowrogie oczyska.
Biły się szponmi pierze drąc z karku i pyska –
W końcu przez gmachy miejskie wionęły na prawo.
Lud się dziwił patrzący na tę bójkę krwawą,
I sam się w duchu pytał, co znaczą te dziwy,
Gdy Haliterses zabrał głos, witeż sędziwy,
I wobec sejmujących to otworzył zdanie:
»Co wam powiem, słuchajcie słów mych, Itkanie!
Choć, co powiem, najwięcej w zalotniki mierzy.
Im to grozi zagłada! Kto chce, niech mi wierzy.
Odyseja co ino nie widać z powrotem;
Już on gdzieś niedaleko i rozmyśla o tem,
Jak by gachom zgotował śmierci ukaranie.
Przy nich się niejednemu po skórze dostanie
Z okolicznych mieszkańców Itaki górzystej;
Więc trzeba ich hamować – wniosek oczywisty.
Albo niech sami siebie wezmą w tęgie kluby,
A to ich uratuje od niechybnej zguby...«
Eurymach, syn Polyba, zgromił to gadanie,
Mówiąc: »Starcze! Idź do dom! Ot, wróżyłbyś lepiéj
Synom swym, czej się jakie lichy ich nie czepi...
Ty zaś, mój Telemachu, słuchaj dobrej chęci
I rady: Matkę przymuś, niech wraca do ojca!
On jej sprawi wesele, wyda za mołojca
I córce ukochanej da przystojne wiano.
Inaczej Achajczyki nigdy nie przestaną
Pożądać Penelopy. Czyż boim się kogo?
Telemach nam nie straszny, choć gada tak srogo.
Nawet nas wróżby twoje, staruchu, nie straszą,
Na wiatr rzucone. Wzgardęś tylko zyskał naszą.
Zatem do szumnych biesiad wracamy, i w domu
Nigdy ładu nie dojdiesz, dopóki z nas komu
Ręki matka nie odda. Owoż tak jak pierwéj
Dobijając się o rękę jej będziem bez przerwy
I nikt z nas w inne progi pewno nie zawita,
Choćby była niejedna do wzięcia kobiéta«
Na to roztropny młodzian Telemach odpowie:

19

»Słuchaj mię, Eurymachu! Słuchajcie, gachowie!
O nic was tu nie błagam, bo i słów nie staje,

Gdy o tym wiedzą bogi i wszystkie Achaje.
Statek mi tylko dajcie z dwudziestą osady,
A puszczę się na morze szerokie na wzwiady:
Będę w Sparcie, a pierwiej w piaszczystym Pylosie,
Aby się o rodzica coś wywiedzieć losie;
Może od kogo z ludzi lub od posłannika
Zeusowego, dostanę o ojcu języka.
Gdy się dowiem, że żyje i wraca z podróży,
To jeszcze nań poczekam tęskny rok najdłużej
Tutaj w domu; przeciwnie, jeżeli doprawdy
Już on nieżyw, powrócę na tę wyspę zawdy,
I kurhan mu usypię, stypę jak należy
Sprawię, i matce męża poszukam w młodzieży«.
To rzekł i usiadł młodzian. Mentor powstał zatem.
Cnego on Odyseja był druhem i bratem;
Odys mu na odjezdnem dał pieczę majątku,
Przykazał posłuszeństwo – a on strzegł porządku.
Więc w dobrej wierze starzec takie otwarł zdanie:
»Co powiem, posłuchajcie słów mych, Itakanie!
Żle to, kiedy pan, w ręku którego jest władza,
Ma serca prawość, dobry, poddanym dogadza;
Przeciwnie, złym być winien, okrutnym zbytnikiem,
Kiedy pamięć boskiego Odysa już w nikiem
Tu u ludu nie żyje, chociaż nam królował
Łagodnym berłem i nas jak ojciec miłował.
Mniej przeto za złe biorę zalotnej czeredzie,
Że w chytrym zaślepieniu pusty żywot wieździe,
Szarpiąc mienie Odysa; za to kiedyś szyje
Dadzą, dziś się łudzący, że Odys nie żyje.
Atoli reszcie gminu za złe mam, że siedzi
Niemy i nawet słowem nie karci gawiedzi;
Licniejszy, a tej garstki nie okiełzna drobnej«.
Na to syn Euenora Lejokrit rzekł złoźny³⁹:
»Mentorze! Podżegaczu! Głupstwa pleciesz w szale;
Lud szczujesz na nas. To ci się nie uda wcale,
Żebyś liczbą miał wydrzeć nam zaszczyt biesiady!
Sam Odysej podobno nie dałby nam rady,
Gdyby tutaj się zjawił i naszych sokołów
Brał się rugować z dworu od godowych stołów.
Nie ucieszyłoby to nawet jego żony,
Choć spragnionej do męża. Padłby porażony
Ciosem wnet, zaczepiając silniejszych liczebnie.
Widzisz więc, żeś się z mową wyrwał niepotrzebnie.
Dość tego, idźcie do dom, każdy do swej pracy.
Telemacha tam w drogę wyprawia już tacy,
Jak Mentor, Haliterses – oni, co od ojca

³⁹ złoźny (staropol.) – gniewny;

Datującą się przyjaźń mają dla mołojca.
Lubo sędzę, że z nami posiedzi on dłużej,
Łowiąc wieści, i tej tam zaniecha podróży«.
Tak rzekł – i dał odprawę wiecującej rzeszy.
Rozprószyły się tłumy, każdy do się spieszy,
Zalotni zaś na dworzec Odysa wtargnęli.
Telemach ma brzeg morski poszedł i w topieli
Ciemnych wód umył ręce⁴⁰, Ateny wzywając:
»Bóstwo, Ty, które wczoraj dom nasz nawiedzając
Rozkazałaś mi łodzią puścić się na morze
Za wieścią o mym ojcu zgubionym, co może
Wraca do nas: lecz zamiar psują mi Achiwi,
A najbardziej gachowie gwałtowni i chciwi«.
Tak się modlił. Wtem Pallas stanęła na jawie,
Mentorowi podobna w głosie i postawie,
I do młodziana rzekła uskrzydłone słówko:
»Na przyszłość, Telemachu, nie trwóż, nie drwij główką!
Jeśliś po ojcu dostał moc i serce dzielne,
Którym słowa i czyny siał on nieśmiertelne,
Tedy podróż ta dla cię nie będzie daremną...
I twój wyjazd nie trafi na przeszkodę żadną;
Ja bowiem, jako z ojcem miałem przyjaźń dawną,
Jadę z tobą i łódź ci przysposobię splewną.
Tymczasem wracaj do dom, z gachami się zadaj,
Podróżną żywność gromadź, w naczynia układaj,
Wino w dzbany, a mąkę, co chłopom moc daje,
Pakuj w wory skórzane. Ja zaś sobie zraję
Tam i sam między ludem nieco ochotnika.
A że w morskiej Itace wiele się spotyka
Tak starych, jak i nowych na wybrzeżu łodzi,
Więc wybiorę najlepszą; gdy się nałagodzi
I opatrzy, wraz spuścim łódź na pełną wodę«.
Tak rzekła Kronionowa córka. Chłopię młode
Na głos bogini rusza spiesznymi krokami
Ku domowi, po drodze bijąc się z myślami.
W domu zastał tłum gachów, jak sobie w najlepsze
W dziedzińcu kozy łupił, smalił tłuste wieprze.
Aż oto i Antinoj ze śmiechem ku niemu
Pomknął, ścisnął za rękę i rzekł po swojemu:
»Telemachu wymowny, zagorzała głowo!
Nie gorsz się postępkami naszymi ni mową.
Jedź, pij razem tu z nami, tak samo jak wprzód,
A o podróż Achajom zostaw wszystkie trudy:
Łódź ci dadzą, wiosłarzy, byś w boskim Pylosie
Prędeż się mógł dowiedzieć coś o ojca losie«.
Roztropny mu Telemach na to odpowiedział:

»Nigdy bym, Antinoju, przy godach nie siedział

⁴⁰ Telemach... umył ręce – chodzi o rytualne obmycie rąk, gdyż przed złożeniem ofiary wymagana była rytualna czystość (podobnie jak u Żydów);

21

Z zuchwalcami, by z nimi zażyć krotchwile!
Czyż wam mało, gachowie, żeście mi już tyle
Przetrawili majątku, pókim był dziecięciem?
Dziś, gdym podrósł i własnym zrozumiał objęciem,
Co świat gada – a piersi męskie duch rozpiera –
Zobaczę, czy nie przyjdzie na was straszna Kera⁴¹,
Bądź do Pylos pojedę, bądź zostanę z wami.
Wždy jadę! Ta się podróż, jak tuszę, uda mi,
Choćby na cudzej łodzi, bo swego okrętu
Ni flisów nie mam, przez was złupiony do szczętu«.
To rzekł i rękę umknął z jego dłoni zdradnej,
A gachy, sposobiące w izbie stół biesiadny,
Drwili zeń; ów i drugi językiem szermował,
Aż jakiś tam pyszałek z tym się wysforował:
»Coś Telemach się bierze do nas nie na żarty!
pewnie oprawców z Pylos albo też ze Sparty
Zmówi na nasze gardła, gorąco kąpany!
Może też do Efyry, w ów kraj wychwalany,
Kopnie się po mordercze, z ziół dobyte trutki,
I do wina nam wmiesza? Oj, żywot nasz krótki!«
Po nim znów inny śmiałek tak się naigrawa:
»Kto wie, czy mu na dobre wyjdzie ta wyprawa,
I czy go, jak Odysa, nie pochłoną wały?
Uważcie, jaki kłopot byłby stąd niemały:
Trzeba by się spuścizną dzielić i dom łądzić,
Żeby matkę z małżonkiem nowym w nim osadzić«.
Tak mówili, gdy młodzian w wysokosklepienne
Skarbce zaszedł ojcowskie, gdzie miedź, złoto cenne
W kupach leżały; w skrzyniach suknie pochowane,
W łągwiach⁴² oliwa wonna; toż dzbany gliniane
W rząd, o ścianę oparte, stały z winem starem,
Tym najsmaczniejszym, niemal że boskim nektarem
Odysa, jeśli tenże trudy i przygody
Złamie i kiedyś wróci do własnej zagrody.
Sklepy te drzwi warowne zamykały szczelnie
Na dwie kłódki. Szafarka w nich krząta się dzielnie
Dzień i noc, pańską własność mająca w dozorze,
Eurykleja Opsówna – Ops po Pejsenorze.
Telemach ją do sklepu zwołał i rzekł: »Nuże,
Matulu! Nalej winem gliniane mi kruże,
Wystałym i najlepszym, jakie ma piwnica,
Krom tego, co je chowasz dla mego rodzica,
Gdyby kiedyś powrócił do nas w zdrowia pełni.

Nalej takich dwanaście i zatkaj najszczelniej;
Toż w miechy gęstoszyte mąki mi nabierzcie –
Dość będzie cienko mlonej nabrać miar dwadzieście;

⁴¹ Kery – personifikacje śmierci, zwłaszcza gwałtownej; Homer przedstawia je jako demony krążące na polu walki i porywające rannych i zabitych;

⁴² łagwie – stągwie, naczynia dzbany na oliwę, wino;

22

Wždy o tym nic nie trzeba mówić do ostatka.
Sami to wszystko zróbcie; a w wieczór, gdy matka
Pójdzie sobie na górę i spać się układnie,
Będę mógł te przybory powynosić snadnie,
Gdyż wyjeżdżam do Sparty; lecz pierwej w Pylosie
Chciałbym się o ojcowskim coś dowiedzieć losie».

To rzekł, a Eurykleja łzami się zaléwa,
Głośno łkając, w te słowa k'niemu się odzywa:
»Synku! Cóż znowu do cię przystąpiło? Za czym
Miałbyś gdzieś w świat za oczy puszczać się tułaczem,
Panicz, jednak? Kiedy nie ma wątpliwości,
Że Odysej daleko złożył swoje kości!

A oni, gdy odjedziesz, nastąpią-ć na życie,
I aby twój majątek osiąść, zgładzą skrycie.
Ot! Siedz lepiej na swoim! Nikt cię stąd nie goni
Szukać strachu i burzy na bezdennej toni».
Na to rzekł jej Telemach, roztropne pacholę:
»Nie trap się, nianiu! Boską spełniam tylko wolę.
Wždy przysiąż, że mej matce nie powiesz, co robię,
Aż w jedenastej albo aż w dwunastej dobie,
Chyba gdyby kto doniósł lub mię zawołała;
Nie chciałbym, by się łzami psuła jej płeć biała».

To rzekł. Ona na wielkie bogi mu przysięgła,
A przysięgłszy, największym zakłęciem się sprzęgła.
I wino jęła toczyć wraz w kruże gliniane,
Mąkę zsypywać w miechy gęsto zeszywane.
On zaś poszedł do izby, gdzie gachów biesiada...
Znowu na inny fortel Pallada się wzięła:
Śpiesznie w dworzec boskiego Odysa wionęła
I tam gachom snem słodkim zaproszyła oczy,
Że niejeden z pijących, gdy go sen zamroczy,
Czaszę z ręki upuścił. Więc się zataczając
Na spoczynek do miasta poszli, nie mieszkając.
Wtedy Zeusowa córka o oczach błękitnych
Wywoła Telemacha z głębi komnat szczytnych,
Mentorowi podobna i z głosu, i twarzy:
»Telemachu, tam garstka pancernych wioślarzy
Czeka już; brak im ciebie tylko, a odpłyną.
Śpieszmy się, by z wyjazdem nie spóźnić się jeno!«
To wyrzekła Atene i śpiesznie szła przodem;

On za boginią równym też podążał chodem.
A gdy tak do korabiu doszli, co w przystani,
Czekali kędzierzawi flisy tam zebrani.
Do nich więc świętej mocy Telemach rzekł: »Ano!
Chodźcie, mili, po żywność już przygotowaną
U mnie w domu... Przed matką cała rzecz ukryta;
Krom starki jednej, żadna nic nie wie kobiéta«.
Rzekł – i przodem podążył; oni za nim w ślady
Znieśli żywność do łodzi burtownej na składy,
Ustawiając w tym szyku, jak rozkaz im dany,

23

Aż i sam wszedł na pomost, przez nią poprzedzany.
Pallas siadła u steru, a tuż przy bogini
Siadł Telemach. Więc linę odczepiwszy, inni
Weszli także na statek i zasiedli ławy.
Atene im wiatr zaraz zesłała łaskawy:
Zefir⁴³ wiejący czuby fal czarniawych gładzi.
Telemach wciąż '64o milej przemawiał czeladzi,
By śpiesznie ład czyniła; więc robią, co każe:
Sosnowy maszt wbijają w drażonym ligarze,
Wyprostowują, z dołu biorą w mocne sznury,
I na rzemieniach żagle podciągają do góry.
Jakoż płótna wiatr nadał, i wełny z łoskotem
Bijąc o boki nawy, gdy nurt pruća lotem,
Coraz spieszniej ją gnały po wodnym odmęcie.
A tak, gdy umocnili sprzęty na okręcie,
Wnieśli po sam czub winem napełnione czary,
Z nich bogom nieśmiertelnym złali część ofiary;
Najwięcej zaś Atenie obiat się dostało.
Bogini z nimi była do rana, noc całą.

⁴³ Zefir – wiatr zachodni, którego matką była różanopalca Eos – Jutrzenka;

24

PIEŚŃ TRZECIA

Wydarzenia w Pylos

Wybiegł Helios z jeziora promiennej pościeli
Na spizowy strop nieba. I już dniem się bieli
Dla bogów i dla ludzi ziemia karmicielka,
Gdy do Pylos przybyli. Murów moc tam wielka
W grodzie Neleja⁴⁴! Właśnie lud dawał ofiarne,
Zabijane na brzegu morskim, byki czarne
Posejdonowi. Dziewięć ław było zajętych,
Po pięćset w każdej; dziewięć byków też zarżniętych
Przed każdą. Bogu na cześć udźce popalono
I skosztowano trzewiów. Nawa w chwilę oną
Przybijała do lądu. Flisy żagiel strocą,
A statek przycumują, i wszyscy wyskoczą
Na brzeg wraz z Telemachem, którego prowadzi

Bogini jasnooka i z cicha tak radzi:

»Teraz, chłopcze, już nie czas chować wstydne lica,
Gdyś się puścił na morze odszukać rodzica,
Czy go ziemia gdzie grzebie, czy co z nim się stało;
Przeto do rycerskiego Nestora idź śmiało.
Zobaczym, jaką radą on ciebie wspomóżę,
Pewna, że nie okłamię – on kłamać nie może«.

Na to znowu roztropny Telemach odpowie:

»Jakże pójdę i jak się pokłonię królowi?
Niewprawnym w gładkie słowa, a będąc młokosem
Wstyd mi obcesem pytać starca z białym włosiem«.

Błękitnooka rzekła mu na to Pallada:

»Nie trwóż się: trochę serce przez ciebie zagada,
Trochę natchnie bóg który. Bo tak z różnych rzeczy
Wnoszę, żeś jest u bogów w osobliwej pieczy«.
To powiedziawszy Pallas pośpieszyła przodem,
A za nią wraz Telemach zdążył różnym chodem.
Do ław przyszedli – starszyzna pylijska w nich siedzi,
Nestor z synami; pełno krząta się gawiedzi:
Ci piekli mięso, inni na różny je kładli.

Ujrawszy gości hurmem przeciw nim wypadli,
Podali ręce, gwałtem ciągnęli przybyłych.

Syn Nestora, Pejsistrat, pierwszy gości miłych
Witał: wzięwszy za ręce, do jadła prowadził
I na piasku, na skórkach miękkich ich posadził
Przy swym ojcu i bracie swoim Trasymedzie.

⁴⁴ Neleja – Neleus, syn Posejdona i Tyro, władca Pylos, ojciec Nestora;
25

Przed każdym trzewiów nakładł, toż z czaszą wyjedzie
Złotą, nalał w nią wina i taką przemową

Uczcił błękitnooką córkę Diosową:

»Módl się, gościu, do bóstwa nad słonymi wody!
Jemu gwoli, jak widzisz, sprawiamy te gody;
Gdy zaś spełnisz libację, jak obyczaj każe,
Towarzyszowi swemu ku takiej ofiarze
Podaj czas z winem słodkim. Wszak on bogów chwali:
Bo jakżeby się ludzie bez bogów ostali?
Lecz że młodszy od ciebie, a mój równolatek,
Więc pierwej ciebiem poczcil, jego na ostatek«.
To rzekłszy, w rękę dał jej czaszę pełną wina.

Ujęło to Atene, że od niej zaczyna:

Widać młodzian roztropny i chowan w karności –
Zatem tak się modliła do mórz wszechmocności:
»Usłysz mię, Ładowstrzęsco! Usłysz, Posejdonie!
Czej cię szczerą modlitwą do życzeń mych skłonię:
Najpierw daj Nestorowi, synom jego sławę,
Mężom pylijskim pokaż oblicze łaskawe

Za pyszną hekatombę, daną-ć z taką cześcią,
A nam dwom daj powrócić do dom z dobrą wieścią
I cel osiągnąć naszej podróży w te kraje!«
Po tej prośbie i drugą spełnia, bo oddaje
Telemachowi czasę podwójną, złocistą.
I syn Odysa zmówił modlitwę strzelistą.
Gdy właśnie z roznów zdjęto pieczone mięsiwa,
Każdy kęs dostał; uczta była to prawdziwa:
Kto spragniony się napił, kto głodny, nasycił.
Gereński⁴⁵ witeż, sławny Nestor, rzecz pochwycił:
»Teraz wolno mi spytać przybyłych tu gości,
Kto są – bo już podjedli sobie do sytości.
Mówcie, co wy za jedni? Skąd morzem płyniecie?
Czy dla handlu, czyli też bładzicie po świecie,
Ot tak sobie, łotrzyki, postrach tych wybrzeży,
Narażający głowy własne dla grabieży?«
Wraz roztropny Telemach tak odparł bez mała,
A odważnie, bo ducha Atene mu wlała,
Żeby pytał o ojca, a czej na ślad wpadnie,
I żeby się sam młodzian pokazał też ładnie:
»O Nestorze, Achiwom przodkujący w sławie!
Pytasz nas, skąd jesteśmy? Zaraz ci objawię:
Z Itaki podnejońskiej po mokrej wód fali
W sprawie własnej, nie ludu, tuśmy się dostali,
Szukać wieści o ojcu mym, boskim Odysie,
Lecz nie wiem, czyją schwycić kiedy uda mi się.
Wszak on niegdyś, zarówno jak ty i jak twoi,
Bywał w jednej wyprawie i zburzył gród Troi.

⁴⁵ Gereński – Nestor wychowywał się w messeńskiej Gerenii i tam się schronił, kiedy Herakles zniszczył Pylos; Nestor był jedynym synem Neleusa, który uszedł śmierci z rąk Heraklesa;

26

Wiadomo zaś o innych, którzy się tam bili,
Gdzie i jak głowy swoje w boju położyli;
Alić Kronion śmierć jego skrył tak, że ochota
Opuszcza poszukiwać, kędy zbył żywota:
Czy na łądzie od wraźych mężów on zabity,
Czy utonął w zhukanych falach Amfitryty⁴⁶?
Przeto błagam cię, kornie do kolan się kłonię,
Powiedz, co wiesz! Czy byłeś sam przy jego zgonie?
Czy też słyszałeś o tym od podróżnych ludzi?
Tylko niech twoja litość próżno mię nie łudzi!
Mów prawdę, bez ogródki, jak widziały oczy.
Błagam cię! Jeśli niegdyś do usług ochoczy
Ojciec mój ci dopomógł czynem albo mową
Pod Troją, gdzie i głodno było, i niezdrowo,
W imię zasług zaklinam, mów prawdę prze bogi!«
Na to mu bohaterski Nestor:

»O mój drogi!
Kiedyś mi już przypomniał te biedy i znoje,
Które-śmy przebywali przyszedłszy pod Troję –
Bądź w korabiach po ciemnej tłukąc się otchłani,
Za łupem przez Achilla⁴⁷ wciąż gnani a gnani,
Bądź gdyśmy dobywali ów gród Pryjamowy—
Najmężniejsi z Achiwów dali tam swe głowy:
Tam legł Ajas⁴⁸, ów witeź jak Ares waleczny;
Tam Achilles, tam Patrokl⁴⁹, druh jego serdeczny,
Boskiej rady młodzieniec; tam i syn mi zginął,
Antiloch, chłopiec dziarski, szlachetny – a sływał
Wśród Achiwów oszczepem i rączęścią biegu.
Lecz to kęs tylko nieszczęść długiego szeregu!
Bo gdzież śmiertelnik, co by zrachował je kiedy!
Choćbym pięć, sześć lat duszkiem opowiadał biedy
Wycierpiane pod Troją, końca byś nie czekał,
Lecz zmęczony do domu czym prędzej uciekał.
Przez lat dziewięć fortelów, zdrad używszy siła,
Nic my im nie zrobili; moc boża ich zbiła.
W wojsku naszym Odysej w podstępny obfity
Nie miał równego sobie, nie w ciemię on bity!
Wszystko zwietrzył, wymyślił, ten twój ojciec wielki –
Jeśliś tylko syn jego? Wždy jak dwie kropelki

⁴⁶ Amfitryta – władczyni mórz, której podlegały fale morskie i wszystkie stworzenia żyjące w głębinach; była córką Nereusa i żoną Posejdona;

⁴⁷ Achilla – Achilles, syn śmiertelnika Peleusa, władcy tesalskiej Ftyi i boginki morskiej Tetydy; najdzielniejszy z bohaterów greckich walczących pod Troją; zginął z ręki Parysa;

⁴⁸ Ajas – syn Telamona, władca Salaminy, najdzielniejszy po Achillesie wojownik grecki pod Troją; po śmierci Achillesa ubiegał się o jego zbroję, którą przyznano Odyseuszowi; opętany szałem wymordował trzody, myśląc, że zabija Greków; powróciwszy do zmysłów, popełnił samobójstwo, nie mogąc znieść hańby;

⁴⁹ Patrokl, Patroklos – syn Menojtiosa z Opientu, najserdeczniejszy przyjaciel Achillesa; zginął w pojedynku z Hektorem; Achilles pragnąc pomścić śmierć przyjaciela podjął na nowo walkę z Trojanami, przechylając ostateczną szalę zwycięstwa na stronę Greków;

27

Podobnyś doń, i mową. Dziw mi nie do wiary,
Żeby młodzian tak dobrze mówić mógł jak stary.
O, wtenczas my z Odysem trzymali się w zdaniu,
Czy to na radzie wodzów, czy ludu zebraniu,
Jedna myśl nas roztropna wiodła i ostrożna,
Byle Grekom dać zysku najwięcej jak można.
A gdy w końcu Pryjamów gród upadł na pował,
Zeus tedy straszny powrót do domu zgotował
Argejcom. Że nie każdy był cny i roztropny
Między nimi, stąd wielu spotkał los okropny
Przez zawziętość Zeusowej córy⁵⁰ jednookiej,
Co w dwóch synach Atrejas⁵¹ wznieciła szeroki
Rozbrat. Obaj zwołują walne zgromadzenie
Wbrew zwyczajowi, bo dzień już gasły promienie;

I gdy Grecy nietrzeźwe łby z sobą przynieśli,
Oni nuż im dowodzić, dlaczego się zesli.
Menelaos achajskim radził towarzyszom
Przez morskie grzbiety wracać k'ojczystym komyszom⁵²;
Agamemnon to ganił, radząc rzesze zbrojne
Trzymać w miejscu, a palić hekatombę hojne,
Aby gniew obrażonej odwrócić bogini.
Szalenie! Wiedział przecież, że próżno to czyni,
Bo gniew bogów nieprędko daje się przebłagać.
Więc brew w brew, ostrym słowem zaczęli się smagać,
Co pancerni Grekowie słysząc, skaczą z wrzawą
Dzieląc się w dwa obozy: na lewo i prawo.
Noc przespali, w zburzonych sercach złe zamiary
Knując wzajem, gdy na nich Zeus gotował kary.
Skoro świt, pół nas sudna⁵³ zepchnęło na morze
Znosząc w nie sprzęt, kobiety, wszystko co kto może.
Drugie pół się zostało Greków na wybrzeżu
Przy swym Agamemnonie, narodów pasterzu.
My pod czas brzeg obiegłszy pełnymi żaglami
(Któryś z niebian wód przestwór wygładził przed nami),
Płyniem tak do Tenedu. Tam obiatę bogi
Wzięły sutą; lecz Zeus nam przeciął morskie drogi
Posyłając na Greki drugą niezgód chmurę,
Że zaraz się zwróciły wstecz sudna niektóre
Pod wodzą Odyseja, tej przemyślnej głowy,
Snadź aby przyjść do łaski Agamemnonowej.

Widząc to, z mymi sudny pierzchnęłam niemieszkanie;

50 zawziętość Zeusowej córki – Ajas, syn Oileusa, króla Lakrów, bohater wojny trojańskiej ściągnął na siebie gniew Ateny, kiedy podczas zdobycia Troi, znieważył córkę króla Priama, Kassandrę, szukającą schronienia u stóp posągu bogini;

51 dwóch synów Atreja – chodzi o Atrydów, czyli Agamenanona, naczelnego wodza wyprawy pod Troję i jego brata Menelaosa, którego krzywdę (porwanie żony Heleny przez Parysa, syna króla Troi – Priama) mścili Grecy;

52 komyszom – siedzibom;

53 sudna (staropol.) – statki, okręty;

28

Czułem, że tu coś złego chcą spłatać niebianie,
Pierzchnął i syn Tydeja⁵⁴, pociągnąwszy drugich;
W końcu płowy Menelaj dognał nas, gdy w długich
Naradach w Lesbie radzimy, którądy nam płynąć
Do dom? Czy skalny Chios powyżej ominąć
W kierunku Psyrii – wtedy Chios mieć będziemy
Z lewej – gdy zaś od Chios niżej się weźmiemy,
Zawsze wicherów Mimasu zarwać nam potrzeba.
Więc modlim się do boga, by znak nam dał z nieba,
Którędy? On nam kazał tam wprost na Eubeję
Zmykać, w skok zamykać, nim się morze rozszaleje.
Wnet też wiatr nadął żagle; pędzimy co mocy

Po rybim tym gościńcu, aż o późnej nocy
Do Gerajstu zawiniem. Wraz byczych pośladków
Palimy dużo bogom, za tę bez przypadków
Przebytą drogę. Właśnie dzień czwarty nie mijał,
Jak Tydyd Diomedes do portu zawijał
W Argos, razem ze swymi. Ja, do Pylos dalej
Płynąc z wiatrem, który mi bogowie zesłali,
Przybyłem, o mój synu, bez wieści wszelakiej,
Nie wiedząc, kto z nich żyje, a kto umarł taki...
Jednak tyle, co mogłem, w domu zakopany,
Schwyć, opowiem wiernie bez żadnej odmiany.
Najpierw więc Myrmidońcy⁵⁵ dostali się do dom
Szczęśliwie – syn Achilla dowodził tym rodom.
Również i Filoktetes, Pój asa syn sławny.
Toż Idomeneus⁵⁶ przywiódł do Krety huf sprawny,
Ocalon w bojach, żaden nie padł mu w podróży.
Lecz pewnie o Atrydy powrocie coś dłużej
Słyszałeś, w swoim kącie siedzący za światem:
Jak Ajgist nieszczęsnego zgładził, był mu katem,
Za co mściwym odwetem odebrał karanie.
Dobrze, gdy po zabitym ojcu syn zostanie
Syn też jego na zbójcy krzywdę powetował,
Zgniółł Ajgista, który mu ojca zamordował
Ty zaś, chłopcze, z postawy zuch i nie ułomek,
Dzierż się ostro, a późny uczci cię potomek«.
Na to mu wręcz roztropny odpowiedział młodzian:
»Nestorze, blaskiem chwały w Achai przyodzian!
Srogą zaprawdę zemstę wziął on. Jego chwała
Szeroko rozbrzmi, w pieśniach wnuków będzie brzmiała.
O, czemuż i mnie bogi tych sił nie użyczą,
Abym mógł zetrzeć gachów zuchwałość zbrodniczą,
Co mię swymi psotami dzień w dzień gorzej pieką.

⁵⁴ syn Tydeja – Diomedes, syn Tydeusa; król Teb, jeden z najslawniejszych bohaterów wojny trojańskiej, w wirze walki zranił Aresa i Afrodytę;

⁵⁵ Myrmidońcy – Myrmidonowie, lud z tesalskiej Ftyi, wiódł ich pod Troję Achilles; starożytni utrzymywali, że były to mrówki zamienione w ludzi (gr. mrówka – myrmeks);

⁵⁶ Idomeneus – syn Deukaliona, król Krety; jeden z wodzów wyprawy trojańskiej;

29

Ale cóż! Takie szczęście ode mnie daleko!
Nie miał go ojciec, nie mam i ja, cierpmy dłużej«.
Na to mu stary Nestor z Gereny odwótórzy:
»Kochanku! Kiedyś o tę rzecz potrącił w mowie,
Słyszałem, że twą matkę obsiedli gachowie
I w domu na złość tobie psoci lada chłystek.
Powiedz, czy dobrowolnie to znosisz, czy wszystek
Lud cię nie lubi, widząc, żeś karą dotknięty?
Któż wie, czy on nie przyjdzie, nie zetrze natręty

Bądź sam, bądź pomoc dadzą przyjazne Achiwy?
Żebyś to ty u Zeusa modrookiej dziéwy
Wpadł w łaskę, jak nasz Odys. O jakżeż óń dbała
Tam pod Troją, gdzie reszta Achiwów marniała.
Wierz mi, nigdym nie widział, żeby bóstwo komu
Tak jak jemu sprzyjało i tak po widomu.
Niechby cię też Atena wzięła pod swe skrzydła,
Niejednemu by z gachów żeniaczka obrzydła«.
Więc Telemach mu na to: »Starcze, zbyt to wiele,
Coś rzekł, bo się nie spełni nigdy – mówię śmieie.
I dziw mi, że nadzieją ludzisz się tak błogą;
Bogowie, choćby chcieli, nic tu nie pomogą«.
Na to Atene, córa ozwie się Zeusowa:
»O chłopcze! Z ust twych jakież wymknęły się słowa!
Bóg i tym, co najdalej, kiedy chce, pomaga.
Któż nie rad by z ojczyzny, gdzie go nędza smaga,
Bodaj i najpóźniejszym się powrotem cieszyć,
Niż wróciwszy za wcześniej śmierć sobie przyśpieszyć,
Jak ów król, co gdy wrócił w miły próg domowy,
Padł od zdrajcy Ajgista i swej białogłowy!
Lecz śmierci przeznaczenia bogowie nie mogą
Odwrócić od najdroższej głowy, od nikogo,
Jeśli w sen wieczny czarna pogrąży godzina«.
Na te słowa Telemach tak się wraz odcina:
»Mentorze, już nie mówmy o tym, dość my smutni...
On nigdy już nie wróci! Bogowie okrutni
Od dawna wyrok śmierci wydali na niego!
Wždy Nestora zapytać mam o coś innego.
Wszak on i sprawiedliwość, i mądrość posiada,
I, jak mówią, trzy wieki ludzkie ludom włada.
Przeto mam go za obraz bóstwa na tej ziemi.
Nestorze Neleido! Prawdę powiedzże mi,
Jak zginął Agamemnon, król szerokowładny?
Gdzie był wtedy Menelaj, przez jakież szkaradny
Podstęp Ajgist tęższego od siebie mógł zabić?
Nie stałoz się to w Argos? Może dał się zwabić
W obce miejsce i tam mu nastąpił na zdrowie?«
Zagadnion tak rycerski Nestor mu odpowie:
»Najchętniej, o mój synu, powiem prawdę całą.
Uważ, a łatwo pojdziesz, co by się to stało,
Gdyby Atryd Menelaj wracając spod Troi,
30
Żywym zastał Ajgista i w mocy miał swojej!
Nikt by jego był trupa nie nakrył mogiłą,
Psy by i dzikie ptactwo w sztuki roznosiło
Leżącego za miastem gdzieś tam w polu gołym,
Żadna Achajka jednej łzy by nad warchołem

Nie zroniła. Bo gdyśmy na bój głowy nasze
Nieśli, on siedział w Argos, bujnym w końską paszę,
I Agamemnonowi bałamucił żonę.
Zrazu mu Klytajmestra za umizgi one
Okazała pogardy wiele i obrazy
Jako pani roztropna i całkiem bez zmazy.
Był tam pieśniarz, któremu mąż idąc w bój krwawy
Kazał przy niej odbywać straż małżeńskiej sławy,
Lecz, że bóg jej nie bronił od tych samolówek⁵⁷,
Więc Ajgist piewcę wywiózł na pusty ostrówek
I wydał go drapieżnym ptakom na pożarcie,
Potem ją na swój dworzec wprowadził otwarcie,
Gdzie obiatował bogom woły i barany,
A złotem, pawołąką⁵⁸ ozdobił świątyn ściany,
Przez wdzięczność, że mu sztuczka udała się trudna.
Wtenczas od brzegów Troi właśnie nasze sudna
Niosły mię z Menelajem, przyjaciół do zgonu.
Lecz gdy do attyckiego przylądu, Sunionu,
Dążym na Menelaja okręcie, bez duszy
Padł sternik – Feb go z swojej tak ustrzelił kuszy,
W chwili, gdy w rękę trzymał rudel okrętowy.
Sławny to sternik, Frontis, syn Onetorowy,
Co okręt umiał z każdej wyprowadzić burzy.
Więc Menelaj, choć spieszył, zabawił się dłużej,
Aby sługę pochować, jak chce obrzęd święty.
Wreszcie i on za nami ruszył swe okręty
Przez ciemne wody, dotarł przylądka Malei –
Lecz tam piorunny Zeus go nawiedził z kolei
Smutną żegluga, zesłał wichry, niepogody,
Aż w góry niebotyczne spiętrzyły się wody.
Słowem rozprószył nawy, część zagnał ku Krecie,
Gdzie nad Jordanem siedzą Kydońcy, jak wiecie,
Gdzie od granic Gortyny z wód czarnej przepaści
Strzela skała i piersią odpiera napaści
Bałwanów, które Notos⁵⁹ wprost na Fajstos wzdyma –
A głaz drobny potęgę wód tych w ryzie trzyma,
Tam zagnał ich najwięcej, ludzie ocaleli,
Sudna rozbite poszły na dno tej gardzieli.
Lecz pięć naw z Menelajem o błękitnej prorze
Do Egiptu aż zagnał prąd wichru i morze.

⁵⁷ samolówek – zasadzek;

⁵⁸ pawołąką – tkaninami;

⁵⁹ Notos – personifikacja wiatru południowego; dla Greków było to bóstwo;

A kiedy on po obcych ziemiach tak się włóczył,
Złote skarby zgromadził, płodami objuczył,
Wtenczas Ajgistos zabrnął w zbrodnie niesłychane:

Zabił Atrydę, jarzmem obciążył poddane
I przez lat siedm w Mykenie jak król rozkazywał.
W ósmym dopiero Orest z Aten, gdzie przebywał,
Wrócił na jego zgubę i w zbójcy Ajgiście
Pomścił śmierć swego ojca, potem uroczyście
Wyprawił pogrzeb matce, szkaradnej kobiecie,
I jej gachowi, żertwą⁶⁰ uczcił należycie.
W tym dniu właśnie Menelaj wrócił wojowniczy
W korabiach pełnych złota i innej zdobyczy.
Toż i ty niezbyt długo baw w dalekich krajach,
Kiedyś swój tam majątek przy onych hultajach
W domu liczył, bo oni rozdrapać go mogą
W twej niebytności. Podróż przypłaciłbyś drogo!
Z tym wszystkim do Meneli⁶¹ radzę jechać tobie.
On po długiej włóczędze powrócił na dobre
Z stron zapadłych, skąd człowiek rzadko ma nadzieję
Wrócić, gdy go zapędzą prądy i zawieje,
Hen! Za morza, skąd nawet potrzebują ptaki
Przez rok lecieć. Taki to zapadły kraj, taki!
Ty zaś, jeśli chcesz płynąć, śpiesz się do łodzi;
Chcesz łądem? Każdy z synów moich ci wygodzi,
Da wóz i konie, jeszcze zawieźć cię gotowy
Aż do Lakedajmony tej Menelajowej.
Prośże go, proś na wszystko, niechaj szczerze gada;
Kłamać pewno nie skłamię, łepak to nie lada«.
Tak błagał, a modlitwa doszła do Ateny,
I sławny rycerz Nestor, staruszek z Gereny,
Swoich synów i zięciów otoczony kołem,
Szedł na zamek; a kiedy przybyli tam społem,
Rzędem zajęli krzesła, wspaniałe siedzenia.
Starzec znowu lał w krater dla ich pokrzepienia
Wonne wino, staraniem szafarki chowane
Lat jedenaście, pierwszy raz co odetkane.
Ten napój starzec miesza i obiatę czyni
Egidowładcy córce, Palladzie bogini.
Gdy spełnił, a już każdy napił się do woli,
Wszyscy się spać do gospod rozeszli powoli
Krom Telemacha. Tego syna przyjaciela
Nestor w zamku zatrzymał, łoże mu wydziela
Pysznie rzeźbione w jednym z przewiewnych przysionków.
Tuż przy nim spał Pejsistrat; z rodziny tej członków
On jeden w zamku mieszkał, jako nieżonaty.
Sam zaś Nestor wysokie zajmował komnaty
Wraz z królową, zdobiącą małżeńską łożnicę.

⁶⁰ żertwą – ofiarą;

⁶¹ do Meneli – Menelaosa, skrócona forma imienia wodza spod Troi;

Ledwo Jutrzenka krasne wychyliła lice
Z mroku świtu, już Nestor rzucił senne łożo;
Wyszedł i siadł na białych kamieniach na dworze,
Co stały przed pałacu wchodowymi drzwiami
Lśniące jakby oliwą. Dawnymi czasami
Siadywał tam Neleus, człowiek bożej rady,
Lecz zmarł: w podziemny hades przeniósł się cień blady.
Teraz siadł Nestor. Posoch⁶² trzymała prawica
Pasterza mężów. Syny ujrzawszy rodzica:
Echefron, Stratios, Persej, wybiegli co żywo,
Toż Aretos, Trasymed zdązał nieleniwo;
Nareszcie i szóstego nie zabrakło brata,
Bo oto i najmłodszy przybiegł, Pejsistrata.
Ci zaraz Telemacha przy ojcu uprzejmie
Posadzili, a Nestor taką rzecz podejmie:
» – Żwawo dzieci! Spełnijcie duszy mej pragnienie;
Chciałbym się przypodobać bogini Atenie,
Gdyż na tym tam prazniku na cześć Posejdona
Widocznie oczom moim zjawiała się ona.
Niech, który w pole skoczy, wolarzowi każe
Przywieść tutaj jałówkę, którą dam w ofiarze.
Drugi do Telemacha łodzi bież i sprowadź
Wszystką czeladź – dwóch zostaw, ci mogą pilnować.
Do Laerka złotnika pobieży mi trzeci,
By złotem róg jałówki okuł. Reszta dzieci
Zostanie z nami, każdy będzie tu potrzebnym,
Czy jadło przysposobić, czy kazać służebnym
Znieść tutaj stolki, drzewo, dzbany z świeżą wodą«.
Rzekł – wszystko się rozbiegło. Jałówkę już wiodą
Z pola, a z Telemacha przybyła już łodzi
Jego drużyna. Również i złotnik nadchodzi,
Niosąc ze sobą wszystkie narzędzia, mistrz tęgi,
Tak młotek, jak kowadło i krzywe obcęgi
Do misternej roboty. Na ten obrzęd święty
Zbiegła i Pallas. Nestor złotnikiem zajęty
Dał mu złota, a sztukmistrz złotem okuł rogi
Jałówce, więc boginię cieszy dar ten drogi.
Echefron, Stratios dźwierzą za róg jałowicę,
Aretos z komnat wyniósł kwiecistą miednicę
Pełną wody, a w lewej miał ziarna jęczmienne
W króbcie⁶³. Już Trasymedes wzniosł ramię wojenne
Zbrojne w topór nade łbem jałoszki ofiarnej.
Perseusz w misę zbierać miał strumień krwi czarnej.
Ojciec ręce umywszy miotał jęczmień święty,
A na ogień skręć sierści z łba krowie wycięty.

⁶² posoch (ros.) – berło;

⁶³ w króbcie – w koszyku;

A kiedy się pomodlił i nasiał jęczmienia,
Wraz przystąpił Trasy-med i siłą ramienia
Palnął – aż topór ugrzązł w karku, przeciął żyły
I powalił ofiarę. Z krzykiem się modliły
Wszystkie córki, synowe, obok Eurydyki
Żony Nestora, córki Klimena władcyki.
Syny, za łeb jałoszkę dźwignawszy, trzymali,
Aż dorznął ją Pejsistrat. Czarna krew się wali
I duch cielsko opuścił. Rąbiąc ją w kawały
Wyjmują połówkę i dwakroć tłuszcz biały
Obwinawszy, jak zwyczaj, nałożą wysoko
Drobniejszymi gnatami, z kapiącą posoką.
Starzec je tak na stosie spalił, winem polał
Ciemnym, a synów orszak ofiarę okolał
Z pięciozębnymi widły. Spaliwszy te mięsa
Trzewia do ostatniego aż spożywszy kęsa,
Resztę w drobniejszych sztukach na różny nawlekli
I takowe przy ogniu obracając piekli.
Tymczasem Telemacha, ślicznego młodziana,
Kąpała Polykasta, panienska sudana⁶⁴,
Najmłodsza z Nestorówien, a po wziętej wannie
Namaściwszy oliwą odziała starannie
Piękną szatką i w chiton miękką otuliła...
Gdy wszedł, jasność od niego jak od bożka biła.
Szedł więc i przy pasterzu męzów siadł Nestorze...
Już z różnów zdjęto mięso upieczone w porze,
I rzucili się wszyscy na biesiadę oną;
Lecz poważniejsze tylko krzątało się grono
Około wina, które z krateru czerpali
I biesiadnikom w złotych czarach podawali,
Aż zgaszono pragnienie, nasycono głody.
Wtedy gereński starzec krzyknął:
»Kto tam młody,
Niech skoczy, długogrzywe konie tu przywiedzie,
Do kolasy założy, bo nasz gość odjedzie!«
Tak rzekł. Synowie rozkaz spełniają w tej chwili:
Piorunem do kolasy konie założyli,
A szafarka w nią chleba i wina nakładła,
Toż wybornych łakoci królewskiego jadła.
Wskoczył tedy Telemach na rydwan zaprzężny.
Rzeszowódca Pejsistrat, Nestora syn mężny,
Obok niego usiadłszy lejce schwycił w dłonie,
Klasnął z bicza, i lotem puściły się konie
Pólmi, od grodu Pylos coraz dalej mknące,
Dzień cały szarpiąc jarzmo kark ugniatające.
Nareszcie zaszło słońce, cień poczercił szlaki,

Gdy do zamku Diokla, do Feraj junaki

⁶⁴ sudana – smukła;

34

Wraz przybyli. Orsiloch, syn Alfejosowy
Zrodził tego Diokla. Nocleg tam gotowy
Znaleźli, i gościnne przyjęcie im dano.
Ze wschodzącą nazajutrz Jutrzenką rumianą
Znów wyjechali obaj w zaprzężonej kolasie
Przez bramę; aż w przedsionkach turkot rozlega się.
Z klaskiem bicza koniki ruszyły z ochotą,
Między pszeniczne łany mkną, aż oto
U kresu drogi dzielne stanęły rumaki.
Właśnie Helios się schował, cień poczernił szlaki.

35

PIEŚŃ CZWARTA

Wydarzenia w Sparcie

Wąwozami wjechawszy w gród Lakedajmony⁶⁵,
Skręcili wprost na zamek, kędy mąż sławiony,
Menelaj, huczne sprawiał wesele dla syna
I dla córki. Tę oddał, choć jego jedyna,
Synowi Achillesa⁶⁶, wojów gromiciela.
Z nim ją bowiem zaręczył w Troi przed lat wielu,
A niebianie złączyli parę k' sobie skłonna.
Właśnie ją dziś odesłał koleśno i konno
W sławny gród Myrmidonów. Dla syna zaś swego
Wziął w Sparcie Alektora córę. Syna tego
Megapentesem zowią – chłop silnej prawicy –
A miał go w starych latach z jednej niewolnicy,
Gdyż Helenę bogowie zrobili bezpłodną,
Odkąd powiła córkę Hermionę, godną
Ze złotą Afrodytą równać się w piękności.
Tak więc Menelaj w gronie przyjaciół i gości
W komnatach swego zamku hucznie biesiadował.
Był tam i cudny pieśniarz, co swojej wtórował
Pieśni na gęśli, i dwaj skoczkowie tam byli,
Co na miarę tej pieśni w środku się kręcili.
Zaś Telemach z Nestora synem przed wrotyma
Pierwszymi, co do zamku wiodły, konie wstrzyma.
Spostrzegł ich Eteonej, sługa przywiązany
Do Atrydy, i poznał, że to ktoś nieznany.
Prędko więc na pokoje bieżał z wieścią nową,
Przybliżył się do pana i rzekł lotne słowo:
»Jacyś tam obcy ludzie, o mój jasny panie!
Jest ich dwóch; wyglądają iście jak niebianie!
Rozkaż, czy wyprząć konie mamy im, czy dalej
Odprowadzić, by indziej gościny szukali?«
Menelaj tym oburzon rzekł: »Synu Boety

Eteoneju! Gadasz, jak gdyby to nie ty,
Tylko dziecko, co głupie powtarza wyrazy!
Czyż to my gościnności ludzkiej tyle razy
Nie doznali obadwa przed naszym powrotem?
Zeus mógłby znów nas karać, gdyby zabyć o tem.

⁶⁵ gród Lakedajmony – Sparta; por. przypis 18;

⁶⁶ synowi Achilleśa – Neoptolemos, syn Achilleśa i Deidamei, córki króla Dolopów, wychowywał się u dziadka; po śmierci Achilleśa Odys przywiózł go pod Troję, gdyż istniała przepowiednia, że bez niego miasto nie zostanie zdobyte;

36

Śpiesz się więc wyprząc konie i dać im wygody,
A tych gości zaprosić na weselne gody«.
Tak rzekł, a ten z komnaty wybieżał i zwołał
Innych sług, zabierając po drodze, co zdołał.
Z nimi wyprzągłszy konie, pomęczone oba,
Wwiódł do stajen i mocno przywiązał u żłoba.
Owsa im zmieszanego z jęczmieniem wsypano,
Po czym wóz postawiono pod błyszczącą ścianą,
A gości na królewskie wiedziono komnaty.
Oni z podziwem patrzą na terem⁶⁷ bogaty;
Bowiem jako blask słońca, księżycy miganie,
Oczom się ich wydało Atrydy mieszkanie.
A gdy widokiem oczy i serca napaśli,
Do łazien myć się w wannach gładkich obaj zaszli;
Tam ich dziewczki umyły, namaściły rączy,
Oblókłszy w chitan z wełny, okrywszy opończę.
To odbywszy, szli zasiąść przy Atrydzie krzesła.
Zaraz jedna z służebnic złoty kubek wniosła,
A w nim wodę; tę lejąc do miednicy srebrnej
Na ręce, przysunęła im stolik potrzebny.
Poważna też szafarka z zapasy różnymi
Przybywszy, te przysmaki stawiała przed nimi,
A krajczy na kopiastych misach wniósł piecyste
I inne mięsa, czasie podał też złociste.
Wtem Atryd płowowłosa obudwóch powitał:
»Cni goście! Jedzcie smacznie; potem będę pytał,
Gdy się już posilicie, coście to za jedni?
Ród wasz, jak się domyślam, wcale niepośledni,
Idzie od królów, co to z Zeusa się wywodzą,
Z podłej bowiem krwi tacy, jak wy, się nie rodzą«.
To rzekł i sam im podał tłusty comber wołu
Piezonego – a był to przysmak jego stołu –
Więc do zastawionego dobrali się jadła.
A najadłszy, napiwszy, gdy już chęć odpadła,
Do swego towarzysza, nachylony głową,
Telemach mu na ucho mówił takie słowo:
»Patrzaj no, Nestorydo, patrzaj, serce moje,

Jakim blaskiem spżowym sieją te pokoje!
Co tu złota, bursztynu, srebra, słoniej kości!
Nie wiem, czy jest świetniejszy dwór Olimpijskiej Mości.
Nieprzebrane bogactwa! Aż mi ćmią się oczy«.
Snadź domyślił się Atryd, o czym rzecz się toczy
Między nimi, bo na nich zawołał: »Hej, młodzi!
Niech nikt śmiertelny z Zeusem w zapasy nie chodzi,
Bowiec wieczne są jego dostatki i dwory.
Ze mną rzecz inna; każdy, kto chce, mógłby zbiory
Moje przesadzić lub nie; chociaż się niemało
W ósmioletniej zamorskiej włóczędze zebrało,

⁶⁷ terem – budynek, pałac;

37

Kiedym Fenicję, Egipt, Cypr, a nawet strony
Etyjopskie zwędrował – Eremby, Sydony,
Toż Libię, gdzie jagnięta z rożkami się rodzą,
A owce w ciągu roku trzykroć z płodem chodzą.
Mają tam gospodarze, mają i pasterze
Mięsa dość, brodzą niemal i w mleku, i w serze,
Bo jak rok długi, ciągle doją się maciorki.
Otóż gdym się tam ganiał i ładował worki
Złotem, tutaj tymczasem brata mi zabito
Skrycie, podstępem, w znowie z nikczemną kobietą!
Jakoż mi to dziedzictwo obmierzłe się stało.
Wolałbym mieć z tych skarbów trzecią częśćką małą,
Byle żyli ci męże, co na polach Troi
Legli podał od Argos, przyjaciele moi.
Jakkolwiek po nich tęsknię i myślami wodzę,
Przecież po żadnym serce nie płacze tak srodze
Jak po jednym; odbiega sen i chęć do jada,
Gdy o nim myślę. Komuż cięższa dola padła
Niż Odysowi? Nadeń któż więcej biedował?
Los go stworzył do cierpień samych; mnie zachował
Do smutków po przepadłym, który gdzieś się kryje,
A nie wiemy, czy żyje jeszcze, lub nie żyje.
Pewnie stary Laertes co dzień po nim płacze,
Toż mądra Penelopa, i to nieboracę
Syn Telemach, którego przy piersi zostawił«.
Mówiąc to w taką rzewność gościa swego wprawił,
Że łza w rżesach zawisła z wspomnieniem rodzica:
Jakoż w płaszcz purpurowy ukrył smętne lica,
Z czego odgadł Menelaj zaraz, kto on taki,
I w głębi duszy sposób układał dwojaki:
Bądź dać mu się wyplakać za straconym ojcem,
Bądź wprzódy o tej rzeczy pogadać z mołojcem.
Owoż gdy to roztrząsał w ducha tajemnicy,
Weszła Helena⁶⁸ z wonnej wychodząc świetlicy,

Jak Artemida zbrojna⁶⁹ w pęki strzał pierzaste.
Zaraz z krzesłem misternym podbiegła Adraste;
Alkippe jej kobierzec miękki podesłała,
Filo koszyczek niosła – Helena go miała
Od Alkandry, Połyba żony, co za dawnych
Lat żył w Tebach egipskich, bogactwami sławnych;
On to dwie srebrne wanny, trójnogów po parze,
Talentów dziesięć złotem Meneli dał w darze.
Helenie się od żony dostał dar bogaty:
Złota kądziel i koszyk ów podługowaty
Z srebra plecion, a złotą obciążnion obwódka.

⁶⁸ Helena – słynna z piękności córka Zeusa i Ledy, żona Menelaosa, została uwiedziona i porwana przez królewicza trojańskiego Parysa; kiedy Trojanie odmówili wydania Heleny, Agamemnon broniąc honoru brata zorganizował wyprawę pod Troję;

⁶⁹ jak Artemida zbrojna – Artemida, córka Zeusa i Latony, siostra Apollina; była boginią lasów i zwierzyny, zawsze wyobrażana z łukiem i strzałami; w mit. rzym.: Diana;

38

Filo go postawiła przed nią tuż, bliźniutko,
A w tym koszyku motków przędzy było pełno,
Na wierzchu była kądziel z fijołkową wełną.
Helena więc usiadłszy wsparła nogi obie
Na podnóżku, pytając męża w tym sposobie:
»Czy wiemy, Menelaju, jaki ród tych gości,
Co przyszli w domu naszym szukać gościnności?
Myleż się lub nie mylę – lecz czuję to przecie,
Że dwóch mężczyzn, dwóch kobiet nie spotkałam w świecie
Tak podobnych do siebie – dziw to niesłychany! –
Jak ten oto młodzieniec, u nas tu nie znany,
Z Telemachem, Odysa synem, podobniutki.
Pamiętam, on przy piersi był wtedy malutki,
Kiedy z wami, Achiwy, w kraj daleki Troi
Odys szedł krew przelewać gwoli hańby mojej«.
Na to płowokędziorny odrzekł jej Atryda:
»To, co z domysłów mówisz, mnie prawdą się wyda:
Takie ręce i nogi, tak oczy patrzące
Miał Odys, a i takie włosy się kręcące.
Toż gdym przed chwilą wspomniał tu Odyseusza
I mówił, jakie trudy niezłomna ta dusza
Zniosła dla mnie, aż oto łza mu z oka kanie⁷⁰,
I w purpurowym płaszczu ukrył pomieszanie«
Na to mu Nestoryda Pejsistrat powiedział:
»Atrydo Menelaju! Królu! Ot, byś wiedział,
Że to syn Odyseja, syn jego prawdziwy;
Lecz boi się uchybić, przeto tak wstydlivy
I nie chce, kiedy mówisz, przerwać obcesowo,
Taką mu radość wlewa boskie twoje słowo.
Mnie tutaj posłał Nestor, ten ojciec mój drogi,

Abym mu towarzyszył w domu twego progi,
Gdzie ojca przyszedł szukać tak w słowie, jak w czynie;
Bo dziecko cierpi dużo, gdy ojciec mu zginie,
A sierotę opuszczą przyjaciele domu,
Jak Telemacha. Ojca nie ma on, nikomu
Nie chce się ująć za nim, by odwrócić ciosy«.
Na to znów Menelaos odrzekł płowowłosy:
»Prze bogi! Toż mym gościem syn wielkiego męża,
Co za mnie w tylu bitwach dobywał oręża!
Jam go chciał za powrotem nad wszystkie Achiwy
Osypać, gdyby morzem powrót nasz szczęśliwy
Obudwom był zachował Zeus, bóg gromowładny.
W Argos miałem mu miasto, dwór zbudować ładny,
A z Itaki dobytek i syna sprowadzić
I ludność stamtąd zabrać i w mieście osadzić,
Wyprzątnąwszy najbliższe, co berłu mojemu
Podlega. Jakżeby to sprzyjało częstemu
Widywaniu się z sobą, by ten węzeł święty,
⁷⁰kanie (staropol.) – kapnie;

39

Który nas łączył, nigdy nie był już rozcięty,
Chyba śmiercią, gdy obu wtrąci w cień ponury.
Lecz szczęścia tego bóg mi pozazdrościł który,
Gdy jemu do powrotu pozamykał wrota«.
To rzekł, i wszystkich rzewna objęła tęsknota;
W płacz Helena Argejka, a córka Kroniona;
W płacz Telemach; Meneli żrenica zwilżona
Także łzą; łza się kręci w oku Pejsistrata,
Bo w duszy cień mu stanął Antilocha, brata,
Co go syn zamordował Eosy świetlanej!...
Potem wszyscy obsiedli zastawną biesiadę.
Wtem Helena skoczywszy do głowy po radę
Pijącym przymieszała czar taki do wina,
Że gniewów, smutków, zgryzot przeszłych zapomina,
Kiedy kto pokosztuje z zaprawnego kruża.
W dzień ten nigdy łza w oku nie stanie mu duża,
Choćby drogiego ojca i matkę pochował;
Nigdy, choćby kto miednym mieczem zamordował
Brata mu albo syna, przed jego obliczem –
Taki to czar był, napój niezrównany z niczem!
Dostała go Helena od Tona małżonki,
Polydamny, w Egipcie, gdzie ziemia korzonki
Osobliwe wydaje na leki lub trutki:
Toż każdy tam znachorem nie z innej pobudki,
Tylko że zna te leki – istny ród Pajona⁷¹.
Jakoż czar przemieszawszy, rozkazała ona
Podawać go i w słodkiej ozwała się mowie:

»Atrydo Menelaju! A i wy, synowie
Mężnych ojców! Zeus zwykle rozdaje na przemian
Raz złe, raz dobre, jako pan wszechwładny ziemian;
Przeto mając przed sobą tę oto wieczerzę,
Jedzcie i gwarzcie, ja wam za to coś powierzę.
Nie myślę wszystkich bojów z początku do końca
Wyliczać, w których walczył Odys, nasz obrońca,
Tam na ziemi trojańskiej, dla Greków tak wrażej.
Raz on sam się umyślnie poranił po twarzy,
A zarzuciwszy łachman jakiegoś tam ciury,
W sam rój swych nieprzyjaciół wkradł się w miasta mury
I udawał żebraka. Któż by podejrzewał
W nim hetmana, co z Greki na nawach przybywał?
Tak więc wszedł między Trojan i był nie poznany –
Jam go jedna poznała mimo tej odmiany;
Ciągnę z niego – na próżno! Wykręty miał chytne.
Lecz gdy w łaźni go skąpię i oliwą wytrę,
Szaty dam i przysięgnę na wszystkie świętości,
Nie pierw rozgłosić w mieście o jego bytności,
Póki nie wróci do naw i namiotów greckich –

71 ród Pajona – Pajon, słynny lekarz, później bóg sztuki lekarskiej;

40
Dopiero mi się zwierzył z zamiarów zdradzieckich.
Potem łbów on trojańskich siła z karku zrzucił
I dostawszy języka, cało do swych wrócił.
W Ilijonie płacz niewiast rozległ się żaloszny,
Tylko jam się cieszyła – bo już mi nieznośny
Stał się pobyt wśród cudzych; płakałam jak dziecię
Po domu; zlorzeczyłam samej Afrodycie,
Że mię od swoich w obcą zagnała tu stronę,
Matkę córce, mężowi z łoża biorąc żonę;
A mąż ten i rozumem, i kształtem wyborny!«
Na to jej Menelaos rzekł płowokędziomy:
»Zaprawdę, powieść twoja, Heleno, jest szczerą.
Znało się niejednego w życiu bohatera
Czyny i myśl – po świecie daleko bywałam –
Lecz takiego, jak on był, nigdy nie spotkałam
Męża, który by nosił serce tak niezłomne.
Dość, gdy niebezpieczeństwa i śmiałość przypomnę,
Kiedyśmy wszyscy wodze w koniu wydrążonym
Siedzieli, jak wiszący grom nad Ilijonem.
Wtedy tyś przyszła. Pewnie zły duch ci to szeptał,
Co chciał, żeby Trojanin pobił nas i zdeptał.
Przyszłaś – Deifob⁷² przyszedł, pomnę, z tobą społem:
Trzykroć naszą kryjówkę obeszlście kołem;
Macałaś, wyzywałaś różnymi imionami
Wodzów greckich, udając głos każdego żony.

W środku konia jam siedział, Tydyd⁷³, Odys trzeci;
Wtem słyszymy, a z zewnątrz twój głos nas doleci.
Obaśmy się zerwali, wyskoczyć gotowi
Z tej kryjówki i boki rozsadzić koniowi
Lub odezwać się na głos, lecz Odys nas wstrzymał;
Pohamował i innych, choć ten, ów się zżymał...
Antiklos tylko gwałtem chciał dać znak o sobie,
Lecz Odys go pochwycił zaraz w bary obie,
Gębę zatkał... Przytomność ta nas ocaliła.
Szcześnie Atene z miejsc tych cię uprowadziła«
Jemu na to Telemach z odpowiedzią śpieszy:
»Atrydo Menelaju, boski wodzu rzeszy!
Tym przykrzej, że mąż taki, chociaż w piersi nosił
Z spiżu serce, od śmierci on się nie wyprosił!
Lecz czas nam do łożnicy, spoczynek już zda się:
A pokrzepienie w samym znajdziemy wywczasie«.
To rzekł. Helena zwoła swoje służebnice;
Każe w przysionku wnosić wspaniałe łożnice,
Purpurowe podściółki, znów kobierce dziane,
I do przykrycia płaszcze sposobić wełniane.
One wyszły, trzymając płonące pochodnie,
I zwinęły się żwawo, ścieląc im wygodnie.

⁷²Deifob – syn Priama i Hekabe, ukochany brat Parysa;

⁷³Tydyd – Diomedes, syn Tydeusza, jeden z najmężniejszych wodzów greckich;

41

Keryks zaś Telamacha i syna Nestora
Odprowadził, i spali tam w przysionku dwora.
Zaś Atryda spał wewnątrz zamkowych pokoi
Przy najpiękniejszej z niewiast, przy Helenie swojej.
Gdy na niebie różane zbudziły się zorze,
Grzmigłs Menelaj naraz porzucił swe łoże.
Wdział szaty, a przez ramię zawiesił miecz srogi,
A i w kształtne postoły opiął jasne nogi;
I wyszedłszy z swych komnat, piękny jak bóg który,
Usiadł przy Telemachu i pytał go z góry:
»Po co, powiedz, przybyłeś w te odległe strony
Przez morskich wód obszary, do Lakedajmony?
W sprawie ludu, czy swojej przybyłeś? Mów szczerze«.
Więc roztropny młodzieniec po nim głos zabierze:
»Atrydo Menelaju, władco ludów boski!
Przyszedłem tu o ojcu pozbierać pogłoski.
Dobytek mój zniszczony, spustoszone łany,
Wrażych gości dom pełen, biją mi barany,
Biją kozy, rzną stada ciężkonogich byków
Te gachy mojej matki, hurma najezdniczków.
Przeto błagam cię, nisko do kolan się kłonię:
Powiedz mi, co o ojca mojego wiesz zgonie?

Byłeś świadkiem? Czy jaki mówił ci wędrowiec?
On się rodził, by cierpieć, wiem ja to – lecz powiedz
Po prostu, bez ogródki, jak widziały oczy.
Błagam cię! Jeśli kiedy do usług ochoczy
Ojciec mój ci usłużył czynem albo mową
Pod Troją, gdzie i głodno było, i niezdrowo,
W imię zasług zaklinam, powiedz wszystko wiernie«.

Na to rzekł Menelaos, wruszon niepomiernie:
»O bogi! Czyżby w łóżce bohatera tacy
Wedrzeć się mieli tchórze podli i ladacy?!
Podobnie w lwiej komyszy, jeśli złoży łania
Parę młodych, co ledwo nawykły do ssania,
A sama w góry pójdzie, na bujne pastwisko,
Lew tymczasem wróciwszy w swoje legowisko
Z obudwóch tych jelonków zrobi parę łyków –
To samo od Odysa spotka tych nędzników!
Czej mu kiedyś Zeus-ojciec, Atene, Apollo,
W tej postaci jak niegdyś na Lesbie pozwolą
Stanać, gdy szedł w zapaśny bój z Filomelidem
I Achiwom dał triumf, jego zgniółł ze wstydem –
Niechby się w tej postaci przed gachami zjawił.
Odsadziłby od żony i wszystkich podławił.
To zaś, o co mię pytać przyszedłeś na dobie,
Bez ogródki, jak było, wręcz opowiem tobie,
Wszystko, co boski staruch kiedyś mi powiedział.
Nic z tego nie zataję, wszystko będziesz wiedział.
W Egipcie tam, acz bardzo do domu się rwałem,
Bogi mię zahaczyły za to, że nie dałem

42

Powinnych ofiar. Źle jest bogów ważyć lekko!
Tam wśród morza ostrówek leży, niedaleko
Od ujścia rzeki, Faros ludzie go nazwali;
Od rzeki leży na dzień żeglugi, nie dalej,
Zwłaszcza gdy wiatr pomyślny żegludze tej sprzyja.
Jest tam przystań, i żaden okręt jej nie mija,
By nabrać świeżej wody i dalej pruć fale.
W przystani tej dwadzieścia stałem dni, gdyż wcale
Wiatru dobrego-m nie miał, by puścić okręty
I przerzynać się nimi przez morskie odmęty.
Wnet by nam było jadła i serca nie stało,
Aż z bóstw jedno z tej cieśni nas wyratowało.
Była to Ejdotea, córka Proteusza⁷⁴,
Władcy mórz, którą widok nędzy mojej wrusza.
Ona, gdym się raz odbił od mego narodu,
Co rozległ się po wyspie, trapiiony od głodu,
Szukać jadła lub ryby na wędę tam łowić –
Ona zbliży się do mnie, by wdzięcznie pozdrowić,

I rzekła. – Jesteś dziecko czy człek lekkomyślny,
Czy też leniuch już taki, aby na umyślny
Głód się skazać i nie móc rzucić wyspy nagiej,
Nim twoich ludzi reszta odbieży odwagi? –
Na to jam odpowiedział w tych słowach bogini:
– Jeśliś bóstwem, niech twoja mądrość mię nie wini,
Bo tu z chęci nie siedzę i pewnie bym śpieszył,
Gdybym był względem bogów coś tam nie nagrzeszył.
Przeto mów – nieśmiertelnym tajnego nic nie ma –
Który bóg na tej wyspie w uwięzi mię trzyma,
I w jaki sposób mógłbym odpłynąć do domu? –
Tom rzekł; ona pochwyli prędko: – Jeśli komu,
Li tobie, cudzoziemcze, prawdę całą powiem:
Tu włada morski staruch nad onym ostrowiem,
Proteusz, bóg egipski, co morskich wód łona
Zna wszystkie, najwierniejszy sługa Posejdona.
Choć mój ojciec, rzecz skrytą o nim ci udzielię:
Dostań go w swoje ręce przez pewne fortele,
A on ci wskaże drogę, da środki niechybne,
Byś mógł doma powrócić przez te szlaki rybne...
Przy tym wielkie u Zeusa ma on zachowanie.
Gdybyś go chciał zapytać, wywróżyć ci w stanie,
Co złego lub dobrego zaszło w twoim gnieździe,
Kiedyś tu do nas w swojej zapędził się jeździe«.
To rzekłszy, odpowiedzi mojej pilnie słucha;
Więc mówię: – Wskaż, jak złapać morskiego starucha,
Aby się nie wysliznął widząc mię z daleka.
Nielatwo da się bożek pochwylić przez człeka. –
Tak mówiłem; boginka zaś odpowiedziała:

⁷⁴Proteusz – bożek morski, który miał dar przepowiadania przyszłości, aby otrzymać wróżbę, trzeba było go schwytać, mimo iż przemieniał się w różne postacie;

43

Gościu mój! Tobie prawda należy się cała;
Więc gdy słońce w południe szczyt nieba dogoni,
Niemylnie bożek morski wypływa z wód toni,
Pod wiatru tchnieniem odzian w bałwan skędzierzony,
I spać idzie w pieczarze w skale wydrążonej;
Plemię zaś Halosydny⁷⁵, rój płetwiastych foków,
Z wód wyszedłszy zalega z obu jego boków
I morskimi wyziewy zasmradza powietrze.
Ja cię tam zaprowadzę, skoro świt się przetrze,
I umieszczę wraz z nimi. Teraz rzeczą twoją
Trzech z okrętów wziąć chłopów, co się nic nie boją,
Bo ten staruch fortele ma zadziwiające:
Naprzód idzie rachować foki w rząd leżące,
A gdy je tak obejrzał i zliczył piątkami,
Sam kładzie się jak pastuch pomiędzy owcami.

Jakoż gdy obaczycie, że usnął na dobre,
Powstać, w bary go schwycić żyłaste i chobre
I dzierżeć! On się będzie wymykał na próżno –
Bo czarownik, przywdzieje na się postać różną:
Co na ziemi, co w wodzie lub co w ogniu żyje –
Śmiało tylko, a cisnąć, chociaż jak się wije!
Lecz gdy do was zagada w postaci tej saméj
Jak leżał snem zmorzony w głębi onej jamy,
Wtedy puszczaj starucha, bo już się ukorzy,
I pytaj: który z bogów na ciebie się sroży
I jak przez rybne szlaki wrócisz w swoje strony? –
To powiedziawszy, w bałwan wskoczyła spiętrzony,
Ja zaś na brzeg piaszczysty szedłem, gdzie miał łodzie,
I tysiąc dziwnych myśli duszę mi przebodzie.
Gdym stanął przy mych nawach, tam, u wód zwierciadła,
Nastąpiła wieczera; wonna noc zapadła
I na szumiącym brzegu legliśmy pokotem.
A gdy poranna Zorza zbudziła się potem,
Chodziłem wzdłuż wybrzeża nad morską roztoczą
I modliłem się bogom. Z moich – trzech ochoczo
Poszło za mną, a każdy zuch wielki i cięty.
Tymczasem Ejdotea pomąwszy odmęty
Morskie wyniosła stamtąd cztery focze skóry
Świeżo zdjęte; zasadzkę obmyśliła z góry;
I dla każdego dołek wygrzebawszy w piasku,
Siadła nas oczekując. Zszedłem ją o brzasku.
Ona w doły nas kładzie i skórą okrywa.
Czatujemy – lecz męka była to straszliwa!
Bo z fok tłustych okropnie dusił tran smrodliwy:
W sąsiedztwie tych potworów nie dotrwa nikt żywy!
Lecz boginka sposobik znalazła w potrzebie:
Dała wachać ambrozię⁷⁶ używaną w niebie;
⁷⁵ Halosydna – przydomek Amfitryty, „córki morza”, por. przypis 46;
⁷⁶ ambrozja – pokarm nieśmiertelnych bogów, ale u Homera także maść o cudownych własnościach;
44
Jej wonie brzydki wyziew zupełnie rozwiały;
I w cierpliwym czekaniu przeszedł ranek cały.
Tymczasem stada foków wylażyły z wody
I rzędem na wybrzeżu kładły się jak kłody.
W południe boski staruch z ciemnych wód łożyska
Wyszedł, policzył foki, obejrzał je z bliska.
Nas również za potwory liczył, a o zdradzie
Nic się nie domyślając, obok fok się kładzie.
Naraz rwiemy się z wrzaskiem; opasujem śmieie
Bożka ramiona. Lecz on ma swoje fortele:
Najprzód lew się zeń zrobił grzywiasty, a z tego
W rysia się zmienił, w dzika, w smoka skrzydlatego,

Już drzewem w obłok strzelił, już jak woda płynął.
Dzierżym go, bo ramieniem każdy go owinął,
Aż i zdał się nareszcie, choć miał takie czary,
I zapytał mię, głosem zwyczajnym, ten stary:
– Który ci to poradził z niebian, mój Atrydzie,
Żebyś mię wziął podstępem? Mów, o co ci idzie? –
To rzekł staruch – jam na to jemu odpowiedział:
– Kryjesz się niepotrzebnie, jak byś sam nie wiedział,
Że tak długo na wyspie siedzę tu bezludnej,
Głowę tracąc, by z matni wydobyć się trudnej.
Przeto mów, nieśmiertelnym każda rzecz wiadoma:
Jak przez rybny gościniec mógłbym wrócić doma? –
Powiedziałem – i on też z odpowiedzią śpieszył:
– Nie wiesz-li, żeś Zeusowi i bogom nagrzeszył
Skąpiąc im hekatombę na samym odjeździe,
Byś rychło i szczęśliwie stanął w własnym gnieździe?
Póty bowiem nie ujrysz – wyrok niecofniony –
Ni rodziny, ni domu, ni kochanej żony,
Póki w Egipt nie wrócisz i nad brzegiem rzeki
Nie zjednasz hekatombą u bogów opieki,
U bogów tych tam w niebie; błagaj je obiata,
Oni podróż pomyślną morzem dadzą-ć za to. –
Staruch skończył, mnie serce aż krajał ból srogi,
Gdy mi kazał się wracać do Egiptu z drogi
Tak daleko i morzem takim niebezpiecznym!
Jednak w mej odpowiedzi nie byłem mu sprzecznym:
– Dobrze, mój starcze, woli twojej się dogodzi,
Tylko mów czystą prawdę, bo o nią mi chodzi:
Mów, czy wszyscy Achiwi bez szwanku wrócili,
Ci, których my z Nestorem w Troi zostawili,
Czy też umarł z nich który czasu tej żeglugi,
Czy wśród swoich, gdy wrócił z tej wojny tak długiej? –
To rzekłem, a w odpowiedź takim słowa schwytał:
– Czemu mię o to pytasz? Lepiej byś nie pytał,
Żebym, co wiem, wygadał; bo gdy ci odsłonię,
I łzami się zalejesz, i załamiesz dłonie.
Słuchaj! Wielu z nich żyje, wielu już ubyło:

45

I tak, dwóch, co knemidnym Grekom hetmaniło,
Śmierć znalazło w powrocie; ty staczałeś bitwy.
Jeden gdzieś tam odprawia znów morskie gonitwy,
Ajas z swymi okręty dno morskie zgruntował.
Zrazu wprawdzie Posejdon rozbitka ratował
Z toni morskich w pobliżu gyrejskiej opoki⁷⁷,
I na wrogu Pallady może by wyroki
Straszne się nie spełniły, gdyby w chępie swojej

Nie był bogom nabluznił, że się ich nie boi.
Lecz Posejdon usłyszał bluźnierstwo pyszałka;
W srogą pięść schwycił trójząb, i spadła ta pałka
Na skałę Gyry, która pękła w dwa kawały:
Pół zostało, pół drugie odszczypanej skały
Runęło wraz z Ajasem, który bluźnił niebu;
Wzburzony go ocean schłonał bez pogrzebu.
Tak skończył Ajas, wodą zalawszy się słoń.
Twój brat przed tej bogini mstą nienasyconą
Uszedł wprawdzie na sudnach, broniła go Hera,
Lecz gdy już do przylądka Malei dociera,
Porwała go wichura i niosła z okręty
Jęczącego, daleko, w wielkich mórz odmęty,
Ku wybrzeżom, gdzie Thyest żył czasy dawnymi,
Potem Ajgist, syn jego – w ostatni krańc ziemi.
Tu już myślał, że jego nieszczęścia się skończą,
Gdyż bóstwa odwróciły wicher, a on rąco
Gnał do dom. Oj, radośniej na ziemię ojczystą
Wyskoczył, ucałował, skropił łzą rzęsiłą,
I poił się widokiem znanej okolicy.
Aż wtem stróż go dopatrzył z wysokiej strażnicy,
Gdzie go Ajgist osadził, dwa talenty w złocie
Przyrzekł, gdy o Atrydy da mu znać powrocie,
I rok cały wartował, by niespodziewanie
Nie wpaść, bo byłby sprawił wielkie krwi rozlanie.
Jakoż pobiegł na zamek, dał znać Ajgistowi;
Ten fortem Atrydę sprzątnąć postanowi;
Dwudziestu chłopów dobrał, ukrył w głębi dworu,
A gody kazał sprawić sute, dla pozoru;
Sam zaś Agamemnona i konno, i woźno
Jechał witać, zasadzkę uknuwszy nań groźną.
Więc gościa tak ufnego w dom zaprosił sobie
I z nim godując, zarznął jak wołu przy żłobie.
Nikt z ludzi Atrydowych nie wyszedł tam cało,
Nikt z Ajgistowych; wszystko się wymordowało. –
Skończył, a we mnie serce pękało na ćwierci.
Siadłem, głośno szlochając i wzywając śmierci
Jak zbawienia; Heliosa nie znosiłem blasku.
A gdym się tak wyplakał, ból wytarzał w piasku,
Znowu do mnie przemówił ów staruch wróżebny:

⁷⁷ gyrejskie opoki – grupa skał na południu Eubei, na Morzu Egejskim, groźnych dla starożytnych żeglarzy;

46

– Pohamuj łzy, Atrydo; ten płacz niepotrzebny,
Doli swej nie naprawisz łzami. Raczej siły
Zbierz, byś prędzej powrócił do ojczyzny miłej.
Może zbójcę zastaniesz, a może już katem
Stał się dla niego Orest; pogrzebiesz go zatem. –

Tak gdy mówił, męskiego w pierś wpędził mi ducha.
I w serce bolem strute wstąpiła otucha,
Żem pytał, chcąc co więcej usłyszeć od niego:
– Już wiem, co dwóch spotkało; jakiż los trzeciego?
Czy go żywcem na morskim pustkowiu kto trzyma?
Nie taj mi smutnej prawdy. Mów, czy go już nie ma? –
To rzekłem, a z ust starca wyszła mowa taka:
– Trzeci to syn Laerta, gniazdem mu Itaka.
Widziałem go na jednej wyspie; płakał rzewnie
Tam, u nimfy Kalypsy; nie puszcza go pewnie
Ta pani, choć po domu w tęsknicy się skwarzy,
Bo na pustce tej nie ma łodzi ni wiosłarzy,
Żeby się przez fal grzbiety mógł dostać do siebie.
Lecz, Menelaju, Zeusa kochanku, dla ciebie
Śmierci wyroku nie ma w Argos koniorodnym.
Bogowie cię siedliskiem kiedyś uczczą godnym:
Poślą na kraniec ziemi, w Elizejskie Pola⁷⁸,
Gdzie rudy Radamantys mieszka. Tam cię dola
Czeka błoga: bo życie lekko tam upływa,
Nigdy śniegu, zamieci, nawałnic nie bywa;
Ciągłe miły tam Zefir dmucha od zachodu,
Ocean⁷⁹ go posyła; w skwar użyzcza chłodu.
Tam pójdziesz, bo Helena jest małżonką twoją;
O ciebie, zięciu Zeusa, bogi bardzo stoją. –
To rzekłszy wraz się rzucił w szumiące głębiny,
A ja szedłem do łodzi z garstką mej drużyny.
Po drodze myśli grały w wzburzonej mi duszy,
A gdym przyszedł, gdzie stała łódź moja na suszy,
Zgotowano wieszak; noc zapadła potem,
I spać my polegali na brzegu pokotem.
Nazajutrz, gdy rumiane zbudziły się zorze,
Jęli my się spychania naw na święte morze;
Nuż maszty wbijać, żagle rozpinać na nawach –
Sami wreszcie w nie wszedłszy, rzędami na ławach
Usiądziem, w sine nurty bijemy wiosłami.
Tak do rzeki Ajgyptos syconej deszczami
Przypłynąwszy, złożyłem stuwolną ofiarę
I bogi-m zbłagał, co mię skazały na karę;
Nareszcie pamięć brata uczciłem mogiłą.
Tego więc dopełniwszy, miałem odtąd miłą

⁷⁸ Elizejskie Pola – równina na krańcach ziemi, miejsce pobytu dusz błogosławionych; nazywane też „Wyspami Szczęśliwymi”, w antyku umiejscawiano je na Wyspach Kanaryjskich;

⁷⁹ Ocean – Okeanos, uosobienie potężnej rzeki opływającej krąg ziemski, z której codziennie wynurzają się Helios i Jutrzenka; za kręgiem Okeanosa miały się znajdować Pola Elizejskie;

Drogę do dom; bo wiatry pomyślne mi wiały
I szybko do ojczyzny żagle nasze gnały.

Ty zaś na moim dworze baw jeszcze w gościnie,
Póki dni jedenaście, dwanaście nie minie;
Wtedy sam cię odeślę, uczczę podarunkiem,
Dam toczony rydwanik, trzy konie z rynsztunkiem,
Przy tym misterną czaszę, byś z niej obiatował
Bogom, a o mnie pamięć stateczną zachował».
Na to mu tak roztropny młodzian odpowiedział:
»Nie nalegaj, Atrydo, bym dłużej tu siedział!
Zaprawdę, i rok cały przesiedziałbym chętnie
Bez tęsknoty do domu, tak mi tu ponętne
Słuchać twych pogawędek i różnych powieści,
Że radość stąd zaledwie w sercu się pomieści.
Lecz moi towarzysze, których-em zostawił
W Pylos, stęskniliby się, gdybym dłużej bawił.
Co zaś do upominku, przyjmę jaki taki
I schowam; jedno nie wiem, po co do Itaki
Brałbym konie; twych stajen są one okrasą,
Tu w równiach potrzebniejsze i dobrze się pasą
Na koniczu, ostryżu, orkiszu, pszenicy,
Na wąsatych jęczmionach, gdy w mojej ziemi
Nie ma ni takich równin, ni pastewnych błoni;
Itaka dla kóz tylko, nie dla chowu koni.
Jednak ją lubię; zgoła na żadnym ostrowie
Chów koni, dla łąk braku i dróg, nie odpowie;
Z wszystkich najmniej skalista Itaka«. Gdy skończył,
Grzmigłós Menelaj uśmiech do swych słów dołączył
I mówił gładząc ręką młodzieńca po głowie:
»Dobra krew w tobie, chłopcze; znać to w każdym słowie.
Podarunki ci zmienię chętnie; stać mię na to:
W mym skarbcu jest wszystkiego suto i bogato...«
Tak tam obaj gwarzyli z sobą.
A tymczasem
Przed zamkiem Odysowym gachowie z hałasem
Zabawiali się, kręgi ciskając i grotty
Na majdanie, gdzie często broili pustoty.
Zaś Antinoj, Eurymach, jak bożkowie jacy
Siedzieli, wodze gachów, najtężsi junacy.
Wtem Noemon, syn Fronia, przystąpił k'siedzacy,
Zagabnął Antinoja słowem pytającym:
»Czy wiesz co, Antinoju, lub nie wiesz nic o tem,
Kiedy z Pylos Telemach będzie tu z powrotem?
Wziął mi łódź, a łódź teraz mnie samemu zda się,
Bo mam jechać na łąki w Elis, gdzie się pasie
Moich dwanaście klaczy z mulnymi źrebaki;
Jednego z nich sprowadzić chciałem do Itaki».
Ci zdumieli się słysząc, że w Pylos Nelejskie

Odprowadził się Telemach – pewni, że go wiejskie
Zatrzymują uciechy wśród trzód i pasterzy!
Na to Antinoj, chociaż wieści tej nie wierzy:
»Mów prawdę: kiedy odbił? Skąd wziął towarzyszy?
Czy ochotników, dworską czeladź, czy przybyszy
Nabrał na tę wyprawę tak zręcznie ukrytą?
Opowiedz z szczegółami, wiedzieć trzeba mi to.
A czy biorąc od ciebie statek gwałtu użył?
Czy dobrowolnie dałeś, kiedy cię odurzył?«
Na to Noemon tak mu całą rzecz tłumaczy:
»Sam łódź dałem i nikt by nie zrobił inaczej,
Proszony, od człowieka będącego w smutku;
Trudno jest taką prośbę zostawić bez skutku.
Poszli też z nim najteższe zuchy naszej młodzie;
Nad wszystkimi jest sternik Mentor – on dowodzi
Okretem lub bóg jaki, bo miał bożka postać.
Lecz dziw mi, kędy mógł on nazad się tu dostać,
Odpłynąwszy do Pylos? Jam go spotkał wczora«.
To rzekł i w dom ojcowski powrócił.

Jak zmora

Gniew siadł na butnych duszach obu zalotników.
Wraz kazali zaniechać igraszek i krzyków
Gachom, których zwoławszy posadzili wkoło.
Antinoj, syn Eupejta, rzekł im niewesoło:
»Przebóg! Wielkiego dzieła dokonał zuchwale
Telemach, bo odjechał. Nie marzyłem wcale,
By ten zamiar się udał. Uszedł – zażartował!
Dzieciuch ma okręt; młódź nam najteższą zwerbował!
Brońże nas, Zeusie! Wzmógł się i zacznie nas trapić;
Ale nim nas podepce, daj mu pierwej skapić!
Lecz łodzi mi potrzeba z dwudziestoma chwaty:
Będzie wracał – ja sam się wyprawię na czaty,
Stanę między Itaką a Samos, w przesmyku;
Za to szukanie ojca zapłacisz, młodziku!«
Jego mowie przyklasło gachów zgromadzenie
I rzuciło się tłumem w zamkowe podsienie...
A gdy weszli do izby, wszczęli zgiełk okrutny,
A któryś z tej gawiedzi krzyknął, młokos butny:
»Snadź się już do wesela sposobi królowa,
A nie wie, że na gardło synaczka jej zmowa«.
Tak gwarzyli nie wiedząc, co tam bóg przeznaczy;
Wtem Antinoj przemówił do rzeszy junaczój:
»Powstrzymajcie języki wasze, o szaleni!
Nie wiecież, że tu w domu możem być zdradzeni?
Milczkiem stąd się wynosić i brać się do dzieła,
Na które jednogłośnie zgoda już stanęła«.

Rzekł – i dwudziestu chłopów najtęższych wybierze,
Z nimi szedł do okrętu na morskie wybrzeże,
A tam zepchnąwszy okręt, gdzie głębsze odmiały,
Wbili maszt, pociągnęli w górę żagiel biały;

49

W pochwy skórzane wiosel nawlekli rząd długi;
Różnych oręży zwinne naniosły im sługi.
A gdy okręt już gotów, Antinoj z drużyną
Wsiadł nań; zjedli wieczerzę, a w nocy odpłyną...
Penelopa w komnatach górnych jak tam padła
W rozżaleniu, tak nie chce napitku ni jadła,
Tylko wciąż o niewinnym przemyśliwa synie:
Czy ujdzie śmierci? Czy też od gachów on zginie?
Jak lew w tłum ludzi wpadłszy rzuca się z rozpaczą
Tam i sam, a tu łowce zewsząd go osaczają...
Tak jej myśl się rzucała, póki w snu ramiona
Nie padła, od wewnętrznych trwóg wyswobodzona.
Teraz się Atenaja wzięła myśli nowej.
Stwarza widmo podobne córce Ikariowej
Iftimie, i tej samej, co ona, piękności,
Której mąż Eumelos miał swe posiadłości
Blisko Feraj. Bogini postać tę udaną
Śle na Penelopeję splakaną, znękaną,
Aby ły jej otarła, zdjęła ból kamienny.
Widmo wemkło się szparką zasuwki rzemiennój,
Stanęło u głów śpiącej i tak szepce z bliska:
»Ty śpisz, Penelopejo, a serce ból ścisza;
Wierz mi – nie chcą w rozkoszach żyjący niebianie
Twoich łez i żaloby. Syn twój wkrótce stanie
Tu w domu. Wszak on bogom nie zawinił niczym«.
Penelopeja marom wyrwana zwodniczym,
Co ją snem kołysały, rzekła jak na jawie:
»Siostró, skąd tu się wzięłaś? Nie pamiętam prawie,
Kiedy byłaś w mym domu. Mieszkam tak daleko!
A teraz mi powstrzymać każesz ły, co cieką,
Jęć stłumić, chociaż boleść duszę mi rozdziera.
I to mnie, co straciłam męża, bohatera,
Lwie serce, górujące cnotą ponad Greki.
Mnie, kiedy mój jedynak, dziecko bez opieki,
Dom opuszcza i leci w świat nie znany sobie!
W cięższej niż po Odysie widzisz mnie żalobie
Po tym chłopcu, tak strach mi, aby tam co złego
Wśród obcych lub na morzu nie spadło na niego,
Bo źli ludzie czyhają i zabić gotowi
Na drodze, kiedy wracać będzie ku domowi«.
Na to odpowiedziało blade widmo siostry:
»Ukój się, ja ci wyrwę z serca kolec ostry.

Twój syn ma towarzyszkę, a takiej, jak ona,
Zazdrościłby niejeden, bo niezwyciężona.
Jest nią Pallas, twych cierpień ona się lituje,
Posłała mię do ciebie i to ci zwiastuje«.
Na to jej Penelopa tę odpowiedź dała:
»Jeśliś bóstwem, z boginią jeśliś rozmawiała,
To mów mi co o losie biednego małżonka!
50

Czy żyje? Czy ogląda jeszcze promień słońka?
Lub nieboszczyk już poszedł do cieniów siedliska?«.
Blade zaś widmo siostry te słowa jej ciska:
»Tego mówić nie mogę, czy po świecie chodzi,
Czy zmarł na dobre – próżna gadanina szkodzi«.
Rzekło widmo i szparą zasuwki jak tchnienie
Wymkło się i rozwiało... A wtem i zbudzenie
Przyszło na Penelopę. Zrywa się z pościeli
Z wielką ulgą na sercu – bo już dzień się bieli –
A sny o rannym doju zwykle są prorocze.
Gachy tymczasem krają wód morskich roztocze
Na Telemacha głowę niosąc cios morderczy. –
Jest tam skała na morzu, co w przesmyku sterczy,
Dzielącym od itackiej wyspy Samos skalną;
Zwie się Asteris. Przystań z obu stron ma wałą,
Gdzie żeglarze się chronić lubią skołatani.
Owoż łódź gachów w tej tam skryła się przystani.
51

PIEŚŃ PIĄTA

Tratwa Odyseusza

Eos z łoża ślicznego Tytona⁸⁰ gdy wstała,
Na bogów i na ludzi zdroj światła wylała,
A na wiecu zasiedli niebianie zebrani,
Śród nich Zeus, pan wszystkiego, wszyscy mu poddani.
Atenie na myśl przyszły Odysa cierpienia,
Ninie jeńca Kalypsy, i do zgromadzenia
Rzekła:
»Ojczy Kronidzie, wy bogowie inni!
Odtąd króle na tronach już by nie powinni
Być łagodni, łaskawi, dobrzy, sprawiedliwi,
Lecz wściekli zapaleńcy, okrutni i mściwi,
Kiedy już zapomniały o Odysie boskim
Ludy, choć nimi rządził berłem tak ojcowskim.
On na wyspie u nimfy Kalypsy tam siedzi,
Jeńcem trzyman, i smutną dolą swą się biedzi;
Do domu utęskniony, o powrocie marzy,
A tam ani okrętów nie ma, ni wiosłarzy,
Co by go chcieli przewieźć przez morskich fal grzbiety.

Teraz mu jedynaka zabić chcą, niestety,
W drodze do domu; właśnie o ojcowskim losie
Jeździł się dowiadywać w Sparcie i Pylosie«.
Odpowiedział jej na to Kronid chmurowładny:
»Jakiż to z ust twych wyraz wymknął się nieskładny?
Wszak sama uradziłaś, że gdy Odys wróci,
Krwawym odwetem gachów zuchwalstwo ukróci.
Raczej nad Telemachem czuwać ci należy,
By bez szwanku dopłynął do swojej macierzy,
A gachy z tej zasadzki wrócili jak zmyci«.
Potem się do Hermesa zwrócił i pochwyci:
»Hermeju! O mój synu! Gończe doświadczony!
Nieś nimfie pięknowłosej wyrok niecofniony,
Że Odys wrócić musi, mąż wielki cierpieniem,
Wrócić, nie wsparty boskim ni ludzkim ramieniem...
Ujrzy swe przyjaciół, zamek swój wysoki,
Swoje pola ojczyste – bo tak chcą wyroki«.
Rzekł – a zwinny Hermejas⁸¹ wnet się puścił w czały:

⁸⁰ Tyton – Titonos, Tithonos, syn króla trojańskiego Laomedonta, młodzieniec niezwyklej urody, którego Jutrzenka uprowadziła i uczyniła swoim mężem; prosiła by Zeus obdarzył go nieśmiertelnością, ale zapomniała poprosić o dar wiecznej młodości; gdy Tyton się zestarzał układała go do kołyski; wg innej wersji Zeus zamienił go na prośbę Jutrzenki w świerszcza;

⁸¹ Hermejas – Hermes;

52

Już sobie stopy opiął w niebiańskie sandały
Złotołśniące; on nimi ponad wód rozlewem,
Ponad lądów ogromem buja z wiatru wiewem.
Wziął i posochem⁸²; posochem tym śmiertelnych oczy,
Czyje chce, ze snu budzi albo też snem mroczy.
Dzierżąc go, Argobójca szparkim sunął lotem,
Na Pierii⁸³ stanął – k'morzu spuszczać się potem,
Szybował nad powierzchnią, podobien rybitwie,
Co nad odmęttem zatok, w ustawnej gonitwie
Za rybkami, we fali nieraz skrzydło zmoczy:
Tak i Hermejas bujał po walnej roztoczy.
Do wyspy⁸⁴ się zbliżając leżącej daleko,
Z wód wychynął i lądem posuwał się lekko
Aż do wielkiej pieczary, boginki siedliska,
Kalypsy długowłosej, którą u ogniska
Samą siedzącą zastał. Z dala już powiewek
Niósł po wyspie zapachy od płonących drewek
Żywczych cedru. Głos jej wdzięczną brzmiał piosenką,
Gdy chodząc wkoło krosien suwała czółenko.
Tę pieczarę mały różnych drzew gaiki,
To woniały cyprysy, topole, osiki;
W ich liściach długoskrzydliny ptak nocą się skrywa:
Sowa, krogulec, morska wrona też krzykliwa,

Co tak rada się pluskać u przybrzeżnej wody.
Wino rozkoszolistne pięło się na wschody
Głazów sklepiennych, gronne zwieszając jagody.
Z czterech krynic srebrzyste biegły tam poniki,
To razem, to rozpierzchłe tam i sam w wężyki.
Miękkie łąki się słały, przetykane kwiatem
Fijołków i opichu. Na miejscu tu, na tem,
Bóg nawet by się cieszył i stanął jak wryty.
Toż i gończy Hermejas, widokiem podbity,
Stanął i w one wszystkie wpatrywał się czary,
A potem wszedł do pięknej sklepionej pieczary.
Poznała go bogini Kalypso od razu:
Bóstwo nie zapomina twarzy i wyrazu
Innego boga, choćby mieszkał gdzie najdalej.
Lecz Odysa nie zastał. Odys tam się żali
Siedząc nad brzegiem morza, gdzie zwykle siadywał;
Darł serce westchnieniami, łzami się zaléwał,
Wzrok topiąc ciągle w morze pustynne przed sobą.
Kalypso wraz się gościa zajęła osobą,
W promienne krzesło sadzi i tak się odzywa:

»Hermes, z złotym posochem bożek, tu przybywa!
Gość taki! Po raz pierwszy zajrzał w me siedlisko!
Mów, czego żądasz? Na twe usługi tu wszystko,
Co tylko w mocy mojej lub co jest możliwe;

82 posoch – tu: różdżka czarodzieja; por. przypis 62;

83 na Pierii – Pieria, kraj na północ od Olimpu, siedziba Muz;

84 wyspa – chodzi o Ogygię, wyspę nimfy Kalypso (Kalipso), na której Odyseusz spędził siedem lat;
53

Zbliż się tylko, przyjęcie znajdziesz tu życzliwe«.

Tak mówiła trzymając przed bożkiem puchary

Z ambrozją, do niej miesza różowe nektary.

A on jadł i popijał, Zeusowy ten goniec.

Gdy już głód swój nasycił, skrzepiony, na koniec

Mówił do niej te słowa:

»Po co tu przychodzę,

Bogini, pytasz boga? Woli twej dogodzę:

...Zeus mi rzekł, że u siebie masz najbiedniejszego

Z tych herojów, co dziesięć lat burzyli Troję,

A w dziesiątym, gdy z łupem wracali już w swoje

Siedziby, tak zgniewali Atene, że wściekła

Wciąż ich w podróży wichrem i burzami siekła.

Owóz gdy utonęło wszystko, co z nim było,

On ocalał, a morze tu go wyrzuciło.

Przeto rozkaz przynoszę: wypuść go bez zwłoki!

On daleko od swoich nie umrze. Wyroki

Przeznaczyły mu druhów powitać i ściany

Zamku swego oglądać i ojczyste łąny«.

Tak mówił, a boginię strach ogarnął na te
Wyrazy, więc mu słowa rzuciła skrzydlate:
– »Bogowie! Okrutniejsi od ludzi jesteście,
Za złe mając nam, każdej bogini niewieście,
Jeśli sobie za męża znajdzie śmiertelnika...
I tak: różana Eos z Orionem⁸⁵ gdy zmyka,
Póty bogami zemsta miota nieustanna,
Aż w Ortygii Artemis, złototronna panna,
Chyłkiem podszedłszy, cichą zabiła go strzałą.
Znowu kiedy z Jasjonem⁸⁶ Demetrze się chciało
Użyć pieszczot na skibie trzykrotnie zoranej –
Sprawka ta doszła Zeusa – a on rozgniewany
Rozmachniętym piorunem Jaszona ustrzelił.
Teraz w oczy was kole, że łoże tu dzielił
Ze mną człowiek, którego wydarła z rąk śmierci,
Gdy łódź jego bóg gromem roztrzaskał na ćwierci
W środku mórz, a on sam się z falami borykał,
Dzierżąc belkę, bo druhów już mu popołykał
Morski gardziel. Rozbitek dążył więc do lądu,
I tu był wyrzucony od burzy i prądu.
Przyjęłam go, okryłam opieką serdeczną,
Przyrzekłam nieśmiertelność i młodość dać wieczną;
Darmo! Kiedy Kroniona woli tej wszechwładnej
Oprzeć się nie potrafi nawet z bogów żadny.
Zeus każe mu stąd jechać – to niech sobie płynie
Mokrym pustkowiec; lecz ja tego nie uczynię,
Bym go wysłała flisów nie mając, ni łodzi,

⁸⁵ z Orionem – Orion, piękny myśliwy, spodobał się Eos, która go porwała; jego ojcem był Posejdon, albo w innej wersji Hyrieus z Beocji; dziś: wspaniały gwiazdozbiór w konstelacji ze Skorpionem;

⁸⁶ Jasjon – Jazjon, pierwotnie bóstwo opiekuńcze ziemi, stąd jego związek miłosny z Demeter, boginią płodów i urodzaju; był synem Zeusa i Elektry; wraz z Demeter byli rodzicami Plutosa boga bogactwa;

Co by go przewieźć mogły przez morskie powodzi.
Chyba radą go wesprę: tego nie utaję,
Niech bezpiecznie w ojczyste powraca się kraje«.
Na to jej argobójczy odpowiedział goniec:
»Wyprawże go natychmiast, pomnąc, jaki koniec
Spotkałby cię od gniewu Kronida żałośny«.
To powiedziawszy odszedł Hermes wieścionośny.
Nimfa słysząc ten wyrok Kronionowej woli,
Poszła szukać Odysa onej sprawie gwoli.
On siedział tam na brzegu płacząc; jego oczy
Nie osychały od łez; a pobyt uroczy
Truła ciągłą tęsknica, bowiem do bogini
Serce stracił, a chociaż nocą sypiał przy niej,
To gwałt był, lecz nie z niego, a tylko z jej strony.
Na urwisku więc siedział w dzień osamotniony

Serce trapiąc westchnieńmi, lamentsy, żałobą,
Wzrok topiąc ciągle w morze pustynne przed sobą.
Teraz rzekła bogini, zbliżywszy się k'niemu:
»Biedny mój! Wnet się skończą te smutki, bo czemu
Miałbyś żywot swój skwasić? Wszak jestem gotową
Stąd cię puścić. Więc tratwy zajmiesz się budową:
Rąb wielkie drzewa; miedzią gdy pospajasz tramy,
Dasz pokład z desek; my zaś chleba, wody damy
I czerwonego wina, byś nie umarł z głodu,
Damy wiatr dobry, suknie chroniące od chłodu.
Mocna tratwa wytrzyma bijące bałwany,
I ty bez szwanku wrócisz do ziemi kochanej,
Jeśli bogi pozwolą, co w niebie tam siedzą,
A mocniejsi ode mnie, niż ja więcej wiedzą«.
To rzekła, a Odysej stał wszystek zdrętwiały.
Po chwili z ust mu takie słowa wyleciały:
»Coś innego w zanadrzu swoim chowasz pono,
Gdy chcesz, bym w tratwie przebył otchłań niezmierną
Strasznych mórz, kędy nawet i wielkimi sudny
I przy wietrze pomyślnym przejazd bywa trudny;
Na tratwę, wbrew twej woli, nie wstąpiłbym nogą,
Chybabyś mi przyrzekła pod przysięgą srogą,
Że w tym nie ma podrywki na zgubę mą żadną«.
Bogini śmiechem zbyła ten posąd szkaradny
I ręką pogładziwszy rzekła doń te słowa:
»Szpakamiś ty karmiony, nie od kształtu głowa,
Gdy w każdym słowie wietrzysz jakby cel ukryty.
Lecz świadkiem bądź mi, ziemio! Świadkiem nieb błękitny,
Stygu⁸⁷ wodo podziemna! – Straszna to przysięga,
Przed nią nawet i bogów zgina się potęga –
Więc przysięgam, że zgubić nie pragnę ja ciebie,
Tylko myślę i mówię, jak bym sama siebie
Ratować chciała, będąc w takim położeniu:

⁸⁷ Stygu wodo – Styksu; Styks – jedna z rzek przepływających, bądź opływających państwo zmarłych – Hades; jej woda była tak groźna, że mogła zabijać ludzi i zwierzęta;

Twego chcę dobra, czystą czuję się w sumieniu
I litości mam wiele w sercu niezależnym«.
Rzekłszy to nimfa krokiem pośpieszyła bieżnym
Przodek biorąc; a Odys siedł w tropy bogini,
I nimfa wraz z kochankiem stanęła w jaskini.
Każe się Odysowi w tym samym prestole,
Gdzie Hermes siedział; przed nim co żywo na stole
Stawi jadło, napitek, zwykłą ludzką strawę,
A sama wprost Odysa zajęła też ławę;
Więc służebne ambrozję i nektar podały
I wzięli się palcami spożyć te kordiały;

A gdy się już najedli, napili do syta,
Boginka głos zabrała i tak go zapyta:
»Zacny mój Laertydo, przemądry Odysie,
Zatem chcesz jak najprędzej z wyspy wymknąć mi się
I wrócić do ojczyzny? Szczęśliwej ci drogi!
Lecz żebyś mógł przewidzieć, jakie los złowrogi
Przeznacza ci opały, nim staniesz u celu,
Zostałbyś w tej pieczarze ze mną, przyjacielu,
I nieśmiertelność przyjął, jakkolwiek stęskniony
I niecierpliwy pragniesz powrócić do żony,
Od której pośledniejszą nie jestem ja przecie
Ni wzrostem, ni urodą. Czyż marnej kobiecie
Rzecz podobna mnie, bóstwu, chcieć urodą sprostać?»
Na to on nie chcąc dłużnym odpowiedzi zostać:
»Uśmierz gniew – rzekł – o nimfo! Jaż bym to nie wiedział,
Że między Penelopą a tobą jest przedział?
Że się równać nie może z twym wzrostem, urodą?
Prosta to śmiertelniczka, a tyś wiecznie młodą!
Mimo to tęsknię do niej; tęsknię coraz więcej,
Aby się dnia powrotu doczekać najprędzej;
Choćby mię bóg znów jaki pogrążył w bałwany,
Zniosę mężnie, w cierpieniach jam wypróbowany.
Tylem już przebył, takie przechodził katusze
Na wojnie i na morzu, że i to znieść muszę!»
Rzekł to – wtem zaszło słońce i nastał mrok szary...
Oboje pod sklepienia weszli tej pieczary
Rozkoszując miłością spali obok siebie.
A gdy różana Eos błysnęła na niebie,
Odys w chłajnę⁸⁸ i chiton odział się, a ona
Także wstała, w fałdzistą szatę obleczona
Z lśniącej tkanki; więc biodra ująwszy w pas złoty,
Pod namiotką⁸⁹ ukryła włosów bujne sploty –
I myśli, jak Odysa wyprawić na morze.

⁸⁸ chłajna (gr.) – u starożytnych Greków rodzaj ciepłego, wełnianego okrycia, wykonany z prostokąta wełnianej tkaniny, spinany na piersiach lub prawym ramieniu; oponcza, ubiór w rodzaju męskiego ciepłego płaszcza;

⁸⁹ namiotka – rodzaj welonu opuszczanego przez kobiety na twarz, aby mogły zasłonić się przed męskimi spojrzzeniami – namiotki używa Penelopa, kiedy pojawia się wśród zalotników;

Jakoż dała mu topór; ostrze w tym toporze
Podwójne a spizowe; mocna w nim osada,
Gładkim trzonkiem oliwnym ręka dobrze włada;
Dodała i siekierę; więc śpiesznymi kroki
Wiodła go na kraj wyspy, kędy bór wysoki
Sokorów, olch i jodeł z wyniosłymi szczyty
Daje towar już wyschły, na łódź wyśmienity;
A wskazawszy mu miejsce, kędy był las stary,
Powróciła Kalypso do swojej pieczary.

I Odys ścinał drzewa – praca szła mu sporo;
Dwadzieścia zważył; topór gałęzie ciął z korą,
A siekiera równała pod sznur one dyle.
Aż Kalypso mu świdy przyniosła za chwilę:
Wiercił dziury, toż belki ze sobą szykował,
I tak tratwę wziął w kluby i gwoździ ją skował.
Jak wielki spód korabiu, co go cieśla biegły
W duży obwód założy, tak równie rozległy
Był i statek Odysa przezeń budowany.
Dał też pomost, o boczne oparłszy go ściany;
Nakrył burtą, ochroną od fal dostateczną,
W środku wznosił maszt i reję opatrzył poprzeczną,
A dla kierunku rudel⁹⁰ zrobił na ostatku.
Wićmi zaś z wikla⁹¹ boki obwarował statku
Od fal napaści. Na dno narzucał do łodzi
Różnych ciężarów. Już też boginka nadchodzi
Niosąc płótna; z nich żagle uszył ręką zwinną;
Jedną liną maszt związał, do żagla dał inną,
I drągami łódź zepchnął w święte wody słone.
Gdy w dniu czwartym te prace były pokończone,
Więc go w piątym boginka wysyła już w drogę.
Wykąpawszy go, w szatki odziewa chędogie,
Łagiew wina ciemnego, drugą wody świeżej,
Lecz większą, śle na statek; toż wór pełny spyży
Zapaśnej na tę podróż i inne przysmaki.
W końcu zsyła mu wietrzyk powiewem jednaki.
Rad z wiatru, heroj żagiel rozpiął, i był wzdęty.
Siadł u steru i biegle przez ciemne odmęty
Łódź kierował. Nie przyszła nigdy nań drzemota;
W Plejady⁹², w nie śpiącego wciąż patrzył Boota,
Toż w Niedźwiadka zwanego Wozem; gwiazda ona
Bowiem w miejscu się kręci, patrząc wciąż w Oriona,
A w morzu się, jak inne, nigdy nie zanurzy.

⁹⁰ rudel (niem.) – stara forma, oznacza ster, przyrząd służący do kierowania łodzią;

⁹¹ wikla – wikliny;

⁹² Plejady – córki Atlasa i Plejony, prześladowane przez Oriona, zostały z nim razem przeniesione na niebo, gdzie tworzą gwiazdozbiór swego imienia; – Wielka Niedźwiedzica (Wielki Wóz) i Mała Niedźwiedzica (Mały Wóz) – gwiazdozbiory nieba północnego; według nich starożytni orientowali się dokąd płyną i jaką muszą wybrać drogę; trasa Odysa wiodła z zachodu ku południowemu wschodowi, wyspa nimfy znajdowała się na południowym krańcu Sycylii – do Itaki Odys płynie więc na południowy wschód, a gwiazdę Oriona ma po lewej stronie;

57

Nimfa z nim się żegnając, tę gwiazdę w podróży
Kazała mieć na oku wciąż po lewej stronie.
I tak dni siedemnaście pruł bezbrzeżne tonie,
W następnym ujrzał góry Feackie⁹³ w oddali,
Gdyż Feacy najbliżej tych tam stron mieszkali;
I te góry on widział jak tarczę zamgloną.

Właśnie od Etyjopów, gdzie go tak raczono,
Wracający Posejdon, ze Solimskiej Góry
Ujrzał, jak Odys płynął, i wnet gniewu chmury
Wybiegły mu na czoło; wstrząsł się i sierzdźcie:
»Oho! – rzekł. – Coś innego bogi oczywiście
Myślą zrobić z Odysem; znać, zem nie był z nimi!
Bo już się do Feaków zbliża, gdzie z długimi
Nędzami swych przeznaczeń kończąc, do Itaki
Wróci; lecz czekaj! Jeszcze dam ci się we znaki!«
Rzekł i bałwany wzruszył; chmur zgromadził nawał,
Trójzębem rozkaz wiatrom, jakie są, wydawał,
Aby dęty zaciekle; w tuman ląd i morze
Gęsty obwinał – że się stała noc na dworze.
Zerwał się i dał Euros, Not, toż Zefir wściekły,
Toż mrozący Boreasz, i przestwór wód siekły.
A w Odysie zadrzało serce, drżą kolana;
Westchnąwszy w sobie rzekła dusza nie złamana:
»Biada mi! Czegóż ja tu nie dożyję jeszcze!
Nimfy słowa, jak widzę, sprawdzają się wieszczce:
Gdy przed powrotem do dom, mówiła, że w biędzie
Będę wielkiej na morzu. Ot, do tego idzie!
Cóż tu chmur na niebieskie strony Zeus napędza!
Jak morze wzdyma! A jak wicher każdy by jęcza
Szaleje! Teraz pewnie kres mój ostateczny!
Trzy, czterokroć szczęśliwszy każdy Grek waleczny,
Co legł pod Troją, walcząc za swoje Atrydy!
Czemużem nie legł z nimi? Czemu ostrzem dzidy
Nie przepędził mię który, kiedym bronił trupa
Pelida, a mnie grotmi parła Trojan kupa!
Byłbym pogrzeb miał piękny, w Achai bym słynął,
Gdy teraz taką nędzną śmiercią będę ginął!«
Mówił to – wtem spiętrzony bałwan się nań rzucił
Wściekle, z góry w łódź lunął, zakręcił, przewrócił,
A i jego z pomostu zmiotło; ster mu z pięści
Wyrwało, a masztowe drzewo, na dwie części
Zgruchotane, runęło wichrem, co szaleje
I co jednym podmuchem zdarł żagiel i reje.
Długo nurzał się w głębi Odys, choć co siły
Chciał wzbic się ponad wały, które go topiły.
Lecz darmo! Od Kalypsy suknie dane darem,

⁹³ Feakowie – baśniowy lud żeglarzy, mieszkający w bogatej, wspaniałej i idyllicznej krainie Scherii (niektórzy badacze uważają, że wyspą tą było dzisiejsze Korfu); Feakowie słynęli z żeglarstwa i umiejętności budowania statków „szybkich jak myśl” i osiągających cel podróży bez sternika;

Nasiąknąwszy, ciągnęły na dno swym ciężarem.
Przecież wybił się na wierzch: morską wodę usty
Wypluł – z czaszki się lała całymi upusty.

Wždy w tej trwodze o tratwie nie zapomniał wcale:
Dopadł do niej, przez wzdęte przebiwszy się fale,
I od śmierci niechybnej był uratowany.
Tam i sam statkiem jego miały bałwany;
Jak Boreasz w jesieni suche osty miecie
Polem, a te splątane trzymają się przecie:
Tak i tratwą wichura tu i owdzie miota;
Boreasz ją na pastwę posyła do Nota,
Eur cisnął Zefirowi, by ją ścigał dalej.
Widząc to Leukotea⁹⁴ nad nim się użali;
Jest nią Ino, Kadmosa⁹⁵ pięknostopna dziewa;
Wpierw ludzką znała mowę, a teraz przebywa
W morskich toniach, gdzie cześć ją jak bóstwo otacza.
Otóż się użaliwszy biednego tułacza
W postaci wodnej kurki z topieli pomknęła,
Siadła na tratwie, ludzką mową mówić jęła:
»Biedny! Pewnieś obraził boga, Ziemiowstrzęscę
Posejdona, że klęskę zsyła ci po klęsce;
Jednak on cię nie zgubi, choć w zemście okropny.
Rób tylko, co ci powiem, jeśliś człek roztropny:
Ciśń te suknie, a tratwę zdaj na wolę burzy;
Potem skocz w wodę i pływ jak możesz najdłużej
Ku lądowi Feaków; tam pomoc ci dadzą.
Ot, przepaska⁹⁶! Nią opasz piersi – pod jej władzą
Świątą, możesz się nie bać śmierci, choć jak bliskiěj;
A tak, kiedy rękoma namacasz brzeg niski,
Odwiąż ją i od brzegu podal rzuć tą szmatą
W toń morską, a twarz odwróć, byś nie patrzył na to«.
Rzekłszy, boginka dała mu przepaskę świętą.
Sama zaś odleciała znów na falę wzdętą
Podobna kurce wodnej i znikła pod wodą.
Więc boski tułacz Odys zdumiał się przygodą,
A westchnąwszy pomyślał sobie w duchu dzielnym:
»Biada mi! Jeśli sprawa z jakim nieśmiertelnym,
Co mię znowu chce podejść, bym rzucił ten statek?
Wždy nie usłucham; bowiem, niech raz ziemi płatek
Ujrzę w dali, to pewno znajdę tam zbawienie.
Tak zrobię; to najlepsze i tego nie zmienię.

Więc dopóki wiązanie mocno trzyma belki,

⁹⁴ Leukotea – Ino, córka Kadmosa, druga żona Atamasa, króla Beocji; gdy oszalały Atamas zamordował jednego z ich synów Learchosa, Ino rzuciła się wraz z drugim synem Melikertesem do morza, tam pozostała jako boginka Leutotea, jej syn zaś jako bożek Palajmon; była boginią, przynoszącą po burzy piękną, słoneczną pogodę; jest patronką żeglarzy ściganych nawałnicą;

⁹⁵ Kadmos – bohater beocki, pochodził z Fenicji, ożenił się z Harmonią, córką Aresa i Afrodyty, był założycielem Teb beockich i ojcem Ino (Leukotei);

⁹⁶ przepaska – przejrzysty szal, welon, który Ino pożyczyła Odysowi, aby ułatwić mu dopłynięcie do wyspy Feaków;

Póty dotrwam i udar zniosę, choć tak wielki;
Lecz jeśli łódź bałwany na cząstki roztluką,
Wpław pójdę i tą może ocale się sztuką.
Gdy to umysłem w sercu ważył na dwie strony,
Ładowstrzęsca Posejdon słał nań wał spiętrzony;
Ogrom jego rósł nad nim i lunął nań z góry.
A jako wicher plewy rozmiata i wióry
Z kupy, i tu i owdzie po polu je pędzi,
Tak rozmiótł jego tratwę. Odysej krawędzi
Belki uczepion, siedział jak na koniu na niej.
Z darowanych przez nimfę wyzuł się ubrani,
Pierś obwiązał przepaską daną z napomnieniem;
Potem w nurt skoczył, fale rozcinał ramieniem
I raźnie płynął.
Widzi to morskich bóg toni,
Chmurnie głową potrząsa i te słowa roni:
»Płynże, płyn! Przez te wały przebijaj się w trudzie,
Póki się nie dostaniesz między zbożne ludzie.
Myślę, że ci tą biedą dałem się we znaki!«
To rzekłszy biczem zaciął grzywiaste rumaki
I do Ajgaj wnet przybył, gdzie miał gmach wspaniały.
Wtem Atenę już inne myśli podleciały:
Nagle wiatry, co dęły, naraz w kluby bierze,
Ucisza je i każe iść na swoje leże.
Li Boreasza pędzi, by wiał jego drogą
I fale łamał przed nim, póki na ląd nogą
Feacki on nie wstąpi, ocalon z rozbicia.
Tak przez dwa dni, dwie straszne noce, broniąc życia
Od fal napaści, z morzem bił się bez ustanku.
Aż gdy w dniu trzecim Zorza zeszła o poranku,
Naraz wiatr ucichł; niebios pogodne błękity
Odbijała wód szyba, a on, falą wzbity
W górę, mógł już wyraźnie brzeg lądu rozpoznać.
Radość to, jakiej dziatwa może tylko doznać,
Gdy jej ojciec, gorączką śmiertelną trapiiony,
Już, już kona, okrutnie męczon przez demony,
Naraz wraca do zdrowia; niebo gwoli dzieci
Uzdrowia go. Toż radość w oczach mu zaświeci.
Gdy ujrzał ląd i lasu rąbek. Więc dołoży
Rąk i nóg, by do brzegu dobił się tam skorzej.
Lecz na odległość, w jakiej głos człowieczy sięga,
Huk go doszedł; fal morskich tłukła tak potęga
O skalisty brzeg mocą bijąc niesłychaną,
Aż kipiało, ląd białą obryzgując pianą.
Nie ma tam ni przystani, ni lichej zatoki,
Jedno brzeg straszny, rafy, wiszące opoki.
W Odysie aż się serce wstrzęsło, nogi drżały;

Więc westchnąwszy, tak myślał w głębi duszy śmiałej:

60

»Biada mi! Zeus zaledwie we mnie wlał otuchę
Łąd wskazując, gdym morską przebrnął zawieruchę,
Aż tu wybrnąć z tej toni już nie wiem którądy:
Zębate skały sterczą, wre i kipi wszędy
Wściekły żywioł – przede mną brzegu gładka ściana,
A głębia wciąż niezmierna i nie zgruntowana
Nogami, aby dobrnąć i łapać się brzegu.
Jeśli wprost pójdę, bałwan pochwyci mię w biegu
I o skalistą ścianę rozbije na trzaski.
A nużbym ją wyminął i szukał, gdzie płaski
Brzeg się ściele, albo też jaka przystań głucha?
Aż drzę! Może mnie znowu porwać zawierucha
I odrzucić daleko na rybne przestwory,
Lub czart jaki napędzi na mnie te potwory,
Żywnione tam w otchłaniach świętej Amfitryty.
Wiem-cija, że Posejdon to mój wróg zabity!»
Gdy tak rozważa w sercu i na rozum bierze,
Wął potężny nim rzucił o skalne wybrzeże;
Kości by mu zgruchotał i skórę zdarł z ciała,
Gdyby Atene myśli mu tej nie poddała,
Że się obojgiem ramion o skałę owinął
I uwisł, póki bałwan z rykiem go nie minął,
Czym na razie się zbawił, lecz bałwan z powrotem
Oderwał go, na pełne morze rzucił potem.
A jak polip, wyrwany z miejsc, gdzie był wrośnięty,
Ma żwirem i głazami oblepione pręty:
Tak do skały przylepła z dwóch rąk uczepionych
Zdarta skóra, i Odys wśród tych fal spiętrzonych
Byłby pewnie utonął w przekór przeznaczeniu,
Lecz Pallas myśl ratunku dała w okamgnieniu.
Jakoż wychynał na wierzch wełn, co o brzeg biły,
I wzdłuż płynąc, spoglądał, czy gdzie łąd pochyły
Nie pokaże się albo jaki port zaciszny.
I tak dotarł do ujścia jakiejś rzeki pysznej.
Więc w tym miejscu mógł ławo przybić już do lądu,
Bo i skał tu nie było, ni wiatru, ni prądu.
Otóż ujrzawszy rzekę, tak się modlił w duszy:
»Ktokolwiek jesteś, panie, błagam, niech cię wzruszy
Dola moja! Posejdon topi mię zawzięty!
Przecież i wobec bogów człek taki jest święty,
Co błaga o ratunek w ostatniej potrzebie –
Ja się do rzeki twojej tulę i do ciebie.
Zlituj się, władco, pieczy twej polecam siebie!»
To rzekł – i bóg zhukane fale pohamował,
Wodę przed nim wygładził, a jego ratował

Wciągnął na brzeg. Fale ze sił go wyssały,
Bo mu ręce opadły, nogi pod nim drżały;
W każdym członku obrzmiałość; z ust mu woda słona
I z nosa wybuchała; pierś tchu pozbawiona.

61

Omdlał więc; od zmęczenia upadł jak skostniały –
Lecz gdy westchnął i siły znowu mu wracały,
Odwinął z piersi oną przepaskę zbawienną
I cisnął poza siebie w tę słoność bezdenną.
Prąd ją porwał i uniósł; przepaskę tę chwytą
Już czekająca Ino. Więc z rzeki koryta
Wyszedł Odys, w sitowie padł, i macierz ziemię
Całując westchnął, jakby z duszy zrzucił brzemię:
»Biada mi! – rzekł. – Co cierpię! Co jeszcze mię czeka,
Jeżeli mię nad rzeką noc już niedaleka
Zaskoczy! Ten szron mroźny, wilgne rosy nocne
Do szczętu zjedzą ciało, i tak już niemocne,
Gdyż od rzeki wiatr zimny dąć będzie o świcie.
Lecz gdybym tam, na wzgórze zarosłego szczycie,
Układał się w gęstwi, mrozu bezpieczeń rannego
I zwątlenia, a zażyć mógł tam snu smacznego,
To znów strach, by drapieżne zwierze mnie nie zjadły«.
Te myśli mu do smaku snadź lepiej przypadły,
Bo wszedł w las, co obrastał wzgórek, położony
Tuż nad wodą. Tam znalazł kierz gęsto-zielony
Z płonki i owocnego splecion oliwnika.
Nigdy przezeń wilgotny wiatr się nie przemyka,
Nigdy pod nim słoneczny upał nie dokuczy;
Sklepień tych nie przebije deszcz ulewnej tuczy,
Taki gąszcz tam. Odysej wpełznął zgięty nisko
I rękami jął mościć z liści legowisko
Szerokie, bo tam liście leżało tak dużo,
Że dwóch, trzech ludzi skryć się mogłoby przed burzą
Lub śnieżycą, chociażby szalała najsrożej.
Patrząc na swoje łożo, rad był tułacz boży;
Legł więc w środku i liście nagarnął na siebie.
Jak ten, co pod popiołem szarym żar zagrzebie
W pustym polu, gdzie blisko nie mieszka nikt z ludzi,
Ma zarzewie i już się po ogień nie trudzi:
Tak i Odys się w liściach zagrzebał po uszy.
Atena mu słodkim snem oczy zaprószy,
By po srogim zmęczeniu wstał rześki i lekki:
Sen nasławszy, znużone zwarła mu powieki.

62

PIEŚŃ SZÓSTA

Przybycie Odysusza do Feaków

Usypiał boski tułacz Odys; sen już spada
Twardy na złamanego trudem. Wraz Pallada
Idzie w grodziec Feaków, leżący precz dalej.
Przedtem oni w szerokiej Hyperii mieszkali,
Gdzie wojenne Kyklopy mając za sąsiady,
Wciąż nękanych od pewnej tratując zagłady,
Wywiódł ich Nausitoos⁹⁷, on, bogom podobny,
I osadził na Scherii⁹⁸, kędy kraj zasobny,
A od ludzi daleki; miasto zamknął w tyny,
Zbudował domy, chramy, grunt rozdał na gminy –
Lecz kerą zwalon⁹⁹, zstąpił w Hadesu podziemie.
Dziś mądry król Alkinoj wziął w rządy to plemię.
Zatem Pallas Atene w jego dworzec dąży,
A powrót Odyseja na myśli jej ciąży.
Szła prosto; do panieńskich komnat się przemyka,
Gdzie córka Alkinoja śpi, piękna Nausyka¹⁰⁰,
Boginiom równa wzrostem i wdzięczna jak one.
Niepośledniej urody dwie dziewy uśpione
Leżały tam przy odrzwiach błyszczących podwoi.
Pallas jak lekki powiew do łóżka dziewoi
Przemknie się, do głów schyli, coś do niej przygwarza,
Wziąwszy na się kształt córki Dymasa żeglarza,
Druhny jej najmilejszej i jej równolatki –
I mówiła bogini odziana w kształt gładki:
»Oj, Nausyko! Toż z ciebie leniuszek nie lada!
Drogie szatki, bielizna precz brudem przypada,
A wesele za pasem! Miejsze co pięknego
Dla družbów, co-ć powiodą do pana młodego,
A i dla się – bo zwykle strój czysty u ludzi
Zyszcze imię, w rodzicach ucieszenie budzi.
Dalej zatem do prania! Wyprzedź ranne zorze!
By raźniej poszła praca, każda ci pomoże,
Ja pierwsza. Raj panieński się kończy; wszak swaty
O ciebie już zachodzą od młodzi bagatěj

⁹⁷ Nausitoos – syn boga Posejdona i Peritoi, matki Alkinoosa, króla Feaków;

⁹⁸ na Scherii – por. przypis 93;

⁹⁹ kerą zwalon – por. przypis 41;

¹⁰⁰ Nausyka – Nausikaa, Nauzykaa, królowna Feaków, za jej pośrednictwem Atena wprowadziła Odysa do pałacu króla Alkinoosa;

I przedniejszej, bo przecież ród twój niepośledni!
Nuże! Poproś rodzica pierw, nim się rozedni,
Aby ci kazał muły zaprząć w wóz drabiaty;
Nałożysz nań sukienki, przepaski, makaty.
Jechać będzie wygodniej: pieszo zbolą nogi;
Przecież pralnie od miasta taki kawał drogi«.
To powiedziawszy Pallas sowiooka wraca

Znowu na szczyt Olimpu, do bogów pałaca,
Gdzie nigdy burza nie grzmi, deszcz ścian nie obija,
Śnieżna zamieć nie prószy – tylko się przewija
Nieustanna pogoda, ni to namiot lity:
Tam bogom raj wesela płynie niepożyty;
Tam wróciła Atene napomniawszy śpiącą.
Wstała Jutrznia, poświęcą swą złotem kapiącą
Budząc Nausykę. Panna swoim snom się dziwi,
Prędko z komnat do komnat bieży, by co żywiój
Rodzicom opowiedzieć. Zastała rodzice:
Matka przy ogniu siedzi, wkoło służebnice,
I lekuchnym wrzecionem krasną wełnę skręca;
Z ojcem zbiegła się w progu; właśnie go książęca
Walna rada wzywała, i szedł zasiąść w radzie;
Zabiegła mu i w uszy taką prośbę kładzie:
»Dobry tato, każ dla mnie zaprząć wóz, a długi,
Z wartkimi koły; pilno mi jechać do strugi
Prac bieliznę; bo tyle już jej się zebrało!
Wszak i tobie przystoi bieliznę mieć białą,
Gdy siadasz w zgromadzeniu dostojnych Feaków.
Wszak i doma jest pięciu dorodnych junaków,
Dwóch żonaty, trzech jeszcze chłopiąt już niemających,
Twych synów; ci chcą zawsze chodzić w szatach białych
Na płasy, a wszystkiemu radź tu, moja główko!«
Tak mówiła, a wtrącić wstydno jej by słówko
O weselu. Lecz ojciec domyślił się tego
I rzekł: »Nie bronie-ć, córko, ni mułów, ni czego;
Natychmiast niech parobcy wóz zaprzęgą mułmi,
Wysoki, wyplatany i z wartkimi kółmi.«
To rzekłszy krzyknął; czeladź przyskoczyła żwawo:
Wóz koleśny¹⁰¹ wytoczony stoi przed wystawą;
Wiodą muły; zaprzężna idzie w dyszel para.
Nausyką z komory znosi co niemiara
Cienkich szat i bielizny, wóz naładowywa;
Matka zaś pełny koszyk smacznego pieczywa
I jarzynek tka w rękę; była i łagiewka
Skórzana z winem w drogę (na wóz siadła dziewczka);
O dzbanuszkę z oliwą matka też pamięta,
By wyszedłszy z kąpieli ona i dziewczęta
Miały czym się namaścić. Ot! już wzięła wodze,
Biczem klasła w powietrzu. Z turkotem po drodze

¹⁰¹ wóz koleśny – wóz na kołach;

Pokłusowały muły, ciągnąc ciężar z panią,
Wždy nie samą: i dziewczki siedziały tuż za nią.
Owoż gdy przyjechały nad brzeg ślicznej rzeki,
Gdzie w cembrzynie kamienne sączą się poniki

Wód nieprzebranych, miejsca dla praczek wygodne,
Prędko muły wyprzęgą i puszczą swobodne
Na paszę w słodką trawę, co z taką rozkoszą
Wyściela brzegi rzeki. Potem z woza znoszą
Bieliznę i po sztuce w ocembrzone wody
Kładą, depcąc nogami¹⁰², piorą na wyprzody.
Wypłukawszy do plamki wszystko jak należy,
Rozpościerają rzędem wzdłuż ciepłych wybrzeży
Nad morzem, kędy fale gładki żwirek ścielą.
Skończywszy, wraz się chłodzą zdroistą kąpielą,
Oliwą maszczą członki, potem na trawniku
Siadają do smacznej strawy, a szatki w wietrzyku
Niech schną tymczasem. Gdy tak spożyły łakotki,
Staną do piłki, z głowy odrzucają namiotki.
Pustującym piosenkę zaśpiewa królowna,
Rzekłbyś, że z Artemidą-łowczynią pokrewna,
Co przez bór Erymantu lub Tajget ugania
Rada, gdy z rąk jej padnie odynec lub łania;
A nimfy, pół mieszkanki, pod pani swej bokiem
Pustują wkoło; Leto¹⁰³ cieszy się widokiem,
Że nad wszystkie celuje wzrostem i obliczém,
I snadno poznać, czym jest w orszaku dziewiczym:
Owo tak rej wśród swoich królowna prowadzi.
Lecz kiedy o powrocie do dom już coś radzi,
Zaprzęga muły, suche już składa odzież,
Wtedy Pallas-Atene ma sposób się bierze,
By Odysej się zbudził, zobaczył dziewicę
I przez nią był wprowadzon w Feaków stolicę.
Więc ku dziewczkom rzucona piłka z rąk Nausyki
Leci, cel swój omija i pada w głąb rzeki,
A one w śmiech i wrzaski. Odys ze snu rwie się,
Usiadł – strwożone serce te myśli mu niesie:
»Biada mi! Do jakichże dostałem się krajów?
Między dzicz nieochajną i kupę hultajów,
Czy też między gościnnie lud do cnót nałożon?
A toż co za niewieści wrzask? Niby dziwożon,
Co rade zamieszkują skał wierzchy wyniosłe
I źródła rzek, i łągi trawami zarosłe.
Blisko gdzieś tu żyć muszą mówiące istoty:
Dalej! Zobaczmyż tedy, skąd one chichoty?«
To powiedziawszy Odys wypełznął na raku
Z gęstwi, silną prawicą z najgrubszego krzaku
Liściastą gałąź udarł, by nią okryć ciało.
I tak sunął jak górski lew, kiedy zuchwało

¹⁰² depcąc nogami – sposób prania, prymitywniejszy od uderzania kijanką;

¹⁰³ Leto – Latona, dawna towarzyszka Zeusa, matka Apollina i Artemidy, czczona razem ze swymi dziećmi;

Kroczy w deszcz, zawieruchę; we łbie gorą ślepie,
Aż przydybie gdzieś bydło, trzodę owiec w stepie
Albo w boru jelenia, a gdy głód doskwiera,
Dusić drobną chudobę do obór się wdziera:
Otóż tak szedł Odysej ku pannom – nie żeby
Nie zważał na swą nagość, ale szedł z potrzeby.
Straszny im zdał się morskim owalany błotem!
Widząc go, wszystkie w nogi i na wzgórek potem;
Jedna Nausyka stoi. Atene jej tchnęła
Męską odwagę w duszę, członkom strach odjęła.
Nie rusza się i czeka. Odysej sam nie wie,
Czy ma paść do nóg wdzięcznie patrzącej nań dziewie,
Czyli, jak stał, z daleka wznieść prośbę pochlebną
O pokazanie drogi i odzież potrzebną.
Ta myśl w ciężkim kłopotcie przyszła mu wybornie;
Więc jako był, z daleka, pochlebnie, pokornie
Błagał o przebaczenie, aż do nóg jej padnie
I zaczął rzecz swą prawić mądrze i układnie:
»Błagam cię, czyś jest bóstwem¹⁰⁴, czy panną śmiertelną!
Jeśliś jedną z tych bogiń w niebiesiech udzielną,
Tedy zdasz mi się córą wielkiego Kroniona,
Z Artemidy kibicią i wzrostem jak ona;
A jeśliś jest śmiertelną mieszkanką padołu,
Błogosławiony ojciec z twą matką pospołu,
Błogosławieni bracia! Jakże im gdzieś rośnie
Serce przy tobie! Jak się rozplywa radośnie,
Gdy w skocznym korowodzie ujrzą twoją postać!
Lecz szczęściu oblubieńca cóż mogłoby sprostać,
Jeśli za hojne wiano zawiezie cię do dom?
Różnym ja się, przeróżnym napatrzył narodom,
A równej nie znam tobie. Cześć i podziw razem!
Niegdyś widziałem w Delos¹⁰⁵, przed żertwiennym głazem
Feba, latorośl palmy: jak ty w górę strzela –
Bom się i tam zapędził także z ludu wiela
W tej tułaczce, gdzie zbieram same łyzy i znoje –
I stałem w podziwieniu przed nią, jak tu stoję:
Ziemia nigdzie też palmy nie wydała takiój!
Owoż równe zdumienie i podziw jednaki
Ima mię, gdy ci objąć ze czcią chcę kolana:
Tak wielka moja nędza, iście niesłychana.
Wczoraj po dniach dwudziestu jam z morzem się rozstał;

¹⁰⁴ Błagam cię czyś jest bóstwem... – zwrot Odysa do Nauzykai, który później spopularyzował Mickiewicz w *Panu Tadeuszu* (ks. III, w. 113), gdy Hrabia zwraca się do Zosi: „O ty! rzekł, jakimkolwiek uczczę cię imieniem, bóstwem jesteś czy nimfą, duchem czy widzeniem...” podobnie słowa Odysa wykorzystał Sienkiewicz w *Quo Vadis*: Petroniusz ujrawszy piękną Ligię powitał ją słowami Odysa, zaś Ligia odpowiedziała mu słowami Nauzykai;

¹⁰⁵ Delos – najmniejsza z wysp archipelagu Cyklad na Morzu Egejskim; czczona jako miejsce urodzenia

Apollina i Artemidy;

66

Dni bowiem tyle rwał mię prąd, a wicher chłostał
Wciąż od wyspy Ogygii, aż z demoniej psoty
Wyrzuconym jest tutaj na nowe kłopoty.
Dużo jeszcze mam cierpieć, dużo z bogów woli!
A choć ty się ulituj! Po długiej niedoli
Ciebie pierwszą spotykam; wszak i duszy żywěj
Nie znam, zamieszkującej ten gród i te niwy.
Wskaż mi drogę do miasta; okryj nagie ciało,
Choćby płachtą z bielizny! – i to by się zdało –
A bogi cię najmiłszą opatrzą nagrodą:
Dadzą-ć męża i domek, przenaświętszą zgodą
Pobłogosławią! Skarb to najcenniejszy w świecie,
Gdy małżonka z małżonką zgodna miłość splecie,
Duch jeden włada domem; wróg na to się krzywi,
Cieszą druhy! A oni nad wszystkich szczęśliwi!«
Białoramienna panna w te ozwie się słowa:
»Widno, żeś człek niepodły ani miałka głowa.
Darmo! Woli Zeusowej nikt się nie wybiega,
I czy pan, czy chudzina losowi podlega;
Od niego padł i tobie; znoś z pokorą brzemię!
A teraz, kiedyś nogą wstąpił w nasze ziemie,
Okryjem cię, niczego-ć nie będzie brakować,
Co tylko obcy tułacz może potrzebować,
Do miasta wskażę drogę, dam ludu nazwisko:
My, Feaki, tę ziemię zamieszkujęm wszystką,
Jam córka Alkinoja, wyższego tu nie ma:
On władzy i potęgi w ręku berło trzyma!»
To rzekła i na dziewczki zawoła z daleka:
»Stójcie już, stójcie! Za cóż uciekać od człeka?
Czy myślicie, że do nas jako wróg przychodzi?
Zaprawdę, nie urodził się ani urodzi
Taki, co by nieprzyjaźń wniósł do naszych progów
I spokój zmieszał. Wszak my, kochani od bogów,
Siedzimy na odludziu, w krąg morzem oblani,
Prawie na krańcu świata, nikomu nie znani.
Ugościć raczej trzeba przybysza, gdy bięda
Aż tu go zapędziła. Wszak dziećmi Kronida
Są tułacze. Dar mały często uszczęśliwi:
Sam tu, dziewczeczki! Gość nasz niechaj się pożywi;
I wykapać go trzeba w rzece, gdzie zaciszna«
Na jej głos dziewczki wrócą, i idą z niepyszna
Prowadzić Odyseja w cienisty brzeg rzeki,
Posłuszne rozkazaniu swej pani, Nausyki.
Więc chiton przygotowują i inne sukienki;
W złotej bańce oliwy podadzą też miękkiéj

I każą do kąpieli iść mu kryształowej.
Na to rzecze Odysej: »Miłe białogłowy!
Ustąpcie kęs na stronę: sam sobie poradzę,
Z barków sól spluczę, ciało '6Fliwą wyładzę;
67
O, bo też dawno takiej wygodki pragnąłem!
Lecz się kapać nie mogę przy was żadnym czołem,
Moja nagość mię wstydzi przed płcią pięknowłosa.«
To rzekł – one ustąpią i pani doniosą.
Boski tułacz obmywa sól morską w strumieniu,
Na grzbiecie, na oboim przyschłą mu ramieniu;
Ze skroni gęsty namuł zgarnia do ostatka;
A gdy po łaźni przysła oliwa nań gładka,
Wdział szatki w podarunku od panny mu dane,
I wraz Pallas-Atene – cudo niesłychane! –
Wzrost mu daje i młodość; bujny kędzior z głowy
Rozsypie mu na barki, by kwiat hiacyntowy.
A jako cienkim złotem srebro się obléka
W rękę ucznia Hefajsta, umnego złotnika,
Co z kruszcu tworzy dziwy – w takie same czary
Obleka go bogini; i piękny bez miary
Poszedł na brzeg nadmorski i siadł w swojej krasie.
Ujrzawszy go, królowna wielce zdziwiła się;
Więc po cichutku prawi do drużyny swojej:
»Słuchajcie no, dziewczęta! Tak mi się coś roi,
Że nie wszystkich on bogów gniewem obarczony,
Kiedy w błogosławione nasze zabiegł strony.
Z początku zdawał mi się człowiek dość codzienny,
A teraz jak bóg który, niebianin promienny.
O, gdyby mi się trafił mąż, co by mu sprostał,
Z młodzi naszej!... Lub gdyby on sam moim został!
Ależ jadło, napitek co tchu mu zanieście!«
Na rozkaz pani żwawo kopną się niewieście:
Niosą jadło i napój zastawiają przed nim;
A Odysej zajadał i pił z niepoślednim
Łakomstwem, bo nic w ustach nie miał już od dawna.
Teraz Nausyka inną robotą zabawna
Włożyła na wóz szatki poskładane zręcznie,
Ochocze muły w dyszel zaprzęgła i wdzięcznie
Zachęca Odyseja, i z wozu tak prawi:
»Cudzoziemcze, ku miastu zbieraj się, a żwawiéj!
Zawiodę cię do dworu, gdzie ojciec mój stary;
Tam poznasz i przedniejsze feackie bojary.
Acz sam zdasz się roztropny, przyjm rady ostrożne:
Póki szlak idzie polem między łany zbożne,
Póty razem z dziewczkami pośpiesznym pochodem
Będziecie szli za wozem; ja pojedę przodem.

Lecz kiedy wjedziem w gród nasz tynem ogrodzony,
Znajdziesz przystań wyborną z obojej tam strony
Wąskiej grobli; koraby na warsztatach swoich
Leżąc tam, zawalają drogę z stron oboich.
Jest też przy Posejdona chramie plac szeroki,
Wymoszczony płytami ciosanej opoki,
Gdzie się przysposabiają we wszystko okręty,
68

W płótno żaglowe, w liny, wiosła, inne sprzęty.
U Feaków łuk, kołczan nie na wiele służy;
Za to maszty i wiosła, korab do podróży –
W to im graj! To ich duma mknąć po modrej fali!
Lecz przy tym są złośliwi, pewnie by wysmiali
Gdzie nas z boku; u gminu nietrudno o baśnie,
I widząc nas, zły język mógłby mówić właśnie:
– Jakież obok Nausyki przybylec się kręci?
Skąd go wzięła? Oj, z tego coś się nam wyświęci!
Czy nie okręt zaniesion do brzegu tu jaki
Nam go przyniósł? Wszak goście u nas rzadkie ptaki!
Pewniej to bożek, który zeszedł na wezwanie
Modłów jej aż tam z nieba, i przy niej zostanie.
Najpewniej, że gdzieś sama jeździła daleko
I znalazła małżonka; boć wiemy, jak lekko
Waży sobie zaloty feackich paniątek! –
Tak by ludzie gadali; pozór daje wątek
Do obmów, i ja sama zganiałabym w innej,
Gdyby się z uległości rodzicom powinnej
Wyłamawszy, przed ślubem z mężczyzną zadała.
Lecz słuchaj mojej rady, chcesz, by się udała
I ojciec mój w ojczyste odprawił cię progi:
Gdy więc gaj topolowy ujrzysz podle drogi,
Poświęcony Atenie – w gaju strumyk dzwoni,
Niżej futor i sady ojcowskie wśród błoni,
A stamtąd już do miasta nie dalej nad staje –
Tam więc usiądź, gdzie miły chłodek ronią gaje,
I czekaj, póki w mieście i domu nie staniem.
Lecz skoro drogę naszą wymierzysz czekaniem,
Pośpieszaj w gród Feaków i pytaj – rzecz twoja –
O mieszkanie mojego ojca, Alkinoja.
A nietrudno ci będzie; lada żak najmniejszy
Wskaże ci, bo z feackich dworów najpyszniejszy
Dwór mego ojca, nawet różni się w strukturze.
A gdy się tam dostaniesz i wnijdiesz w podwórze,
Przebiegniesz wielką izbę – dalej masz na stronie
Komnatę mojej matki; przed nią ogień płonie:
Ona kręcąc wrzecziono z purpurową wełną

Siedzi o słup oparta; przy niej kobiet pełno.
Tam również i mój ojciec przed ciepłym kominem
Siedzi jak bóg na tronie i krzepi się winem.
Tego pomiń, wprost tylko matce do nóg padnij,
Jeśli chcesz dnia powrotu doczekać się snadniej,
Choćbyś na końcu świata gdzie mieszkał najdalej.
Bo skoro ona nędzy twojej się uzali,
Bądź pewny z przyjaciółki mieć prędką uciechę,
Witać pola rodzinne i ojczystą strzechę».
Tak mówiła królowa i nagli do biegu
Muły błyszczącym biczem. Więc od rzeki brzegu
Kopnęły zrazu kłusem, potem mniej się śpieszą;
69

By zaś Odys z dziewczkami mógł nadążyć pieszo,
Toczy się wóz ni prędko, ni nadto powoli.
Słońce już gasło, kiedy do gaju topoli
Przybyli – więc Odysej usiadł w świętym gaju;
Nuż modlić się Atenie, jak to miał w zwyczaju:
»Choć raz usłysz mię, córo Diosy wszechwładna!
Nie wysłuchana jeszcze z gorących próśb żadna,
Odkąd na ląd mię cisnął groźny Burzywoda¹⁰⁶.
Spraw, spraw, niechaj feacki lud rękę mi poda!...«.
Tak się modlił. Atene słyszy skargi rzewne,
Lecz się mu nie objawia; boi się zapewne
Brata swojego ojca. Gniewu on nie złoży,
Aż póki w dom nie wróci Odysej nasz boży.

¹⁰⁶ Burzywoda – jeden z przydomków Posejdona; inne to Grzmięłos, Ziemiowstrząśca, Ładowstrząś;
70

PIEŚŃ SIÓDMA

Odysus przychodzi do Alkinoosa

Tak się tam modlił Odys losem bity srodze,
Gdy pannę rączy muły uniosły po drodze
W miasto wiodącej. Jakoż przed dwór okazały
Ojcowski gdy zajedzie, muły się wstrzymały
U pierwszej bramy. Bracia, piękni jak niebianie,
Wybiegli wszyscy razem na jej powitanie
I muły wyprzęgali, i wyprane szaty
Z wozu znosili. Panna do swojej komnaty
Szła wprost, gdzie ogień stara nieciła już niańka,
Eurymedusa, ongi apejrejska branka.
Z Apejry w łódź feacką przed laty porwana
I przywieziona tutaj na dar godny pana,
Dostała się królowi, co Feakom włada,
Za którym jak za bogiem lud wszystkim przepada;
Wyniańczyła mu córkę białą jak lilija –
Teraz warząc wieszak, przy ogniu się zwija.
Więc Odys się do miasta zbierał, gdy bogini

Atene czuwająca nad nim mgłę uczyni
I schowa go, by z dumnych Feaków tam który,
Spotkawszy go, nie zlął lub nie spytał z góry:
Co zacz? A więc gdy w miejskie wchodził już ulice,
Zabiegła mu Atene sowiooka, lice
Wziąwszy na się dziewczeczki młodej, z dzbankiem w dłoni;
A gdy stanęła przed nim, on ozwał się do niej:
»Dzieweczko, wskaż mi, proszę, w tym mieście nieznanem,
Gdzie tu dwór Alkinoja, co tutaj jest panem?
Jam człek cudzy i nędzarz srodze nieszczęśliwy,
Z dalekich krain idę, więc i duszy żywój
Nie znam pomiędzy ludźmi tu mieszkającymi.«
Na to rzekła Atene z oczami lśnjącymi:
»Chcesz, dziadku, to ci wskażę, kędy idzie ścieżka
Do dworu; tam w bliskości i ojciec mój mieszka.
Idź za mną, wždy ostrożnie, ja cię poprowadzę;
W nikogo nie patrz, z nikim nie gadaj, tak radzę.
Na przybysze tutejszy mieszkaniec zawzięty:
Obcy nigdy tu nie był gościnnie przyjęty.
Lud ten puszy mnogością żeglujących łodzi,
Po morzu wciąż upędza i daleko chodzi;
Bo ładotrzes Posejdon dał im dar już taki,
Że ich nawy jak myśli lotne lub jak ptaki«.

71

Powiedziawszy to Pallas szła przed nim co żywo,
A Odysej jej śladem zdązał nieleniwo.
Więc żeglownych Feaków uszedł jakoś wzroku,
Gdy samym środkiem miasta przerznął się w ich tłoku,
Straszna bowiem i pięknie trefiona bogini
Ćmi ich oczy i wkoło niego mgłę uczyni.
A Odysej się dziwił korabłom¹⁰⁷ w przystani:
Moc ich taka! Toż placom, gdzie męże zebrani,
I długim murom miejskim w ostrokół warownym,
I wszystkiemu się dziwił dziwem niewymownym.
A tak gdy przed królewski szczytny dworzec przyszli,
Atene jasnooka ozwie się w tej myśli:
»Oto, dziadku wędrowny, dwór, o który pytasz,
Masz przed sobą; tu w kole biesiadnym powitasz
Władyki tego kraju – wszystko ród Zeusowy.
Idź prosto, nie trwóż sobą i nie trać nic głowy.
Śmiały idzie przebojem i przeto wygrywa,
Mniejsza, czy cudzoziemcem do obcych przybywa.
Wszedłszy tam, naprzód panią pozdrowić się godzi;
Zwie się Arete; z jednych rodziców pochodzi,
Co mąż jej...
Żadna w świecie bardziej nie uczczona
Trzymająca rząd domu mężowskiego żona –

A tę cześć tak serdeczną odbiera bez zmiany
Od samego Alkina, od dziatwy kochanej,
Od ludu, co bożyszczem nazywa ją swoim,
Że gdy w mieście ją ujrzy, pcha się do niej rojem.
Bo to i rozum piękny, i dowcip tej pani:
Umie radzić, przejednać tych, co pogniewani.
Jeśli na ciebie okiem popatrzy łaskawem,
Toś wygrał i przyjaciół obaczysz niebawem,
I wrócisz w progi własne do rodzinnej ziemi«.
Rzekłszy to córą Zeusa z oczyma sowiemi
Rzuciła smugi Scherii rozkosznej i lotem
Minąwszy mórz pustkowiec i Maraton¹⁰⁸ potem,
Przebiegając w Atenach ulice i place,
Weszła w Erechteusza zamczyste pałace.
Odys w królewskie gmachy podążył w tej dobie
I długo stał przed nimi i rozważał sobie,
Czy ma nogą przestąpić pański próg spiżowy,
Gdzie jak promień słoneczny lub blask księżycowy
Wnętrze komnat pałało. Ściany, wyłożone
Miedzią, biegły to w jedną, to w drugą znów stronę,
Od progu w głąb i głębiej; wkoło gzyms niebieski;
Wewnątrz w każdej świetlicy drzwi ze złotej deski;

¹⁰⁷ korablom (rus.) – korabiom, okrętom;

¹⁰⁸ Maraton – miejscowość na wsch. wybrzeżu Attyki, w północnej części ciągnącej się tam równiny; w 490 r. p.n.e. Grecy, pod wodzą Miltiadesa zwyciężyli tam Persów; goniec z tą wieścią przebiegłszy 42 km (stąd bieg maratoński) dzielące Maraton od Aten zmarł z wyczerpania;

72

Próg miedny odrzwia srebrne dźwigał, a sklepienie
Ze srebrnej belki. U drzwi też złote pierścienie.
Psy złote i psy srebrne z obu stron podwoi,
Co je Hefajstos ukuł, ten mistrz w sztuce swojej,
Leżały – rzekomo stróże domu swego pana;
Ani śmierć, ani starość stróżom tym nie znana.
Od progu w głąb i głębiej, w rząd poustawiane
Pod ścianami szły stołki; na stołkach zaś dziane
Kobierce, ręką niewiast misternie wyszyte.
Tam siadają feackie pany znamienite
Jedząc, pijąc; nie zbywa nigdy im na niczem.
Na podstawach dokoła z młodzieńczym obliczem
Stały złote posągi trzymając kagańce
Gościom przyświecające przy nocnej hulance.
Pięćdziesiąt tam niewolnic krzątało się w dworze.
Te obracały żarna mieląc płowe zboże,
Inne przy krosnach, kądziel znowu przędły inne,
Jak liście na topoli, wciąż w ruchu, wciąż czynne,
Zbijały pasma tkanin mocno, aż z warsztatów
Tkackich tłustość ściekała. Bo jak tęszych chwatów

Nad Feaki do morskich wypraw nie ma w świecie,
Tak dowcipem nie sprostą feackiej kobiecie
Żadna inna w tkaninach misternej roboty:
Atene im wyłącznie dała te przymioty.
Za dziedzińcem sad duży ciągnął się od brony,
Czteromorgowy, wkoło płotem ogrodzony,
Kędy drzewa wysokie i kwieciami okryte
Rodzą granaty¹⁰⁹, gruszki, jabłka smakowite,
Słodkie figi. Toż drzewa oliwne tam były,
Przez rok cały tak zimą, jak latem rodziły,
Bo w ciepłym zefirze, co tam wciąż powiewa,
Jeden owoc się kłuje, drugi już dojrzewa,
Jabłko idzie po jabłku, gruszkę gruszka spycha,
Figa figę, i owoc zawsze się uśmiecha.
Widać tam i winnicę, bujną w winogrona,
Część jej duża na upał słońca wystawiona,
Ażebym schły jagody; więc jedne w kosz biorą,
Drugie tłoczą. Wiośniarki dochodzą niesporo.
Tu kwiat ledwie, tam już się rumienią jagody.
Za sadami warzywne leżały ogrody,
Grzędy ziół wonnych, kwiatów pstrokatych bez liku.
Są dwie krynice. Jedna wije się w poniku
Przez sady, druga pańskie podwórze obmywa
– Z niej wody na potrzebę lud miejski używa.
Taka to nad królewskim domem łaska bogów!
Długo Odyś tułaczy stał zdumion u progów.
A gdy wszystkim w duszy dość się nadziwował,
Próg przekroczył i w wnętrze komnat tych wstępował.

¹⁰⁹ granaty – owoce granatowca; w starożytności były symbolem miłości, płodności i władzy; w judaizmie natomiast granat miał znaczenie obrzędowe, używany był w uroczystościach religijnych;

73

Tam feackich bojarów zastał godujących
I ostatnią z czas winnych obiatę lejących
Na cześć Argosobójcy. Zwykle biesiadnicy
Robią to, aby smaczny sen znaleźć w łożnicy.
Boski Odysej izbę prędkim mierzył krokiem,
Od Ateny odziany leciuchnym obłokiem,
Aż dopadł Alkinoja – siedział przy Arecie,
I gdy Odysej dłońmi kolana jej splecie,
Naraz zeń święty obłok zsunął się ze wszystkim
I w izbie zamilkli goście – zdumieni zjawiskiem,
Patrzali na przybysza. On wniósł prośbę, którą
Miał w tych słowach: »Areto, Reksenora córo!
Błagam twego małżonka, ciebie i tych gości,
Ja tułacz – niechaj bogi dadzą wam w pełni
Zdrowia, szczęścia, by jeszcze i na wasze dziatki
Godność od ludu dana spadła i dostatki –

Przez litość wrócić do dom pomóżcie mi prędzej!
Długo, długo się tułam w sieroctwie i nędzy«.
To rzekł i na ognisku wraz usiadł w popiele
Przy ogniu. Goście zmiłkli, chociaż ich tam wiele.
Aż wreszcie przerwał ciszę mąż najstarszy laty,
Siwy Echenej, w słowa wymowne bogaty.
Dawnych wieków pamiętny, znał obyczaj stary,
Więc się zaraz odezwał mądrze i do miary:
»Ej! Nie godzi się, królu, bo to nie w zwyczaju,
By w popiele siadywał gość z cudzego kraju.
Czekając na twój rozkaz, chowamy milczenie;
A zatem podnieś gościa, na srebrne siedzenie
Posadź tu obok z nami. Keryksom każ w kruże
Wino lać, cześć oddamy bogu, co grzmi w górze:
Wszak pod jego opieką stoją nieszczęśliwi;
A klucznica z spizami gościa niech pożywi«.
Wzruszyła się tą mową Alkinoja dusza.
Powstał i niezłomnego dłoń Odysusza
Wziąwszy, podniósł z popiołu, posadził przy sobie
Na miejscu Laodama, co gościa osobie
Musiał ustąpić, chociaż ojca ukochanek.
Służebna na srebrzystej misie złoty dzbanek
Pełny wody przyniosła i ręce nią zmyła
Gościowi, po czym gładki stół mu przystawiła.
Potem skrzętna klucznica przyniosła mu chleba,
I rozmaitych potraw z spizami, co trzeba,
A boski tułacz Odys jadł i spijał głodny.
Do keryksa tak mówił Alkinoj, pan godny:
»Pontonoju, lej wino gościom, rozdaj kruże,
Aby obiatę bogu złożyć, co grzmi w górze
I wszystkich nieszczęśliwych pod skrzydła swe bierze«.
Rzekł, i Pontonój wino po pełnym kraterze
Znowu gościom podawał. A tak gdy ofiary

74

Każdy część wylał i sam napił się do miary,
Przemówił znów Alkinoj do wszystkich, co byli:
»Posłuchajcie, kniaziowie i władcy mili!
Mówię do was, co serce podaje do głowy:
Podjadłszy idźcie do dom na sen wywczasowy.
Jutro więcej starszyzny zwołamy na koło,
Aby obcego gościa uraczyć wesoło,
A przy tym obiatami zjednać sobie bogi
I obmyślić, jak wróci ten człek w swoje progi,
Aby wolen tułacznych niewygód i trosk
Z pomocą naszych ludzi do rodzinnych wiosek
Dostał się. A już mniejsza, czy drogi stąd kawał,
Byle w ciągu podróży strapień nie doznawał,

Aż gdy stanie na miejscu – niech się tam rozlicza
Z wyrokami przeznaczeń, jakie tajemnicza
Nić¹¹⁰ mu snuje przez twarde prządki uprzedziona,
Kiedy na świat dziecięciem wyszedł z matki łona.
Lecz jeśli to zbieg z nieba który nieśmiertelny,
To znak, że bogi mają jakiś cel oddzielny.
Zwykle bowiem w widomej postaci się jawią,
Zasiadają wraz z nami, jedzą, piją, bawią,
Zwłaszcza jeśli ich sutym uczymy praznikiem,
Lub też zszedłszy się w drodze z samotnym pątnikiem,
Biorą kształt ludzki, chętnie kumają się z nami,
Toż z grubymi Kyklopy albo z Gigantami¹¹¹«.
Na to mądry Odysej odpowiedział skromnie:
»O Alkinoju! Nie myśl, proszę cię, tak o mnie:
Przecieżem do żadnego niepodobien boga,
Ani wzrostem, ni kształtem, chudzina uboga.
Lecz jeśli kogo znacie z chodzących po świecie
Najnieszcześniejszym, to mnie równać z nim możecie.
A i więcej bym cierpień naliczył i biczy,
Którymi wyrok bogów ćwiczył mię i ćwiczy.
Wždy pozwólcie, niech zjem co, choć w oczach łza stoi,
Nic głodnego żołądka pono nie ukoi.
– Głód największym tyranem, ciągle się napiera
Nie dbając, czy ból jaki duszę ci rozdziera.
Że mi się serce kraje, nic to mu nie szkodzi:
»Jeść! Pić!« co chwila woła żołądek, ten złodziej!
I wszystko, com wycierpiał na starość i z młodu,
Zapominam, dopóki nie napasę głodu...
Więc błagam was, władcy, gdy ranek zaświta,
Wyprawcie mię do domu biednego rozbita¹¹²!

¹¹⁰ tajemnicza nić – nić życia, którą przędły Parki, boginie losu, zwane też Mojrami; było ich trzy: Kloto, Lachesis i Atropos; Kloto przędła nić, Lachesis czuwała nad jej długością, a Atropos czyli Nieodwracalna, przecinała nić, kiedy przyszła pora;

¹¹¹ Giganci – zuchwały ród olbrzymów, mieszkający w pobliżu Hyperii, dawnej ojczyzny Feaków; późniejsza tradycja widziała w nich dzieci Gai (Ziemi); przegrali walkę o rządy nad światem z Zeusem i bogami olimpijskimi (gigantomachia); Gigantów pokonał Herakles, strącając ich do Tartaru;

¹¹² rozbita – rozbitka;

Zniósłszy tyle już życia nie żał by mi było,
Gdybym ujrzał włość moją, dworzec, czeladź miłą!«.
To rzekł i jego mowie przytuszą¹¹³ książe
– Odesłać go do domu rzecz słuszna i święta.
Więc wylawszy obiatę, gdyż sami dość pili,
Na smaczny wypoczynek do dom podążyli.
Boski Odysej w izbie pozostał godowej,
Obok króla posadzon i obok królowej,
Gdy służebne ze stołów sprzątały naczynia.
Więc rzekła doń Arete, ta biała kniahinia¹¹⁴,

Poznawszy na nim chiton i piękny odziewek,
Który sama utkała z pomocą swych dziewczek –
Zagabnęła go lotnym słowem w tym sposobie:
»Gościu! Pozwól, żeć jedno zapytanie zrobię:
Coś zaczą? Skąd się tu wzięłeś? Czemu w tym ubiorze?
Mówiłeś wždy, że-ć na łąd wyrzuciło morze?«
Na to jej mądry Odys dał taką odpowiedź:
»Trudno mi od początku robić całą spowiedź
Tych bied, jakimi bogi ścigają mię srodze,
Jednak twej ciekawości, królowo, dogodzę.
Stąd daleko na morzach, jest ostrów niewielki,
Zwan Ogygią, siedziba srogiej zwodzicielki,
Kalypso pięknowłosej, a córki Atlasa.
Każdy bóg jej unika, człek tam nie popasa;
Mnie tylko nieboraka demon zagnał do niéj,
Kiedy piorun Zeusowy na pełnych mórz toni
Roztrzaskał mi łódź moją. W dom mię swój przyjęła,
Gościnnie nakarmiła, potem wmawiać jęła,
Że mi da nieśmiertelność a z nią młodość wieczną—
Lecz się broniłem od niej odmową stateczną.
Siedem lat mię trzymała – i nieraz łza padła
Na ambrozyjne¹¹⁵ szatki, które na mnie kładła.
A gdy ósme już lato nadeszło w lat toku,
Sama nagli na odjazd. Nie wiem, czy z wyroku
Zeusa, czy że jej serce doznało odmiany,
Dość, u³⁸⁰ że na wątłej tratwie, wierni powiązanéj,
Wysłała mnie, żywnością, winem i odziewkiem
Niebiańskim opatrzywszy; i ciepłym powiewkiem,
Dmącym na jej rozkazy, gnała mię przez wody.
Całe dni siedemnaście płynąłem bez szkody,
W osiemnastym ujrzałem zarosłych gór czuby
Tej tu ziemi – i widok weseli mię luby!
Biedny! Nie przeczuwałem, jak srogie opały
Zgotował mi Posejda gniew zapamiętały.
Jakoż wnet rwącym wichrem pomieszał mi szlaki:

¹¹³ przytuszą – przytakną;

¹¹⁴ kniahinia – tu: królowa;

¹¹⁵ ambrozyjne – boskie;

Wzdął wielkie morze, bałwan cisnął na mnie taki,
Żem na tratwie od strachu wzdychał i dygotał,
Aż wicher wpadając na nią do szczętu zgruchotał.
Wpław poszedłem i ramion użyłem za wiosła,
W końcu mię wieja¹¹⁶ z falą na wasz brzeg doniosła.
Alić tam, gdym wychynał, bałwanem porwany,
Byłbym się w proch roztrzaskał o brzeżnych skał ściany;
Tyle, że się wczas cofnął i przylądek z dała

Opłynąwszy, na rzekę trafiłem; jej fala
Cichszą, brzeg płaski, bez skał, do wyjścia dogodny.
Wyszędłszy, bez tchu padłem. Gdy nastał mrok chłodny,
Zaraz brzegi strumienia opuściwszy, w głucho
Krże zalałem, zgarniając na się liście suche,
A ległszy, sen mi długi zesłał bóg w tej dobie.
Zmordowany, pod kołdrą liścia spałem sobie
Przez noc całą, poranek przeszedł i południe,
I dopiero się ocknął, kiedy słońce cudnie
Zaczynało zapadać. Spojrzę k'brzegom morza:
Tam igrały dziewczęta – między nimi hoża
Córa twa, istne bóstwo, dzieliła zabawę.
Ją więc błagam, i serce znalazłem łaskawe.
Przyjęła mię, nad podziw, nad wiek swój sędziwa,
Choć wiek młody zazwyczaj nieroztropny bywa.
Ona i jeść mi dała, i wino ogniste,
I obmyła w strumieniu, i w te szatki czyste
Oblokła. Ot i szczerą zrobiłem ci spowiedź.
Na to mu Alkinoos taką dał odpowiedź:
»Gościu! Wždy córka moja za to sprawę zda mi,
Że-ć nie odprowadziła tu z swymi dziewczkami:
Przecież się o pomoc naprzód uciekł do niej?«
Na to odrzekł Odysej: »O, niechże bóg broni,
Królu, żebyś naganiać miał to dziecko złote.
Właśnie że mię ze sobą wziąć miała ochotę,
Jednom się temu oparł z wstydu i bojaźni,
Czy mój widok twojego gniewu nie podrażni:
Obcy człowiek tak ławo w podejrzenie wpada!«
Alkinoos mu na to tak wręcz odpowiada:
»Przecież, gościu, krwią serce nie kipi tak u mnie,
By o nic wrzało: gniew mój hamuję rozumnie.
Obyż za sprawą Zeusa, Ateny i Feba
Mąż jak ty, i jakiego właśnie mi potrzeba,
Trafił się dla mej dziewczki, i dla mnie za zięcia!
Zostałby zawsze z nami. Ręka jej do wzięcia,
Wiano sute, dom, włości – wszystko wzięłbyś po niej.
Lecz gwałcić cię ja nie chcę. O, niech nas bóg broni
Od takiego postętku! Wiedz, że na jutrzejszy
Dzień twój odjazd naznaczam, nie żaden późniejszy.
A teraz spać się połóż, niech cię sny kołyszają!

¹¹⁶ wieja – wichura;

77

One przez ciche morze ci potowarzą.
Popłyniesz w kraj swój do dom, i gdzie chęć powieje,
Choćby nawet i dalej gdzie poza Eubeję,
Co ma leżeć najdalej, jak mówią ci, którzy
Z Radamantyse¹¹⁷ w tej tam bywali podróży,

Wożąc go do Tityosa¹¹⁸ z Gai zrodzonego –
Na tę drogę im dosyć było dnia jednego:
Bez trudu i na powrót do dom go odwieźli.
Sam zobaczysz i przyznasz, że wcale są nieźli
I tęgo wyćwiczeni ci moi żeglarze,
Sudnami bujający po wodnym obszarze«.
Słowa te Odys przyjął jak wieszczbę radosną
I tę modlitwę usty jął odmawiać głośno:
»Ojczy! Spraw, żeby Alkinoj mógł ino
Spełnić to, co obiecał. A iście nie zginą
Jego czyny i sława pójdzie po rozłogach,
A ja przecie w ojczystych raz ujrzę się progach!«
Gdy taką między sobą rozmowę tam toczą,
Białoramienna pani dziewczkom swym ochoczo
Słać kazała dla gościa pod wystawą łóżko,
Wymościć je prześliczną z czerwieni poduszką;
Na to kobierce, płaszcze znów na to wełniane
Dać do przykrycia. Dziewki z tym powyprawiane
Wybiegły z izby, sobie pochodniami świecą;
A gdy się uporały dla gościa z łożnicą,
Wróciły zapraszając Odysa w te słowa:
»Gościu! Idź spać: łożnica czeka cię gotowa«.
Słyszac to rad był Odys, że sobie wypocznie,
I na miłe wywczasy udał się niezwłocznie.
Tak złożył boski tułacz głowę do snu skłonną
Na łożu, pod wystawą szczytną, echem dzwonną.
Zaś Alkinoj spał wewnątrz zamkowych pokoi
przy zdobiącej małżeńskie łoże żonie swojej.

¹¹⁷ z Radamantyssem – Radamantys, syn Zeusa i Europy, król Krety, był za życia jednym z najwspanialszych ludzi; po śmierci bogowie uczynili go sędzią dusz w podziemiu;

¹¹⁸ do Tityosa – Tityos, olbrzym, syn Gai (Ziemi), znieważył Latonę i zginął z rąk jej dzieci – Apolla i Artemidy; jego męki w Hadesie Homer opisuje w pieśni XI *Odysei*;

78

PIEŚŃ ÓSMA

Pobył Odyseusza u Feaków

Ledwo rumianopalca rankiem błysła Zorza,
Święta moc Alkinoja porwała się z łoża.
Wstał i Odysej, grodów burzyciel on gracki,
I obaj z Alkinojem szli na plac feacki
W niewielkiej od okrętów leżący oddali;
Tam na gładkich kamieniach obaj posiadali...
A gdy już plac okryło ludu wielkie mrowie,
Zagał je Alkinoj następnymi słowy:
»Władcy, kniaziowie, ludu feackiego głowy!
Mówię do was, co serce szepcze mi w skrytości:
Człek zachoży¹¹⁹ mnie nie znan, w domu moim gości;
Nie wiem – z zapadnej¹²⁰ przyszedł, czy od wschodniej strony?

Dość, że prosi, by do dom mógł być odprawiony.
Wyprawmyż go, jak zwyczaj, w tę podróż niezwłocznie,
Bo nikt obcy, co pod mym dachem tylko spocznie,
Nie trapi się czekaniem, by mógł jechać dalej.
Ot byśmy ciemny okręt z najnowszych wybrali
I spuścili na morze; dobrać młodych flisów,
Pięćdziesięciu dwóch, znanych z dawniejszych popisów,
A gdy do ławic wiosła raz przymocujecie,
Wróćcie na ląd, w moim terenie podjecie
Sobie na drogę. Wszystko znajdzie się na razie.
Rozkaz ten dla mołojców – zaś berłowi kniazie,
Jacy są, pójdą ze mną i w zamkowej sali
Gościa naszego będziemy wraz podejmowali.
Niech się nikt nie wymawia. Przyzwać mi pieśniarza
Demodoka¹²¹; pieśń jego cudnie się wydarza
I weseli. On serce z boga ma natchnione«.
Rzekł – i sunął samopierw; za nim uberlone
Kniazie szli. Keryks pobiegł dać znać pieśniarzowi.
Flisów pięćdziesiąt i dwóch, wszyscy doborowi,
Jak król kazał, ruszyło na brzeg wód pustynnych,
Gdzie na wybrzeżu okręt leżący wśród innych
Zepchnęli spiesznie w morza co głębsze odmiały,
Maszt wbili, zawiesili nad nim żagiel biały,
Toż wiosła powprawiali w tulejki skórzane,

¹¹⁹ człek zachoży (rus.) – przybysz;

¹²⁰ z zapadnej (ukr.) – z zachodniej;

¹²¹ Demodok – pieśniarz, który ubarwiał swoimi recytacjami uczy i biesiady; jest niewidomy, ale niezwykle utalentowany; być może właśnie Homer był takim śpiewakiem, a pod postacią Demodoka przedstawił samego siebie;

79

Żagi rozwiną – i wszystko sprawnie wykonane.
Więc zaciągnąwszy okręt na głębię w przystani,
Poszli, do Alkinoja teremu zwołani.
Już w dziedzińcach, przysionkach, izbach się roiło
Od gości; dużo starych i młodych tam było.
Król dał skopów dwanaście na godowe stoły,
Osiem świń białokływych i dwa ciężkie woły.
Te łupią i już warzą biesiadne potrawy.
Wszedł i keryks, z nim pieśniarz wesołej zabawy,
Muzy kochanek, dobrem i złem obdarzony:
Bo mu wzrok wzięwszy, dała dar śpiewu pieszczony.
Więc Pontonj w srebrzystym sadził go krzeselku,
Pod filarem, pośrodku uczujących zgielku;
Dźwięczną forminę¹²² upiął na kołku, powyżej
Głów Demodoka; wziął go za rękę i zbliży,
By ją zmacał – a przed nim na stoliku kosze
I czas wina postawił, aby pił po trosze.

Biesiadnicy wraz stoły godowe zasiedli,
A gdy się już do syta napili, najedli,
Muza piewczę natchnęła słać cnych heroi.
Więc z pieśni rozślawionej aż do nieb podwoi
Wybrał spór Odyseja z Achillem Pelidą,
Ongi, gdy na bankiecie bogów z sobą idą
W zapasy na języki, ku ucieście żywój
Agamemnona, że się skłóciły Achiwy.
Bowiem ten znak Apollon wskazał mu wyrokiem,
Gdy kamienny próg Pyto¹²³ przestąpił był krokiem,
Aby pytać wyroczni. Jakoż od tej pory
Greków z Trojany straszne poważniły spory
W moc wyroków Zeusowych.
Gdy tę pieśń zaśpiewał
Demodok, w tejże chwili Odysej się zrywał,
Ręką by chwycić za płaszcz fałdny, purpurowy,
I twarz sobie nim zakryć, ściągnąwszy od głowy,
Bo nie chciał łez Feakom pokazać, jak ronił.
A gdy pieśniarz pieśń swoją do końca wydzwonił,
Prędko łzę startł i zsunął płaszcz z głowy i twarzy,
Wziął czas, podwójną bogów obiatą obdarzy;
A gdy pieśniarz znów zaczął, pobudzon przez gości,
Uradowany śpiewem precudnej piękności
Odysej znowu głowę w płaszcz skrył, by nikomu
Nie dać poznać, że łzami płakał po kryjomu.
Alkinoj tylko odgadł jego pomieszanie
Siedząc obok i słysząc głębokie wzdychanie.
Więc się król do swych gości tak ozwał na razie:

¹²² forminga – por. przypis 21;

¹²³ Pyto – Pytia; kapłanka Apollina w Delfach przepowiadająca przyszłość; w czasie wieszczenia Pytia zasiadała na trójnogu, nad szczeliną, z której wydobywały się wyziewy ziemi, pod ich wpływem wpadała w ekstazę i wypowiadała luźne słowa, z których kapłani układali przepowiednię;

80

»Dość my się, dość, feackie władcy i kniazie,
Przy tej wspólnej biesiadzie już naweselili
Dźwiękiem gęśli, wtórzającej godom tym najmilój;
Teraz pójdziem szermierek popróbować różnych,
By gość nasz miał co dodać do przygód podróżnych
I opowiadać doma, jak słyng Feaki
Z gonitw, skoków, zapasów i walk na kułaki«.
Rzekł i wyszedł, a za nim wyszła gości rzesza.
Keryks dźwięczną formingę na kołku zawiesza,
A pieśniarza za rękę wyprowadza z sali,
Wiedzie drogą, po której kniazio wie zdążali,
Idący na szermierskie patrzyć się igrzyska.
I szli tak wśród wielkiego gminu zbiegowiska
Aż na plac. Tam w zapasy z sobą wystąpili

Co najprzedniejsi z pniań, zaraz się schwycili...
Próbują, kto do mety dobiegnie też wprzód:
Od miejsca aż do kresu wytknięto im gony.
Kopną się, i biegł z nimi polem kurz wzniecony.
Alić wszystkich Klytonej pozostawił w tyle:
Jak dwa muły sprzęg wołów prześcigną, o tyle
On swych braci przegonił i przypadł do celu.
W twardych zapasach siłę sterało tam wielu!
Zaś Euryjał szermierzy co najlepszych pobił;
Amfijał najbujniejszy skok ze wszystkich zrobił:
W miotaniu kręgiem jeden Elatreus miał szczęście;
Laodamas najkrzepszy z wszystkich był na pięście.
Gdy widok tych tam igrzysk serca już nasycił,
Syn Alkina Laodam te słowa pochwycił:
»Sam tu, moi! Spytajcie ot gościa, czy zna się
Na szermierze? Czy szermierz? Kształtem zacny, zda się,
Bo te lędźwie, te tydy, te żyłaste bary,
Kark gruby, pierś wypukła mówią, że chłop jary
I ognisty – lecz widać, że zjadła go nędza;
Woda morska to ponoć najzjadliwsza jędza
I najtęższego chłopca naraz z nóg obala«.
Na to wyszła odpowiedź ta z ust Euryjala:
»Trafnieś rzekł, Laodamie: jeśliś tak ochoczy,
Idź sam do niego, powtórz mu to samo w oczy«.
Więc gdy syn Alkinoja usłyszał zachętę,
Przedarł się do Odysa przez tłumy ściśnięte:
»Gościu! Pójdź z nami, w szrankach spróbuj się! – powiada
Jeśli umiesz; lecz pewnie tyś szermierz nie lada.
Jakaż piękniejsza sława człeka wyżej wzbije,
Niż gdy ręk i nóg siłą przeciwnika zbije?
Więc spróbuj, i te myśli chmurne strząśnij z duszy.
Odeślem cię niebawem – okręt twój wyruszy
Przygotowan w przystani, czeladź też gotowa«.
Na to przebiegły Odys odparł mu w te słowa:
»Czemu mnie wyzywacie? Czy z urągowiska?
Moje troski mi bliżej niżli te igrzyska,
81
Bom się dużo nacierpiał, i tak się wciąż biedzę,
Że jeśli w zgromadzeniu waszym tutaj siedzę,
To wciąż rwę się do domu i błagam w tęsknocie
Króla i lud: niech radzą o moim powrocie«.
Na to Euryjał tak mu z przekąsem odrzeczce:
»Zaprawdę, tobie z oczu nie patrzy, człowiecze,
Byś się znał na szermierskich, szlachetnych zabawach
Z tych-eś raczej, co żywot swój trawią na nawach:
Możesz patron okrętu, włóczęga kupczący,
Stróż ładugi¹²⁴, towary sam dozorujący

Łapigrosz! Wcale miny nie masz na szermierza«.
Odysej na to wzokiem ukośnie go zmierza:
»Nie znam cię, lecz źle mówisz, jak młokos zuchwały!
Wiedz, że bogi nie wszystko na raz wszystkim dały,
Tak urodę, jak rozum, jak wymowę świetną,
Toż niejeden, co postać wziął lichą i szpetną,
Otrzymał z łaski bogów taki dar mówienia,
Że gmin się nim zachwyca, gdy bez zająknienia
Tnie wdzięcznie i po prostu – podziwia go mnóstwo,
Idącego przez miasto tłum wita jak bóstwo!
Inny znów, chociaż kształtom niebianom podobny,
Nie potrafi się w sposób wysławić nadobny.
Toż i ty, taki śliczny, że nawet bogowie
Piękniejszego nie stworzą, a pustki masz w głowie:
Głupim słowem aż do dna rozdarłeś mi serce,
Choć mogę ci zaręczyć, że nie fryc w szermierce,
Jakoś twierdził. Jam niegdyś z pierwszymi się mierzył,
Pókim młodości mojej i ramionom wierzył.
Dzisiaj troski przysiadły; cierpiałem zbyt wiele
W bitwach z ludźmi, toż morskie zjadły mię topiele.
Lecz i dziś niezłomnego znajdziesz zapaśnika
We mnie: tak mię twa mowa boli i dotyka«.
Rzekł to – i jak był w chlajnie, wstał i wziął do ręki
Krąg ciężki i nabity, i nie tak maleńki
Jak te, które Feakom służą do zabawy.
Zamłyńcował nim, cisnął szparko z ręki prawej,
Aż warknął – i aż głowy pochyla Feaki
Do ziem, te zawołane na morzach flisaki –
Tak głąz huczał, i dalej poza metę padnie,
Puszczon z ręki. Atene, gdzie upadł, znak kładnie
I – przemieniona w człeka ku niemu się zwraca:
»Cudzoziemcze! I ślepy, co rękami maca,
Znalazłby głąz twój: z wszystkich najdalej on leży,
Nie mieszany z innymi. O, niech się nie mierzy
Nikt tu z tobą! Zwycięstwo zawsze jest przy tobie!«.
Tak rzekła, a Odysej cieszył się sam w sobie,
Że tu, wśród obcych, znalazł kogoś tak chętnego;
Weselszy też do tłumy rzekł zgromadzonego:

124 ładugi – ładunku;

82

»Dalejże! Kto dorzuci, gdzie ja? Wnet krąg drugi
Puszczę, może przeleci przestwór równie długi.
Do każdej walki, kto ma serce i ochotę,
Służę. Wystąpcie! Zmazać trzeba mi sromotę.
Czy na pięści, na siłę, wyścigi – przyjmuję.
Krom Laodama, z każdym sił mych popróbuję;
On mój opiekun, z takim nikt się nie boryka.

Zaiste, ja takiego miałbym za nędznika,
Który by dobrodzieja, co go przyhołubił
Na czużynie¹²⁵, w bój wyzwiał – sam on by się zgubił.
Zresztą każdemu stanę, nie pogardzę nikim
I na siłę się zmierzę z każdym przeciwnikiem.
Nie myślcie, że szermierka obca dla mnie sztuka;
Umiem przecież cięciwę napinać u łuka.
Już ja mojego człeka najpierwszy ustrzelę
W kupie wrogów, chociażby towarzyszków wiele
Stało przy mnie i grotę na wroga miotało.
Li Filoktet nade mną miał wyższość niemałą,
Gdy pod Troją w rzucaniu strzał my się ćwiczyli,
Lecz kto inny mnie sprostać niech się i nie sili.
Słowem – każdy, kto żyje i chleb je na świecie
Z herojami przeszłości nie równam się przecie
– Jam nie Herakles ani Eurytos z Ojchali –
Bo ci łucznicy niemal bogom wyrównali.
Toteż Eurytos nagle zmarł, nim w jego progi
Starość weszła – Apollon zastrzelił go srogi
Za wyzwanie, by z sobą o lepsze strzelali
Niż inny strzały, oszczep umiem posłać dalej;
Tylko w pieszych gonitwach może Feakowie
Pobiliby mię wreszcie, bom ja sterał zdrowie
W burzach morskich, łódź moja zbyt skąpo żywności
Miała z sobą; dlatego zwątały mi kości«.
Rzekł – oniemieli wszyscy i nastąpiła głusza,
Gdy Alkinoj tak mówił do Odyseusza:
»Mile nam jest, mój gościu, słuchać twej spowiedzi.
Znać to, że dzielność męska w piersi twojej siedzi,
Boś się wzburzył, gdy mąż ten ubódl cię w tym kole.
Nikt już twojej szermierskiej sławy nie ukole,
Kto ma trochę oleju i gada też k'rzeczy.
Zatem słuchaj, co-ć powiem, i miej to na pieczy,
Byś powtórzył przed mężmi, gdy zasidziesz kiedy
W zamku swym pośród żony, dzieci, sług czeredy.
A wspomnisz nasze cnoty, wiekopomne dzieła,
Które nam łaska bogów z naddziadów natchnęła:
Że w zapasach na pięście nie szukamy sławy,
Li w gonitwach, w żegludze słyniem z wielkiej wprawy;
Kochamy się w biesiadach, płasach, gęśli graniu,
W zmianie stroju, toż w łaźniach i odpoczywaniu.

¹²⁵ na czużynie (ukr.) – na obczyźnie;

Dalejże! Popiszcie się, feaccy skoczkuwie!
Gość nasz swojej drużynie kiedyś to opowie
Za powrotem do domu, jacy to my, jacy
Żeglarze, skorochody¹²⁶, skoczki i śpiewacy!

Niech poskoczy tam który, formingę przyniesie
Dla Demodoka; u mnie gdzieś tam znajduje się.«
Tak mówił Alkinoos; keryks pobiegł spieszno
Do zamku po formingę dźwięczną a ucieszną.
Teraz dziewięciu stróżów powstało z swej ławy:
Lud ich wybrał, im oddał porządek zabawy;
Ci do płasów szeroki plac przysposobili.
Keryks z dźwięczną formingą wrócił się po chwili;
Demodok wszedł do środka, a tam stały grona
Dziarskiej młodzi, co w płasach ślicznie wyćwiczona
Puszczala się w tan boski. Odys patrzył z boku,
Dziwiąc się nóg miganiu w leciuchnym poskoku.
Gęślarz w struny uderzył. Pieśnią znamienitą
Śpiewał on Aresową miłość z Afrodytą:
– Jak się raz z sobą zeszedli w Hefajsta komorze;
Co Ares jej nadawał, nim mu splamił łoże.
Jak do Hefajsta Helios przybiegł i obwieścił,
Że widział, jak małżonkę jego Ares pieścił.
Hefajstos, gdy wieść przykra doszła jego ucha,
Wszedł do kuźni, a ziejąc zemstą z głębi ducha
Na pień wstawił kowadło, jął kuć takie pęto,
Co by go nie zerwano i nigdy nie zdjęto.
A skuwszy na Aresa te zgubne okowy,
Wszedł do sypialni swojej i swej białogłowy
I łowczą sieć rozwiesił wkoło popod ścianę.
Inne znowu z pułapu szły ponapinane,
Cieniutkie, jak pajęczce, nikt ich nie dostrzeże,
Nawet bóg sam, tak sztuczne były te więcieże¹²⁷.
W taką więc samolówkę osnuwszy łożnicę
Udał, że idzie Lemnu nawiedzić stolicę,
Którą z wszystkich swych grodów najwięcej miłował.
Niepróżno zlotolejcy Ares¹²⁸ nań czatował,
Bo gdy spostrzegł, że Hefajst oddalił się z domu,
On do mieszkania mistrza wpelznął po kryjomu
Palon żądzą ku pięknej Kyterze¹²⁹. Zaś ona
Tylko co powróciwszy od ojca Kroniona
Siedziała w swej sypialni. Ares wpadł tam do niej
I rzekł rękę bogini ściskając w swej dłoni:
»Pójdź, o luba, do łoża w uściski rozkoszy!

¹²⁶ skorochody (rus.) – szybkobiegacze, biegacze;

¹²⁷ więcież – sieć;

¹²⁸ zlotolejcy Ares – bóg wojny, syn Zeusa i Hery; Homer nie darzy go sympatią, przedstawiając jako boga lubiącego wojnę dla samego szczęku oręża; z bogów tylko Afrodyta traktuje go życzliwie; w mit. rzym.: Mars;

¹²⁹ ku pięknej Kyterze – epitet i przydomek Afrodyty od sławnego miejsca jej kultu Kythery w Zatoce Lakońskiej;

Hefajsta nie ma, on nas pewnie tu nie spłoszy,

Bo u dzikich Sintijów bawi się na Lemnie«.
Tak mówił – a ją łoże ciągnęło przyjemnie.
Więc poszli i zasnęli. Aż wtem na nich zleci
Cała matnia misternych Hefajstowych sieci,
Że się ruszyć ni dźwignąć nie mogło z nich żadne.
Więc poniewczasie pęta zobaczyli zdradne.
Wkrótce przybył i bożyc ów chromy na nogi,
Co nie doszedłszy Lemnu zawrócił się z drogi.
Helios ich wyszpiegował¹³⁰ i pobiegł doń z wieścią.
On też wrócił, a serca targany boleścią
I gniewem rozjuszony, stanąwszy u progów
Krzyczał wzywając pomoc wszystkich z nieba bogów:
»Ojcze Zeusie, bogowie szczęśliwi i wieczni!
Pójdźcie tu się przypatrzeć, co płodzą wszeteczni,
Jak mię chromego człeka Zeusowa Kipryda¹³¹
Oszukuje, z tym łotrem pieści się... ohyda!
Czemu? Bo prostonogi i przystojnych liców,
A ja krzywy¹³². Nie moja wina, lecz rodziców...
O bodajby mię nigdy byli nie spółdzili!
Patrzcie-no, jak się w moim łożu rozgościli
I rozkoszują. Serce aż pęka mi z żalu!
Ostatni to raz ona przy swoim chabalu¹³³.
A choć się tak związali, chętka ich porzuci
Do schadzek, niechże leżą we dwójkę okuci,
Aż jej ojciec mi odda, com zapłacił za nią,
Gdym narzeczony słębił¹³⁴ tę bezwstydną panią.
Ślicznać ona, ni słowa, lecz gamratka szczerza!«
Tak rzekł – a bogów orszak w dom jego się zbiera:
Wszedł Posejdon łądotrzęs, Hermes wieści zwiastun,
Toż Apollon, dalekonośnej kuszy piastun.
Z bogiń żadna nie przyszła – wstyd im tej swawoli...
A więc stanęli we drzwiach bogi, dawce doli –
I śmiech ogromny napadł niebian tam zebranych,
Gdy ich sztuką Hefajsta widzą powiązanych.
I gwarzył jeden z drugim – tak gwarzyli oni:
»Złe nie płuży¹³⁵, powolny rączego dogoni,
Kiedy Hefajst Aresa, co jest znany przecie
Za najchyźszego z bogów tam, w olimpskim świecie,
Złapał sztuką, choć chromy. Masz, cudzołożniku!«
Takie były rozmowy na bogów sejmiku.

Wtem Apollon pytanie do Hermesa wniesie:

¹³⁰ Helios ich wyszpiegował – ponieważ bóg Słońce widzi wszystko co dzieje się na ziemi, zobaczył też Afrodytę w objęciach Aresa i doniósł Hefajstosowi;

¹³¹ Kipryda – Kypris imię i epitet Afrodyty czczonej na Cyprze (Kypros), gdzie wyłoniła się z piany morskiej;

¹³² krzywy – okaleczony, kulejący; Hefajstos został kaleką, kiedy Zeus zrzucił go z Olimpu;

¹³³ chabalu – kochanku;

¹³⁴ słębił – starał się o nią;

135 nie pluży – nie przynosi korzyści;

85

»A tyż, gończe i synu Diosy, Hermesie!
Chciałżebyś w takie twarde dostać się powiecie,
By pieszczotek przy złotej zażyć Afrodycie?«
Na to Hermes odpowiedź już miał na języku:
»Bodajby tak się stało, mój celny łuczniku!
Niechby trzykroć mię gęstsze pęta omotały,
Niechby bogów i bogiń zbiegł się Olimp cały
Na ten widok, to jeszcze spałbym przy tej złotej!«
To rzekł, a w gronie bogów wszczęły się chychoty.
Li Posejdon się nie śmiał, on prośbą szturmował
Hefajsta, by z tych więzów Aresa rozkował,
Mówiąc do niego, słowa posyłał skrzydlate:
»Uwolń go, ręczę za nim. Na bogi się, na te
Powołuję. On do ci, jaką chcesz zapłatę«.
Na to mu bożek ognia na dwie nóg kulawy:
»Daj pokój, Posejdonie, nie włącz do tej sprawy!
Nędzna poręka, która ręczy za nędznikiem.
Cóż bym robił z olimpskim, jak ty, poręcznikiem,
Jeśli Ares od długu i oków ucieknie?«
Ziemiowstrzęsca Posejdon na to mu odrzeknie:
»– Hefajście! Gdyby Ares raz zwolnion z okowy
Uciekł ci, dług za niego jam spłacić gotowy«.
Na to znów chromy bożek: »A, to inna sprawa.
Nie ufać słowu nie mam ni czoła, ni prawa«.
Rzekłszy to Hefajst pęta zdjął z nich rąk swych siłą.
A oni zmiarkowawszy, że pęto zwolniło,
Wskoczyli wraz z łoża. Ares w trackie kraje¹³⁶
Pognał, ona do Cypru, tam, w pafijskie gaje¹³⁷,
Gdzie ma wonny żertwiennik¹³⁸, leci uśmiechnięta.
Tam ją kąpią Charyty¹³⁹, tam ją maści święta
Oliwa, jaką bogi maszczą się wieczyste.
I w szatki ją obloką cudowne i czyste. –
Tak śpiewał boski piewca. Odys duszą całą
Radował się tej pieśni, z nim się radowało
Serce feackie, dzielni cieszą się żeglarze.
A wtem król Haliosowi z Laodamem w parze
Kazał płaszać: nikt w tańcu im by dwom nie sprostał.
Owoż jeden i drugi piłkę w ręce dostał
Ukraszoną, misternej Połyba roboty.
Pierwszy, wznak się wygiąwszy, popod chmur namioty
Cisł ją w górę; zaś drugi w poskoku się rzucił,

¹³⁶ w trackie kraje – Tracja, górzysta kraina na wschód od Macedonii, nad brzegami Morza Czarnego i Egejskiego; jest ojczyzną boga – wojownika, Aresa;

¹³⁷ pafijskie gaje – Pafos, miasto na Cyprze ze sławną świątynią Afrodyty, było ośrodkiem jej kultu; (por. przypis 131);

138 żertwiennik – ołtarz; żertwa – ofiara;

139 Charyty – trzy boginki wdzięków; towarzyszki Afrodyty, boginki piękna i urody; opiekunki uczt, tańców, zabaw; Aglaje – bogini piękności, Eufrozyna – wesołości, Thalie – bogini radości życia; w mit. rzym.: Gracje;

86

W lot ją schwytał wprzód jeszcze, nim na ziemię wrócił.
Pokazawszy na piłce te sztuki tak wielkie,
Zaczęli płasem deptać ziemię karmicielkę
I przeginać się różnie. Młódź sypla oklaski
W krąg stojąca, i pochwał podniosły się wrzaski.
Więc do Alkina boski Odysej tak powie:
»Sława ci, Alkinoju! Cześć tobie, królowi!
Mówiłeś, że świat nie ma równych twym tancerzy.
Zdumion przyznaję: sława tobie się należy«.
Świątą moc Alkinoja gładka mowa cieszy,
Toż zawrócił się tym słowem do feackiej rzeszy:
»Słuchajcie mię, feackie władzyki, kniaziowie!
Jak widzę, gość ten siła rozumu ma w głowie.
Piękny mu upominek jakiś dać wypada.
Gdy więc dwunastu kniaziów co przedniejszych włada
W państwie mym, ja trzynasty jeszcze się przyłożę;
Niech każdy z nas na suknię i chiton się zmoże
I na złota talencik dla gościa w ofierze.
Znieścieże to na kupę – on z sobą zabierze
I z sercem ucieszonym pójdzie na biesiadę.
Euryjał też od siebie mógłby go za zwadę
Nieprzystojną tak słowem, jak datkiem przeprosić«.
Rzekł i wszystkim ten pomysł podobał się dosyć,
Bo wnet każdy keryksa po dary wyprawił,
A Euryjał królowi tak swą rzecz przedstawił:
»Szerokowładny królu, mocarzu Alkinie!
Chętnie ja się dla gościa, jak każesz, przyczynię.
Miecz mu dam w upominku: srebrne on ma jelce¹⁴⁰,
A pochw z kości słoniowej, błyszcząca się wielce
Świeżą rzeźbą, a sądzę, że dar znamienity«.
I miecz srebrnymi gwoźdźmi dokoła nabity
Dał Odysowi, mówiąc te słowa skrzydlate:
»Cześć ci, Ojczy wędrowny! Jeśli mi rogate
Słówko się wymkło, niechże na wiatry polecą,
A tobie bóg pozwoli dom, żonę i dzieci
Ujrzyć znowu, po biedzie w tułaczce przebytój!«
Więc Odysej mu na to: »Szczęśliwym bądź i ty,
Druhu mój! Błogosławieństw spodziewaj się z nieba,
I oby za tym mieczem tęsknić ci nie trzeba,
Któryś mi w upominku z dobrym słowem wmiesił¹⁴¹«.
I miecz srebrnogwoździsty przez ramię przewiesił.
Słońce zaszło, przybywa darów coraz więcej;

Keryksi je na zamek odnoszą książęcy,
Gdzie syny Alkinoja, przyjmujący datki
W ręce swe, składali je u stóp zacnej matki.
Zaś Alkinoj wiódł z sobą resztę zgromadzenia
Na dwór swój, gdzie zasiadło wspaniałe siedzenia.
I świętej mocy Alkin tak rzekł do Arety:

¹⁴⁰ jelce (staropol.) – rękojeść;

¹⁴¹ wmiesił – wcisnął; tu: dał;

87

»Kochanko! Najśliczniejsze znieś mi tu sepety¹⁴²
I włóż w nie płaszcz i chiton czyściutko uprany;
Postaw na ogniu z wodą kociołek miedziany,
Aby gość, się skąpawszy, obejrzyć mógł one
Upominki, przez zacne Feaki zniesione,
I weselszy wieczerzał przy formingi dźwięku.
Jeszcze mu ten pucharek złoty, co ma w ręku,
Daruję; każdym razem o mnie niech wspomina,
Ilekcóż na cześć bogów strząśnie cząstkę wina«.
Król to rzekł – zaś Arete służebnicom każe
Prędko trójnożny kocioł postawić na żarze.
I one wraz kąpielne wstawiły naczynie,
Wlały wodę, podłożą drewek – i obwinie
Płomień boki: wnet syczy kociołek rozgrzany.
Już królowa gościowi sepet darowany
Wyniosła z swej komory i kładła do skrzynki
Złoto, szaty feackie, piękne upominki;
Zaś od siebie płaszcz z pysznym włożyła chitonem,
I mówiła do niego słowem uskrzydlonem:
»Obejrzyj dobrze wieko; węzeł zawiąż mocny,
By kto w drodze nie ukradł, gdy zaśniesz w czas nocny
Słodkim snem, na twym ciemnym okręcie płynący«.
Gdy to usłyszał Odys, tułacz biedujący,
Wraz wieko przywarł, węzeł zadzierzgnął misterny;
Od Kirki miał ten węzeł sztuczny, nieotwierny.
Weszła klucznica, sprasza gościa do kąpeli
Ciepłej w wannie. Ten widok serce mu weseli;
Dawno on już kąpeli nie miał tak wybornej,
Odkąd rzucił pieczarę Kalypsy kędziomej,
Bo tam nań jak na bożka chuchano ustawnie.
Więc go dziewczki wymyły, namaściły sprawnie,
W piękne szatki oblokły, dały płaszcz z chitonem.
Wyszedł z łaźni z pijących połączyć się gronem.
Nausykkaa w sklepionej izbie u podwoi
Stała tam, siejąc boski blask piękności swojej,
I w Odysową postać wpatrując się z dziwem,
Zaczepiła go, słowem przemówiła żywem:
»Bywaj zdrów, cudzoziemcze! Do dom gdy wrócićie,

Wspomnijcie czasem o mnie: winniście mi życie«.

Na to mądry Odysej do niej się odzywa:

»O Nausiko! Królewska córo urodziwa!

Niech mi Zeus, gromowładny mąż Hery, dozwoli

Do dom wrócić, raz skończyć pasmo mych niedoli,

A będę cię tam wielbił modłą nieustanną

Jak bóstwo: tyś mi życie ocaliła, panno!«

To rzekł – i obok króla usiadł on Alkina.

Właśnie mięso krajano i mieszano wina,

¹⁴² sepety – skrzynie;

88

Gdy wszedł keryks, prowadząc przy sobie pieśniarza

Demodoka, którego lud wielce poważa,

I posadził go w środku o filar wspartego.

Odys rzekł do keryksa – gdy sztuk wieprzowego

Tylko co urznął grzbietu, sobie wziął niemało,

A kawałek, słoninką co obrosły białą,

Podał: »Ten kasek zanieś tam Demodokowi;

Powiedz mu, że gość smutny sam go wnet pozdrowi.

Wszak, gdzie tylko na ziemi ludzie zamieszkują,

Pieśniarzy cześć otacza, wszyscy ich miłują;

Bo to Muzy uczniowie i jej ulubieńce«.

To rzekł, i keryks mięso w Demodoka ręce

Włożył, a ten przysmakiem tym się uradował.

Tymczasem tłum biesiadny hucznie biesiadował;

A gdy się najedzono, napito do syta,

Zaraz do Demodoka Odys się przypyta:

»Demodoku! Ja-ć wyżej nad śmiertelnych cenię;

Czy Muza, czy Apollon dał ci to natchnienie,

Żeś tak dokładnie nasze Achiwy wyliczył,

Gdzie byli, co robili, i jak los ich ćwiczył.

Nuże dalej, zaśpiewaj o koniu drewnianym,

Przez Epeją z Ateną¹⁴³ wspólnie zbudowanym,

Jak do Troi wprowadził Odys zdradnie dzieło

Pełne zbrojnych, od których to miasto runęło.

Jeśli i to porządkiem opowiesz mi jeszcze,

Tedy wszystkim ja ludziom, jacy są, obwieszczę,

Że to bóg, bóg cię natchnął nieśmiertelnym pieniem!«

To rzekł; a gęślarz boskim nuż śpiewać natchnieniem:

Jak jedni, na burtowne wsiadłszy już okręty

Odbijali, gdy obóz trawił pożar wszczęty;

Jak inni razem z sławnym Odysem Achaje

W koniu siedzą, przez Trojan obłożeni zgraje,

Bo wróg sam tego konia wciągnął był do grodu:

A tak, gdy wkoło mnóstwo radziło narodu

Nad tym koniem, trojaki dając o nim zdanie:

Raz, aby gmach wydrążny dać na porąbanie;

Znów, by z murów zamkowych strącić go na skały
Lub dla bogów zachować pomnik okazały –
Co się też wkrótce spełnić miało w rzeczy samój,
Bo Troi przeznaczeniem runąć, jeśli w bramy
Swe puści konia, w którym tyłu tam heroi
Greckich siedziało, skrytych na zagładę Troi.
Dalej śpiewał, jak Grecy po mieście hulali,
Gdy się z brzucha zradnego konia wysypali,
Jak na mury zamkowe leżli ci i owi,

143 Przez Epeja z Ateną – Epejas, syn Panopeusa, jeden z bohaterów greckich pod Troją, dzielny pięściarz i budowniczy drewnianego konia, w którym Grecy dostali się do Troi; z Ateną – bogini Atena pomagała przy budowie konia i była patronką wielkich przedsięwzięć; ponadto opiekowała się Grekami, a szczególnie Odyssem;

89

Jak Odys w Deifoba dworzec, Aresowi
Podobien, wpadł z Atrydą Menelem we dwójkę,
Jak twardą mu tam przyszło z wrogiem stoczyć bójkę,
Jak go zmógł, bo Atene wsparła go ramieniem.
Tak śpiewał boski piewca. Odys z rozrzewnieniem
Słuchał go; łzy mu z powiek lunęły nawałem.
Jak zawodzi niewiasta nad mężowskim ciałem,
Zabitym pod murami, co je piersią bronił,
By dzień hańby od dzieci i miasta odgonił;
Ona widząc, jak z śmiercią męczy się, jak kona,
Obejmuje go, wyje – a tu rozjuszona
Kupa wrogów włóczniami plecy jej okłada
I wlecze w jasyr, gdzie ją trud czeka i biada,
Gdzie ból rozpaczy krasę z lic kwitnących wysie:
Taki ból łzy wyciskał i tobie, Odysie!
Aleś się przed drugimi z tymi łzami chował,
I tylko Alkinoos jeden coś miarkował
Obok siedząc, gdy łkanie doszło uszu jego;
Zatem tak się do grona ozwał biesiadnego:
»Posłuchajcie, co powiem, władcy i kniazie!
Demodokos niech śpiewać przestanie na razie;
Jego pieśni nie wszystkim przypadły do smaku,
Bo odkąd wieczierzamy przy boskim śpiewaku,
Odtąd nasz gość ustawnie i wzdycha, i jęczy;
Domyślam się, że w duszy jakiś go ból dręczy.
Więc nie śpiewaj! Tu wszyscy, gość i gospodarze,
Wesołymi być winni, tak obyczaj każe.
Wszak dla zacnego gościa jest i ta biesiada,
Te dary, okręt – zgola, co dusza dać rada.
Bo każdy brata widzi w tułaczu znękanym,
Kto nie jest całkiem z uczuć litości obranym.
Więc też wykrętnym słowem nie wywodź mię w pole
I mów mi czystą prawdę, tę najlepiej wolę.

Mów, jakim cię nazwiskiem zwie ojciec i matka,
Mieszkaniec okoliczny i twoja czeladka?
Przecież nikt bez nazwiska po świecie nie chodzi:
Czy to pan, czy chudzina, ma je, gdy się rodzi,
Każdy, '63o go powiła macierz, ma nazwisko,
Jakże zwiesz naród, jak kraj, jak własne siedlisko,
Jeśli chcesz w zgadującej myśl odpłynąć nawie?
Feakom bo sterników nie potrzeba prawie
Ni steru, co gdzie indziej jest w każdym okręcie:
Nasze same zgadują myśl pana i chęcie,
Trafia w najdalsze kraje, znajdą wszystkie grody
Wśród mgieł i nocy czarnych, a lecą przez wody
Morskie najchyżej. Również nie mamy obawy,
By burza potopiła i potłukła nawy...
A więc proszę, mów prawdę gołą jak należy:
Gdzieś bywał i do jakich dotarłeś rubieży?
Nazwij ludy i miasta, które zwędrowałeś,
90
Gdzie łotrów, a gdzie gburów, a gdzie dzicz spotkałeś?
Gdzie znowu lud gościnnie, bogów miłujący?
Mów, czemu płaczesz? Czemuś zawsze wzdychający,
Gdy usłyszysz o Grekach lub Ilionu losach?
Nie poradzisz – zginęli! Wyrok ten w niebiosach
Padł na nich, aby w pieśniach pokoleń ożyli.
Czy i tobie tam kogo z twych bliższych zabili
Pod Troją? Teść twój może lub zięć dali głowy,
Ludzie zacni, a z takich, co po krwi rodowej
Najdrożsi nam bywają? A możeś też stracił
Przyjaciela, co-ć szczerą wzajemnością płacił?
O! taki druh szlachetny, z dawna doświadczony,
Nie mniejszej bywa ceny, co i brat rodzony«
91

PIEŚŃ DZIEWIĄTA

Opowiadania u Alkinoosa.

Przygoda z Kyklopem

Na to przemądry Odys rzekł mu: »O Alkinie!
Potężny, najślawniejszy królu w tej krainie!
Zaprawdę pieśń ta serce do głębi przeszywa,
I ten pieśniarz cudownie, ni bóg jaki, śpiewa.
Do wielkich też rozkoszy życia ja to liczę,
Gdy u ludu tchnie szczęściem wesołe oblicze,
Gdy w zamku godowników¹⁴⁴ zasiada rząd długi
I słucha dźwięku gęśli, a kręcą się sługi
Z mięsiami i chlebem, a leją cześniki
Z krużów wino, roznosząc między biesiadniki.
Ma to dla mnie, jak rzekłem, powab niezrównany.
Ależ ty chciałeś poznać los mój oplakany.

Czy na to, bym znów płakał nad sobą, tułaczem?
Od czegoż by tu zacząć, a skończyć ci na czym,
Kiedy tyle bied spadło na mnie w tym ucisku?
Więc ci powiem, boś pytał, o moim nazwisku,
By kiedyś, jeśli ujdę dnia zguby ostatniej,
Łączył nas w oddaleniu nawet węzeł bratni:
Jam jest Odys Laertyd¹⁴⁵, z fortelów mych znany,
U ludzi pod niebiosą prawie wysławiany.
Mieszkam zaś na Itace jasnej – nad nią czołem
Sterczy leśny Neriton¹⁴⁶; liczne wyspy kołem
Obsiadły ją i leżą jedna blisko drugiej,
Jak: Same, leśny Zakynt, Dulichionu smugi.
Itaka ku północy czub swój stromo jęży,
Inne k'jutrzni i słońcu w morzu legły wyżej.
Skala to, lecz młodzieży dostarcza ognistej.
Nie znam też nic miłszego nad ten kąć ojczysty...
Mogła długo mię trzymać Kalypso, bogini,
W grocie swej, chcąc, bym brał ją, mężem został przy niej.
Mogła ajajska Kirka¹⁴⁷ przez chytróść i czary
Pod małżeńskie w swym zamku ciągnąć mię kotary.
Lecz gra się nie udała, byłem nieugięty...
Ojczyzna, ojciec, matka – skarb wielki i święty
Takim nawet, co mają włości i dostatki
W obcej ziemi, daleko od ojca i matki.

¹⁴⁴ godowników – biesiadników;

¹⁴⁵ Jam jest Odys Laertyd – podobnie rozpoczyna swoją spowiedź Jacek Soplica – *Pan Tadeusz*, ks. X, w. 460;

¹⁴⁶ Neriton – łańcuch wysokich gór na Itace; w części północnej wyspy;

¹⁴⁷ ajajska Kirka – z wyspy Ajaja, baśniowej krainy leżącej w Kolchidzie nad Morzem Czarnym;

92

A więc słuchaj: opowiem powrót nieszczęśliwy
Spod Troi, jak mię trapił Zeus swoimi gniewy.
Z Ilionu ku Kikonom zagnan wieją wściekłą,
Zburzyłem Ismar¹⁴⁸, gród ich; mężów się wysiekło,
A łup wzięty w dobytku i brankach kazałem
Między nas wszystkich równym rozrzucić podziałem,
Po czym mówię do naszych: – Umykać co duchu! –
Lecz głupcy radom moim nie dali posłuchu,
I nuż wino lać w siebie i rznąć u wybrzeży
Kozy, owce i woły zajęte w grabieży.
Tymczasem niedobitki pomoc u sąsiednich
Wziąwszy sobie Kikonów, chłopów na schwał przednich
I bitnych, a ćwiczonych w rzemiośle dwojakim,
Bo każdy bić się umiał konno i pieszakiem,
Ci zatem, w takiej liczbie jak na wiosnę liście,
Wpadli na nas o brzasku. Tu już oczywiście
Ociężała nad nami gniewem ręka boża.
Bój się wszczął przy okrętach, tuż u brzegu morza,

I miednymi oszczepy kluto się nawzajem.
Póki słońce na niebie, póty się nie dajem,
Bo choć oni liczniejsi, siły równe obie;
Lecz gdy słońce niżone stanęło na dobie
Wyprzęży wołów, wtenczas wróg nas parł nawałą.
Achiwi się cofnęli, naszych napadało
Dość. Z każdej nawy sześciu zabito pancernych –
My reszta uszli cało tych rąk ludożemych.
Z ciężkim na duszy smutkiem płynęliśmy dalej:
Bo choć trwoga minęła, żal tych, co zostali.
Odbijając od lądu o tym pamiętano,
By każdego imiennie trzykroć wywołano,
Który, zabit od wroga, na polu się wala;
Gdy wtem na nasze nawy przyszła sroga fala:
Pędził ją Borej, wolą wzburzon chmurowładną.
I mgły gęste wraz na ląd i na morze padną,
Z nieba noc się stoczyła, a nasze okręty,
Aż maszty się pokładły, tak mkną przez odmęty.
Wichr w żagle wpadłszy rwał je na troje, na czworo;
Lecz z obawy wywrotu zwijamy je skoro
I wiosłując z mozołem, dopychamy łodzie
Do brzegu, gdzie dwie doby na tej niepogodzie
Staliśmy, ciągłą pracą i smutkiem już zbici.
W dniu trzecim, gdy rumiana Eos nam zaświeci,
Dźwignąwszy maszty, żagiel zawiesiwszy biały
Siedzimy w nawach, które wiatr i sternik gnały,
A jam w powrót szczęśliwy nie tracił nadziei.
Lecz prąd morski płynących około Malei,

¹⁴⁸ zburzyłem Ismar – Ismaros, miasto w krainie trackich Kikonów, sprzymierzeńców Trojan;
93

Toż Borej –jak nas schwycą, tak w przeciwną stronę
Od Kyterów odrzucą¹⁴⁹. Więc przez wody słone
Dni dziewięć wciąż pędzony wichry zajadłemi,
Aż w dziesiątym nareszcie dobiłem do ziemi
Lotofagów, co lotos jedzą¹⁵⁰. Na wybrzeże
Wysiadłszy, zapas wody każdy z nas nabierze,
Po czym-eśmy przy statkach do obiadu siedli;
A gdy się towarzysze napili, najedli,
Wyprawilem ich na ląd, by dokładnie wiedzieć,
Jaki lud chlebojedny mógł w tej ziemi siedzieć.
Dwóch ludzi, keryks trzeci, razem trzech wysłańców
Poszło i wnet spotkało gromadę mieszkańców.
One zaś Lotofagi jakby z przyjaciółmi
Obeszli się z naszymi – częstują ich ziółmi
Lotosu, tak iż który skosztował tej strawy,
Wracać nie chciał, o celu zapomniał wyprawy,
Tylko by w Lotofagów rad zostać ziemicy,

Jeść lotos i rodzinnej wyzbyć się tęsknicy.
Kazałem więc przemocą zbiegów ująć w pęta;
I choć rzewnie płakali, przywlec na okręta,
Gdzie do ław ich przykuto. Innych zaś z drużyny
Zapędziłem na pokład, dla prostej przyczyny,
By który się lotosu nie dorwał i potem
Wyrzekał się powrotu. Jakoż wszyscy lotem
Do wiosel się rzucili i zajmwszy ławy,
Toń rybną bili wiosłem – i pomknęły nawy.
Stamtąd-eśmy płynęli, płynęli wciąż smutni,
Aż do ziemi Kyklopów¹⁵¹. Łotrzy to okrutni,
Gdyż całkiem się spuściwszy na opatrność bożą,
Nie pracują nic w roli, ni sieją, ni orzą.
Nie orany, nie siany grunt tam nader płodny,
Daje jęczmień, pszenicę, winograd dorodny,
Gdyż deszczyk Diosowy często tam przepada.
Zresztą wieców nie znają, prawo tam nie włada.
Kyklop zwykle w jaskiniach, na gór samym szczycie
Mieszka, i rozkazuje jak pan swej kobiécie
I dzieciom, zaś o drugich nie ma troski żadnej.
Wprost przystani ostrówek ciągnie się tam ładny.
Od gniazd kyklopskich ani blisko, ni daleko,
Zarosły, a pod chaszczów buja tam opieką
Mnóstwo kóz dzikich, stopą ludzką nie płoszonych;
Bo łowiec, co zwykł w kniejach brodzić niezmiernych
Lub drapać się po skałach, omija ostrówek,
Toż i rolnik, a pasterz nie wpędza swych krówek.
Nikt też pustką stojącej wyspy nie posiada:

¹⁴⁹ Od Kyterów odrzuca – por. przypis 129;

¹⁵⁰ Lotofagów, co lotos jedzą – Lotofagowie, to lud historyczny, zamieszkujący Libię (Afryka Północna) na wybrzeżach Morza Śródziemnego; owoce lotosu są podobne do jagód mirtu, mają smak figi;

¹⁵¹ Aż do ziemi Kyklopów – wg starożytnych do Sycylii, w pobliże Etny, ale były też inne krainy mitycznych Kyklopów;

Ludzi nie ma, kóz tylko chodzą po niej stada.
Łodzi czerwodzióbych Kyklopy nie znają
Ani też zręcznych cieślów u siebie chowają
Do budowania statków żeglownych, któremi
Jeździliby przez morze do różnych miast ziemi,
Jak bywa między ludźmi, że jedni po drugich
Jeżdżą, waząc się morskich podróży, tak długich:
Tacy by tę wysepkę, gdzie rodzi się wszystko,
Przemienili cudownie w wygodne siedlisko.
Wszak tam łąk wzdłuż wybrzeży ciągnie się niemało
Miękkuchnych, tam by wino jak raz się udało;
Orka łatwa, i pewno niejednym zachodem
Żniwa by się odbyły, bo grunt tłusty spodem.

Przystań dobra, bez liny żeglarz się obchodzi,
Kotwicy nie zarzuca, nie cumuje łodzi,
Bo ta stoi bezpiecznie, aż póki żeglarzy
Potrzeba nie przynagli lub wiatr, co się darzy.
Wyż przystani jest źródło bijące z kamienia;
Przejrzyste jego wody gaj topól ocienia.
Tam lądujem. Bóg któryś powiódł nas tą drogą
W ćmę nocną, gdy najlepsze oczy nic nie mogą,
Bowiem mgła na okręty spadła – nawet z góry
Księżyc nam nie przyświecał, schowany za chmury.
Nikt więc tego ostrowu nie widział na oczy,
Jak nie widzi tej wełny, co k'ładu się toczy,
Dopiero kiedy o brzeg wytnie nawy bokiem.
Przybiwszy, zwiniem żagle, potem jednym skokiem
Jesteśmy już na ziemi, gdzie przy huku fali
Snem-eśmy aż do boskiej Jutrzenki przespali.
Nazajutrz, gdy świt zrodził Jutrzenkę różaną,
Przebiegamy wzdłuż, w poprzek, wyspę nam nie znaną.
I wnet nimfy, Zeusowe córny, kozie stada
Nagnały nam: dla głodnych posiłek nie lada.
Więc skoczym na okręty po łuki, po strzały,
Toż oszczepy, i na trzy dzielim się oddziały.
Strzelamy. – Bóg szczęśliwe zdarzył polowanie:
Jak dwanaście naw miałem, tak się im dostanie
Po sztuk dziewięć na każdą; dla mnie zaś samego
Wybrano sztuk dziesiątek. Więc nic już dnia tego
Nie robim, tylko głód nasz sycim tą zwierzyną;
Od rana do wieczora w czasach krąży wino.
A mieliśmy na statkach przechowane duże
Zapasy czerwonego napoju, bo w kruże
Każdy go nabrał sobie, gdyśmy rabowali
Gród Kikonów. Tak pijąc, w niewielkiej oddali
Widzim skały kyclopskie: wychodzą z nich dymy,
Głosy ludzkie i owiec beczenie słyszemy.
A gdy słońce zapadło i noc przyszła potem,
Na brzegu, falą bitym, legliśmy pokotem

95

Do snu, aż zaświtała Jutrzenka różowa.
Zbudziłem towarzyszy i rzekłem te słowa:
– Zostańcie, towarzysze wy drudzy, ja płynę
Na mej łodzi i moją zabieram drużynę,
Aby dotrzeć do skał tych i zbadać, kto taki
Siedzi w nich: czy dzicz jaka, jakie hajdamaki¹⁵²
Drapieżne, z praw świętością w wiecznej nieprzyjaźni,
Czy lud gościnnie, w bożej żyjący bojaźni –
Tak rzekłem i na pokład wsiadam, zaś czeladzi
Każę linę odwiązać; statek się obsadzi;

A oni, posiadawszy na ławach rzędami,
Słoną toń morza biją raz po raz wiosłami.
Gdyśmy się już z kyklopskim zrównali wybrzeżem,
Na samym końcu łądu pieczarę spostrzeżem,
Co obrosła chaszczami lauru, gdzie kóz trzoda
I owiec nocleg miewa; jest tam i zagroda,
Zrobiona z brył ogromnych, ze skał w ziemię wbitych,
Także i z gonnych sosen¹⁵³, z dębów niepożytych.
Tam to mieszkał wielkolud, który swoje stada
Sam pasie, nie widuje żadnego sąsiada
I znać nie chce, więc żyje tylko sam ze sobą.
Karmiąc własne swe serce chytrąścią i złością¹⁵⁴.
Potwór to był szkaradny; równego pachółka
Nie znaleźć między ludźmi: do góry wierzchołka,
Obrosłego borami, porównać go raczej,
Co nad garby wystrzelon, z dala już majaczy.
Dałem rozkaz czeladzi tej, co zostać miała
Na pokładzie, by statku czujnie pilnowała;
A sam chwatów dwunastu dobrawszy wychodzę.
Wziąłem też z sobą bukłak z winem mocnym srodze,
Które Maron Ewantycz¹⁵⁵ był mi podarował,
Kapłan Feba (Ismarem Feb się opiekował),
Bośmy mu w tym rabunku ni dziełek, ni żony
Nie wycięli; chronił go bugaj poświęcony
Febowi, w którym mieszkał. Za to dał mi darem
Siedem talentów złota, obdarzył pucharem
Ze srebra najczystsze. Jakby nie dość na tych
Darach – dał wina krużów dwanaście uchatych:
Boski kordiał, o którym nie wiedział nikt w domu
Z służebnych ludzi, tak go trzymał po kryjomu,
Li on wiedział i żona, i jedna z szafarek;
Toż gdy się nim chciał raczyć, napełniał pucharek
I takowy wlewając w stągiew wody czystej,

¹⁵² hajdamaki (ukr.) – hultaje, rabusie;

¹⁵³ z gonnych sosen – z wysokich sosen;

¹⁵⁴ złością – gniewem;

¹⁵⁵ Maron Ewantycz – wnuk boga Dionizosa; Dionizos – bóg wina i winnej latorośli, dający ludziom radość i zapomnienie smutków; u Homera postać Dionizosa ma więcej rysów ludzkich niż boskich; w mit. rzym.:

Bachus;

96

Jeszcze miał napój myszką tracący, ognisty,
Co, byle cię zaleciał, łechtał podniebienie.
Tegom wina wziął w bukłak, przy tym pożywienie
W biesagi¹⁵⁶, na przypadek, gdyż mi coś mówiło
W duchu, że przyjdzie spotkać człeka z straszną siłą
I gburą, który żadnych praw nad sobą nie ma.
Weszliśmy więc w pieczarę, ale w niej olbrzymi

Już nie było: snadź trzody pognał na pastwisko.
My tymczasem w tym gnieździe przetrząśliśmy wszystko.
Jakie tam serów kosze! Co jagniąt, kozłątek
Po chlewach! Każde miały osobny swój kątek:
Tu starki, tu jagnięta, a tam średniolatki,
Odgrodzone osobno; wszędzie gwałt serwatki
Po saganach i skopkach, w które podój zbierał.
Widząc to, każdy z druhów srodze się napierał,
Bym dał im nabrać serów i drapnąć. Znow drudzy
Chcą na okręt gnać z obór ten dobytek cudzy,
Potem rozwinąć żagle i umykać cwałem.
Puszczam to mimo uszu – czemuż nie słuchałem!
Chciało mi się go poznać, być jak gość podjętym –
Lepiej było się nigdy nie spotkać z przeklętym!
Rozpaliliśmy ogień, obiatę składamy.
Gomólek coś podjadłszy czekamy, czekamy –
Aż oto wrócił z trzodą, dźwigając straszliwą
Wiązań drzew wysuszonych, na kuchnię paliwo,
I cisnął pod pieczarą z łoskotem. My w strachu
Pokryli się po kątach podziemnego gmachu.
On tymczasem w głąb jamy zapędzał maciory
Przeznaczone do doju, a zaś do obory,
Będącej tam w podwórku na zewnątrz piezary,
Zamknął kozły i tryki; potem, wzięwszy w bary
Głaz ogromny, zawałił nim do jamy wniście.
I dwadzieścia dwa wozy, mocne oczywiście,
Czterokoleśne, tego nie dźwigiłyby głazu,
Którym on otwór jamy zawałił od razu!
Siadłszy potem, jął owce i kozy beczące
Doić lub pod nie sadzać jagnięta, ssać chcące.
Co gdy sprawił, połowę nabrał przeznaczając
Na twaróg, który w gęstych koszach sam wytłacza;
Resztę trzyma w saganach, aby napój chłodny
Mógł mieć na podoręczu, gdy spragnion lub głodny.
A gdy tak z swą robotą uporał się pięknie,
Rozniecił ogień, a nas spostrzegłszy, tak rzeknie:
– Co za jedni? I skąd tu morzem przybywacie?
Czy za kupią¹⁵⁷? Czy szczęścia na morzu szukacie
Niby morskie łotrzyki, co to słoną wodę

¹⁵⁶ w biesagi – w worek ze skóry;

¹⁵⁷ za kupią – po towar;

Prują sobie na zgubę, a drugim na szkodę? –
Tak rzekł olbrzym, a serce tłukło się nam z trwogi
Na ryk mowy i widok postaci tej srogiej.
Przecieżem się na słowo zdobył: – My Achiwi
Spod Troi wracający – rzekłem – nieszczęśliwi!

Siłaśmy burz na wodzie doznali w przeprawie,
Zbici z drogi, nie mozem do dom trafić prawie.
Cóż robić? Z woli Zeusa ten los nam przypada!
My spod Agamemnona króla, on nam włada,
Pan wielkiej sławy; równej nie ma nikt na świecie,
Gdyż zdobył gród potężny, wyciął na pomiecie,
Ludów tyle. My wszakże do stóp ci się kłonim
Błagając, byś nas przyjął (bo kędyż się schronim?)
I opatrzył twych gości, jak obyczaj każe.
Bój się bogów! Nie odmów, gdy proszą nędzarze!
Zeus mści się krzywdy gościa, skargę jego słyszy,
On podróżnemu w drodze zawsze towarzyszy! –
Tak rzekłem. Jędzon¹⁵⁸ na to tę odpowiedź da mi:
– Głupiś, alboś z daleka przyszedł, że bogami
Chcesz mię straszyć i radzić, bym im cześć oddawał:
Kyklop nigdy na niebie pana nie uznawał,
Nigdy żadnych bóstw świętych. My lepsi niż oni.
Strach przed Zeusem twej głowy pewnie nie obroni
Ani twych towarzyszy; o gniew ten nie stoję;
Jeśli mi chętka przyjdzie zjeść was, zrobię swoje.
A tymczasem mów, kędyś zostawił swą nawę?
Czy blisko, czy daleko? zdaj mi wierną sprawę! –
Chytrze mówił. Jam przecież zrozumiał podrywkę¹⁵⁹
I naprędce podobnąż ułożyłem śpiewkę:
– Ładowstrząsacz Posejdon, on to mi na skały
Tych brzegów okręt rzucił i strzaskał w kawały,
Bo od morza wicher straszny ciągle na nas pędził.
Mnie tylko i mych druhów od śmierci oszczędził. –
Tom rzekł, a jędzon milcząc jął oczyma strzelać
I ręce wyciągnąwszy tam, gdzie stała czeladź,
Dwóch pochwytał i o ziem cisnął jak szczenięty,
Aż z czaszek mózg na ziemię bryznął rozprysnięty;
On zaś, w sztuki podarłszy ciała, na wieczerzę
Pożarł je jak lew górski, a nawet się bierze
Do trzewiów, szpik wysysa i ogryza kości.
Na ten widok, do Zeusa tam na wysokości
Wznosim ręce i stoim jak spiorunowani.
Lecz olbrzym, gdy w kałduna utopił otchłani
Ludzkie mięso i mleko, którym je zaléwał,
Jak długi między trzodą legł i odpoczywał.
Wtedy w sierzyste serce myśl wpada mi taka:
Nuż podejdem, a z pochew dobywszy tasaka

¹⁵⁸ jędzon – potwór;

¹⁵⁹ podrywkę – podstęp;

W pierś go pchnę, gdzie osierdzie leży przy wątrobie?
Lecz niechałem, o innym myśląc już sposobie,

Gdyż wszyscy byśmy śmierci stali się ofiarą,
Niezdolni tego głazu ruszyć żadną miarą,
Którym on był zawalił otwór do swej jamy.
Więc wzdychając porannej Zorzy wyglądamy.
Kyklop, gdy zórz porannych zabłysła pochodnia,
Rozniecił ogień, doił, jak zwyczaj miał co dnia,
Owce i kozy, matkom podsadzał jagnięta;
Zgoła gdy już robota była uprzątnięta,
Dwóch ludzi znów mi porwał, sprawił do śniadania,
A zżarłszy ich, swą trzodę z jaskini wygania.
Jak nic głaz ów odsunął i znowu zastawił:
Rzekłbyś, że się z pokrywką u kołczana bawił.
I wielkolud gwizdając poszedł z trzodą swoją
W góry. A mnie tysiączne zamiary się roją
Do zemsty; byle pomoc dała mi Pallada!
Z wszystkich jednak najlepszą ta zdała się rada:
Pod obórką znalazłem drzewo jakieś duże,
Z oliwnika ucięte; snadź, nim zeń wystruże
Maczugę, chciał wysuszyć i rzucił ten kawał,
Który nam się na oko tak spory wydawał,
Jak na brzuchatej, gnanej dwudziestoma wiosły
Łodzi z ciężką ładugą bywa maszt wyniosły.
Draż ten, długości masztu, grubości masztowój,
Uciąłem był na sążeń – zachęcając słowy
Mych ludzi, aby kół ten do gładka siekierą
Ociosali; do czego rączy się zabierą.
Jam zaś koniec zaciosał i w ognistym żarze,
Ażeby hartu nabrał, osmalić go każę.
Po czym ożóg ten w mierzwę przed wzrokiem Kyklopa
Skryłem, albowiem mierzwy pełna była szopa.
Schowawszy, wzywam czeladź, by losem ciągnęła,
Którym z nich padnie ze mną zabrać się do dzieła
I ożóg wbić mu w ślepie, zawiercić co siły,
Gdy spać będzie. I losy na czterech trafiły,
Których sobie życzyłem – ja sam byłem piąty.
O mroku wrócił Kyklop w domowe zakąty,
Kozy swoje i owce wygnał w głąb jaskini,
Matki razem z trykami, co zwykle nie czyni,
I w wewnętrznej zagrodzie nic nie pozostawił:
Coś wietrzył lub bóg który na to go naprawił.
Głaz uchylon, gdy z paszy wracały bydłęta,
Teraz spuścił, i brama szczelnie już zamknięta.
Zasiadł więc i jał kozy i owce beczące
Doić lub pod nie sadzać jagnięta ssać chcące.
Z pracą gdy się uporał prędko, znowu bierze
Dwu naszych i sporządza sobie z nich wieczerzę.

Widząc to, jam się zbliżył doń o kroków parę
I rzekłem, niosąc w ręku wina pełną czarę:
99

– Pij, Kyklopie! Po mięsie ludzkim wino służy!
Pij duszkiem! – Tego wina miałem zapas duży
Na statku, lecz w rozbiciu dla ciebie ocalił
Ten bukłak, abyś mojej biedy się uzałił
I odesłał do domu. Lecz cóż! Tobą miota
Gniew taki, że nikomu nie przyjdzie ochota
Z śmiertelnych próg twej jamy przestąpić bezpiecznie.

Oj, Kyklopie! Tyś ze mną obszedł się niegrzecznie! –
Tak rzekłem; on wziął czasę, wychylił do spodu,
I smakując, o drugą prosił tego miodu:

– Nalej jeszcze i gadaj, jak cię zowią, brachu,
Abym wet za wet mógł cię ugościć w mym gmachu.
Wiedz jednak, że i nasza ziemia także rodzi
Winogrady, a boży deszczyk tu przechodzi
Dość często, więc jeść mamy, ile sobie życzym:

Lecz ambrozja i nektar przy twym winie niczym! –
To mówił, a jam pełną podał mu ochotnie,
I tak trzykroć nalaną pił głupiec trzykrotnie.

Lecz gdy mocniej ów napój jął mu łeb zawracać,
Zacząłem pochlebnymi słowy z lekka macać:

– Chcesz wiedzieć? Więc ci powiem, jakie miano noszę;
Toż wzajem o gościniec obiecany proszę.

N i k t ¹⁶⁰ – to moje nazwisko; Niktem woła matka,
Woła rodzony ojciec i woła czeladka. –

Rzekłem – a na to jędzon odrzekł: – Słuchaj, bratku!

N i k t zjedzon będzie; jednak zjem go na ostatku,
A tych tam pierwej pożrę – ot, masz podarunek! –
Ledwo rzekł, runął na wznak: powalił go trunek.

Grzbietem tarzał się w kurzu; sen ciężki kamieniem
Przygniótł go, z paszczy wino lało się strumieniem,
Mięs kęsy wycharkiwał gardłem pijaczysko.

Wraz też kół wydobywszy, wsadziłem w ognisko
Ostrzem, a serca druhów krzepiłem, by który
W samej chwili działania nie wlaźł gdzie do dziury.

Już też i kół oliwny, acz mokry, w tym żarze
Rozgrzał się, i na ostrzu płomień się pokaże.

Więc wyciągam go szybko; przy mnie moje zuchy
Stali tuż, i bóg jakiś dodał im otuchy,

Bo razem pochwyciwszy, Kyklopowi w oko
Wbili go. Jam na ożóg wdarapał się wysko

I kręcił – tak, jak świder okrętową belkę,
Gdy jeden nim kieruje, a drudzy za szelkę

Z dołu ciągną – on leci pędem wirującym:

Tak i my tym ożogiem jak żar pałającym
Wiercim w ślepiu, aż ostrze krwią się zakurzyło;
Rzęsy, brew szczotkowatą zarzewie spaliło,
Wszystkie włókna trzeszczały, skwarząc się w źrenicy.

¹⁶⁰ Nikt – imię, które wymyślił Odys, aby wywieść w pole Kyklopa Polyfema, jest to motyw znany z wielu baśni i opowieści ludowych;

100

Jako kował siekierę okutą w kuźnicy
Kładzie w wodę do hartu, straszny syk powstaje,
Przez co mistrz swej robocie trwałą dzielność daje:
Tak syczało kyklopskie oko pod ożogiem.
Srodze zawył, aż wyciem odtętniła srogiem
Pieczara. My ze strachu wleźli w kąt głęboko.
Kyklop z oka kół wyrwał zbryzgany posoką
I od siebie precz cisnął w zajadłej wściekłości,
I jął na gwałt Kyklopy wołać, co w bliskości
Mieszkali po pieczarach skał wietrznych. Ci, owi
Usłyszawszy krzyk wielki, w pomoc Kyklopowi
Przybiegli, i jaskinię obiegłszy dokoła,
Pytali, co się stało i po co ich woła:
– Polyfemie! Co tobie, że w tej nocy ciemnej
Tak wyjesz i nam spędzasz z powiek sen przyjemny?
Czy ci jaki śmiertelnik skoty twoje kradnie?
Czy samego morduje gwałtem albo zdradnie?—
Polyfem na to z jamy tak im odpowiada:
– Nikt mię zdradą morduje! To nie gwałt, lecz zdrada! –
Oni na to: – Jeżeli ciebie tu w jaskini
Nikt zdradą nie morduje, ni gwałtu nie czyni,
Toś chory z Zeusa woli¹⁶¹, nic ci nie pomóżem.
Módl się do ojca twego¹⁶², który włada morzem.
Tak mówili i poszli. Serdecznie się śmiałem,
Że zmyślonym nazwiskiem tak ich oszukałem.
Tymczasem jęcząc z bólu, stękając bez przerwy,
Kyklop wrota namacał, i lekko jak pierwój
Podniósł głaz, usiadł w bramie i szukał rękami,
By się który nie wymknął z naszych wraz z owcami.
Miał on mnie za wielkiego głupca oczywiście.
Nuż ja łeb sobie łamać, jak tu znaleźć wyjście,
By mych druhów i siebie wydobyć z tej toni,
A jedna myśl za drugą jak goni, tak goni:
Gra o życie. Jakiegoż zażyć¹⁶³ tu fortelu?
Znalazłem go, i lepszym zdał mi się od wielu.
W jamie były tam tryki wehliste, kudłate,
Wypasione a rosłe i kasztanowate;
Te powiązałem wikłą wyjętą z barłogu,
Na którym sypiał Kyklop, wróg ludziom i bogu.
Po trzy związałem z sobą: człeka niósł środkowy,

Dwa boczne miały bronić ukrytej tam głowy;
Trzy zatem niosły druha jednego pod sobą.
Jam zaś sobie upatrzył capa, co ozdobą
Był trzody; temu na grzbiet zarzuciwszy ręce,
Tułowiem się pod jego wełnisty brzuch skręczę,
A dłoń w kudły-m omotał. Radzi z wynalazku,
Z biciem serca czekamy zórz porannych brzasku.

¹⁶¹ chory z Zeusa woli – tu: chory na umyśle;

¹⁶² do ojca – ojcem Kyklopa (Cyklopa) Polyfema był bóg mórz Posejdon;

¹⁶³ zażyć – użyć;

101

Gdy już dzień zwiastowały blaski różowawe,
Ruszyły naprzód samce, by lecieć na trawę,
Jarki¹⁶⁴ zaś po obórkach dawały znać bekiem,
Że ich wymiona przez noc powzbierały mlekiem.
Wtedy okrutny jędzon, choć z bólu się wścięka,
Siadł w progu; macał pilnie grzbiet każdego tryka,
Lecz ani się domyślał, żem ja popod brzuchy
Wełnistych tryków moje popodsadzał druchy!
Za trzodą szedł cap z wolna na samym ostatku,
Krom kudłów mnie, człowieka, dźwigał on w dodatku.
Jędzon go, jak poprzednio macając po grzbiecie,
Rzekł doń: – O mój koziołku, nie choryś ty przecie?
Dziś wybiegasz ostatni, a zawsze, bywało,
Tyś pierwszy na pastwisko gnał przed trzodą całą,
Za trawką, kwiatkiem, zawsześ pierwszy szedł do wody;
Przed innymi się śpieszył w wieczór do zagrody,
A teraz ty ostatni! Jakże cię obchodzi
To moje oko, które wydarł mi ten złodziej,
Co mię winem upoił, ten Nikt z swą hołotą!
Nie ujdzie mi, te pięści łotra jeszcze zgniotą!
Żebyś ty mówić umiał jak ja, capku miły,
Powiedziałybyś, gdzie one zbóje się pokryły.
O, czemuż go nie trzymam! Jakżebym go cisnął
O ziem, aż po tych ścianach mózg by się rozprysnął!
I kalectwo to, które ten Nikt, ten morderca
Zadał mi, stokroć lżejsze byłoby dla serca!
Tak rzekł Kyklop i capa wraz puścił na paszę.
Gdy uszedł dobry kawał, zaraz się odpaszę
Od mego capa; również robię i z drugimi.
Więc gdyśmy się ujrzeli naraz bezpiecznymi,
Zajmujemy te spaseł i udziaste tryki
I pędzim je na okręt krętymi przesmyki.
Widząc nas wracających, z radości aż skaczą
Nasi w nawie, zgubionych za to rzewnie płaczą;
Alem ich wnet uciszył, dając znać na migi,
Że to nie czas, i każę w okręt na wyścigi

Ładować naszą zdobycz wełnistą i dalej
Odbijać precz od ładu. Co gdy wykonali,
Zasiedli długie ławy a robiąc wciąż wiosły
Rozbijali te ciemne fale, co nas niosły.
Więc w odstępnie, że jeszcze głos mógł dolatywać,
Zacząłem z nawy mojej Kyklopa wyzywać:
– Ej, Kyklopie! Nie tchórz to, jak widzisz, niebożę,
Ten, któremuś ty druhów pożarł w ciemnej norze!
Przecież raz na cię przeszło, zbrodniarzu bez sromu,
Coś śmiał podróżnych gości zjadać w własnym domu!
Za to Zeus cię ukarał, karzą inne bogi. –
Na to rozżarł się jeszcze srożej Kyklop srogi:

¹⁶⁴ jarki – owce;

102

Sam czub wyniosłej góry urwał; cisnął skałą,
Lecz dalej poza okręt padła – szło o mało,
A byłby koniec rudla strzaskał nam – aż morze,
Które ciśnięta skała do gruntu rozporze,
Buchło w górę bałwanem; a ten nas do ładu
Parł gwałtem, okręt nie mógł przemóc tego prądu.
Alić ja, w garść żerdzisko chwyciwszy ogromne,
Odsadzę się od brzegu, drużynę upomnę,
By się miała do wiosła, bo tu śmierć nas czeka.
Ledwie znak dał, wiosłują potężnie człek w człka.
Gdyśmy się dwakroć dalej na pełne wybili,
Chcę znów łajać Kyklopa, lecz mię obkoczyli
I za ręce trzymają, i proszą druhowie:
– Szaleńcze! Ty chcesz jątrzyć gbura? Co ci w głowie?
Dopiero pocisk jego nawę naszą pędził
Ku brzegom, gdzie śmierć pewna! Ot-byś nas oszczędził,
Bo gdy jędzon słoweczko choć jedno usłyszysz,
Strzaska belki, łby strzaska twoich towarzyszy
Tą skałą, gdyż w rzucaniu mistrz to doskonały! –
Te mowy mego ducha przecież nie złamały,
Gdyż, zwrócon do Kyklopa, tak mu słowy grozę:
– Kyklopie! Jeśli kiedy człowiek (co być może)
Spyta cię, kto ci oko wybił, kto tak sprawny,
Powiedz mu: Odyseusz, grodoburca¹⁶⁵ sławny,
Co mieszka na Itace, oka mię pozbawił! –
Tak krzyczałem. On wyjąc ze skał do mnie prawił:
– Biada mi! Stara wróżba spełnia się nade mną!
Przed czasy wieszcz tu mieszkał, który przyszłość ciemną
Zgadywał, syn Euryma, Telem jego miano,
A był rosły i piękny; więc się udawano
Do niego, by odkrywał tajniki przyszłości:
Tak wróżbił on Kyklopom do późnej starości.

On i mnie, co się ziszcza, wywróżył dokładnie,
Że jakiś tam Odysej oślepi mnie zdradnie.
Czekałem więc na męża groźnego wejrzenia,
Dużego wzrostu, siły potężnej ramienia –
Aż tu karzeł, nikczemny człeczyna się zjawił,
I ten, winem spoiwszy, oka mię pozbawił.
Zbliź się tu, Odyseju! Gościniec dam tobie,
U Posejdona powrót bezpieczny wyrobię!
Posejdon ojcem moim, on z tego się chlubi,
On jeden wzrok mi zwrócić mógłby, gdyż mię lubi,
On tylko, a nie żaden bóg lub dusza żywa. –
Skończył – jam odparł na to: – O, czemuż mi zbywa
Na tej mocy, bym z ciebie wywlec mógł nikczemny
Duch i żywot i w Hades zapędził podziemny?
Mówię ci szczerą prawdę, jak prawdą jest i to,
Że Posejdon nie wprawi oka, co-ć wybito! –

165 grodoburca – przydomek Odysa, od burzenia grodu Troi;
103

Jam rzekł, a on wyciągnął do gwiazd obie dłonie
I tak się do mórza władcy modlił: – Posejdonie!
Usłysz mię, Ziemiotrzęsco¹⁶⁶, usłysz, czamogrzywy!
Jeślim syn twój, a tyś jest rodzic mój prawdziwy,
Ścigaj tego Odysa, zakaż nieść go wodom
Do Itaki, i nigdy niech nie wróci do dom!
A choćby przeznaczenie oglądać mu dało
Ziemię ojców, dom własny i w nim pozostałą
Rodzinę, to najpóźniej, po tułaczce długiej,
Jak nędzarz, bez nikogo z drużyny, bez sługi,
Na niewłasnym okręcie niech wróci do domu
I zastanie we własnym gnieździe pełno sromu! –
Modlił się, i Posejdon dał ucho tym modłom
Kyklop¹⁶⁷ zaś podniósł większy niż wprzód skały odłom,
Cisnął nim zamasyście co sił, wždy przesadził:
Pocisk padł za okrętem; omal nie zawadził
O rudel, byłby strzaskał sam koniec; wtem morze,
Które ciśnięta skała aż do dna rozporze,
Bałwanem nas na pełne gnało, a tak gnani,
Zabiegliliśmy nareszcie do dobrej przystani.
Zawinąwszy więc znowu na ostrów, gdzie łodzi
Naszych reszta została, gdzie czas tęskno schodzi
Mym druhom czekającym powrotu z wyprawy,
Stanęliśmy przy wyspie u piaszczystej ławy,
A wysiadłszy ze statku na pobrażę krętą,
Wysadzamy tam skoty Kyklopowi wzięte
I dzielim, by wziął każdy równą część zdobyczy.
Lecz ogół towarzyszy z góry sobie życzy,
Abym onego capa dla siebie zachował:

Przetom go na wybrzeżu zaraz obiatował
Wszzechwładnemu Zeusowi, panu tego świata,
I spaliłem mu łędźwie. Lecz moja obiata
Wzgardzona! Zeus zamierzył pograć w odmęty
I wierną mi drużynę, i lotne okręty!
Na wybrzeżu dzień cały siedzimy do mroku,
To przy mięsnej biesiadzie, to przy winnym soku;
Lecz gdy słońce zapadło, a noc przyszła potem,
Do snu na brzegu morza legliśmy pokotem.
Nazajutrz, wraz z Jutrzenką zbudzony różową,
Idę na okręt, wzywam czeladź okrętową,
By co prędzej od lądu odczepiała liny.
I już nie brak nikogo z mej wiernej drużyny,
Już i ławy zasiadła długimi rzędami,
I rozbijała ciemną toń morza wiosłami.
Stamtąd dalej, wciąż dalej płyniem, nieszczęśliwi;
Trapi nas strata druhów, cieszy, żeśmy żywi«.

166 Ziemiotrząsca, czarnogrzywy – przydomki Posejdon, którego wzywa na pomoc Polyfem oślepiiony przez Odysa; czamogrzywy od grzywiastych fal wzburzonego morza;
167 Kyclop – por. przypis 17; jest również bohaterem dramatu satyrowego Cyklopo, który napisał znakomity tragik grecki – Eurypides;

104

PIEŚŃ DZIESIĄTA

Przygody u Ajola, Lajstrygonów, Kirki

»Przybywamy do wyspy Ajolii¹⁶⁸, zagnani
Wiatrem. Syn Hippodata, Ajol¹⁶⁹ mieszkał na niej.
Był to przyjaciel bogów i od nich kochany.
Pływającą tę wyspę strzegą w okręż¹⁷⁰ ściany
Spiżowych wałów, nie mniej i pobrażne skały.
Dzieci miał on dwanaście, które się chowały:
Sześć ślicznych cór i synów też sześciu. Z synami
Pożenił swoje córki, braci ze siostrami.
Więc przy ojcu i matce siedziały te stadła
W wonnych gmachach, gdzie stoły gięły się od jadła
I napitku, a fletni odgłos brzmiał w przysionkach.
Tak we dnie; a zaś w nocy męże przy małżonkach
Śpią w łóżach, zaścielonych pięknymi makaty.
Wszedłem wtedy w to miasto, potem w ich komnaty,
Gdzie przez miesiąc gościłem. Ajol rozpytywał
O Ilion, nasze nawy, czym przygody miéwał
W podróży; jam wyprawy opowiadał dzieje;
Wszystkie na lądzie, morzu przebyte koleje.
Wreszcie, gdym o odprawę prosił do podróży,
Nie odmówił i zapas dał na drogę duży,
Toż z dziewięcioletniego byka miech skórzany,
W którym prąd wściekłych wiatrów leżał jak spętany,
Zeus bowiem wszystkie wiatry dał pod jego strażę,

Że gdy chce, je ucisza albo dąć im każe.
Miech ten on sam zawiązał taśmą srebrnolita,
By wiatr nie mógł się wymknąć szczelinką ukrytą.
Mnie zaś w drogę wiać kazał tylko Zefirowi,
Nieść nawy i podróży prosto ku domowi.
Lecz inaczej się stało, gdyż niebezpieczeństwo
Ściągnęliśmy na siebie przez własne szaleństwo.
Dziewięć dni, dziewięć nocy gdy tak fale prujem,
W dziesiątym już i ziemię ojców odgadujem.
Już i ogień strażniczy widać, miga w dali.
Gdy wtem mnie znużonego mocny sen powali:
Sam bowiem ster trzymałem, nie dając nikomu
Wyręczyć się, by pewniej zapłynąć do domu.
Aż tu między drużyną ten, ów podejrzywa,

¹⁶⁸ Ajolia – wyspa, kraina baśniowa; być może jedna z Wysp Liparyjskich (Eolskich) na północ od Sycylii, prawdopodobnie wyspa Stromboli;

¹⁶⁹ Ajolos (Eol) – władca wiatrów, mieszkający na wyspie Ajolii, syn Hippotadesa;

¹⁷⁰ w okręż – wkoło;

105

Że w tym miechu skarb jakiś wielki się ukrywa,
Dany mi od Ajola, że w dom wiozę zbiory.
I takie między nimi były rozhowory¹⁷¹:
– Dziwna rzecz, jak on lubion, jak uczczony wszędzie
W każdym kraju i miejscu, gdziekolwiek przybędzie!
Już z Ilionu on wywiózł wielkie kosztowności,
A my, cierpiąc z nim równe trudy i przykrości,
Wracamy do dom z niczym: taka nasza dola!
Teraz znów upominek dostał od Ajola,
Dar przyjaźni. Więc pokąd trwa jego drzemota¹⁷²,
Zobaczymy, ile w miechu ma srebra i złota. –
Tak prawili, i zgubna zwyciężyła rada:
Skoro miech rozwiązali, srogi wicher wypada,
Rwie okręty, zapędza precz na pełne morze,
Daleko od ojczyzny. Wtem oczy otworzę,
Cucę się i niezłomny sercem myślę sobie,
Czy mam skoczyć z okrętu, zginąć w mokrym grobie,
Czy cios ten znieść spokojnie i żyć? Więc zważywszy,
Zniosłem go – i na pokład padłem twarz zakrywszy,
A tak orkanem gnane wróciły okręta
Znów do Ajolii. Nuż w płacz moje niebożęta!
Wysiedliśmy na brzegi i wody nabrano,
Potem tuż przy okrętach obiad zgotowano,
A gdy strawą, napitkiem duch się w nas rozbudzi,
Wziąwszy z sobą keryksa i jednego z ludzi,
Ruszyłem wprost do zamku. Tam widzę Ajola,
Jak siedzi przy biesiadzie i jak go okola
Grono dzieci i żona. Więc w zamkowe progi

Sunę i w progu siadam. Oni pełni trwogi
Pytają: – Co tu robisz? Jakież cię demony
Trapią? Wszak przez nas hojnie byłeś opatrzony
Na podróż, byś do swojej mógł wrócić rodziny!—
Tak prawią, a ja na to: – Nie z mojej to winy,
Lecz z druhów, jam był usnął, oni mię zgubili!
W was nadzieja – ratujcie, przyjaciele mili! –
Myślałem, że ich ujmę przez pochlebne słowo,
Lecz milczeli; li Ajol zgromił mię surowo:
– Precz stąd, precz mi z tej wyspy, poczwaro obrzydła!
Nie godzi się ugaszczać ni brać pod me skrzydła
Takiego, co ścigany zemstą wielkich bogów!
Tyś ich gniewem obciążon: wynoś się z mych progów! –
Rzekł i wzdychającego precz wypędził z domu.
Co zrobić? Płyniem dalej, smętni, pełni sromu.
Wioślarzom dłoń opada, serce im omdlewa,
Widzą błąd swój, pomocy nikt się nie spodziewa.

¹⁷¹ rozhowory (ukr.) – rozmowy;

¹⁷² drzemota (ukr.) – sen;

106

Sześć dni i tyleż nocy tłuczem się po wodzie,
W siódmym przy lajstrygońskim¹⁷³ stanęliśmy grodzie
Lamos, gdzie krzykiem pastuch pastucha ostrzega,
Że wraca lub że z trzodą na paszę wybiega.
Tutaj, kto by spać nie mógł, brałby dwie nagrody,
Raz jako pastuch bydła, znów jak pastuch trzody;
Bowiemienne i nocne blisko leżą pasze.
Znalazły tam wyborną przystań nawy nasze:
Skał niebotycznych ściana przystań tę zamyka
I tylko wąskim wnijsciem okręt się przemyka,
Gdzie dwie skały ogromne z dwóch stron w morze wbiegły.
Tam zawinęły nawy i przystań zaległy,
Jedna tuż obok drugiej linami do ładu
Przywiązane: gdyż nigdy nie bywa tam prądu
Węln¹⁷⁴ wielkich albo małych, wody gładko stoją.
Jam tylko do przystani nie wszedł z nawą moją
I zewnątrz ją upiąłem cumą do opoki.
Potem wdarłem się na wierzch skały, skąd szeroki
Widok był – lecz pustynia przede mną tak dzika,
Że nie ma ani śladu bydła lub rolnika;
Widać tylko, jak z ziemi dym słupem się wije.
Więc wysłałem na zwiady spytać, kto tam żyje?
Jacy ludzie, jedzący chleb z ziarna bożego?
Dwóch wybrałem, keryksa dodałem trzeciego.
Ci poszli i trafili na drogę, po której
Wozy z drzewem spuszczano w miasto z wielkiej góry.
Pod miastem dziewczę oni napotkali młode,

Córę lajstrygońskiego Antifa, jak wodę
Schodziła brać w Artakii szemrzącej krynicy;
Bowiem stąd biorą wodę mieszkańcy stolicy.
Zbliżywszy się więc do niej, witali pytaniem:
Kto tu król i pod czyim ten lud panowaniem?
Ona im dwór ojcowski wskazała w oddali.
Tam wszedłszy, w onym domu kobietę zastali
Ogromną jak grzbiet góry – strach padł na nich błady.
Ta, gdy małżonka swego wywołała z rady,
Przyszedł Antif; ci wietrzą, jaki los ich czeka,
Gdyż porwał i od razu zjadł jednego człeka,
Dwaj zaś drudzy uciekli co żywo na nawy.
Antif w mieście narobił zaraz strasznej wrzawy;
Na ten ryk Lajstrygony kupami wielkimi
Wypadli; to nie ludzie, lecz prawie olbrzymi.
Ci lecą z brzegu staczać skał srogie kawały
Na dół, kędy okręty nasze w porcie stały;
I straszny na okrętach zrobił się tam zamęt,
Naw gruchotanie, mężów konających lament.
Wróg ich ciała ponizał jak ryby na tyki,

¹⁷³ lajstrygońskim... grodzie Lamos – Lajstrygoni, bajkowy lud ludożerców; miejsce ich zamieszkania nie jest jasne (być może była to Sycylia, Krym lub Maroko);

¹⁷⁴ wełn (rus.) – fala;

107

By pożreć. – A jam podczas tej zabijatyki
Skoczył i miecz od boku wyrwawszy szeroki,
Odciąłem linę, którą okręt do opoki
Był przywiązany: na czeladź nagłę, aby zwawo
Wiosłowała, bo wszyscy przyplącam to krwawo.
I okręt ręczo pomknął – tak śmierci się boją.
Spod wiszarów wywiodłem przecież nawę moją
Na pełne, kędy wróg nas nie oskoczy snadno;
Za to inne okręty wszystkie poszły na dno!
Żeglujemy więc dalej smutni, nieszczęśliwi—
Trapi nas strata druhów, cieszy, żeśmy żywi.
Więc u wyspy Ajai stajem. Mieszka na niej
K-irka, pięknokędziorna, gadająca pani,
Złowrogiego Ajeta¹⁷⁵ rodzona siostrzyca.
Obojgu ojcem Słońce, co ziemi przyświeca,
Matką jej Persa, którą Okeanos rodzi.
Tam cichutko pod brzegi okręt nasz podchodzi
I zawija: bóg któryś użyzył pomocy.
Na brzegu wypoczniemy przez dwa dni, dwie nocy,
Bośmy pracą zmęczeni, a niedolą zbici.
Lecz w trzecim, gdy różana Jutrzenka zaświeci,
Biorę oszczep, a mieczem przepasan do boku
Wyszedłem na szczyt skały i patrzę, czy oku

Nie zjawi się człek jaki lub głos jego schwyć.
I kiedym tak z wiszaru patrzył w okolicę,
Ujrzałem, jak słup dymu z ziemi się podnosił
Poza lasem: tam Kirka mieszka, z tegom wnosił.
I zaraz rozważałem w głębi mego ducha,
Czy mam dotrzeć do miejsca, gdzie ten dym wybucha.
Więc gdy się z niepewnymi myślami szamocę,
Stanęło, że wprzód zajrzę do nawy w zatoce,
By drużynę nakarmić i w kraj wysłać szpiegów.
Z tą myślą gdym do morskich przybliżał się brzegów,
Jakiś bóg się zlitował mego utrapienia
I zesłał mi z ogromnym porożem jelenia,
Co przybiegł, wyskoczywszy z leśnego czaharu,
By w strudze z słonecznego ochłodzić się skwaru.
W lot go też ugodziłem przez sam środek krzyży:
Grot miedziany przepędzon brzuchem wyszedł niżej;
Rycząc wił się, dopóki nie skołał, zabity.
Oparłszy się oń nogą, grot, którym przeszyty,
Wywlokłem i rzuciłem tuż obok zwierzyny,
Sam zaś nad strugą gibkiej naciąwszy wikliny,
Ukręciłem powróseł sążnistych kilkoro,
I wiązę srogiej bestii do kupy nóg czworo;
A zarzuciwszy na się, dźwigałem na grzbiecie,
Wspierając krok oszczepem, gdyż ciężar to przecie
Nie lada, aby jeden człowiek mu podołał.

175 Ajetes – syn Heliosa, król Ai (Kolchidy), ojciec Medei; brat czarodziejki Kirke;
108

Więc doniósłszy do nawy, towarzyszy-m zwołał
I tak do nich mówiłem:
– Druhowie kochani!
Choć niedoła nas głobi, to nikt do otchłani
Hadesa pójść nie pójdzie wpierw, nim go dosięże
Dzień przeznaczeń. Więc ducha nie tracić nam, męże!
I póki na tym statku co pić i jeść mamy,
Uważajmy, a głodnej śmierci się nie damy. –
Rzekłem, a oni mojej usłuchali mowy.
Na brzegu morskim wszystkie odkryły się głowy,
Podziwiają jelenia tuszę, wzrost wysoki,
A kiedy go na wszystkie oglądnęli boki,
Ręce sobie umyli i strawę biesiadną
Sporządzali. Tak przez dzień, aż gdy mroki padną,
Używamy na mięsie i na słodkim winie.
A kiedy słońce zaszło, ziemię noc obwinie,
Spać się kładziem na brzegu, bitym morską falą.
Nazajutrz, skoro krasne zorze się rozpała,
Zwołuję ich na radę i tak się ozowię:
– Słuchajcie, nieszczęść moich współnicy, druhowie

Nikt z nas nie wie, gdzie wieczór, gdzie poranne zorze:
Nikt nie wie, kędy Helios chowa się pod morze
I gdzie wschodzi. Dlatego myślimy o sposobie,
Co począć? Choć sposobu nie widzę na dobie.
Właśnie z szczytu wiszarów widziałem na oczy,
Że to wyspa, w niezmiernej wód morskich roztoczy
Pływająca, nizina równa, pośród której
Widziałem, jak za borem dym wił się do góry. –
Gdym to rzekł, wszyscy smutni i jakby z nóg ścięci,
Gdyż Antif lajstrygoński stanął im w pamięci,
Nie mniej Kyklop łakomy na mięso człowiecze.
Nuże w płacz, łza rześista po twarzach im ciecze;
Lecz te łzy woli mojej złamać nie zdołały.
Wraz pancerną drużynę dzielę w dwa oddziały
I dowódców wyznaczam. Nad jednym oddziałem
Sam byłem, zaś nad drugim Eurylocha¹⁷⁶ dałem.
I losujemy z sobą, wstrząsając spiżowy
Szyszak, z którego wypadł los Eurylochowy.
Ten dwudziestu dwóch wzięwszy, ruszył w drogę dalej,
Płacząc po nas, bo żal im nas, cośmy zostali.
Zamek Kirki znaleźli w dolinie prześlicznej,
Cały z ciosu, wyniesion nad kraj okoliczny;
Lecz wilków, lwów spotkali ęmę pod zamku bokiem:
Kirka je tak przyswoić umiała ziół sokiem.
Toteż one potwory na drużynę naszą
Nie rzuciły się, owszem, kornie się im łaszą,
Jako psy, gdy gospodarz kęski im rozdaje
Po skończonej biesiadzie. Takież obyczaj
¹⁷⁶ Euryloch, Eurylochos – mąż siostry Odysa, Ktimeny;
109
Mają tu lwy i wilki, chociaż ich paszczyka
Zawsze straszna, i każdy potwora się lęka.
Wszedłszy zatem w dziedziniec pani pięknowłosój,
Doleciały ich z komnat jakieś dźwięczne głosy:
To śpiew Kirki; śpiewając na krosnach wyszywa
Dzieło cudne: cudowną pracą bogiń bywa.
Wtem Polites do swoich tak rzekł (chłop to dzielny,
Przed innymi miał u mnie szacunek rzetelny):
– Bracia! Tutaj ktoś żyje i przy krosnach śpiewa
Śliczne pieśni, aż echo po zamku odbrzmiewa.
Bogini czy niewiasta – wołajmy, niech gada! –
Tak rzekł, i wołać na nią poczęła gromada.
Jakoż się promieniste otwarły podwoje,
Ona wyszła, w komnaty zaprosiła swoje.
I, głupcy, w próg jej weszli wszyscy, krom jednego
Eurylocha; ten został zwietrzywszy coś złego.
Ona gości swych sadza w krzesła, stół zastawia

Serami, a miód złoty z mąką im przyprawia,
Toż i wino pramnejskie; lecz durzące zioła
Miesza w nie, by o domu zapomnieli zgoła.
Więc gdy zjedli, wypili, Kirka ich dotyka
Różdżką – i do świńskiego zapędza karmnika.
Bowiem łby ich, szczecina, kwiczenie, kształt cały
Były świńskie; li człecze mózgi im zostały.
Smutnie w chlewach leżącym rzuciła bogini
Żołądz, bukiew, derenie, zwykły karm dla świni.
Euryloch przypadł zdyszany do czarnego statku,
O tym, jaki ich spotkał, donosząc przypadku;
Lecz i słowa wybełtać¹⁷⁷ nie mógł, mimo chęci,
Taki ból gardło ścisnął: łza się tylko kręci
W oczach mu, co świadczyło o mocy cierpienia.
Długo go wypytujęm, wreszcie z osłupienia
Wyszedł i wypowiedział, co ich tam spotkało:
– Cny Odysie! Twej woli zadosyć się stało.
Bór przeszedłszy, w dolinie znaleźliśmy śliczny
Dworzec z ciosu, z widokiem na kraj okoliczny.
Ktoś w nim mieszkał, bo śpiewy przy krosnach słyszano:
Bogini czy niewiasta? Więc na nią wołano.
Wyszła, we drzwiach stanawszy do komnat zaprasza,
I próg jej przekroczyła głupia gawiedź nasza.
Jam został, gdyż mi w niesmak szły te zaprosmy;
A tak naraz straciłem wszystkich z mej drużyny:
Próżnom czekał i czekał, żaden nie powrócił! –
Skończył, a jam co żywo na siebie zarzucił
Miedny miecz, srebrnokuty, łuk ze strzał sajdakiem.
I każę się tym samym poprowadzić szlakiem.
Ale on się oburącz u kolan mych wiesza
I te lotne wyrazy roniąc z łkaniem miesza:

¹⁷⁷ wybełtać – wybełkotać;

110

– O! nie wlecze mię z sobą, ty boski Odysie!
Czuję, że sam nie wrócisz, że nie uda ci się
I tamtych wyprowadzić. Uchodźmy bez zwłoki!
Uchodźmy, nim nas straszne dosięgną wyroki! –
Tak błagał, a ja tymi słowy go odprawię:
– Chcesz zostać, Eurylochu, to cię i zostawię,
Jedź i pij tu przy nawie na ładu krawędzi;
Ja sam idę, konieczność jakaś mię tam pędzi. –
Rzekłem, i precz odszedłem od brzegu i łodzi.
Tak idąc, sama droga w dolinę przywodzi,
Gdzie był dwór czarownicy Kirki. Już podchodzę
Pod zamek, kiedy Hermes zjawił się na drodze
Z złotą laską i w kształty młodzieńcze przyodzian;

Wyglądał jak w rozkwicie pierwszym piękny młodzian.
Więc rękę mi podawszy, tymi zagadł słowy:
– Dokąd to, nieszczęśliwco, dążysz przez parowy
Po nieznanym gościńcu? U Kirki tam siedzą
Ludzie twoi zamknięci w chlewach, z świńmi jedzą.
Czy może chcesz ich odbić? Ej! prędeż być może,
Że nie wskórasz, i z nimi zamkną cię, niebożę.
Lecz nic to! Ja z tej biedy wybawię-ć koniecznie,
Dam ci czar, z którym możesz iść do niej bezpiecznie,
Gdyż moc jego od ciebie oddali cios wszelki.
Jednak wyucz się pierwej zdrad tej zwodzicielki:
Choć w jadło wmiesza trutkę, choć wino zaprawi
Przemienić cię nie zdoła, to ziółko cię zbawi
Od zdradzieckich jej czarów. Weź przestrożę drugą:
Gdyby cię Kirka chciała dotknąć różdżką długą,
Dobądź wraz wiszącego u boku bułata¹⁷⁸,
Rzuć się na nią i pogróż, że ją miecz rozpląta.
Zlęknie się i nuż wabić zacznie do łóżnicy –
Ty się nie droż i kładź się w łóżko czarownicy,
Byś i druhów wybawił, i sam był podjęty.
Lecz niechaj wprzódy bogom wykona ślub święty,
Że już ci czarodziejskich sideł nie chce stawić,
Aby rozbrojonego męskiej siły zbawić. –
Tak rzekł Hermes i ziółka pokazał mi one
Z ziemi wyrwane, dawną mocą obdarzone:
Korzonki miało czarne, kwiat białości mleka,
Moly zwie się u bogów. Dotąd nie ma człeka,
Który by je wykopał. Wszystko w mocy bożej!
Po czym Hermes do górnych olimpskich przestworzy
Pognał przez leśny ostrów; jam w zamek się kwapił
I w drodze się myślami sprzecznymi wciąż trapił.
Wreszciem stanął pod bramą wiodącą w mieszkanie
I wołam; snadź ją moje dobiegło wołanie,
Gdyż wyszła i drzwi jasne otwarła przede mną.

¹⁷⁸ bułata – miecza;

111

Zaprosiła – więc wszedłem, lecz z trwogą tajemną.
Posadziła mię w krzesło z srebrnymi gwoździami,
Postawiła podnózek zaraz pod nogami,
W złotej czaszy wyniosła wino zielonkawę.
Już soków czarodziejskich wlała w nie przyprawę,
Częstowała; jam wypił – lecz nie czułem zmiany –
Po czym różdżką mię dotknie: – Precz, zaczarowany! –
Rzekła – ruszaj do chlewa leżeć na barłogu
Wraz z tamtymi! – Jam na to polecił się bogu,
Miecza-m dobył i obces rzuciłem się do niej,

Groząc, że ją zabiję. Ona się nie broni,
Tylko z krzykiem przestradchu i zgięta we dwoje
Błagała, dłońmi stopy obejmując moje:
– Ktoś jest? Z jakiego ludu? Który kraj cię rodzi?
Dziwno mi, że mych czarów moc tobie nie szkodzi,
Gdyż nikogo z śmiertelnych ten napój nie szczędził,
Ktokolwiek aby kroplę przez zęby przepędził.
O, zaprawdę, ty w piersi masz serce ze spiży!
Czyś ty nie Odys? Pomnę, co mi on bóg chyży
Z złotą laską powiadał, że i tu zawinie
Lotny okręt, że na nim Odysej przyplynie
Wracający spod Troi. Jeśli tak, to schować
Tobie miecz – lepiej w łożu obojgu kosztować
Słodczy i miłością łączyć się wzajemnie,
Bym ufność miała dla cię, a tyś ufał we mnie. –
Tak mówiła – jam na to twardo: – Rzecz nielekka
Żądać, Kirko, miłości ode mnie, od człeka,
Któremuś przemieniła druhów w nierogate,
A teraz mnie samego wabisz w tę komnatę
Do łożnicy, ażebym bezbronny, w pieszczotach
Zbył dzielności, zapomniał o rycerskich cnotach.
Do łożnicy mnie żadną nie wciągniesz potęgą;
Nie dam ci się, bogini! Póki pod przysięgą
Nie zaręczysz, że nic mię złego tu nie czeka.
Rzekłem, a ona przysięg żądanych nie zwleka...
I kiedy uroczyste śluby bogom czyni,
Wtedy wszedłem w wspaniałą łożnicę bogini.
Na dworze czarodziejki cztery śliczne panny
Kręcą się przy bogini w służbie nieustannej.
Ród ich boski, córami są źródeł i gajów
I świętych wpadających do morza ruczajów.
Jedna z nich krzesła mości, z wierzchu ścieląc cenne
Purpurowe kobierce, a na spód płócienne.
Druga do pysznych siedzeń przysuwa stoliki
Szczerosrebrne, ustawia złociste koszyki –
W krużu srebrnym znów wino miesza trzecia dziewa
I napój weselący po czarkach rozlewa.
Czwarta wodę przyniosła i ogień rozżarzy

112

Pod trójnogiem, gdzie woda na kąpiel się warzy,
A gdy się ta w miedniku¹⁷⁹ dobrze już zagrzeje,
Nimfa w wannę mię sadza, strumień wody leje,
Łagodnie mi obmywszy głowę i ramiona,
Aż członkom powróciła krzepkość ich wrodzona.
Po tej łaźni znów mięką oliwą wyciera,
Chłajnę na mnie zarzuci, w chiton mię ubiera

I prowadzi w komnatę do srebrnego krzesła
Z podnóżkiem i w nie sadza. Teraz znowu wniosła
Służebna na miednicy nalewką złocistą,
Z której lała na ręce moje wodę czystą.
Gdym się umył, stoliczek gładki mi przystawi,
A za nią i klucznica z chlebami się zjawi,
Stawia misy przekąsek, jakie ma spiżarnia
I jeść każe. Lecz wstręt mię do jadała ogarnia,
I w głębokiej zadumie siedzę tak bezwładny.
Kirka zaraz spostrzegła, że potrawy żadnej
Rękami ani ruszył, tylko w myślach tonę.
Więc zbliża się i słowa mówi uskrzydłone:
– Czemuś to jak mruk siedział u stołu, Odysie?
Tu masz wino, przysmaków pełno w każdej misie,
A tyś nie tknął, i czemu? Porzuć próżną trwozę,
Przysięgam ci na bogi, więc zdradzić nie mogę. –
Tak mówiła. Jam na to: – Niech cię to nie dziwi,
Kirko, że człek, co w sercu sprawiedliwość żywi,
Za nic strawy nie dotknie i ust nie napoi,
Póki wolnymi braci nie obaczy swojej.
Chcesz-li przeto, bym jadała skosztował i wina,
Wypuść ich, niech tu stanie przede mną drużyna. –
Rzekłem; a ona z różdżką czarodziejską w dłoni
Wyszła, pootwierała chlewy i wygoni
Dziewięćioletnie wieprze z każdego karmniku,
Druhy moje; ci Kirkę oblegli wśród kwiku,
Ona zaś do każdego, tak jak stali kołem,
Poszła i czarodziejskim wraz dotknęła ziołem.
Zaraz szkaradnej szczeci zbyły się ich ciała,
Skutku onych uroków, jakie im zadała.
Znów ludźmi są jak pierwej, tylko odmłodnieli,
Urosli, i na twarzach dziwnie wypiękniali.
Od razu mię poznali, ściskali za ręce,
I nuż w płacz, lecz z radości po tak ciężkiej męce.
Płacz w zamku się rozlega – Kirka płacze z nimi,
Potem do mnie się zbliża, słowy mówiąc tymi:
– O przemądry Odysie, słuchaj rady mojej!
Idź nad morze, gdzie okręt twój w zatoce stoi,
Niech go zaraz na suche wciągną wysypisko,
Potem w dołach zakopią sprzęt, ładugę wszystką,
W końcu ty z pozostałą czeladzią wróc razem. –

179 w miedniku – w trójnogu;

113

Tak rzekła; jam posłuszny poszedł za rozkazem
Śpiesznie do naszej nawy, co stała w przystani,
I zastałem tam druhów, co stali zebrani

W kupę, i narzekali, że im życie zbrzydło.
Tak w zagrodzie cielęta – kiedy z paszy bydło
Powraca do obory na noc – rwą się z klatek,
Pędzą i przypadają z bekiem do swych matek:
Podobnie moje druhy, skoro mię obaczą,
Przypadają i do mnie tuląc się w głos płaczą.
Wždy nie smutku, radości były to oznaki;
Iście, jakby przeniosło ich co do Itaki,
W kraj rodzinny, gdzie każdy rodził się i chował.
Chórem krzyczą, jam ledwo ich słowa zmiarkował:
– O nasz boski! Twój powrót tyle nas weseli,
Jakbyśmy już na naszej Itace stanęli.
Lecz mów! Jaki los spotkał naszych towarzyszy? –
Tak wołali; jam odparł, gdy się zgiełk uciszy:
– Wpierw łódź naszą wyciągnąć na to wysypisko,
Potem w doły pochować, co w łodzi jest, wszystko.
A kiedy się to zrobi, zbierać się bez zwłoki,
Iść za mną, gdyż pójdziemy na dworzec wysoki
Bogini; towarzyszy waszych tam ujrzą
Jedzących i pijących: wesołe im życie. –
Rzekłem – i na mój rozkaz każdy iść gotowy,
Li Euryloch takimi odwoził ich słowy:
– Gdzie to iść mamy? Jakaż pokusa was pędzi
W zamek Kirki na zgubę? Ona nie oszczędzi
Żadnego; wszystko zmieni w lwy, wilki i wieprze,
Przemienionych wraz zmusi służyć jej w najlepsze,
Obchodzić wkoło zamek, wartować pod bramą.
A czyż tam u Kyklopa w jamie nie to samo
Spotkało tych, co oślepił z Odysem tam leżli?
Przez niego to szaleństwo biedni śmierć znaleźli! –
Skończył, a jam się w duchu łamał z przedsięwzięciem:
Mam-li z pochew obnażyć miecz ostry i cięciem
Łeb mu strącić z tułowia – o, niechajże spadnie,
Choć to bliska krew moja! Lecz tu mię opadnie
Drużyna; dłoń wstrzymuje i błaga słowami:
– Witeziu¹⁸⁰! Rozkaż tylko, on nie pójdzie z nami,
Zostawim go przy łodzi na piasek wciągniętej,
A ty prowadź nas, wodzu, w Kirki zamek święty! –
Tak mówili i ze mną ruszyli szeregiem.
Euryloch, nierad zostać sam jeden nad brzegiem,
Poszedł także; snadź zląkł się gniewów moich gromu.
Tymczasem pozostałych druhów w swoim domu
Ugaszczała boginka; do łaźni ich wzięto,
Namaszczono oliwą, pięknie ogarnięto
W chłajny, w chitony. A tak zeszliliśmy ich w chwili,

¹⁸⁰ witeziu – rycerzu, bohaterze;

Gdy w biesiadnej komnacie jedli, wino pili.
 Po wzajemnych uściskach, gdy każdy przygody
 Opowiedział już swoje, nuż płakać w zawody,
 Aż zamek się rozlegał wzdychaniem i płaczem.
 Wtem bogini się do mnie zbliżyła cichaczem
 I rzekła: – Cny Odysie, przebiegły i sławny!
 Przestańcież już raz jęczeć, rzućcie płacz ustawnym¹⁸¹;
 Wiem ile bied znieśliście, prując słone wody,
 I wiem, jakie na ziemi wróg wam zadał szkody;
 A że u mnie nie zbywa na mięsie i winie,
 Krzeczcie się, a duch dzielny do piersi wam wpłynie.
 Taki sam, jak był ongi, gdy ojczyste skały
 Żegnaliście. Dziś każdy mdły i osowiały,
 Tylko burz, nędz minionych karmi się widziadły,
 A wesołości nie zna – cierpienia was zjadły. –
 Tak rzekła i skłoniła wszystkich nas ku sobie.
 Więc rok cały, jak doba idzie tuż po dobie,
 Przy winie, smacznej strawie siedzim tam gościna.
 Lecz gdy Hory¹⁸² obiegną krąg roku i miną,
 Wiele przeszło księżyców, dni minęło wiele,
 Wyzwali mię na tajne słówko przyjaciele:
 – Niebaczny! Mógłżeś zabyć o ojczyźnie drogiéj,
 Jeśli los ci przeznaczył żywym wrócić w progi
 Twego zamku i smugi rodzinne powitać? –
 Tą mową męskie serce umieli tak schwytać,
 Że gdy z słońca zachodem cień okrył nas szary,
 Jam z Kirką wszedł pod pyszne łożnicy kotary
 I błagałem pokornie, ściskając kolano:
 – Bogini! Spełń raz świętą przysięgę mi daną,
 Że do dom nas odprawisz: tęskni mi drużyna;
 Dzień w dzień łzami, żałami powrót przypomina,
 Ilekroć twarz odwrócisz lub nie jesteś z nami. –
 Tak rzekłem, a bogini tę odpowiedź da mi:
 – Bystrogłowy Odysie! Nie chcę ja was dłużej
 Zatrzymywać u siebie, lecz wprzód do podróży
 Innej się przygotujcie: trzeba wam z kolei
 Zwiedzić gmachy Hadesa, kraj Persefonei¹⁸³,
 Gdzie z duszą tebańskiego pogadasz wróżbity,
 Ślepego Tejresjasza¹⁸⁴ – duch to znamienity!
 Persefona mu z życiem nie wzięła rozumu,
 I on jeden jest mądrym wśród mar czczego tłumu. –
 Po tej mowie na serce padł mi smutek wielki;

¹⁸¹ ustawnym – ciągły, ustawiczny;

¹⁸² Hory — strażniczki ładu we wszechświecie, boginie pór roku i pogody, a stąd też bliskie służki Zeusa, mające pod swoją opieką bramy niebios;

¹⁸³ kraj Persefonei – Persefona, córka Zeusa i Demeter, piękna i młoda żona Hadesa; władczyni podziemnego

państwa; w mit. rzym.: Prozerpina;

¹⁸⁴ślepego Tejresjasza – Tejresjasz, Tejrezjasz; legendarny wieszczek tebański; wg mitologii zobaczył kąpiącą się Atenę, za co bogini ukarała go ślepotą, lecz jako rekompensatę obdarzyła go darem przepowiadania; inna wersja mówi, że oślepiła go Hera, a dar wieszczczenia otrzymał od Zeusa;

115

Siadłem, płacząc, na łóżku, i jak zbawicielki
Wzywam śmierci, niech zaraz wtrąci mię w noc wieczną!
A gdym łzami ukoił tę boleść serdeczną,
Dopiero się na taką odpowiedź odważę:
– O Kirko! K-tóż mi drogę przez morze pokaże?
Któż żywy do Hadesu mógł dopłynąć w nawie? –
Takem rzekł, ona na to odparła łaskawie:
– O mój mądry Odysie! Niech cię nie obchodzi,
Kto ma być w tej żegludze przewodnikiem łodzi!
Maszt tylko zatknij, podnieś z żaglem białym reje
I czekaj aż z północy dobry wiatr powieje,
Z nim płynąć! Gdy ocean przemkniesz niezbrodzony,
Natrafisz na brzeg płaski, gdzie gaj Persefony
Pełen olsz, topól gonnych a i wierzb jałowych.
Tam z okrętem na głębiach stań oceanowych,
A sam idź w gmach Hadesa. Podwójnym korytem,
W nurt Acheronu, Pyrifiegeton z Kokytem¹⁸⁵,
Co z Stygu¹⁸⁶ wody bierze, wpadają u skały,
Gdzie z ogromnym łoskotem łączą się ich wały.
Cny Odysie! W pobliżu onej tam opoki
Dół wykopiesz na łokieć długi i szeroki.
Nad dołem czynź obiatać zmarłym: niech weń ścieka
Jedna tam zlewka miodu przasnego i mleka,
Druga wina, a trzecia wody, mąki białej,
Potem ślubuj, by cienie zmarłych cię słyszały:
Że gdy wrócisz, w Itace dasz na stos żertwienny
Jałowicę bez skazy i inny dar cenny;
A na cześć Tejresjasza – że pod nóż ofiarny
Pójdzie najlepszy z trzody baran, całkiem czarny.
A gdy dostojne mary przegłaszczesz zakłębem,
Zarzniesz im czarną owcę wraz z czarnym koźlębem¹⁸⁷,
Łbami ku Erebowi, oblicze zaś swoje
Odwrócisz w górę rzeki; i niebawem roje
Duszyczek nieboszczyków zaczną się tam znęcać.
Ty zaś swoją czeladkę masz słowy zachęcać,
Niech w lot obie owieczki miednym nożem ścięte
Oblupi, na stos rzuci i potęgi święte
Hadesa, Persefony wezwie, bijąc czołem.
Ty zaś miecza dobywaj i groź ostrzem gołem
Marom zmarłych, by do krwi nie laży rozlanój
Wpierw, nim przyjdzie Tejresjasz przez cię wywołany.
Wnet też stanie przed tobą, o pasterzu ludów!

¹⁸⁵ Acheron (Acheront) – rzeka przez którą dusza przeprawiała się w podziemiu, jej nazwa oznacza „płynąca cierpieniem”, w rzeczywistości jest to rzeka w Epirze, płynąca częściowo pod ziemią i uchodząca do Morza Jońskiego; Pyriflegeton – „płynąca ogniem”; Kocytos – „strumień łez”, nad jej brzegami błędziły dusze zmarłych, którzy nie doczekali pogrzebu; w rzeczywistości dopływ Acherontu w Tesprocji;

¹⁸⁶ Stygu (Styksu) – zwanego „straszny”, była to główna rzeka Hadesu;

¹⁸⁷ czarną owcę wraz z czarnym koźlęciem – bóstwom Erebu (świata zmarłych), składa się w ofierze czarne sztuki bydła lub trzody;

116

Ów prorok, i wywróży, ile jeszcze trudów
Czeka cię, wskaże drogę, usunie przeszkody,
Byś mógł wrócić do domu przez te słone wody. –
Skończyła, a gdy z brzaskiem Zorzy Noc uciekła,
Zaraz mię w miękką chlajnę i chiton oblekła,
Siebie zaś srebrnolitą przyodziawszy szatką,
Powłóczytą i cienką, spięła kibić gładką
Złotym pasem misternej złotniczej roboty,
I pod zasłoną skryła bujnych włosów sploty.
A jam z izby do izby biegł przez gmach zamkowy,
Śpiącą jeszcze drużynę tymi budząc słowy:
– Wstawajcie wy, słodkimi snami kołysani!
Zbierać się! Taki rozkaz naszej boskiej pani. –
Tak rzekłem, do posłuchu kłoniąc moje chwaty,
Lecz i tu się bez smutnej nie obyło straty...
Więc gdy całą drużynę przy sobie już miałem,
Wyruszam i tak mówię idąc: – Przyjaciele!
Nie myślćcie, że nam droga do domu się ścięła,
Do ziemi ojców. Kirka każe w inne strony
Płynąć nam, w kraj Hadesa, srogiej Persefony,
By tam z duszą pogadać wieszczą Tejresjasza. –
Słyszając to, lamentować pocznie wiara nasza
I nuż tarzać się w kurzu, nuż z głowy rwać włosy.
Ale mnie nie złamały ich płaczliwe głosy.
Więc od nawy stojącej u morskiej przystani
Idziemy wszyscy smutni, ponurzy, splakani.
Szła i Kirka z koziołkiem i barankiem czarnym,
A wiążąc je u łodzi – sama cieniem marnym
Gdzieś wionęła. Nie dojrzy oko śmiertelnika
Bóstwa, gdy niewidome robi się i znika«.

117

PIEŚŃ JEDENASTA

U zmarłych (Nékyja)

»Przybywszy nad brzeg morza łódź tam zostawioną
Spychamy najpierw z brzegu w boską otchłań słoń.
Maszt dźwignion już białymi odął się żaglami,
Więc owce na łódź bierzem, a nareszcie sami
Wsiadamy; zasmuceni lejem łzy żaloby.
Wtem od łądu na okręt nasz błękitnodzioby

Kirka wiatr nam nasłala; żagle już nadyma
Ten przewodnik żeglugi, jak lepszego nie ma.
Rączo też sprzęt zniesiony w nawie porządkujem
I zdani na wiatr dobry i ster, morze prujem
Pełnym żaglem; przez cały dzień szparko się płynie
Do zachodu, gdy szlaki wodne noc obwinie.
Tak dotarłszy do samych oceanu krańcy,
Widzim kraj. Kimmeryjscy siedzą w nim mieszkańcy¹⁸⁸,
Którzy w mgle i ciemnicy brodzą ustawicznej:
Nigdy bowiem nie spojrzysz na nich Helios śliczny,
Ani kiedy na niebo ugwieżdzone wkracza,
Ani kiedy ku ziemi ze szczytów się stacza;
Zawsze też lud ten nędzny w grubej nocy brodzi.
Więc wywłóknij łódź na brzeg, wybieramy z łodzi
Obie owce, i ruszmy brzegiem oceanu
W tę stronę, co od Kirki była nam wskazana.
Tam Euryloch, Perimed dzierżą owce obie
Ofiarne, a ja miecza dobyłem i nim robię
Dół w ziemi, jeden łokieć szeroki i długi;
Dokoła libacyjnie zmarłym leję strugi:
Najpierw sam miód i mleko, potem słodkie wino,
W końcu wodę zmieszana z mąki odrobiną.
I ślubowałem marom zmarłych, że gdy stanę
W Itace, wraz jałówkę dam im nieskalaną
Na zertwę i na stosie spalę coś cennego;
Tejresjaszowi nadto zabiję czarnego
Barana, co rej wodzi w całej mej oborze.

¹⁸⁸ Kimmeryjscy... mieszkańcy – mityczny lud tracko-irański mieszkający na północ od Morza Czarnego; tu noszą cechy bajkowego ludu z krańca świata, żyjącego w wiecznej ciemności u granic Tartaru (czyli Hadesu);
118

Widma dzielnych witeziów oszczepami skłute,
Pozabijane w boju, w pokrwawionej zbroi.
Cały ten tłum do dołu ciśnie się i roi
Wrzeszcząc tak, że aż przestraszony blady mię owionie.
Więc czym prędzej drużynę do pracy nagonię
I każę obie owce, co leżą zarżnięte,
Obłupić, dać na ogień, potem strasznie święte
Moce także Hadesa, jak i Persefony
Błagać. Sam zaś, dobywszy miecz mój wyostrzony,
Wysunąłem się, broniąc marom nieboszczyków
Krwi tej lizać, nim brzmienie wyrocznych tajników

Tejrejszasz mi objawi, gdy nań przyjdzie pora.
Lecz pierwsza przyszła do mnie dusza Elpenora.
On bowiem nie pogrzebion w ziemi do tej chwili.
W domu Kirki my zwłoki jego zostawili,
Nie oplakane, ani nawet pogrzebione –
Inne sprawy myśl naszą rwały w inną stronę.
Widząc go, jam zapłakał, litością się kruszę,
I zagabiałem¹⁸⁹ tymi słowy biedną duszę:
– Mówże, jakeś się dostał w te ciemne przestwory?
Nogi-ż niosły cię prędzej niż mię okręt skóry? –
Takem pytał; on na to mówił płacząc rzewnie:
– O przemądry Odysie! Jakiś demon pewnie
Zdradził mię, a zgubiło wina nadużycie,
Żem zapomniał, zaspany na zamkowym szczycie,
Znaleźć wschody, zejść po nich bez żadnej mitręgi,
I prosto-m z dachu skoczył, łamiąc kark i kręgi,
Aż dusza ze mnie poszła w ten mrok hadesowy.
Błagam cię, klnę na wszystkie najdroższe ci głowy,
Na małżonkę, na ojca, co-ć chował i bawił,
Na syna Telemacha, coś w domu zostawił,
Że gdy, jak wiem, opuścisz kraj Persefonei
I powrócisz na nawie do wyspy Eei,
Więc sobie zaraz wspomnij, że tam moje ciało
Nie pogrzebione w zamku Kirki się zostało.
Nie dajże mu się walać, nim odjedziesz w drogę,
Gdyż gniew bogów na głowę twoją ściągnąć mogę.
Przeto spal mnie w tej zbroi, którą się nosiło,
Złóż popioły nad morzem i nakryj mogiłą.
Niech o mnie nieszczęśliwym wieki wspomną sobie!
Zrób to wszystko i zatknij wiosło na mym grobie,
Którym z towarzyszami dzierżył, gdym był żywy.
Tak mówił, a jam na to: – O mój nieszczęśliwy!
Wszystko, co tylko żądasz, wypełnię najchętniej. –
W ten sposób rozmawiając, obaj stoim smętni:
Ja po jednej, miecz trzymam i przystępu bronię
Do krwi tej, a duch smutny po drugiej był stronie.

¹⁸⁹ zagabnąłem – zagadnąłem;

Niebawem cień mej matki ku mnie się pomyka,
Dusza to Antikleii¹⁹⁰, córy Autolyka.
Żyła ona, gdym z domu szedł pod Ilion święty.
Jej widok łzy wycisnął, tak byłem przejęty,
A jednak ją odpędzam mieczem od rozlanéj
Krwi, choć z żalem, nim przyjdzie wieszczek wywołany.
I oto już się dusza Tej resjasza jawi
Z posochem złotym w ręku. Poznał mię i prawi:

– O synu Laertesza, Odysie, i czemu
Świat rzuciłeś i słońcu uciekłeś jasnemu,
Aby widzieć umarłych i grozy siedlisko?
Zejdź na bok albo miecz swój nastawion spuść nisko,
Niech się krwi tej napiję i przyszłość wygadam. –
Tak rzekł, jam się usunął i do pochew wkładam
Mój miecz srebrnogwoździsty. Wieszczy czarnej posoki
Napił się i jał przyszłe obwieszczać wyroki:
– Cny Odysie! Ty wrócić chciałbyś na okręcie
Do domu – lecz bóg jeden stoi ci na wstręcie;
Od gniewu Ziemioburcy nikt się nie wymiga:
Tyś mu syna oślepił – więc zemstą cię ściga.
A jednak wrócisz kiedyś w domowe pielesze;
Hamuj tylko sam siebie i druhów twych rzeszę,
Bo gdy przez rozhukane burzą morskie szlaki
Przybijesz łodzią swoją do wyspy Trinakii¹⁹¹,
Ujrzysz tam jałowice tuczne na rozłogu,
Pasące się na chwałę słonecznemu bogu.
Jeślibyś je oszczędził, pomny mej przestrogi,
Może byś wrócił kiedy z trudem w ojców progi.
Lecz jeśli nie oszczędzisz, zginą twoi męża,
Zginie okręt, acz ciebie zguba nie dosięże.
Przecież późno, jak nędzarz wrócisz, bez drużyny,
Cudzym statkiem, a w domu zastaniesz ruiny,
Zuchwalców, co twe mienie i dostatek trwonią,
Co za twoją małżonką podarkami gonią.
Lecz ty przyjdiesz, ukrócićś harde zalotniki:
Naprzód chytrym fortelem pomieszasz im szyki,
Potem miecz twój w krwi gachów po jelce się zboczy.
Co gdy spełnisz, weź wiosło, idź z nim w świat za oczy
Szukać ludzi, którzy nic o morzu nie wiedzą,
Którzy nieosoloną strawę zwykle jedzą,
Długowiosłanych łodzi też nie znają wcale
Ni wiosła, istnych skrzydeł muskających fale.
Lecz abyś się nie zmylił, określeń dokładnie:
Jeśli ktoś w obcej ziemi, widząc cię, zagadnie,
Że na barkach łopatę dźwigasz, złóż to brzemię
I wygładzone wiosło natychmiast wbij w ziemię,
¹⁹⁰ Dusza... Antikleja, córka Autolyka – Antikleja była matką Odysa, która wg tradycji zmarła z tęsknoty za synem;
¹⁹¹ Trinakia – wyspa, którą mogła być Sycylia, pasły się na niej trzody boga słońca, Heliosa;

A sam do Posejdona módl się; mórz władcyka
Niech ma obiatę z kozła, toż z wieprza i byka.
Po czym wrócisz i bogom dasz hojne ofiary,
Zamieszkującym niebios niezmiernie obszary,
A wszystkim po kolei. Na koniec przez morze

Przyjdzie śmierć¹⁹², aby lekko, gdy starość cię zmoże,
Zabrać z sobą, z pośrodku narodu i drużby
Przez cię uszczęśliwionej. Niemylnie to wróżby! –
Skończył wieszcz, a jam na to odrzekł: – Starcze miły,
Taki los już mi pewnie bogi naznaczyły;
Lecz powiedz, szczerą prawdę dowiedzieć się muszę:
Tam oto mej nieboszczki matki widzę duszę,
Siedzącą nad krwi strugą: milczy, i synowi
Ani w oczy popatrzy, oni słowa powie.
Cóż robić, o mój królu, żebym był poznany? –
Powiedziałem, a na to rzekł wieszcz wywołany:
– Jak zrobić? – Rzecz to łatwa; zaraz dam ci sposób:
Pozwól tylko tym marom nie żyjących osób
Krwi tej liczyć, a każda powie, co ma na dnie;
Lecz gdy wzbronisz, zamilknie i w głębiach przepadnie. –
Tak mówił duch Tejresja i gdy mi nawrózył,
Znowu się w ciemne gmachy Hadesu zanurzył.
Jam został sam nad dołem; minął czas niedługi,
Aż przyszła matka moja pić z tej krwawej strugi,
Poznała mię i smutną powitała mową:
– Synu! Jakżeś się dostał w tę noc hadesową,
Kiedyś żyw? Wam żyjącym strach patrzeć na one
Srogie rzeki wałami wzdętymi pędzone!
Najbardziej na Okean, którego nie zbrodzi
Nikt a nikt pieszo, chyba w wydrążonej łodzi.
Czyś ty się tu zabłąkał, wracając ze swymi
Na okręcie spod Troi drogami błędnymi?
Czy dotąd nie widziałeś ni domu, ni żony? –
Tak pytała; jam na to, do głębi wzruszony:
– O matko! Jam z potrzeby wszedł w te kraje blade,
By ducha Tejresjasza zapytać a radę.
Jeszcze ani w Achai¹⁹³ nie był, ni w Itace,
A tylko na włóczędze ciągłej żywot tracę,
Odkąd z Agamemnonem pod tabuną Troję¹⁹⁴
Wyszedłem staczać krwawą z Trojanami boję.
Lecz mów mi szczerą prawdę, o matko kochana!
W jakim sposobie napadła cię śmierć nieprzespana?

¹⁹² przez morze przyjdzie śmierć – wróżba dotycząca przyszłej śmierci Odysa; miał go zabić Telegonos (syn Odysa i Kirke), który przyплыł do Itaki w poszukiwaniu ojca i nie rozpoznawszy go, zranił śmiertelnie w przypadkowej bójce;

¹⁹³ w Achai – kraina na Peloponezie nad Zatoką Koryncką, ze stolicą w Mykenach, gdzie władali Atrydzi;

¹⁹⁴ tabunna Troja – bogata w konie;

Zjadła-ż cię choroba? Czy łuczniczka ona,
Artemis, lekką strzałę wbiła ci do łona¹⁹⁵?
Mów o ojcu, o synu moim, co zostali:
Czy godność moją dzierżą, czyli też ją zdali

Komu z mężów, zwątpiwszy, czy żyję na świecie?
Powiedz, co tam małżonka moja myśli przecie?
Siedzi-ż jeszcze przy synu i z nim gospodarzy?
Czy poszła za którego z achajskich mocarzy? –
Tak pytałem, a matka rzekła w odpowiedzi:
– Ona zawsze stateczna sercem, dotąd siedzi
W zamku twym, gdzie dni wszystkie wśród tęsknej żaloby
Płyną jej, a na płaczach schodzą nocne doby.
Godności twej nikt nie wziął, a królewskie włości
Telemach zawsze trzyma, uprawia w cichości;
Czasem na ucztę sprasza, jak czynić należy
Temu, który najwyższą władzę w kraju dzierży,
A sam bywa zapraszany. Rodzic twój na łanie
Osiadł sobie i w mieście nigdy nie postanie.
Łoże jego nie świeci makatą tam żadną
Ni chlajnymi; na zimę ma izbę czeladną,
W której sypia; zazwyczaj na ziemi w popiele
Kładnie się przy ognisku i łachman podściele;
W łagodniejsze zaś lato i jesień owocną
Rad chodzi po winnicach sypiać porą nocną,
Kędy sobie ze suchych liści łoże mości.
A nim zaśnie, wciąż дума o losów srogości
Sprzysiężonych na ciebie, i w serce się wpija
Nowy ból, a lat ciężar do reszty zabija.
Tak i mnie schnącą z żalu śmierć w końcu zabrała.
Synu! Mnie nie zabiła Artemidy strzała,
Co tak niespodziewanie i lekko przeszywa;
Mnie nie zjadła choroba, co duszę wyrzywa
Z ciała bólem żartego, tylko, drogie dziecię,
Ciągła tęskność po tobie wyszała mi życie. –
Tak rzekła. We mnie drżała chęć niepowściągnięta
Marę matki nieboszczki pochwycić w ramiona:
Trzykroć chciałem ją objąć myśląc, że przygarnę,
Trzykroć umkła¹⁹⁶ mi z ręki i znikła jak marne
Senne widmo, a serce i rwie się, i goni
Tym gwałtowniej. Więc rzekłem tymi słowy do niej:
– O matko! Nie broń-że mi rozkoszy uścisku!
Czemuż się nie uściskać w tym cieniów siedlisku!
Niechby serca strapione w łzach zmieszanych razem
Ulgę sobie znalazły. A może obrazem
Złudnym tak Persefona przede mną majaczy,
Bym poznał całą bezdeń mej nędzy tułaczęj? –
Rzekłem, a matka słowy zakwili tkliwemi:

¹⁹⁵ łuczniczka Artemis... strzałę wbiła ci do łona – lekką śmierć przypisywano Artemidzie;

¹⁹⁶ umkła – umknęła;

– Synu! Najnieszczęśliwszy z ludzi na tej ziemi!

Nie zwiódła cię tym widmem groźna Persefona,
Lecz takim jest człek każdy, gdy życia dokona,
Kiedy ciała i kości z sobą nic nie sprzęga;
Wszystko strawi płomieni niszcząca potęga,
Odkąd z białymi kośćmi życie się rozbrata,
A dusza, jak sen lekka, w otchłanie ulata.
Teraz na świat powracaj i w pamięci żywój
Chowaj to! Kiedyś żonie opowiesz te dziwy. –
Gdyśmy tak rozmawiali, przyszły z różnej strony
Dusze niewiast, wypełzłe z krain Persefony,
Wszystko żony i córki mężów wielkiej sławy.
Cienie te obstały dokoła dół krwawy.
Widząc to przemyśliłam, jak pytać po jednej,
I na trudność ten sposób zdał się odpowiedny,
Żem wydobył miecz długi, wiszący u boku,
I wzbronilem duszyczkom pić we krwi potoku.
Więc po jednej puszczałem, o miano rodowe
Pytając. Takem poznał te mury grobowe.
Pierwsza pomknęła na mnie Tyro urodziwa¹⁹⁷,
Zacnego Salmoneja córą się nazywa,
A Kreteja małżonką. Ta czasy dawnymi
Kochała się w Enipie, z wszystkich rzek na ziemi
Najpiękniejszej, i często biegła na wybrzeże
Enipu. Więc Posejdon na się postać bierze
Tego bożka i w rzeki wirowym zakręcie
Napadł ją – ona w boskie gdy wpadła objęcie,
Z obu stron buhta w górę fala purpurowa
I wzdąwszy się sklepieniem przed ludźmi ich schowa.
Z miłosnego uścisku gdy panna się cuci,
Dłoń jej ścisła i takie słowa bożek rzuci:
– Chwała ci za ten uścisk rozkoszy jedyny.
Rok nie przejdzie, a dzielne urodzisz mi syny.
Z niebiany dzielić łożę jest błogosławieństwem.
Opiekuj się jak matka tych chłopiąt maleństwem,
A teraz idź do domu, nie mów nic przed nikim,
Żeś była z Posejdonem, wielkim mórz władnikiem¹⁹⁸! –
Rzekł i wskoczył, a fala nakryła go wzdęta.
Tyro zaszedłszy w ciążę powiła bliźnięta:
Peliasa i Neleja. Tak jeden jak drugi
Wyszli z czasem na dzielne Kronionowe sługi.
Pelias siedział na Jolku, sławnym z owiec chowu,
A Nelej na Pylosie. Innych synów znowu
Powiła Kretejowi ta królewska żona,
Jak Ajsona z Feresem, toż Amytaona.

¹⁹⁷ Tyro urodziwa – była to córka Salmoneusa, matka Neleusa, a babka Nestora;

¹⁹⁸ władnikiem – władcą;

Po niej jam Antiope¹⁹⁹ ujrzał krasawicę,
Chełpiącą się, że z Zeusem dzieliła łożnicę,
Że dała mu Amfiona i Zeta, co z czasem
Siedmiobramny gród Tebów wzniesli, murów pasem
Obwiedli; gdyby bowiem murów tych nie było,
Nie mogliby obronić Tebów własną siłą.
Po niej przysła Alkmena²⁰⁰, żona Amfitriona,
Którą Zeus pochwycał w miłosne ramiona,
Splodził z nią Heraklesa, męża serca lwiego.
Jawi się i Megara²⁰¹, córka zuchwałego
Krejona, za mąż dana Amfitryjonidzie,
Co słynał niezłomnością.
Wraz i matka idzie
Edypa, Epikasta²⁰², sławna strasznym czynem,
Gdyż w obłędzie dzieliła łożę z własnym synem,
Co ojca swego zabił. Bóstwa im na psotę
Przed ludźmi kazirodną wykryły sromotę.
Choć Edyp w pięknych Tebach Kadmejami rządził
Wyrok bogów na pasmo zgryzot go osądził.
Ona zaś w Hades poszła, gdy z rozpaczy wielkiej
Uwisła w zadzierzgniętym powrozie u belki,
A tak na syna głowę zwała te nędze,
Jakich skrzywdzonej matce dostarczyły jędze.
Po niej żona Tyndara Leda²⁰³ się zjawiła.
Ta mężowi dwóch dziarskich chłopaków powiła:
Kastora, co najdziksze ujeżdżał rumaki,
Polydeuka, co bił się sławnie na kułaki.
Obadwaj dotąd żyją w karmiącej nas ziemi,
Gdyż pod ziemią uzacnił ich Zeus przed innymi.
Dzień przeżywszy mrą w drugim, i tak wciąż kolejną
Mrą i żyjąc, jak bogi w chwale swej jaśnieją.
Po niej nadeszła Fedra,²⁰⁴ Prokris i Ariadna²⁰⁵,
Ta zgubnego Minosa córa dziwnie ładna,
Którą ongi Tezeusz, gdy z Krety ostrowu
Chciał do Aten uwozić, zbył swego połowu,
Gdyż na wysepce Dii Artemis ją grotem
Swym ubiła, jak świadczył Dyjonizos o tem.

¹⁹⁹ Antiope – Antiope uwiedziona, która przez Zeusa urodziła Amfiona oraz Dzetosa (braci bliźniaków), którzy byli budowniczymi beockich Teb; Amfion był tak znakomitym muzykiem, że kamienie tebańskiego muru same układały się na dźwięk jego kitary;

²⁰⁰ Alkmena – por. przypis 34;

²⁰¹ Megara – córka króla tebańskiego Kreona, żona Heraklesa; wg popularnej wersji zamordowana wraz z dziećmi przez oszalałego męża;

²⁰² Epikasta – zwana też Jokastą; matka Edypa; bohaterka cyklu mitów tebańskich, na kanwie których osnute są dramaty Sofoklesa: *Antygona*, *Król Edyp* i *Edyp w Kolonie*;

²⁰³ Leda – żona Tyndareosa, króla Sparty, uwiedziona przez Zeusa ukrywającego się pod postacią łabędzia, matka Dioskurów, tj. Kastora i Polluksa oraz Heleny i Klitajmestry;

²⁰⁴ Fedra – córka Minosa druga żona Tezeusza, siostra Ariadny, zakochana bez wzajemności w swym pasierbie

Hipolicie, oskarżyła go fałszywie przed mężem i spowodowała jego śmierć; (na losach Fedry osnute są dramaty Eurypidesa i Jeana Racine'a);

²⁰⁵ Ariadna – siostra Fedry, córka władcy Knossos, Minosa, oraz jego żony Pazyfae; pomogła Tezeuszowi wydostać się z labiryntu, dając mu kłębek nici, którym znać był drogę;

124

Więc Majra²⁰⁶ i Klymene, toż pełna sromoty

Przyszła i Erifyle²⁰⁷, co za stroik złoty

Sprzedala swego męża.

Już mi niepodobna

Wszystkie zwać po imieniu, opisać z osobna

Te sławnych bohaterów i dziewczki, i żony,

Bo i nocy by brakło, zwłaszcza że spóźniony

Czas nagli do spoczynku; a czy się położę

Tam w łodzi, z towarzyszami, czy gdzie tu, w komorze,

Łasce waszej i bożej podróż mą oddałem».

Skończył, a w zgromadzeniu naraz oniemiałem.

Nastąpiła uroczysta cisza w izbie ciemnej.

Wtem ozwał się Arety głos białoramiennej:

»Jakże wam się wydaje mąż ten, o Feaki?

Przy tym wzroście i kształcie ciała rozum taki!

On gość mój – ależ wolno uczcić go każdemu.

Po cóż naglić z odprawą? Lepiej potrzebnemu

Tułaczowi nie skąpić, kiedy z łaski nieba

Każdy z was chowa skarby większe, niż potrzeba».

Na to do zgromadzonych starzec siwogłowy

Echeneos się zwrócił i rzekł tymi słowy:

»Mężowie! Do serc waszych mowa ta przypada;

Mądrze radzi królowa, słuchać ją wypada,

Lecz prawo do rozkazu służy li królowi».

Na to mu Alkinoos tym słowem odpowie:

»Com przyrzekł, to i spełnię, pókim żyw i czuję,

I póki tym żeglownym Feakom panuję.

Lecz gość nasz, choć mu do dom tak śpieszno, niech z nami

Choć do jutra zabawi; ja się z podarkami

Tymczasem dlań uwinę. Na jego odprawie

Nam tu wszystkim zależy, najwięcej mej sławie,

Jako temu co włada i stoi na czele».

Na to odparł mu Odys obfity w fortele:

»O potężny Alkinie, królu pełny chwały!

Choćbyście mnie zmusili siedzieć tu rok cały,

Byłem powrót miał pewny, sute opatrzenie,

Przystałbym. To by nawet podniosło znaczenie

Wracającego do dom, a z mieszkaniem niepróżnym.

Nie umiano by sobie rady dać z podróżnym

W Itace: z taką cześcią byłbym tam witany».

Na to Alkin: »Odysie! Choć jak gość nieznany

Wszedłeś tu, jednak sądząc z postaci i twarzy,

Nie patrzysz na oszusta z rzędu tych nędzarzy,
Jakich po chleborodnej ziemi moc się kręci,
I trzeba czy nie trzeba, kłamią bez pamięci.
Lecz ty i słowem wdzięczny, duszą nieobłudny,
²⁰⁶ Majra – towarzyska Artemidy, jej przyjaciółka i powiernica;
²⁰⁷ Erifyle – córka władcy Argos Talaosa, żona wieszczka i wodza Amfiraosa;
125

Wieszczka krojem w powieści opowiadasz cudnej
Wojsk argejskich niedolę i twą osobistą.
Otóż wyznaj mi szczerze, niech wiem prawdę czystą:
Czy ci się oni boscy męże pokazali,
Coś z nimi szedł pod Ilion, co tam głowy dali?
Teraz noc długa, bardzo długa – a do spania
Jeszcze nie czas, więc ciągnij swe opowiadania
I do boskiej Jutrzenki; mnie to nie unuży,
Choćbyś przygód swych powieść przewlókł jak najdłużej«.
Na to odrzekł mu Odys: »O królu Alkinie!
Bohaterze, którego sława wszędy słynie!
Jest czas i na gawędy, jest czas i na spanie;
Lecz gdy chcesz, abym dalej mówił, niech się stanie
Tobie gwoli: opowiem ową dolę smutną
Mych przyjaciół, co śmiercią zginęli okrutną,
Bo choć uszli pod Troją krwawego pogromu,
Śmierć znaleźli z rąk niewiast z powrotem do domu.
Owoż, gdy na skinienie groźnej Persefony
On tłum cieniów niewieścich zniknął rozpierzchniony,
Widziałem, jak Atrydy duch przyszedł posepny,
A z nim pomknął i orszak duchów nieodstępny
Tych wszystkich, co w Ajgista zamku dali głowy,
Ledwo krwi się tej napił cień Agamemnowy,
Wraz mię poznał, w głos łzami zaszlochał rzewnymi,
Ręce ku mnie wyciągnął, chcąc przygarnąć nimi;
Lecz darmo! Już z nich siła życia uleciała,
Dająca nigdyś gibkość członkom jego ciała!
Na ten widok serdeczne łzy mi się polały
I usta moje tymi słowy go witały:
– Sławny synu Atreja, o Agamemnonie!
Któż cię wtrącił w te śmierci nieprzespane tonie? –
Czy Posejdon cię zabił wśród morskiej przeprawy,
Nasylając orkany i wichry na nawy?
Czyliś na łądzie zabit od wrażych warchołów,
Gdyś im zajmował stada baranów i wołów?
Czy gdy w żon swych i grodu stawali obronie? –
Takem mówił. On na to odpowiedział: – O nie!
Nie, Laertio Odysie, w fortele obfity,
Jam z ręki Posejdona nie zginął zabity,
On nie nasłał orkanów ni wiatrów, gdym płynął,

Anim od wraźych ludzi na łądzie nie zginął:
Jeno Ajgist, ten współnik mej występnej żony,
Śmierć mi zadał. W gościnę przezeń zaproszony,
Byłem zabit na godach jako wół u żłobu.
Moich zaś towarzyszków, również bez sposobu
Obrony, zarzynano jakby wieprzów trzody,
Które w gościnnym domu zwykle rzną na gody
Czy weselne, czy inne, czy na wielkie święto.
Musiałeś nieraz widzieć, jak to ludzi rznęto
126

W pojedynkach lub w bitew zaciętych natłoku,
Ale wszystko to niczym przy onym widoku,
Kiedy to wkoło stołów zastawnych i kruży
Wiliśmy się po ziemi w krwi czarnej kałuży.
Wtenczas srodze mię przeszył jęk córki Pryjama,
Kasandry²⁰⁸: Klytajmestra dławiała ją sama
Przy mnie, już konającym. Jam wznosił ręce obie
I za miecz schwycił; ona wydarła, i sobie
Precz poszła. Nawet powiek moich nie przywarła,
Gdym skonał, ani szczęk mych, otwartych do garła!
Nie wiem, czy obrzydliwsze na świecie jest zwierzę
Nad kobietę, gdy w taką zbrodnię się ubierze,
Jak w oną, na małżonku własnym dokonaną.
Jam marzył, że gdy wrócę, radość niespodzianą
Sprawię dzieciom, czeladce, wszystko mnie powita.
Alić ta przeniewiercza zbrodniarka kobiéta
Nie tylko sama siebie, lecz rodzaj niewieści
Zbeczczyła, te nawet, co warte są cześci! –
Skończył, a jam mu na to: – Och! Sroży się, sroży
Od dawna nad plemieniem Atreja gniew boży!
Zeus za narzędzie zguby niewiastę obiera –
Wszak przez oną Helenę tylu już umiera,
A przez tę Klytajmestrę i tyś żywot stradał! –
Tak rzekłem. On mi na to znowu odpowiadał:
– O nigdy nie poddawaj się pod rząd kobiécy!
Z czułości jej nie zwierzaj żadnej tajemnicy!
Udziel coś, a rzecz ważną w sobie zamknij szczelnie.
Lecz ciebie twa małżonka nie zdradzi bezczelnie,
Bo szlachetność i zacne mieszkają pochopy
W sercu Ikariosowej córy, Penelopy.
Kiedyśmy szli na wojnę, tyś ją kobiecina
Młodą w domu zostawił, u piersi z chłopczyną,
Który dziś już w poważnych mężów wstąpił grona.
Ojciec go wracający przyciśnie do łona
I syn szczęśliwy ojcu rzuci się w objęcia!
Mnie nawet żona moja widokiem dziecięcia

Oczu napaść nie dała, zgładziła mię wprzódy!
Ale powiedz mi szczerze, szczerze, bez obłudy!
Czyś co o mego syna nie zasłyszał losie,
Bądź w Orchomenie, bądź też w piaszczystym Pylosie,
Bądź w Sparcie na Atrydy Menelaja dworze?
Gdyż mój Orest na ziemi żyw jeszcze w tej porze. –
Tak pytał; jam mu na to: – Atrydo! Daremnie
Chcesz mię zbadać, gdyż nic się nie dowiesz ode mnie:
Bo nie wiem, a na próżno gadać nie przystało. –

208 Kasandra – Cassandra, córka króla Troi Priama i Hekabe, po upadku Troi przypadła Agamemnonowi i razem z nim zginęła z rąk Klitajmestry, jego żony;

127

Gdy nas dwóch tak na przemian z sobą rozmawiało,
Mieszkając w nasze smutki łzę rzewną co chwila,
Pomknęła ku nam dusza Pelida Achilla²⁰⁹,
Za nią dusza Patrokla²¹⁰ z Antilocha²¹¹ duszą,
Wreszcie Ajas²¹², co kształtem i olbrzymią tuszą
Wszystkie gasił Danaje – Achilla nie liczę.
Owóż duch Ajakidy²¹³ od razu oblicze
Poznał moje i taką powitał mię mową:
– Laertiado Odysie! O zuchwała głowo!
Na jakież czyn się zrywasz, większy niżli wszystko,
Coś zrobił! Po co wszedłeś w to zmarłych siedlisko,
Gdzie z ludzi tylko cienie mławe i bezwiedne?
Tak mówił, jam mu słowo posłał odpowiednie:
– O Achillu! Ty chwało i ozdobo nasza!
Przyszedłem tutaj gwoli wieszczu Tejresjasza,
By wróżył, czy rodziną Itakę zobaczę!
Dotąd bowiem wciąż życie pędziłem tułacze,
I nogą nie postawszy w Achai ni w domu.
Lecz z twym szczęściem, Achillu, czy można się komu
Równać z nas? Jak bóg czczony byłeś ty na ziemi,
A dziś, będąc w Hadesie, trzęsiesz umarłemi;
Przeto nie masz ty czego na swój zgon narzekać. –
Rzekłem; on z odpowiedzią nie dał na się czekać:
– Odysie! Ty chcesz w śmierci znaleźć mi pociechę?
Walałbym do dzierzawcy iść pod biedną strzechę
Na parobka, i w roli grzebać z ciężkim znojem,
Niż tu panować nad tym cieniów marnych rojem!
Lecz mów mi, co słyszałeś o grackim mym synie:
W domu-ż siedzi, czy w boje chodzi, męstwem słynie?
Toż mów, jakie o wielkim Peleju masz wieści?
Czy Myrmidony zawsze chowają go w cześci?
Czy Hellada i Ftyja czei mu swęj uwleka,
Że stary, a na ręce i nogi kaleka?
O, czemuż ja nie taki, jak niegdyś bywało,
Gdym żył i na trojańskim polu błyszczał chwałą,

I w obronie Achiwów wycinał narody!
Obym na jedną chwilę znów silny i młody
Stał się i naraz w domu zjawił się rodzica!
Starłaby tych zuchwalców synowska prawica,
Którzy śmieli królewskiej uwłaczać mu cześci! –
Tak Achilles. Jam na to: – Żadnej, żadnej wieści
Nie miałem o Peleju; ale słuchajże mię,
Opowiem ci o synu twym Neoptolemie²¹⁴

²⁰⁹ Pelida Achilla – Achilles; por. przypis 47;

²¹⁰ Patrokl – por. przypis 49;

²¹¹ Antilochos – syn Nestora, również poległ pod Troją; młody, waleczny bohater;

²¹² Ajas – syn Telamona, por. przypis 48;

²¹³ Ajakida – potomek Ajakosa, chodzi o Achillesa;

²¹⁴ o synu twym Neoptolemie – Achilles pyta Odysa o swojego syna; por. przypis 66;
128

Wiele rzeczy ciekawych, których byłem świadkiem,
Gdyż ja sam go przywiozłem własnym moim statkiem
Ze Skyros do pancernych Achiwów pod Troję.
Tam on w radach wojennych zwykle słowo swoje
Rzucił pierwszy; przemawiał i mądrze, i zdrowo;
Li Nestor go pobijał lub ja sam wymową.
A gdy przyszło na miecze rozprawiać się krwawo,
Nigdy nie został w tyle pomiędzy czerniawą,
Ino szedł naprzód, męstwem nad innych górował;
Siła też wrogów w boju obalił na pował.
Wszystkich tych nie policzę, z nazwisk nie wymienię,
Których, broniąc Danajów, posłał między cienie.
Li wspomnę Eurypyła, co go miednym grotem
Przebódł wskrós, bohatera, z nim dużo pokotem
Ktejców o ziem powalił, sprawka to kobięca;
Nigdy nie widział człeka wabniejszego lica
Niż Eurypyl; li Memnon piękniejszy od niego.
Potem kiedyśmy w konia wleźli drewnianego²¹⁵,
Co go Epej wyciosał, a mnie dozór dano,
Kiedy ma być zamkniętą, kiedy otwieraną
Ta kryjówka, mieszcząca książęta i wodze,
Niejeden tam z Achiwów na los płakał srodze
I dygotał ze strachu, lecz u twego syna
Nie widziałem łzy jednej; nic go nie ugina,
Bo ni razu z bojaźni nie zbladł mu rumieniec.
Przeciwnie, nieraz prosił mię ten zapaleniec,
Bym go puścił z kryjówki; za oszczep miedziany,
Za miecz chwycił i rwał się wysiekać Trojany.
W końcu, gdyśmy Pryjamów wzięli gród wysoki,
On łupów i podarków nawiązawszy w troki,
Oddalił się na okręt, i żadną już strzałą
Ani mieczem draśnięty, z walk tych wyszedł cało,

Co dziw! Bo Ares w bitwie ślepe sypie cięcia! –
Rzekłem, a duch Achilla, ajackiego księcia,
Na asfodelu mroczną łąkę²¹⁶ się oddalił,
Uradowan, żem syna męstwo tak wychwalił.
Inne zaś, co tam były, nieboszczyków cienie
Stały smutne, na swoje płacząc przeznaczenie;
A tylko cień Ajasa, syna Telamona,
Stał podal. Jego postać srodze zachmurzona
Przez to, żem go w zapasach przemógł²¹⁷ i nagrodą
Wziął zbroję Achillea, którą głosów zgodą
W dank dali mi Trojańce i Pallas-Atene,

²¹⁵ konia drewnianego – por. przypis 143;

²¹⁶ asfodelu mroczna łąka – asfodel, złotogłów; w starożytności był kwiatem żałoby; łąki asfodelu znajdowały się w Hadesie;

²¹⁷ żem go w zapasach przemógł – chodzi o zbroję Achillea pięknie wykutą w kuźni Hefajstosa, która po śmierci Achillea miała przypaść w udziale najdzielniejszemu z Greków Ajasowi; otrzymał ją jednak Odys; Ajas jest zagniewany nawet w Hadesie i nie chce rozmawiać z Odysem;

129

A Tetys przeznaczyła za zwycięstwa cenę.
Było lepiej mi nigdy zwycięzcą nie zostać,
Niżby miała pod ziemię pójść ta wielka postać
Ajasa, co nad Greków wzrósł takimi czyny,
Że tylko go Achilles prześcigał jedyny.
Więc zagabłem Ajasa, witając serdecznie:
– O synu Telamona! A czybyś miał wiecznie
Gniewać się i po śmierci o zbroję, coś stracił,
Którą tylu klęskami Grek potem opłacił?
Bo z tobą, kiedyś runął, ty baszto warowna!
Jak po śmierci Achilla, żałość niewymowna
Ogarnęła Achiwów: wciąż płaczą za tobą!
Wszystkiego Zeus nawarzył; on to swoją złością
Trafił wojska danajskie i ciebie tu wpędził.
Lecz zbliż się do mnie, królu! Rad bym pogawędził,
Zbliż się, już byś to z serca stary gniew wyrzucił! –
Rzekłem; on milczał. Po czym k'Erebu się zwrócił
I odszedł, ginąc w tłumie martwych nieboszczyków.
Może byłbym od niego dobył co z tajników
Lub wzajem on ode mnie, lecz właśnie pragnąłem
Poznać dusze, co przyszły i stały nad dołem.
Syn Zeusa, boski Minos²¹⁸, wpadł w oko najpierwej.
Siedzący z złotym berłem sądził on bez przerwy
Dusze zmarłych. Te stojąc, siedząc z obu boków
W bramie gmachu Aisa, słuchały wyroków.
Po nim znów olbrzymiego Oriona²¹⁹ ujrzałem.
Na łące asfodelu pędził on nawałem
Zwierzynę wszystką, jaką w kniejach pozabijał,
Gdy żył i w rękę pałką spiżową wywijał.

Widziałem i Tityosa²²⁰, syna Gai świętej –
Zalegał dziewięć stajań leżąc rozciągnięty.
Dwa sępy, jeden z prawej strony, drugi z lewój,
Choć ich spędzał, spod skóry darły z niego trzewy.
Kara za Leto, Zeusa boską nałożnicę,
Którą on był znieważył, gdy ta okolice
Panopej przechodziła, do Pyto w podróży.
Widziałem i Tantalaa²²¹. Staw widziałem duży,
Kędy stał zanurzony aż po samą brodę.
Choć pić chciał, nie mógł ust swych zanurzyć w tę wodę,
Bo ilekroć się schylił, by jej nabrać w usta,
Tylekroć uciekała, ino się grunt pusty
Został pod nim, wysuszony przez duchy złowrogie.

Nad nim i drzew gałęzie wisiały rozłogie,

²¹⁸ boski Minos – władca Krety, syn Zeusa i Europy, brat Radamantysa, bohater wielu podań i legend; po śmierci obaj bracia sądzili umarłych;

²¹⁹ Orion – por. przypis 85;

²²⁰ Tityos – por. przypis 118;

²²¹ Tantal – syn lub ulubieniec Zeusa, bogaty król Frygii, który uniesiony pychą obraził bogów (niektóre wersje podają, że ujawnił ich tajemnice, inne, że częstował ambrozją zwykłych śmiertelników); jego męki w Hadesie polegały na cierpieniu wiecznego pragnienia;

130

Pełne jabłek rumianych, słodkich fig i gruszek,
Toż granatów, oliwek, lecz byle staruszek
Wspiął się, aby rękami uszczknąć owoc który,
Wichr się zrywał, gałęzie podbijał do góry...
Syzyfa²²² takżem widział, i to w strasznych mękach;
Ogromną bryłę skały dźwigał on na rękach
I wtaczał ją na górę z mordęgą niemałą,
Podsadzając się pod nią, a gdy się zdawało,
Że ją wtoczył już na szczyt, skręcała się skała
I z łoskotem piorunu znów na dół spadała,
A on znów ją pod górę wtaczał. Krwawym potem
Członki jego okryte, twarz kurzem i błotem.
Po czym Heraklesowe widmo tuż przy dole
Stanęło, on sam bowiem siedział w bogów kole
Na niebiańskiej biesiadzie z Hebą²²³ na pieszczocie.
Wkoło widma, mar roje, ni to ptaków krocie
Spłoszonych, wciąż szeleszczą... On jak noc ponury
Stał z łukiem i napinał bełt nastrzępion pióry,
Groźnie patrząc i gotów grot miotać za grotem,
Przez pierś jego pas wisiał rzemienny, a złotem
Rzniętym w cudne figury zdobny i łyszczący:
Był tam niedźwiedź, odyniec, lew groźnie patrzący,
Toż szermierki i bitwy, rzezie krwi niesyte,
Dość, że kto dzieło takie stworzył znamienite,
Niech się już o piękniejsze nie kusi daremnie!
Herakles wraz mię poznał, gdy się wpatrzył we mnie,

I tak do mnie przemówił jego cień markotny:
– O synu Laertesa, Odysie obrotny!
Czy i ciebie tak samo okrutny los gniecie,
Jak mię nękał, gdym jeszcze na jasnym żył świecie?
Syn ja Zeusa, a nędze były mym udziałem,
Wysługiwać się chłopu podłemu²²⁴ musiałem,
Który mię robotami obarczał twardymi:
Kazał mi po psa chodzić aż tutaj w głąb ziemi,
Myśląc, że w drodze zginę od samego strachu.
Jam przecież wyprowadził psa z Aisa gmachu,
Bo Hermes i Pallada szli tam razem ze mną... –
Rzekłszy to zaraz odszedł w Hadesu głąb ciemną.
Jam został oczekując, czy się nie pokaże
Kto z dawnych bohaterów lub też inne twarze,
Z którymi by się rada spotkać dusza moja;

²²² Syzyf – król Efiry (Koryntu), skazany na wieczną karę w Hadesie – bezskutecznie wtaczał ogromny głaz na górę, który na samym szczycie odwracał się i staczał w dół; stąd „szyfowa praca”, czyli praca bez efektów;

²²³ Heba – córka Zeusa i Hery, piękna bogini młodości, nalewała bogom nektar; po wyniesieniu Heraklesa na Olimp została jego żoną;

²²⁴ chłopu podłemu – Herakles skarży się Odysowi, że owym podłym człowiekiem był Eurysteusz, dla którego Herakles musiał wykonać dwanaście ciężkich prac (m. in. wykraść z Tartaru strażnika podziemi – psa Cerbera);

131

Pragnąłem Tezeusza²²⁵, a z nim Pejritoja.
Lecz się zaczęły ściągać takie mar gromady,
A i z takim łoskotem, że mię lęk zdjął blady;
Bałem się Persefony, czy ta z swej czeluści
Potwornego łba Gorgi²²⁶ na mnie nie wypuści.
Więc-em pobiegł na okręt, napędził drużynę,
By wsiadała, cumową odczepiła linę.
Ta, rozkazom posłuszna, rzuciła się w pędy
I przy wiosłach ław długich wnet zasiadła rzędy;
A okręt zrazu prądem mknął po oceanie,
Potem z wiosel pomocą – w końcu wiatr powstanie«.

²²⁵ Tezeusz – syn króla Aten, Aigeusa; wielki heros ateński, wyprawił się na Krete, gdzie z pomocą córki Minosa Ariadny zabił potwora Minotaura;

²²⁶ potwornego łba Gorgi – Gorgona to potwór, Meduza o zabójczym spojrzeniu; Gorgony miały wielkie skrzydła, szpony, węże zamiast włosów, a ich spojrzenie zamieniało w kamień; Meduzę zabił Perseusz, a jej głowę umieścił na tarczy Ateny;

132

PIEŚŃ DWUNASTA

Syreny, Skylla i Charybda, bydło Heliosa

»Skoro okręt nasz prądy oceanu minął
I na bezkresny przestwór wód morskich wypłynął,
Pędzim ku wyspie Ajai, gdzie Eos się rodzi,
Gdzie mieszka z swym orszakiem i gdzie Helios wschodzi;
A stanąwszy u brzegu przy piaszczystej ławie,
Wysiadamy z okrętu, znużeni w przeprawie,

Spać się kładziem i śpimy do jutrzeńki świtu.
Rankiem, gdy zrumieniła Eos strop błękitu,
Pchnąłem do zamku Kirki część druhów, by zwłoki
Elpenora przynieśli tu nad brzeg zatoki.
Potem drzew naścinawszy na wzgórku nad morzem
Ze łzami i żałami na stosie go złożem.
A gdy trupa i oręż ogień strawił razem,
Sypiem nad nim mogiłę, nakrywamy głazem,
A na wierzchu mogiły zatykamy wiosło.
Wszystko, cośmy zrobili, prędko się doniosło
Do Kirki. O powrocie już uwiadomiona,
Sama wnet przyszła strojna; za nią panien grona
Niosły czerwone wino, kołacze, mięsiwa.
Bogini przystąpiwszy, do nas się odzywa:
– Wy żywi, a w umarłych chodziliście kraje!
Śmierć dwukrotna! Na jednej inny poprzestaje.
Oj, wy śmiałki! A nuże, syćcie wasze głody,
Godujcie; za to jutro, gdy wstanie dzień młody,
Dalej w drogę! Ja sama powiem, jak i kędy,
Byście znów przez szaleństwo nie popadli w błędy
Ani w niebezpieczeństwo na wodzie lub ziemi –
Rzekła i nam dodała serca słowa temi.
Jakoż przez ten dzień wszystek, nim słońce zapadło,
Wyprawiliśmy stypę: piło się i jadło.
Lecz kiedy już wieczorna nadeszła godzina,
A spać legła przy cumach korabnych drużyna,
Wtenczas z sobą mię na bok odwiodła bogini,
Usiadła na trawniku, jam też siadłszy przy niej,
Opowiadał jej całą podróż szczegółowie.
Na co mi boska Kirka w tych słowach odpowie:
– Kiedyś tak wszystko sprawił; posłuchać ci zda się,
Co powiem i co bóg sam przypomni ci w czasie.
Ty w kraj Syren²²⁷ zajedziesz, czarownic, co zdradzą

²²⁷ kraj Syren – kraj umiejscowiony w okolicy Capri na Sycylii oraz Sorrento; Syreny to demony morza, pół

A wtedy się przysłuchaj dwóch Syren piosence.
Lecz gdybyś się wrywał, wołał, by zdjąć pety,
To masz być jeszcze mocniej powrozem ściśnięty.
Gdy tak szczęśliwie miniesz Syrenie pobrzeże,
Nie wytykam ci drogi. Czy okręt obierze
Drogę w prawo lub w lewo, sam rozważysz sobie,
Która lepsza. Ja tylko opiszę ci obie:
Na jednej z wód wylażą skał stromych urwiska,
Wzdęty wał Amfitryty o nie się rozpryska.
Skały te zowią bogi w swej mowie: *błędny*mi...
Żaden ptak ni gołąbka nie przemknie nad nimi
Z ambrozją, którą niesie dla ojca Kroniona,
Żeby od gładkiej skały nie była schwycona,
Lubo Zeus, gwoli liczby, zawsze nową stwarza.
Tutaj niechybna zguba czeka na żeglarza:
Ciała ludzkie i belek okrętowych szczęty
Schłoną albo płomienie, albo mórz odmęty.
Jeden li tylko okręt Argo²²⁸, sławion wszędy,
Gdy wracał od Ajeta, mógł się przemknąć tędy –
Lecz te rafa i Argo by nie oszczędziły,
Gdyby nie pomoc Hery – Jazon był jej miły.
Dalej są dwie opoki: jednej szczyt się jeży
Aż w niebiosach, a na nim gruby obłok leży,
Co nie znika ni latem, ni czasu jesieni;
I ten szczyt się nie złoci od słońca promieni.
Nań się wdrapać lub zejść zeń – nie w ludzkiej to sile,
Choćby kto rąk dwadzieścia a i nóg miał tyle;
Głaz bowiem jak ociosan, gładki z każdej strony.
We środku ma jaskinię; otwór jej zwrócony
Ku ciemnościom Erebu. Więc oną jaskinię
Okręt twój, Odyseju, niechaj tak ominie,
By z pomostu w ten otwór żadna nie doniosła
Strzała, ciśniona ręką łucznika z rzemiosła.
W tej jamie Skylla²²⁹ siedzi, słyhać ją z daleka;
kobiety pół ptaki, śpiewem wabiły żeglarzy i uśmiercały;

228 Argo – statek Argonautów; Argonauci byli to bohaterowie greckiej wyprawy po złote runo do Kolchidy kraju króla Ajetes; wyruszyli na statku Argo pod dowództwem Jazon;

229 Skylla i Charybda – dwa potwory zamieszkujące Cieśninę Messyńską i połykające żeglarzy;

134

Skomli jakby miot szczeniąt i jak one szczeka.
Okropna to poczwara, i nikt jej widoku
Nie zniesie; sam bóg nawet nie dotrzyma kroku.
Łap dwanaście szkaradnych jest u tej bestyi,
I sześć szyj wyciągniętych, a na każdej szyi
Łeb sprośny, w paszczy zębów trzy rzędy, a przy tym
Gęstych, a chropoczących przeraźliwym zgrzytem.
Zwykle na dnie pieczary leży tułów spory,

A łby tylko wystawia z głębi onej nory,
I łapczywie czatując w paszcze swoje chwyta
Delfina, psa i wszystko, co ma Amfitryta
W swoim państwie podwodnym, wszystko, co się zdarzy,
Nie pochłubił się dotąd nikt z tylu żeglarzy,
By nie miał od niej szkody; każda jej paszczeka
Zwykle z łodzi unosi jednego człowieka.
Blisko od niej zobaczysz drugą taką skałę,
Lecz niższą, bo przerzucisz przez nią każdą strzałę.
Jest tam figowe drzewo ze skały zwieszone,
Pod nim groźna Charybda łyka morze słone;
Trzykroć w dzień je wyrzuca, trzykroć wciąga w siebie.
A gdy wciąga, o! niechże nie będzie tam ciebie!
Już by i sam Posejdon nie mógł cię ratować.
Pamiętaj, Odyseju, łódź swoją sterować
Najbliżej popod Skyllę, gdyż większym jest zyskiem
Sześciu ludzi utracić niż zginąć ze wszystkiem. –
Skończyła, a jam na to tak jej odpowiedział:
– Boginio! Chciej odsłonić prawdę! Niechbym wiedział,
Czy uchodząc Charybdy łakomego garła,
Mógłbym Skyllę ukarać, że moich pożarła? –
Tom mówił, a bogini rzekła tymi słowy:
– Ty byś i Skyllę wyzwąć na rękę gotowy;
Ty byś się porwał, śmiałku, i na same bogi.
Bo przecież nieśmiertelnym jest ten potwór srogi:
Nie da on ci się zabić, i nic go nie złamie.
Jeden środek: uciekać – na nic silne ramię...
Jeśli staniesz pod skałą, by wydać bój Skylli,
Ona sześć łbów powtórnie z czeluści wychyli
I drugich sześciu porwie. Spiesznie więc przepływaj
Koło niej, a boginkę Kratais²³⁰ przyzywaj,
Matkę Skylli, co życie dała tej szkaradzie.
Ta ją wstrzyma, i odtąd nie będzie na zdradzie.
Dalej ostrów Trinakii trafisz: tam na łące
Do boga słonecznego stada należące
Pasą się; jest stad siedem owczych, siedm wołowych,
A w każdym po pięćdziesiąt; nigdy liczba owych
Nie zwiększa się, nie zmniejsza. Dwie nimfy je pasą:
²³⁰ Kratais – boginka morska, matka Skylli, jej ojcem był bożek morski Forkys (Forkis);
135
Lampetia z Faetusą²³¹, obie cudne krasą.
Helios je miał z Neajrą. O swe córki dbała
Matka, gdy już podrosły, daleko wysłała
Aż na ostrów Trinakii, by trzody ojcowskie
I woły ciężkorogie pasły dziewy boskie.
Jeśli, na powrót pomny, oszczędzisz te trzody,
To wrócisz, chociaż nędzarz, do swojej zagrody.

Lecz jeśli je naruszysz, twój okręt z drużyną
Zginać musi – ty ujdiesz, ale cię nie miną
Nieszczęścia, i choć wrócisz do dom i rodziny,
To późno, biedny bardzo, sam jeden, jedyny. –
Tak mówiła. Wtem jutrznia zabłysła na niebie
Kirka mię pożegnawszy odeszła do siebie;
Ja na okręt zwołałem czeladź rozpierzchnioną,
Kazałem, by od brzegu liny odczepiono.
A gdy wszyscy zasiedli rzędem długie ławy,
Wiosłami pruć zaczęli morski nurt słonawy.
Wtem od ziemi na okręt nasz modrawodziobny
Wiatr pociągnął, nasłany od Kirki nadobnej,
Pięknowłosej bogini, przewodnik żeglugi.
Ład zrobiwszy na nawie, płyniemy czas długi
Milczący, nieruchomi, na wiatr i ster zdani.
W końcu tak się ozwałem:
– Druhowie kochani!
Nie jednemu ni kilku zwierzam się wybranym
Z przeznaczeniem, od Kirki mnie przepowiedzianym,
Lecz wszystkim chcę obwieścić, jaką przyszłość wróży;
Czy zginiem, czy szczęśliwie powrócim z podróży?
Najpierw, radzi bogini, na śpiewy zwodzące
Głuchym być owych Syren, co siedzą na łące.
Mnie jednemu li wolno słuch mieć dla ich śpiewu,
Lecz trzeba mię przywiązać k' masztowemu drzewu
I spętać powrozami za nogi i ręce,
Bym nie drgnął; lecz jeżeli owe więzy skrucę
Lub zawołam: Puszczajcie! – odmówcie posłuchu
I mocniejszymi pęty skrępujcie co duchu. –
Tak więc część przepowiedni zwierzyłem drużynie.
Okręt nasz, gnany wiatrem, pod ostrów podpłynię
Dwóch Syren, a wtem naraz wiatr ucichł i wodne
Fale się wygładziły jak niebo pogodne:
Któryś bóg je uciszył. Poskoczyli nagle
Towarzysze na nogi, aby zwinąć żagle
I na dnie łodzi złożyć; po czym rozbijano
Nurt wiosłami, aż morze pokryło się pianą.
Jam wtedy miednym nożem krąg wosku na części
Krajał drobno i gniótł z nich gałki w silnej pięści;
Wosk prędko stał się miękki, już samym gniecieniem,
Już rozgrzany gorącym Heliosa promieniem;
231 Lampetia z Faetusa – nimfy, dzieci Słońca; ich imiona oznaczają Jasność i Blask;
136
Co zrobiwszy, każdemu zalepiłem słuchy²³².
Potem do mnie się wzięto; związali mię druhy
Do masztu powrozami za nogi i barki
I wzięwszy się do wiosła, gnali okręt szparki.

A gdyśmy się zbliżyli do wyspy tej brzegu,
Syreny, widząc nawę gnaną w pełnym biegu,
Pieszczonymi głosami śpiew zawiodły taki:
– Zbliź się, chlubo Achiwów, Odysie z Itaki!
Zbliź do łądu! Posłuchaj, jak śpiewamy cudnie!
Nikt tu jeszcze na czarnym nie przemknął się sudnie,
Żeby się nie zatrzymał na dźwięk naszych pieni;
Owszem, wszyscy śpiewaniem tym rozweseleni,
Oświeceni mądrością płyną sobie dalej.
Wiemy, co niegdyś Grecy, Trojanie doznali
Nieszczęść, z bogów naprawy, na Ilionu polach,
Wiemy o wszystkich ziemskich dolach i niedolach. –
Tak śpiewały, a we mnie już żądza się budzi
Słuchać jeszcze tych śpiewów; więc mrugam na ludzi,
By przysli mię rozpętać. – Okręt pędzi chyżo.
Wtem Euryloch, Perimed do mnie się przybliżą
I przywiążą do masztu silniej powrozami.
Tymczasem wyspa Syren została za nami,
Już ich głosu i śpiewu prawie nikt nie słyszy.
Więc wosk z uszu odlepiął każdy z towarzyszy,
A i mnie z onych pętów też oswobodzili.
Minąwszy zatem wyspę, ujrzałem w tej chwili
Jakby dym i wełn wielki łamiący się z grzmotem,
Aż z rąk wiosła wypadły ze strachu i potem
Same biły się z falą; a nawa jak wryta
Wraz stanęła, bo nikt się do wiosel nie chwyta.
Widząc to, cały pomost przebiegłem i mową
Taką cucilem martwą czeladź okrętową:
– Bracia! Tyle już nieszczęść przeszliśmy i znamy!
Nic tu nie ma gorszego niż wtenczas wśród jamy
Kyklopskiej, kiedy kamień zawalił nam wniście.
Jednak stamtąd – pamięta każdy oczywiście –
Jakem wywiódł was głową chytrą a przezorną.
Nuże, chłopcy! Co każę, wykonać mi sforno²³³!
Wszyscy niech chwycą wiosła, rzędem zajmą ławy
I wiosłują co siły. Może Zeus łaskawy
Sprawi, że nas ucieczka od śmierci uchroni.
Ty zaś, sterniku, który ster nawy masz w dłoni,
Omijaj – a przestrozę wyryj sobie w głębi –
Owe dymy i wiry, gdzie morze się kłębi,
A bierz się popod skałę, bo gdybyś przypadkiem
Skręcił tam, koniec z nami byłby i ze statkiem. –
Skończyłem. Oni rozkaz natychmiast spełnili;

²³² słuchy – uszy;

²³³ sforno – posłusznie;

Lecz o nieuniknionej nie rzekłem nic Skylli,

Aby drużyna moja, gdyby śmierć spostrzegła,
Zbiwszy się w trwożną kupę, wioseł nie odbiegła.
Już też i ja, niepomny na rozkaz surowy
Dany od Kirki, chciałem na bój być gotowy.
Jakoż zbroję-m wdział na się, dwa oszczepy w obie
Ręce-m wziął, i stanąłem na okrętu dziobie,
Pewien, że potwór, z skalnej wypadłszy komyszy²³⁴,
Stąd zacznie mi porywać moich towarzyszy.
Lecz nigdzie go nie zoczył, choć w szczelinach skały
Aż do znużenia oczy go moje szukały.
Pod strachem wpłynęliśmy w przesmyk, gdzie szła droga:
Tu nam groziła Skylla, tam Charybda sroga,
Co bezdenną paszczką słoną wodę żłopie,
A kiedy ją wyrzuca, jak w kotła ukropie
Kipiała ona kołbań²³⁵ i białymi piany
Po szczyt obryzgiwała obu skał tych ściany;
A znów gdy słoną topiel wciągała do garła,
Skały się trzęsły, kołbań do dna się rozwarła,
Aż widać było mułu czarnego pokłady.
Struchleli na ten widok; przestrasz zdjął ich blady,
Bo już śmierć nieochybna przed oczami stała.
Wtenczas Skylla wypadłszy szczęściu nam porwała
Z nawy, a wszystko chłopcy i silne, i żwawe.
Owoż gdym się obejrzał na druhów i nawę,
Ujrzałem ręce, nogi w powietrzu drgające
Nad sobą, i ich głowy na mnie wołające:
– Odysie! – raz ostatni wyjękli biedacy.
Na brzegu z długą żerdką siedzący rybacy
Rybotom zdradliwą pastwę rzucają do toni,
Wbitą na róg wołowy; rybki idą do niej
I trzepocące na brzeg porwane są wędką:
Z takim oni trzepotem śmigli w otwór prędko,
Gdzie ten smok żreć ich począł, a w najsroźszej męce
Krzyżąc, do mnie błagalnie wyciągali ręce.
Nigdy okropniejszego nie spotkał widoku
W burzach morskich i w przygód przeróżnych natłoku.
Wymknąwszy się z Charybdy i Skylli przesmyku,
Przybyliśmy do wyspy bożej, gdzie bez liku
Heliosowego bydła na łąkach się pasa;
Moc owiec i jałowic rogatych tam hasa,
Że kiedy był ma morzu podał, już się dało
Słyszeć, jak tam w zagrodach to bydło ryczało.
Zaraz na pamięć przyszły i te słowa wieszczce
Wróżbity Tejresjasza, nie mniej inna jeszcze,
Od ajajskiej bogini dana mi przestroga,
Abym unikał wyspy słonecznego boga.

²³⁴ komyszy – kryjówki;

Więc ze ściśnionym sercem rzekłem: – Przyjaciele!
Uważajcie, co powiem, wróżby wam udziele,
Którą duch Tejresjasza dał mi, i na onych
Rad dobrych, od ajajskiej Kirki udzielonych,
Żeby z dala omijać dla nas niebezpieczny
Ostrów, gdzie stada swoje trzyma bóg słoneczny:
Jakieś bowiem nieszczęście wielkie nas tam czeka.
Więc, chłopcy, opłyniemy ten ostrów z daleka. –
Tak rzekłem; oni smutnie pozwieszali głowy;
Lecz Euryloch gniewnymi napadł na mnie słowy:
– Okrutny! Puszysz siłą: ciebie z nóg nie zwali
Trud żaden, członki twoje ukute ze stali.
Przeto drużynie, zbitej pracą i niewczasem,
Nie dasz wysiąść, pokrzepić się snem i popasem
Tam, na ziemi oblanej wodą, i w uporze
Każesz ominąć wyspę, aby w nocnej porze
Tłuc się po mglistym morzu, nie wiedzieć gdzie, po co?
Przecież najstroższe wichry najzwyczajniej dmą nocą,
Gdzież się skryjem? Jak pewnej możemy ujść śmierci,
Jeżeli burza przyjdzie, a nawą zawierci
Bądź Not wściekły, bądź Zefir? W takiej zawierusze
Wbrew bogów woli giną okręty i dusze.
Poddajmy się więc nocy, nie będzie na zdradzie;
Wieczerzę przyrządzimy tutaj na pokładzie,
A rano znowu wsiędziem pruć bezbrzeżne wody. –
Rzekł Euryloch i drudzy przykłąśli do zgody.
Lecz jam zwietrzył od razu, że bies sprawę gmatwa;
Więc rzekłem: – Eurylochu! Zaprawdę, rzecz łatwa
Przemóc mię, kiedy wszyscy idą na przekorę.
Dobrze, lecz wprzód przysięgę od was tu odbiorę,
Że jeśli na tej wyspie na stada traficie
Jałowic albo owiec, ni jawnie, ni skrycie
Nikt się na nie nie targnie. Głód tu nas nie zmorzy:
Kirka nas opatrzyła w żywność z łaski bożej. –
Rzekłem, oni przysięgę świętą wykonali,
Że bydła nie tkną. Zatem nie płynąc już dalej,
Zawinęliśmy w przystań wydrażoną nawą
Nie opodal wód słodkich, i drużyna żwawo
Wyskoczyła, wieczerzę na brzegu przyrządza.
A gdy się już nasyci zgłodniała ich żądza,
Nuż oplakiwać pamięć drogich towarzyszy,
Których Skylla wciągnęła do swoich komyszy;
Aż nareszcie, splakani, krzepiącym snem zasną.
Trzy części nocy przemkło i gwiazdy już gasną,
Gdy oto chmurowładny Zeus wzbudził wicherę,

Pędzącą zewsząd chmury, że aż w jedną chmurę
Łąd zawinął i morze, i spadła ciemnica.
O świcie, gdy Jutrzenka wstała krasnolica,
Wciągnęliśmy łódź naszą w wydrążenie skały,
139
Gdzie nimfy swoje płąsy i zebrania miały,
Po czym zwoławszy swoich, rzekłem do gromadki:
– Dość żywności i wina jest tu, moje dziatki.
Przeto wara od bydła! Nuż lichy się czepi!
Tych jałowic i owiec nie tykać najlepiej,
Bo to własność Heliosa te stada na łące;
Groźny pan, słuch ma dobry, oczy wszechwidzące. –
Rzekłem; oni uznali moc mego zakazu.
Odtąd Not cały miesiąc dał nam, i ni razu
Inny wiatr okrom Eura i Nota nie wiéwał.
Więc dopóki zapasy każdy rad spożywał,
To i bydła nie tykał, bo i nie czuł głodu;
Lecz gdy żywność w okręcie wybrano do spodu,
Rozbiegły się po wyspie zgłodniałe biedaki
Łowić, co do rąk wpadło, czy ryby, czy ptaki.
Jam rad samosam²³⁶ chadzał, modły gorącemi
Prosić bogów o powrót rychły do mej ziemi.
A gdym raz się od moich odbił i w ustronie
Zaszedł ciche, umyłem, jak się godzi, dłonie,
I do bogów olimpskich pobożniem się korzyłem,
A te mi sen zesłały, i sen mię był zmorzył.
Wtenczas właśnie Euryloch nawiązał sieć zdrady:
– Towarzysze niedoli! – rzekł. – Słuchać mej rady!
Zaprawdę, śmierć dla człeka każda niedogodna,
Lecz żadna tak okropna nie jest, jak śmierć głodna.
Dalej więc! Co najlepsze byki z paszy spędźmy
I bogom nieśmiertelnym obiatę poświęćmy.
A kiedyś, do Itaki gdy wrócim ojczystej,
Cześć powinna odbierze ten bóg promienisty,
Chram mu wzniesiem, ozdoby sprawim złotolite.
Lecz jeśli się pogniewa o bydło pobite
I nasz okręt wraz z nami na zgubę przeznaczy,
A bogi mu pomogą, to wolałbym raczej
Od razu morską wodą zalać sobie duszę,
Niż w tej pustce na długie skazać się katusze. –
Skończył; oni zgodnymi wtórząc mu okrzyki
Nuż spędzać Heliosowe na obiatę byki,
Które w pobliżu nawy chodziły po trawie,
Szerokołębne, z wszystkich najpiękniejsze prawie.
Spędzone otoczyli, bóstw potęgi święte
Wezwali, mietli listki na dębie uszczknięte,
Gdyż jęczmienia nie mieli. Owoż gdy skończono

Modły, bydła nabito, ze skór obłupiono;
Wycięte udźce, tłuszczem dwukrotnie spowite,
Nieociekłymi ze krwi mięsami nakryte,
Wraz z trzewiami w ofiarnym skwarzyli płomieniu,
Lecz że wina zabrakło, wody k'pokropieniu
Użyto. Więc na stosie gdy udźce zgorzały,

²³⁶ samosam – w pojedynkę;

140

Resztę mięsów na mniejsze krajano kawały
I wkładano na rożny.

Wtem z drzemoty mojej
Zbudziwszy się, poszedłem ku morskiej ostoi,
A zbliżając się k'nawie dwakroć owłosionej,
Zalatywał mię dymek ofiary spalonej.
Struchlałem i tę skargę zaniósłem do nieba:
– Ojczy Zeusie! Wy, bogi! Zguby mej wam trzeba,
Że mnie snem zmorzyliście, aby ci niegodni,
Nie widząc mię, bezcennej dokonali zbrodni. –
Wtem Lampetia²³⁷ w powiewnym wionęła rańtuchu²³⁸,
Do Heliosa wiadomość zanosząc co duchu
O bykach porzezanych. Wstrząsł się Promienisty
I wołał wrząc od gniewu: – Zeusie wiekuisty!
I wy wszyscy bogowie! Mścijcie się okrutnie
Na drużynie Odysa! Zuchwałę te trutnie
Wycięli moje stada, na które patrzyłem
Z lubością, gdy na gwiazdne błękity wjeżdżałem
Lub gdy z niebios się staczał ku ziemskiej krawędzi.
Jeśli kara za rozbój łotrów tych oszczędzi,
Zejdę w mroki Hadesu świecić nieboszczykom –
Na to Zeus, chmur i wiatrów przewodzący szykom:
– Heliosie! Świeć jak zawsze bogom tu na niebie,
I ziemi, która ludzi wykarmia przez ciebie,
Wnet ja na ten ich okręt piorun cisnę z góry
W mórz środkowiu i okręt strzaskam w drobne wióry! –
Rzecz tę wiem od Kalypsy, onej krasawicy,
A jej z tym się Hermejas zmierzył w tajemnicy.
Przyszedłszy więc do nawy i morskiego brzegu,
Jąłem ostro strofować wszystkich po szeregu.
Lecz cóż począć? Porznięte leżały bydlaki!
Niebawem i złowróźbne zjawiły się znaki:
Skóry same pelzają, na roznach mięsiwa
Ryczą, a i surowe rykiem się odzywa.
Sześć dni tak używali na mięsie zbytniki,
Heliosowi najlepsze pozjadawszy byki.
Lecz Zeus Kronion gdy zesłał siódmy dzień z kolei,
Nagle wiatr ustał, srogiej nie było już wiei.
Wsiadamy więc, sterujem na morze otwarte,

Maszt już dźwignion i jasne żagle rozpostarte.
Gdy za nimi Trinakii został smug zielony,
Nie widzimy nic krom nieba i wód z żadnej strony.
Wtedy Zeus ciemnomodrym nad nimi obłokiem
Zwiesił się, i noc była na morzu głębokiem.
Okręt ledwo się ruszał. Zachodni wiatr zadał
Wściekłym gwizdem i zmaścił do dna wody padół;

²³⁷ Lampetia – por. przypis 231;

²³⁸ rańtuch – chusta;

141

On to liny masztowe zdarł jednym napadem,
I maszt się zwalił; w środek posypał się gradem
Wszystek sprzęt; maszt o tyły okrętu zawadził,
Łeb strzaskał sternikowi, z pomostu go zsadził,
Że jak nurek w głąb runął, a zgniecione ciało
Duch opuścił. – Wtem nagle nad nami zagrzmiało!
Piorunem Zeus padł w okręt z łoskotem; wstrząśnięcie
Od góry aż do spodu czuć było w okręcie,
Toż siarki zapach. Wszystka z pomostu drużyna
Zmieciona, wpadła w morze; szamocąc się wspina,
I znowu się zanurza, niby morskie wrony.
Bóg im nie dał powrócić, żywot ich skończony!
Jam biegał po okręcie, póki bałwan wielki
Nie odarł zebr do spodniej przyprawionych belki,
Która sama bujała, aż drzewo masztowe
Spadło na nią. Przy maszcie linę surowcową
Postrzegłszy, maszt ten z wręgą do kupy związałem,
Wsiadłem okrak, i wzdętym falom się oddałem.
Wkrótce już wiatr zachodni stracił pęd gwałtowny,
Lecz wtomiast Not się zerwał; mnie strach niewymowny
Ogarnął, bym w Charybdy nie wpadł w wir bezdenny.
Tak płynąłem noc całą, aż póki brzask dzienny
Nie odkrył tu Charybdy, a owdzie skał Skylli.
Charybda słone morze łykała w tej chwili,
Co widząc, figowego jałem się konaru.
Uczepion jak nietoperz, nie mogłem z wiszaru
Nóg oprzeć ani ciała ulżyć oczywiście,
Bo korzenie daleko, a gałęzi kiście
Szły w górę – całą kołbań ocieniała figa.
Więc wisiałem czekając, pokąd nie wyrzyga
Wir napowrót tej wręgi, a czekałem właśnie
Niecierpliwie i długo, jak ten, który właśnie
Sądził między młodzieżą zebraną w agorze
I głodny śpieszył do dom o wieczornej porze:
Tyle zeszło, nim wręgę kołbań wyrzuciła.
Zebrawszy się więc w kupę, skoczyłem co siła
I padłem tuż przy drewnach, które woda niosła;

A dosiadłszy ich, rąk mych użyłem za wiosła.
Lecz Skyllim już nie spotkał – o dzięki wam, bogi!
Inaczej nigdy śmierci nie uszedłbym srogiej.
Tak dni dziewięć się tłukłem, aż dziesiątej nocy
Przybiłem do Ogygii²³⁹ przy boskiej pomocy,
Gdzie mieszka pięknowłosa Kalypso, bogini.
Gościnnie tam przyjęty, długom bawił przy niej.
Lecz po co opowiadać przygody wam znane,
Wczoraj w tej tu świetlicy już opowiadane
Tobie i twojej małżonce? Mam nieco odrazy,
By jedną rzecz, już znaną, powtarzać dwa razy«.

²³⁹ Ogygia – wyspa Kalypso; por. przypis 84;

142

PIEŚŃ TRZYNASTA

Odyseusz odpływa od Feaków

i przybywa do Itaki

Tak opowiadał Odys. Słodkie zachwycenie
Oniemiało siedzące w izbie zgromadzenie;
Li Alkinoj głos zabrał i rzekł tymi słowy:
»Jeśliś raz nogą wstąpił w zamek mój spiżowy,
Tuszę, że już nieszczęście nie dojmie ci chłostą,
Bez burz groźnych i przygód do dom wrócisz prosto.
Wy zaś, sąsiedzi moi, co o każdej porze
Przywykliście na moim gromadzić się dworze,
By słuchać piewców pieśni, pić wino czerwone,
Posłuchajcie, co powiem: w skrzyni tej złożone
Mieszczą się dla naszego gościa piękne szaty;
Misterne złote sprzęty i inny bogaty
Dar, zniesiony przez różne feackie panięta.
Lecz nie dość – niech on szczodrość naszą popamięta:
Każdy da mu kociołek i trójnóg w dodatku,
Zresztą lud nam powróci koszt tego wydatku,
Gdyż na jednego ciężar byłby to niemały«.
Te słowa Alkinoj a w myśl wszystkim trafiały.
Więc każdy na spoczynek pośpieszał do siebie,
Lecz gdy Eos różana zabłysła na niebie,
Każdy śpieszył na okręt i niósł miedne sprzęty,
Które sam Alkinoos w mocy swojej świętej
Przyjmował i pod ławą ustawiał w rząd długi,
By zawadą nie były flisom do żeglugi.
Potem poszli na zamek godować u stołu;
Alkinoj kazał zarznąć na ofiarę wołu,
Aby dla gościa zjednać chmurnego Kroniona
Spaliwszy łądźwie, stypa suto obchodzona
Wesoło się odbyła, gdyż z ust Demodoka
Pieśń zabrzmiała, natchnieniem i myślą wysoka.

Lecz Odys często okiem na słońko spoglądał,
Czy nie zaszło, gdyż bardzo domu już pożądał.
Jak oracz, który chodząc za pługiem dzień cały,
Popędza czarne ciolki, a patrzy zgłodniały
W słońce i rad, gdy zniknie za krańcem zachodnim,
Pośpiesza na wieczerzę, aż nogi drżą pod nim:
Tak i Odys rad wielce był z słońca zachodu
I wraz do zebranego zwrócił się narodu,
A właściwie do króla mówił słowy temi:

143

»Sławny królu Alkinie! Okraso tej ziemi!
Libację²⁴⁰ odprawiwszy, puśćcie mnie już w drogę
I żegnajcie! Mam wszystko, czego pragnąć mogę:
Pewny odwóz, cennego mnóstwo podarunku,
Snadź niebo błogosławi, bym już bez frasunku
Wierną żonę obaczył i przyjaciół drogich,
A wy, których zostawiam, doznajcie chwil błogich
Przy małżonkach i dziatwie! Wszystko niech wam płuży:
Pomyślności tej wyspy niech nic nie zachmurzy!«
Tak rzekł witeź. Tę mowę wszyscy mu chwalili,
Mówiąc, że go odprawić wypada tej chwili.
Więc keryksa wezwała święta moc Alkina:
»Pontonoju! W te kruże namieszasz nam wina
I podasz je każdemu. My Zeusa na niebie
Wezwiem, gościa wyprawim, niech wraca do siebie!«
Tak kazał, a Pontonój w krużach pomieszane
Wino czerpał, roznosił, a kniazie zebrane
Nie ruszając się z miejsc swych, bóstwom, co mieszkają
Na niebie, cząstkę wina z pucharów strząsają.
Po czym wstał boski Odys z pucharem bliźniakiem
I kładąc go Arecie do rąk, słowem takim
Do królowej przemówił: »Królowo! Żyj w zdrowiu,
Póki śmierć przeznaczona ludzkiemu pogłowiu
Na starość cię nie zmoże. Żegnaj mi, królowo!
Opływaj zawsze w szczęście i słodycz domową
Razem z dziećmi, z twym ludem, małżonkiem królewskim!«
Rzekł witeź i za progi odszedł krokiem rześkim.
Alkinój pchnął keryksa w trop za odchodzącym,
By nie błądził za statkiem u brzegu stojącym.
Areta zaś wysłała trzy służebne dziewczki:
Jedna niosła wyprany chiton i odziewki,
Druga niosła zamkniętą z podarkami skrzynię,
Trzecia nie zapomniała o jadle i winie.
A gdy przyszli do statku u morskich wybrzeży,
Przewoźnicy te dary mieszczą jak należy
W wnętrzu statku: toż napój i żywność zniesiono;
Posłanie dla Odysa także wymoszczono

Z wojłoków²⁴¹, prześcieradeł, na pokładzie statku,
Przy rudlu, by spokojnie mógł spać. Na ostatku
On wszedł i na posłaniu milcząc się położył.
Każdy flis zajął ławę, wiosło do rąk włożył,
Przewleczoną przez kamień już odjęto linę,
I wiosła wraz zaczęły pruć morską głębinę.
Odysowi sen słodki wnet spadł na powieki,
Sen, jak śmierć nieprzespany²⁴², lecz przyjemnie lekki.

A jako na równinie czwórka dziarskich koni
Sadzi w górę kopytem, gdy ją bicz pogoni,

²⁴⁰ libacja – strząśnięcie kropli wina na ofiarę; tu: biesiada;

²⁴¹ wojłoków – koców;

²⁴² sen... nieprzespany – sen podobny do śmierci (motyw ten wykorzystuje J. Kochanowski w *Trenach*);
144

I w okamgnieniu znika w szerokim przestworze –
Tak ich okręt się wspinał, dziobem porąc morze
Kipiące spiętrzonymi bałwanami wokół,
I pędził takim lotem, że nawet i sokół
Nie byłby go dogonił, choć najchyższy z ptaków.
Niósł tego po mórz toni ów okręt Feaków
Męża mądrości bożej do ojczyzny drogięj,
Którego uporczywie nękał los złowrogi
W tyłu bojach i w długiej tułaczce po wodach.
Spał teraz i zapomniał o swoich przygodach.
Z zejściem gwiazdy²⁴³, świecącej najjaśniej w błękicie,
Co zwykle rannej Eos zwiastuje przybycie,
Dobijali do wyspy nad samym świtaniem.
Pod Forkysa²⁴⁴, morskiego starucha, wezwaniem
Jest tam przystań w Itace: dwie groźne opoki
Sterczą u wnijścia, niby wrota tej zatoki,
Odpierające fale, które burza pędzi
W przystań; więc tuż u cichej wybrzeża krawędzi
Nie cumowanych łodzi stoi rząd spokojny.
Wyżej, gdzie brzeg, tam rośnie oliwnik w liść strojny;
Jest i ciemna pieczara oliwnika blisko:
Boginek Najadami²⁴⁵ zwanych w niej siedlisko.
Wewnątrz dzbany i garnki dwuuszne tam stoją,
Pszczoły w nich robią miody, jak w ulach się roją.
Są i narzędzia tkackie, kamienne warsztaty:
Boginki purpurowe na nich dzieją szaty;
Środkiem bije źródł żywy; po bokach dwa wchody:
Jeden, północny, ludziom służy do wygody;
Od południa – ten święty; stopa śmiertelnika
Przestąpić go nie może, bogom się odmyka.
W tę przystań, przewoźnikom znaną, łódź gdy wpadła
Rozpędzona, połową tułowiu aż siadła
Na brzegu, tak ją parła wioślarzów tych siła.

Teraz, gdy z ław drużyna na brzeg wyskoczyła,
Nuże Odysa dźwigać z nawy, na pościeli
Purpurowych kobierców, prześcieradeł bieli;
I złożywszy na piasku w śnie pogrążonego,
Znosiła potem dary, zebrane dla niego
Przez feackie panięta z natchnienia Ateny:
Więc pod pnem oliwnika sprzęt niemałej ceny
Złożono podal drogi, by kto przechodzący
Nie wziął czego, nim Odys przebudzi się śpiący,
Po czym nazad odbili.

Lecz u Posejdona

Dawny gniew na Odysa zawrzał w głębi łona,
Więc rzekł, wołę Zeusową badając w tym względzie:

243 z zejściem gwiazdy – chodzi o Wenus, która jest gwiazdą najjaśniejsza;

244 Forkys – Forkis, starzec morski, syn Morza i Ziemi (Gai), ojciec nimfy Toosy, brat boginki Kleo;

245 Najadami – Najady, nimfy wodne mieszkające w strumieniach, źródłach i jeziorach;

145

»Czyż ja, Ojczy Kronidzie, tutaj w bogów rządzie
Mogę cześć mieć, jeżeli człek o mnie nie stoi,
Jak te Feaki²⁴⁶? Ród to przecie ze krwi mojej.
Jam tuszył, że ten Odys naciępi się dużo,
Nim wróci do ojczyzny, a byłbym go burzą
Niejedną bił w przeprawie do domu z powrotem.
Wszakżeś sam na to przystał i sam radził o tem!
A oni go przewieźli śpiącego okrętem
Bezpiecznie do Itaki, opatrzyli sprzętem
I złotym, i spiżowym i cienkimi szatki!
Większe ma, niżby z Troi wywiózł był dostatki,
Gdyby z łupem tam wziętym powrócił bez szkody«.
Na to odrzekł mu władca chmur i niepogody:
»O mój ty ziemioburco! Mówisz nie do rzeczy.
Nikt tu z niebian powinnej czci tobie nie przeczy.
Bo któż by śmiał ujmować czci najstarszej głowie?
Lecz jeśli z sił swych butni jacyś tam ludkowie
Robią-ć ujmę – do zemsty masz otwarte pole:
Jak czujesz i jak sam chcesz, ukarż ich swawolę«.
Na to znowu Posejdon: »O mój chmurowładny!
Co mówisz, ja bym zrobił bez odwłoki żadnej.
Wždy nie chciałbym zasłużyć na gniew twój, bo groźny.
Więc tylko wracający ten okręt przewoźny
Feacki na otwartym morzu tak uderzę,
Że to im chęć przewózki na zawsze odbierze.
W końcu miasto ich zamknę w krąg wielkimi góry«.
Odparł mu na to Kronion gromadzący chmury:
» Kochanku! Myśl ta dobra zda się mnie samemu.
Z miasta patrzeć tam będą ku wracającemu
Z Itaki okrętowi... Ty go zamień w skałę,

Kształtu nawy, czym sprawisz zdziwienie niemale,
A w końcu gród im opasz stromych gór łańcuchem«.
Na te słowa Posejdon ziemioburca duchem
Biegł do Scherii feackiej i tam zaczajony
Czekał, aż ku brzegowi wiosłami pędzony
Okręt się zbliżył – wtedy Posejdon wyskoczył,
Palnął weń pięścią z góry, na dno morskie wtłoczył –
Już w skałę obrócony... a sam pognał dalej...
Na brzegu między sobą wtenczas rozprawiali
Feakowie. Z nich każdy wiosłem sławnie włada.
Więc ten i ów tak mówił do swego sąsiada:
»Biada nam! Ktoś nasz okręt wstrzymał w pełnym biegu,
Jak wracał, w żywe oczy widzieliśmy z brzegu!«
Tak pytali nie wiedząc, z jakiego powodu,
Aż król do zebranego przemówił narodu:
»Biada mi! Dziś się spełnia los przepowiedziany
Wiem od ojca, że Posejd na nas rozgniewany
Za przewożenie ludzi bezpiecznymi nawy,
²⁴⁶ Feaki – Feakowie; por. przypis 93;
146

Ma kiedyś wracający z podobnej wyprawy
Okręt nasz na błękitnociemnej wód roztoczy
Zatopić, a to miasto górami otoczy.
Tak przepowiedział rodzic – więc wszystko się stanie!
A zatem radzie mojej dajcie posłuchanie:
Nie przewoźmy nikogo, choćby w nasze bramy
Jaki tułacz zawitał. Na ofiary damy
Posejdonowi byków dwanaście bez skazy.
Może się ulituje, zapomni urazy
I miasta nam grzbietami gór nie pozamyka«.
Tak rzekł, i każdy w strachu na ofiarę byka
Przysłał i wszyscy stojąc dokoła ołtarza
Błagali Posejdona, wielkich mórz mocarza,
Za ludu feackiego władcę i księżęciem.
Właśnie Odysej ze snu zerwał się ocknięciem
Na rodzinnej swej ziemi, lecz jej nie poznawał,
Bo odkąd ją opuścił, ubiegł czasu kawał.
Przy tym mgłą był opasan, którą nań nasłała
Atena, Zeusa córka – ta bowiem go chciała
Zmienić do niepoznania, podmówić, by ani
Żona go nie poznała, ni własni poddani,
Pókiby nie ukarał gachów za ich gwałty.
Więc w oczach jego wszystko brało inne kształty,
Tak wijące się ścieżki, jak szklące zatoki,
Tak drzewa gęstolistne, jak strome opoki.
On zerwawszy się patrzeć w swe ojczyste smugi,
Wzdychał ciężko, po bokach dłonią raz i drugi

Macnął się, i tak mówił słowy żalonymi:
»Biada mi! Gdzie, do jakiej dostałem się ziemi?
Czy tu mieszka dzicz sama, żyjąca z grabieży?
Czy też naród gościnny, który w boga wierzy?
Gdzie podziąć moje skarby? Gdzie i mnie samemu
Schronić się w tej nieznannej krainie? O, czemu
Od Feaków odszedłem! Tam inny król może
Byłby mi dał przytułek gościnny w swym dworze
I odesłał do domu. Gdzież ten skarb podzieję?
Tu przecież nie zostawię, skradliby złodzieje...
Ty ich ukarż, o Zeusie! Obrońco jedyny,
Co patrzysz w ludzkie sprawy, a karzesz ich winy!
Lecz trzeba się obliczyć, czy nie zachwycili
Co z mych skarbów, gdyż z łodzią tak prędko odbili«.
Tak mówił i rachował złoto i nalewki,
I trójnogi, i cienko tkane przyodziewki:
Nic nie brakło. Więc smutny i jak błędny chodził
Ponad morzem, wciąż wzdychał i płaczem zawodził
Po ojczyźnie.

Wtem drogę zaszła mu Pallada:

Miała postać mołojca, pastuszka od stada,
Wątlawa, niby rodu królewskiego dziecię;
147

Dwakroć ją owijało na barkach okrycie,
W ręku oszczep, na nogach zaś miała postoły.
Odys do niej się zbliżył, spotkaniem wesoły,
I młodzieńca lotnymi słowy zagabywa:
»Witam cię, o mój miły! Pierwsza duszo żywa,
Którą tutaj spotykam. Nie bądźże mi wrogiem:
Broń mnie i mego mienia! Tyś mi niemal bogiem;
Tak cię błagam, kolana ściskam twe w pokorze!
Chciej powiedzieć otwarcie, jeśli to być może:
Jaki lud tutaj siedzi? Jak się ten kraj zowie?
Czy na jakim górzystym jestem tu ostrowie?
Czy na łądzie, co w morze językiem się wrzyna?«
Na to mu odpowiedział on piękny chłopczyna:
»Lub niemądryś, lub bardzo przychodzisz z daleka,
Że się o kraj ten pytasz. Przecież nie ma człeka,
Co by o nim nie wiedział. Kraj to wcale znany,
I tym, którzy mieszkają tam, od wschodniej ściany,
I tym, co od zachodu, gdzie słońce zagasa.
Kraj to skalny, rumakiem nikt tu nie pohasa.
A choć równin tu nie ma, urodzajna gleba
Daje wyborne wino i dostatek chleba,
Bo rosy są obfite, ziemię deszczyk zrasza,
A dla bydła i kózek wyborna tu pasza;
W lasach drzewo wszelakie, zawsze szumią zdroje.

Sława tej tu Itaki dobiega pod Troję,
A mówią, że ta Troja bardzo stąd daleko!«
Gdy skończył, wraz na sercu zrobiło się lekko
Odysowi, że stanął na ziemi ojczystej,
O czym miał z ust Ateny dowód oczywisty;
A więc lotnymi słowy tak ozwał się potem,
Lecz prawdy nie powiedział, gdyż chytrym obrotem
Chciał jej oczy zaproszyć, wykrętnik przebiegły:
»Daleko stąd, za morzem, na Krecie rozległej
Słyszałem o Itace. Teraz tu przybyłem
Z skarbami, drugie tyle dzieciom zostawiłem,
Zmuszon uchodzić, bowiem przeze mnie zabity
Był syn Idomeneja, biegun znamienity,
Orsiloch, który sławnych szybkobiegów Krety
Zwyciężał nóg chyżością w wyścigach do mety.
Chciał mię on z moich łupów wziętych w Troi grodzie
Obedrzeć – jam ich gwoli na ziemi i wodzie
Przecież tyle napaści, tyle burz wytrzymał!
Mścił się, zem z jego ojcem pod Troją nie trzymał
Jak sługa i że na bój sam z drużyną chodzę.
Otóż z drugim, gdy z pola powracał, przy drodze
Zasiadłem, i w pierś wbiłem miedny grot oszczepu.
Nikt nas żywy nie widział, bo już z niebios sklepu
Noc się czarna spuściła; zabiłem go skrycie.

148

A kiedym mu tak grotem miednym wywlókl życie,
Wprost na okręt Feników²⁴⁷ poszedłem, co stali
W porcie, i ubłagałem, że mię obiecali
Za dobry okup przywieźć bądź na brzeg pyloski,
Bądź pod Epejów²⁴⁸ rządy do Elidy boskiej.
Alić na ich zmartwienie, burzą napadnięci,
Szlak zgubili, lecz zdradzić nie mieli mię chęci.
Więc zbłąkani, przybyli z trudem w porze nocnej
W tę przystań, a choć wszystkim dokuczał głód mocny,
Nikt wieczerzy nie warzył, bo skoro wybiegli
Na ląd wszyscy z okrętu, zaraz do snu legli;
Jam zmęczon usnął także, snem przyjemnym zdjęty.
Oni tymczasem z nawy wynieśli mi sprzęty
I na piasku, gdzie spałem, złożyli, a potem
Okrętem do Sydonu²⁴⁹ odbili z powrotem.
Sam zostałem i żalność zdjęła mię głęboka«.
Uśmiechnęła się Pallas sowiooka:
»Ej! byłby to nie lada gracz, skryty a szczwany,
Kto by cię wywiódł w pole! Sam bóg od wygranój
Odstąpiłby zapewne. Porzuć te wybiegi!
Nie kryj się, kiedyś wrócił na ojczyste brzegi,
I nie kłam! Tyś to lubił od małego chłopca.

Lecz dajmy temu spokój; sztuka to nie obca
Nam dwojgu. Ty dowcipem i wymową płynną
Najpierwszyś między ludźmi; jam u bogów słynną
Z przebiegłości; a jednak córy Kronionowój,
Ateny, tyś nie poznał, choć nieraz twej głowy
W niejednej niebezpiecznej broniła przygodzie:
Przez nią miłość zyskałeś w feackim narodzie.
I dziś przysłałam, już aby pomówić, co z tymi
Skarby zrobić, od paniąt feackich danymi
Tobie na drogę do dom, z mojego natchnienia,
A oznajmić ci przy tym, jak wiele zmartwienia
Czeka cię w zamku twoim. Przecierp te boleście
I nie zwierz się nikomu z mężów lub niewieście,
Żeś z tułaczki powrócił. Znoś, choćby najciężej
Znieść ci przyszło, obelgę każdą od tych męży».

Na to przebiegły Odys:

»Żaden człowiek żywy

Nie poznałby cię, bóstwo, choć tak przenikliwy!

Bowiem często odmienną postać bierzesz na się.

Wiem jednak, że łaskawą byłaś mi w tym czasie,

Gdym z Argiwami mury Ilionu szturmował;

Lecz gdyśmy gród Pryjamów zburzyli na pował,

A z powrotem bóg nasze porozpraszał łodzie,

247 Feników – Fenicjan; był to starożytny naród żeglarzy i kupców; przypisywano im wynalezienie purpury, stopu metali i szkła; pierwsi doszli do pisma literowego i stosowali alfabet; ich najbardziej znaną kolonią była Kartagina;

248 pod Epejów... do Elidy – Epejowie to mieszkańcy Elidy na płn.-zach. Peloponezie;

249 do Sydonu – Sydon miasto w Fenicji; dziś: Saida;

149

Nigdy cię już nie widział i w żadnej przygodzie

Nie przysłałaś na mój okręt pomóc mi lub bronić...

Więc mi przyszło z rozpaczą w sercu światem gonić,

Póki bóstwa się doli mojej nie użalą!

Raz tylko u Feaków, gdzieś był rzucon fałą,

Słowyś mię pokrzepiła i do ich stolicy

Prowadziłaś mię sama... Na imię rodzicy

Twojego cię zaklinam! Powiedz, bo nie wierzę,

Żem już w skałach Itaki! Pewnie to wybrzeże

Jakie inne, ty sobie żarty stroisz ze mnie,

Puszczasz tuman²⁵⁰ i chcesz, bym uwierzył daremnie.

Mów, mów! czy już na ziemi stanąłem rodzinnój?

Na to Atene: »Zawszeć ten sam a nie inny:

Niezmienny i stateczny; dlatego przy tobie

Jestem w każdym nieszczęściu i o każdej dobie,

Boś mężny i ostrożny, a rozum masz duży...

Pójdź! Pokażę-ć Itakę, aby nabrał ducha:

Tu zatoka Forkysa, morskiego starucha,

Na jej krańcu oliwnik rozłożysty, stary.
Stamtąd blisko jest wejście do milej pieczary
Poświęconej boginkom zwanym Najadami.
W tej pieczarze ty ongiś czciłeś obiatami
Hojnymi te boginki... A tam patrz, wysoki
Neriton, co obrosłe lasem dźwiga boki«.
Rzekła i mgły rozwiała: świat widny był wkoło.
Boski tułacz na kraj swój poglądał wesoło,
Całował żywicielkę ziemię, i do góry,
Wzniósłszy ręce, modlił się:
»O Zeusowe córny!
Boginki tego źródła! Już wierzyć przestałem,
Że was kiedy obaczę! A więc sercem całym
Witajcie! Wnet ja dary złożę wam ofiarne,
Jeśli zwycięska Pallas odwróci dni czarne,
Życ pozwoli i syna widzieć mi pozwoli!«
Na to rzekła Atene: »Niech cię już nie boli
Głowa o to! Troskami nie obciążaj duszy!
Wzdy prędko skarby twoje, gdzie ich nikt nie ruszy,
W cieniu świętej jaskini ukryć nam wypada,
A co dalej masz począć, wynajdzie się rada«.
Tak rzekła Atena i pod sklepy ciemne
Weszła, by zbadać wewnątrz przechody tajemne.
Więc Odysej prznosił tam feackie dary:
Szaty cienkie, spiż trwały, toż złote puchary
Na schowek; po czym córą egidnego boga²⁵¹
Odlamem skały wnijście zamknęła od proga.
A tak siadłszy oboje w oliwnika cieniu,

²⁵⁰ puszczasz tuman – zwodzisz, oszukujesz;

²⁵¹ egidnego boga – egida była to tarcza Zeusa wykonana przez Hefajstosa, pokryta skórą kozy Amaltei; na środku tarczy Atena umieściła głowę Meduzy; egidy używali Zeus, Atena i Apollo;

150

Radzili o zupełnym gachów wytępieniu.
Pierwsza Atene wszczęła takie rozhowory:
»Boski synu Laerta! Myślże od tej pory,
Jak masz położyć rękę na wszetecznych gachach,
Co lat trzy gospodarzą jak chcą w twoich gmachach,
A żonę twą ślubnymi podarkami kuszą.
Ona zaś, lubo w tobie żyje całą duszą,
Wszystkim robi nadzieję, każdemu swą rękę
Obiecuje, lecz w sercu inną ma piosenkę«.
Na to Odys rzekł do niej: »O, biada mi! biada!
We własnym moim domu czyha na mnie zdrada!
Jak Atryd Agamemnon padłbym tam zabity!
Dzięki tobie wiem wszystko, i zamach odkryty.
Teraz radź: jaką gachom mam wymierzyć karę?
Stój przy mnie, krzep mi ducha i obudzaj wiarę,

Jak ongi, gdyśmy Ilion burzyli. O, gdyby
Takes mi pomagała, mógłbym bez pochyby
Na trzystu nawet wrogów rzucić się bezpiecznie!
Z twą pomocą, o święta, wygram ostatecznie».
Na to rzekła Atene o błyszczącym oku:
»Pomoc dam, zawsze znajdziesz mię przy swoim boku,
Gdy się weźmiesz do sprawy. Już dziś widzieć mogę,
Jak niejeden krwią zbryzga i mózgiem podłogę
Z tej zgrai, co twe mienie i dobytek trwoni,
Lecz wprzód zmienię twą postać, aby nikt, ni oni
Nie poznali, kto jesteś: skurczę piękne członki,
Z głów postrącam ci jasnych kędziorów pierścionki,
Na grzbiet łachman narzucę, byś pozór miał wstrętny,
Ten wzrok, taki iskrzący, zmienię w mdły i smętny.
I staniesz przemieniony przed tą gachów zgrają,
Ni cię żona, ni syn twój, ktoś jest nie poznają.
Naprzód jednak Eumaja masz widzieć, pastucha;
On trzody świń twych pasie, człek dobrego ducha,
Przywiązany, o tobie zawsze rad wspomina,
Kocha Penelopeję i twojego syna.
Znajdziesz go, jak tam pasie trzodę świń niemałą
U źródła Aretusy, pod Koraksu skałą²⁵²,
Gdzie to pożywna żołądz i czarne są wody,
Od których porastają w słoninkę te trzody.
Wkręć się tam²⁵³, zaprzyjaźnij i pytaj o wszystko.
Ja do Sparty, gdzie dziewcząt uroczych siedlisko,
Pośpieszam; twego syna stamtąd tu nagonię:
U Menelaja bawi on w Lakedajmonie,
Myśląc, że się o tobie coś pewnego dowie».

Na to przebiegły Odys bogini odpowie:

252 u źródła Aretusy pod Koraksu skałą – źródło na Itace, którego dokładna lokalizacja nie jest pewna; Arteusa – nimfa, której imię nosiło wiele źródeł w Grecji;

253 wkręć się tam – tu: zostań;

151

»Czemuś mu nie odkryła, coś widziała przecie?
Czy żeby na nieszczęścia narazić mi dziecię
I włóczęgę, gdy w domu zgraja go objada?»
Na to błyszczącooka odparła Pallada:
»Nie trujże sobie serca turbacją²⁵⁴ daremną;
On tę podróż w kraj cudzy odbywał wraz ze mną.
Chciałam, by sławy nabył. Nic mu nie zagraża,
Siedzi w zamku Atrydy, swego gospodarza,
I w rozkoszach opływa. Jest wprawdzie zasadzka:
W ciemnej łodzi na niego czyha młódź junacka
I w powrocie do domu ma go zamordować,
Ale nic z tego; pierwszej przyjdzie nam pochować
Pod ziemię niejednego z tych gachów zbytnika».

Rzekło bóstwo, i z lekka różdżką go dotyka:
W mig się członki skurczyły, postać w dwoje zgięta,
Płowy włos spadł ze skroni, skóra obwiśnięta
Na wychudłych piszczelach, jak u starców bywa,
A iskrzące się piękne oko we mgle pływa.
Miasto szat chiton został z siermięgą²⁵⁵ na grzbiecie,
Brudne, dziurawe, w dymie wędzone rupiecie²⁵⁶.
Ogromną także skórę jelenią, bezwłosną,
Zarzuciła bogini na tę postać sprośną;
Dała kostur, biesagi z plecionym rzemieniem
Do noszenia, lecz zdarte już długim noszeniem.
Po tej zmowie oboje poszli w swoje strony:
Pallas po Telemacha do Lakedajmony.

²⁵⁴ wkręć się tam – tu: zostań;

²⁵⁵ z siermięgą – chodzi o chiton i łachmany;

²⁵⁶ rupiecie – bezużyteczne przedmioty, stare rzeczy; tu: szmaty;

152

PIEŚŃ CZTERNASTA

Odyseusz u Eumajosa

Odysej od przystani piał się ścieżką w górę
Przez wyżyny lesiste, aż do miejsca, które
Wskazała mu Atena, gdzie ów pastuch siedzi,
Dbalszy o pańskie dobro niż reszta gawiedzi.
Zastał go, jak na progu siedział wśród zagrody,
Która tu zbudowana dla trzodnej wygody
Na wyżynie, skąd patrzy naokół widziana;
Wybudował ją pastuch pod niebytność pana,
Bez wiedzy Laertesa, bez pani rozkazu.
Wzniósł mury, ogrom głazu stosując do głazu,
Otamił, a wańczosy²⁵⁷ wkoło dębowemi
Obwiódł, jeden przy drugim wbijając do ziemi.
W środku obejścia chlewów dwanaście zbudował
Obok siebie, w nich na noc trzodę pilnie chował.
Pięćdziesiąt ryjów w każdej zamykał oborze,
Zwykle same maciory; wieprze śpią na dworze,
Lecz ich szczupłe, gdyż liczbę zmniejszały codziennie
Szumne gachów biesiady, na które niezmiennie
Musiał dostarczać wieprzów z najgrubszą słoniną—
Więc sztuk trzysta sześćdziesiąt w zapasie miał ino;
Przy nich zaś na podwórzu odprawiały wartę
Ręką jego karmione cztery psy zażarte.
Właśnie krajał on sobie z byczej tęgiej skóry
Chodaki²⁵⁸, a pastuchów tu i owdzie w góry
Powyprawiał: trzech poszło paść nierogaciznę,
Czwarty pognął do miasta jakby za pańszczyznę
Wypasionego wieprza dla zamkowej rzeszy;
Przysmak ten serca gachów nie lada ucieszy.

Wnet Odyseja czujne sobaki²⁵⁹ spostrzegły
I szczekając opadły; lecz on człek przebiegły:
Od razu siadł na ziemi, kij na bok odłożył.
Jeszczeż by tej obelgi na śmieciach swych dożył!
Kiedy widział to pastuch, poskoczył za wrota
Tak żywo, że mu z ręku wypadła robota,
I nuż krzyczeć, kamieńmi odpędzać, sobaki.
I odpędził, a gościa przyjął w sposób taki:

²⁵⁷ wańczosy – grube pnie, belki;

²⁵⁸ chodaki – liche trzewiki wykonane z drewna, łyka, skóry lub innego materiału; tu: sandały;

²⁵⁹ sobaki – psy;

153

»Co tylko cię nie zjadły te psiska, mój dziadku!
Oj! Byłoby zmartwienie, a i wstyd w dodatku,
Jakbym nie dość goryczy miał w sercu znękanem!
Małoż człek się napłacze za zginionym panem?
A tu co dzień najtłustsze posyłaj im świnię
Na stoły, kiedy tamten gdzieś tam z głodu ginie
I tuła się w obczyźnie między ludem dzikim,
Jeśli żyw i słonecznym cieszy się promykiem.
Pójdź więc za mną, mój dziadku, do chaty was proszę,
Abyś chlebem i winem skrzepił się po trosze,
A powiedz mi, skąd jesteś, jakieś przeżył straty?«
Rzekłszy to, boski pastuch powiódł go do chaty,
Posadził, z chrustu wiązki zrobiwszy podnóże,
Na rozciągniętej koziej od sypiana skórze,
Szerokiej i kosmatej. Odys się ucieszył
Z gościnnego przyjęcia i ze słowem śpieszył:
»Przyjacielu! Zeus da ci, da każdy bóg inny
Wszystko, czego sam pragniesz, żeś taki gościny!«
Na to tyś mu, Eumaju, odparł słowem takim:
»Grzech byłby i biedniejszym niżli ty żebrakiem
Gardzić i w próg nie puszcząć. Tułacz czy ubogi,
Jest pod Zeusa opieką. Datek, choć niedrogi,
Lecz szczery, nam przystoi, otrokom służebnym,
Drżącym ciągle, a zwłaszcza pod jarzmem haniebnym
Tych młokosów. Tamtemu nie dali niebianie
Wrócić do dom. U niego miałem zachowanie;
On byłby mię osadził na chlebie łaskawym,
Jaki dobrzy panowie dają sługom prawym –
Chatę, kawałek ziemi i żonę serdeczną
Za ich pracę; a pracę bóg wspiera stateczną,
Jak i mnie powierzona zawsze błogosławił.
Pan mój pewnie nie z próżnym byłby mię zostawił –
Lecz zginął! Niechby raczej przepadł ten ród wraży
Heleny! Przezeń tylu padło już mocarzy!
Bo i on poszedł krzywdy Atrydowej mścić się

Pod Ilion koniorodny, z Trojanami bić się«.
Rzekłszy to objął chiton kawałkiem rzemyka,
I tak do prosięcego poskoczył chlewika,
Wybrał parę i zarznął, jak trzeba przyładził,
Osmalił i pokrajał, i na różny wsadził.
A upiekłszy nad ogniem, gdy mięso skwierczało,
Podał. Odysej mąką posypał je białą,
On zaś w kubek drewniany nalawszy mu wina,
Siadł naprzeciw i gościa jeść prosząc, rzecz wszczynając:
»Jedz, mój gościu, prosiątko – nie stać nas na lepsze.
Na dwór pański dla gachów idą karmne wieprze.
Te gachy zatwardziałe boga się nie boją,
Uwzięli się bezprawnie broić i wciąż broją.
Czyż niebo może patrzeć na takich zbytników?
Wszak i napadających na brzegi łotrzyków,
154

Chociaż Zeus na ich sprawki pogląda przez szpary,
Gdy do dom zrabowane uwożą towary –
Nieraz myśl o odwecie naprawdę zatrwoży.
Ale ci, choć ich przestrzegł zapewne głos boży
O karze, jaka spadnie na te dziewosłęby,
Najechawszy dom cudzy, łakomymi gęby
Chłoną wszystkie zasoby, dobytek domowy;
I dzień, noc, które z łaski miewamy Zeusowej,
Nie jedną, nie dwie obiat sprawia ta družyna;
Na te hulanki nie wiem skąd już starczy wina.
On przecież na dziedzictwie siedział tu niemałym,
Możniejszym był od władców, co na łądzie stałym
I na Itace siedzą. Na jego majątek
Takich panów by trzeba w kupę zbić dziesiątek.
Zaraz ci to wyliczę: w stepach się wypasa
Aż dwanaście stad wołów, tyleż kóz tam hasa,
Świń tyle, owiec tyle, pod okiem najętych
Lub poddańczych skotarzy. Tu zaś razem wziętych
Mamy trzód jedenaście kozich na ostrowie.
Pasą je z poczciwości znani pastuchowie;
Lecz z nich każdy codziennie daje na ich gody
Najlepszą, najtłuszczejszą sztukę z całej trzody.
Ja zaś tu świnie chowam, nie leniąc dozoru,
I co najtłustsze wieprze odstawiam do dworu«.
Tak rzekł – a on łakomie mięsiwa zajadał,
Pił wino, milczał; gachom śmierć już zapowiadał.
Lecz gdy się już nasycił, winem skrzepił ducha,
Kubek, co sam zeń pijał, nalał mu pastucha
I podał napełniony, a Odys takowy
Wdzięcznie przyjął i tymi przemówił doń słowy:
»Któż to był, co cię kupił? Powiedz, przyjacielu!

Kto ten pan tak potężny, bogatszy od wielu,
Co za cześć Atrydową zginął, jak słyszałem
Z ust twych? Bardzo być może, że takiego znałem.
Nazwij go: bóstwa w niebie wiedzieć muszą przecie,
Czym go spotkał! Jam dużo włóczył się po świecie».
Na to mu odpowiedział pastuch, wódz pasterzy:
»Nie myśl, starcze, że żona albo syn uwierzy
W to, co o nim donoszą przybłędy podróżne;
Tacy bowiem za kłamstwa i pochlebstwa próżne
Chcą gościnne przyjęcie wyłudzić w swej biędzie.
Toż gdy który włóczęga do Itaki przyjdzie,
Prosto sunie do pani i bajki jej gada;
Ona go podejmuje, o szczegóły bada,
Wzdycha za każdym słowem, łzy jej strugą cieką,
Jak zwyczaj u żon, którym mąż zginął daleko.
I ty mógłbyś jej bajkę zanieść tak uwitą,
Za co by cię chitonem i chlajną okryto.
Ależ on, jej małżonek, dawno już umarły,
A psy i ptaki ciało z kości mu obzarły
155

Lub zjadły ryby morskie, a kilka piszczeli,
Na brzeg rzuconych, gdzieś tam na piasku się bieli.
Nie ma go! Swych przyjaciół zostawił w żalobie,
Mnie w największej! Bo gdzież bym znalazł pana sobie
Tak dobrego? Chociażbym szukał w okolicach,
Choćbym i do dom wrócił, osiadł przy rodzicach,
Gdziem się rodził, gdziem pod ich okiem się wychował!
Toć nie żal mi ich tyle, aczbym się radował
Witać ich i rodzinną obaczyć krainę;
Lecz tylko po Odysie²⁶⁰ z tęsknoty aż ginę.
Nawet lękam się jego wymawiać nazwisko,
Tak zawsze dla mnie dobre było to panisko;
Tylko zwę go mym drogim, choć nie jest tu z nami».
Na to tułaczy Odys odparł mu słowami:
»Przyjacielu! Trwasz, widzę w zwątpiałym uporze,
I nawet nie przeczuwasz, że on wrócić może.
Lecz jam gotów przysięgą za prawdę zaręczyć:
Odys wróci! Wiadomość masz mi tę odwdzięczyć,
Skoro tylko on w domu własnym stanie nogą:
Odziejesz mię chitonem i chlajną chędogą.
Lecz wziąć bym nie wziął naprzód, acz jestem człek biędny,
Albowiem w oczach moich frymark²⁶¹ to ohydny
Tych oszustów, co z biedy kłamią jak najęte!
Świadkiem Zeus i bogi, ten stół i to święte
Ognisko Odysowe, przy którym się chronię,
Że wszystko się to spełni, co ci tu odsłonię:
W tym roku niezawodny powrót Odysowy!

Ledwie miesiąc ten przejdzie, a nastanie nowy,
Wróci do dom, ukarze szajkę rozwydrzoną,
Co się znęca nad synem jego i nad żoną«.
Tyś, pastuchu Eumaju, tak mu odrzekł na to:
»Nie ucieszysz się, starcze, za tę wieść zapłatą,
Bo Odys już nie wróci! Winem się pokrzepiaj,
A mówmy o czym innym – i już nie zaczepiaj
O niego, gdyż mi serce od żalu się ściska,
Jeśli kto mego pana wspomni choć z nazwiska.
Dajmy pokój przysięgom! Czyż nie życzę sobie,
By on wrócił? Toż życzy i żona w żalobie,
Życzy stary Laertes, życzy syn sierota.
Oj! Ten śliczny Telemach to moja zgryzota!
Bogi mu jakby drzewku w górę porósć dały;
Jam marzył, że ojcowskie dopędzi on chwały,
Że wzrostem i powagą zrówna mu oblicza.
Lecz czy kto z ludzi, czy też jakaś tajemnicza
Władza miesza mu rozum: wyrwało się chłopię
Szukać ojca w Pylosie, kiedy tu na tropie

260 po Odysie – w tym miejscu pasterz Eumajos wymienia po raz pierwszy imię swego pana;

261 frymark – oszustwo, szachrajstwo;

156

Stoją gachy czatując, gdy powróci z drogi,
By boski szczep Arkejsja²⁶² wyciąć co do nogi.
Lecz dość tego – a chłopię czy głową nałoży,
Czy też ujdzie, od woli zawisło to bożej.
Mów mi raczej, mój dziadku, coś o twojej nędzy,
A szczerze opowiadaj, bym wiedział co prędzęj:
Ktoś jest? Z jakiego kraju? Skąd twój ród pochodzi?
Z kimeś tu do Itaki przybył? W jakiej łodzi?
I z jakiego narodu byli te flisaki?
Bo przecież przyjść nie mogłeś pieszo do Itaki!«
Na to rzekł mu Odysej, do wybiegów wprawny:
»Wszystko to ci opowiem szczerze, w prawdzie jawnej.
Lecz choćby zapas jadła mieć tu na czas długi,
Huk wina, a robotę dzienną zdać na sługi,
A tu siedzieć przy stole w tym cichym szałasie:
Przeminąłby rok cały, i jeszcze w tym czasie
Nie skończyłbym powieści o nędzach tej doli,
Pod jaką dusza moja jęczy z bogów woli.
Z rozległej jestem Krety. Rodzic mój imiona²⁶³
Znaczne miał; wielu synów powiła mu żona,
I po pańsku się chował szczep ten pracowity
W domu jego. A jam zaś rodził się z kobiety
Kupnej, lecz Hylakowy Kastor²⁶⁴, co mię spłodził,
Równie z prawymi syny ze mną się obchodził.
Lud wielbił go jak boga, kochał bez wyjątku

Gwoli władzy i synów dziarskich, i majątku.
Ale prędko go zmiotła w Hadesu krainy
Śmierć okrutna. Więc butne zaraz potem syny
Los rzucili o podział puścizny ojcowskiej.
Mnie się mało dostało: dom z kawałkiem wioski.
Mimo to wziąłem żonę z bogatego rodu,
Podbitą cnotą moją, bom karny był z młodu
I do boju zuch wielki. Lecz przeszło to wszystko!
Dziś jestem, jakbyś patrzył na gołe ściernisko.
Tak nędza mię zgnębiła i dziś jeszcze gnębi.
Wprawdzie Ares z Ateną męstwo w ducha głębi
I moc dzielną mi dali. Nieraz, gdym dobrany
Huf zasadził, by napad zrobić niespodziany,
To nigdy nie powstała w duszy myśl o śmierci,
Ino pierwszy-m wypadał i rąbał na ćwierci
Każdego, kto przede mną uciec był niezdolnym!
Bitwy-m lubił, lecz za to gospodarstwem rolnym
I domem się brzydziłem i dzieci wychowem,
A tylko na pokładzie żyłem okrętowym,
W bitw zgiełku, świstu grotów i kopij²⁶⁵ warczących

²⁶² boski szczerp Arkejsja – Arkejsjos był dziadkiem Odysa i jednocześnie synem Zeusa;

²⁶³ z rozległej... Krety – w zmyślonej opowieści Odys udaje, że pochodzi z Krety; imiona w znaczeniu posiadłości;

²⁶⁴ Hylakowy Kastor – Kastor oznacza „błyszczący”;

²⁶⁵ kopij – chodzi o włócznię;

157

I innych okropności zgrozą przejmujących.
Lecz darmo! Tom ukochał, co bóg wlał do duszy –
Ten to lubi, a inny czym innym się puszy.
Dobrze wprzód, nim Achiwy wyciągli pod Troję,
Dziewięć razy wodziłem zbrojne nawy moje
Na ludy oddalone, i z łupem wracałem,
Biorąc zeń co najdroższe, i potem znów brałem,
Co losem przysądzone. A tak rosłem w mienie,
Żem u wszystkich na Krecie był we czci i cenie.
Lecz gdy Zeus nas do onej pobudził wyprawy,
W której to tylu mężów znalazło zgon krwawy,
Mnie kazano pod Ilion prowadzić okręty
Z królem Idomenejem²⁶⁶; chciałem przez wykrety
Wyprosić się, lecz ludu zląkłem się wyroków.
My Achiwi tam dziewięć biliśmy się roków;
W dziesiątym, Pryjamowe rozwaliwszy grody,
Gdyśmy do dom wracali, uniosły nas wody
I w tę, i ową stronę z bożego zrządzenia.
Mnie zaś Zeus na najsroższe zachował strapienia.
Bom ledwo miesiąc w domu przy dzieciach, małżonce
I mych skarbach zabawił, jak przygód łaknące

Serce mię do Egiptu rwało. W ziemi one
Chciał wpaść wzięwszy druhów i łodzie wioślone.
Więc zbroję dziewięć statków, lud się do mnie garnie.
Sześć dni tym ochotnikom otwarłem spiżarnię,
Częstowałem ich hojnie, a porznięte woły
Szły bogom na ofiarę i dla nich na stoły.
W siódmym, od brzegów Krety gdy odbiły łodzie,
Z dobrym wiatrem północnym suniem się po wodzie
Lekko, jak gdyby z prądem, że się w żadnym sudnie
Nic nie psuło, a zdrowie ożywiało cudnie
Gnanych wiatrem pomyślnym i ręką sternika.
Po dniach pięciu egipska witała nas rzeka.
W nią wpłynąwszy jam kazał zastanowić nawy,
A dziarskim towarzyszom tej naszej wyprawy
Kazałem naw pilnować i trzymać się brzegów,
Na wzgórza zaś pobliskie wysłałem był szpiegów.
Ale ci nieposłuszni w ślepej zuchwałości
Napadli na egipkich kilka pięknych włości,
Żony w jeństwo²⁶⁷ pobrali z dziatwą niedoroślą,
A mężów w pień wysiekli! Gdy się to doniosło
Do miasta, rankiem tłumy i konno, i pieszo
Migocąc miedną zbroją na ratunek spieszą
I okrywają pola... Kronion gromowładny
Zesłał na mą drużynę popłoch bezprzykładny,
Żaden bowiem wrogowi już nie stawiał czoła.
Więc włóczykami wykluto ściśniętych dokoła,

²⁶⁶ z królem Idomenejem – Idomeneus, Kreteńczyk, syn Deukaliona, prawnuk Zeusa; jeden ze starszych wiekiem wodzów greckich pod Troją;

²⁶⁷ w jeństwo – w niewolę;

158

Innych żywcem pojmany w jarzmo powleczone,
Mnie zaś Zeus taką myślą zapalił szaloną –
(O losie! Niechbym raczej głowę był położył
Tam w Egipcie, a nieszczęść późniejszych nie dożył!),
Że zaraz pięknie kuty szlem²⁶⁸ mój z głowy zdjąłem,
A cisnąwszy z bark tarczę o ziem z włóczynią społem,
Szedłem wprost do rydwanu króla i kolana
Objąwszy całowałem. Serce tego pana
Wzruszyło się, przebaczył, wziął do wozu swego
I od wrogów zasłaniał mię szlochającego,
Gdyż każdy we mnie mierzył grotem nastawionym,
Chcąc zabić – taka wściekłość była w tłumie onym.
On mię bronił, bo wiedział, że Zeus nie przebacza
Żadnej krzywdzie spełnionej na głowie tułacza.
Siedm lat tam przesiedziałem. Hojne zewsząd datki
Tak płynęły, że prędko urosłem w dostatki.
Lecz gdy się na rok ósmy z kolei zabrało,

Przyszedł do mnie Fenijczyk²⁶⁹, szalbierz jakich mało,
Który już niejednego obdarł aż do nici,
I namówił na podróż z sobą do Fenicji,
Gdzie ów oszust miał własny dom i posiadłości.
Jakoż rok korzystałem z jego gościnności,
Lecz gdy się wypełniły dni, miesiące roku,
A rok drugi się zaczął w Hor krążącym toku,
Do Libii²⁷⁰ mię pociągnął ze sobą na nawie,
Chytrze zwąc pomocnikiem w towarów dostawie,
A właściwie chciał za mnie wziąć tam okup suty.
Wsiadłem z nim mimo woli podejrzeniem truty.
Szedł nasz okręt północnym wiatrem wartko gnany
Ponad Kretą. Lecz zdrajca wnet będzie skarany,
Gdyż ledwie z oczu zginął wyspy smug zielony,
Nic nie widzimy krom nieba i wód z żadnej strony.
Wtedy Zeus ciemnomodrym nad nami obłokiem
Zwiesił się i noc była na morzu szerokim,
A wtem piorun Zeusowy padł w nawę, wstrząśnięcie
Od góry aż do spodu czuć było w okręcie,
I woń siarki – aż wszystka z pomostu drużyna
Zmieciona wpadła w morze, szamocząc się wspina
I znowu się zanurza niby morskie wrony –
Bóg im nie dał powrotu – żywot ich skończony.
Wtenczas Kronion, gdym obiegał wystraszon i zbladły,
Dał mi maszt zdruzgotanej nawy, w morze spadły,
Pochwyć, bym od pewnej ratował się zguby.
Wsiadłem nań, i tak prulem wzdętych fal przeguby
Przez dni dziewięć; dziesiątej nocy wyrzucony

²⁶⁸ szlem – hełm;

²⁶⁹ Fenijczyk – Fenicjanin;

²⁷⁰ do Libii – Libią nazywali Grecy płn. Afrykę;

159

Byłem na brzeg tesprocki²⁷¹ przez bałwan spiętrzony.
Gdzie Fejdon, król Tesprotów, miał o mnie staranie
Za darmo. Syn to jego znalazł mię był w stanie
Omdlałym i skostniałym; zajął się rozbitkiem,
W dom ojca zaprowadził, i gościnnym zbytkiem
Podjąwszy, obdarował szatkami piękniemi,
Też chitonem i chlajną. Otóż w tej tam ziemi
Słyszałem o Odysie. Fejdon utrzymywał,
Że go wracającego do dom podejmował.
On mi nawet pokazał jego skarb niezmierny,
Złoty, miedny, żelazny, roboty misternej,
Dany mu do schowania: a tyle tam było,
Że i dziesięć pokoleń z tych bogactw by żyło.
Sam zaś Odys, jak twierdził, odszedł do Dodony²⁷²,
Ażeby się dowiedzieć, co dąb poświęcony

Kronionowi o losach jego mu nagada:
W jaki sposób w Itace stanąć mu wypada?
Czy ukradkiem, w przebraniu? Czy w własnej postaci?
Otóż raz mi się Fejdon zaklął przy libacji,
Że okręt gotów stoi, gotowe flisaki,
Co Odysa przywiozą prosto do Itaki.
Lecz jam wprzód wyjechał. Właśnie w te tu strony
Na pszeniczny Dulichion²⁷³ statek wyprawiony
Miał mię odwieźć do króla Akasta; wyraźnie
Tak nakazał flisakom, lecz ci nieprzyjaźnie
Naprzeciw mnie stanęli, chcąc zniszczyć ze szczętem:
Bo gdy się oddalili od brzegów okrętem,
Nuż grozić mi niewolą! Był to bunt otwarty;
Wnet też byłem z chitonu i chlajny obdarty.
Ten łachman i opończę na grzbiet mi rzucono,
Jak widzisz, połataną i podziurawioną.
Pod wieczór do itackich przybywszy wybrzeży,
Byłem związany w okręcie przez onych szalbierzy
Powrozami, zaś oni na brzegi wysiedli
I wieczerzę naprędce uwarzoną jedli.
Lecz bóg dał mi rozwiązać z łatwością te pęty.
Przytwierdziwszy do głowy ten łachman zwinięty,
Zsunąłem się po gładkim rudlu w samo morze
I zaraz się piersiami na wodzie położyę,
I wiosłując rąk dwojgiem; gdym upłynął kawał,
I okręt już daleko za mną pozostawał,
Rzuciłem się do lądu zarosłego lasem
I przycupłem; a oni biegali tymczasem
Szukać mię, zadyszani, lecz się wnet spostrzegli,
Że nadaremno, bo nazad do nawy pobiegli,

²⁷¹ Tesproci – lud w południowym Epirze (Grecja Północna); Epir – kraina historyczna w zach. Grecji, nad Morzem Jońskim; dziś graniczy z Albanią;

²⁷² do Dodony – Dodona, miasto w Epirze, słynące z najstarszej wyroczni greckiej; kapłani tej wyroczni – Sellowie wróżyli z szumu liści dębu; obyczaj zabraniał im mycia nóg i nakazywał spanie na gołej ziemi;

²⁷³ Dulichion – wyspa w pobliżu Itaki; por. przypis 25;

160

Aby odbić. Bogowie czuwali nade mną:
Skryli mię i w tę ustron zawiedli przyjemną,
Gdzie mądry człowiek mieszka w wieśniaczym szałasie
Widzę z tego, że życie moje na coś zda się«.
Na to mu pastuch Eumaj: »Gościu nieszczęśliwy!
Powieść twoja w mym sercu wzbudziła ból żywy!
Ileż cierpień w tułactwie swoim doświadczyłeś!
Przecież w jedno nie wierzę, i w tym się zmyliłeś,
Coś mówił o Odysie. Starcze! Co-ć się roi,
Że kłamiesz tak bezwstydnie? Wiem ja, jak rzecz stoi
Z powrotem mego króla: ściga go gniew bogów.

Dlatego i pod Troją nie padł z ręki wrogów,
Ani na ręku krewnych w powrocie z wyprawy,
Gdyżby mu Achiwowie wzniesli pomnik sławy,
A na syna by takie zaszczyty stąd spadły...
Lecz on zniknął bez sławy, Harpie²⁷⁴ go ukradły!
Ja tu siedzę z mą trzodą, w mieście gościem rzadkim
Bywam, cna Penelopa chyba mnie przypadkiem
Każe wołać do siebie, zwłaszcza gdy się zdarzy
Poseł z wieścią; takiego i młodzi, i starzy,
Obsiadają dokoła, pytają o wszystko:
Tak ci, którym na sercu stracone panisko,
Jak owi, którzy radzi mienie jego trwonić.
Lecz mi zbrzydło już dłużej za wieściami gonić,
Odkąd jeden Etołczyk zwiódł mię tak niegodnie:
Włóczęga ten, gdzieś krwawą popełniwszy zbrodnię,
Zabiegł do mej zagrody. Przyjąłem uczciwie,
A on mi rozpowiadał, że Odysej żywie.
Że na Krecie go widział u Idomeneja,
Jak łódź naprawiał, którą strzaskała mu wieja,
Że zapewne tu stanie na jesień lub lato
Nawą pełną drużyny i w skarby bogatą.
Przeto, starcze, jeżeli bóg cię tu sprowadził,
Niechbyś pochlebnym kłamstwem uszu mi nie gładził.
Nie za to też zyskałeś cześć i miłość moję,
Lecz żeś biedny, że Zeusa rozgniewać się boję«.

Na to te słowa wyszły z ust Odyseusza:
»Zaprawdę, w tobie siedzi podejrzliwa dusza.
Jeśli u ciebie niczym przysięga i słowo,
Więc taką między sobą zwiążem się umową
A na świadków przyzywam tu olimpskie bogi:
Że jeśli twój król wróci i wstąpi w te progi,
Ty mię w chiton i chlajnę przyodziejesz piękną
I wyślesz na Dulichion, dokąd mi tak tęskno;
Przeciwnie, jeśli król twój nie ma już powrócić,
Każesz mię swym pastuchom z szczytu skały zrzucić
Na postrach dla włóczęgów za język ich lżywy«.

Na to odrzekł Eumajos, świniopas pocziwy:

²⁷⁴ Harpie – por. przypis 24;

161

»Gościu mój! Tożbym sobie na imię zarobił
I na cześć między ludźmi! Tożbym sam się dobił,
Gdybym cię w dom przyjąwszy serdecznie, gościnnie,
Potem dał zabić, życia zbawił cię niewinnie!
Mógłżebym czystą myślą modlić się Kronidzie?
Lecz oto czas wieczerzać – wnet czeladź się znidzie
I razem w tym szalasio zasiądzem do stołu«.

Takie z sobą rozmowy toczyli pospołu.

Pastuchy z chlewną trzodą nadeszli po chwili
I zaraz ją do chlewów na noc zapędzili:
I po obórkach pełno rehtania i kwików.
Po czym Eumajos do swych tak rzekł pomocników:
»Co najspańszejśwą świnkę wybierzcie mi, chłopcy!
Użyjem i my sami, użyje gość obcy.
Czy mało namartwiły nas te kływe²⁷⁵ wieprze,
Gdy pracę naszą tamci zjadali w najlepszel!«
Rzekł, i srogą siekierą jął rąbać polana.
Pięcrocna karmna locha do izby przygnana
Stańęła przy ognisku. Pastuch o ofierze
Nie zapomniał dla niebian: pobożnym był szczerze.
Jakoż z łba świni wyrwał szczeć i w ogień rzucił
Dla bogów, i z modlitwą do nich się obrócił
Prosząc, by Odys z długiej powrócił podróży.
Po czym wziął odszczypany dębu kawał duży,
Palnął w łeb i powalił, zaraz ją dorznięto,
Rozplątano, a pastuch w skórę obrośniętą
Tłuszczem kładł pierwociny mięsiw z różnych części,
Zawinał, i jęczmienną mąkę sypiąc z pięści,
Dał resztę wziąć na różny i upiec na żarze.
Gdy pieczeń na stolnicy złożyli kucharze,
Przystąpił cny świniopas sam krajać mięsiwa,
Bo chce być sprawiedliwym i zawsze nim bywa:
Więc w siedm części pokrajał; modlitwy odprawił
I dla Nimf i Hermesa część jedną odstawił,
Resztę dla biesiadników, zaś w jednym kawale
Grzbiet wieprzowy gościowi wydzielił wspaniale
I uradował pana swego tym przysmakiem.
Więc zwrócił się doń Odys i rzekł słowem lakiem:
»Oby Zeus cię ukochał jak ja, dobry człęcze,
Że mną biednym nie gardzisz!«
Na to mu odrzeczę
Boski pastuch Eumajos: »O gościu mój biedny,
Pożywaj, na co stać nas; to nasz chleb powszedny.
Bóg daje i bóg bierze podług woli swojej;
Na jego wszechmocności przecież ten świat stoi!«
Rzekł i mięś pierwociny spalił; winem zlanem
Bogi uczcił i wino postawił ze dzbanem
Przed grodoburcą, który swej misy pilnował.

²⁷⁵ kływe – mające kły;

Chleby krajał Mesaulios. Eumajos go chował
Kupionego za własne, w króla niebytności
Bez wiedzy Laertes a samej jejmości,
A kupił go od Tafiów za część swego mienia.
Teraz do gotowego zasiedli jedzenia.

A gdy jadłem, napitkiem się już nasycono,
Mesaulios sprzątnął chleby, a biesiadne grono
Syte mięsem i chlebem do snu się zabrało.
Noc była bezksiężycna, czarna, z góry lało
Dżdżem ulewnym, wilgotne świstały zefiry.
Odys chcąc wypróbować, czy pastuch dlań szczerzy,
Czy własną da mu chlajnę, lub też każe komu,
By mu swojej odstąpił, jak grzeczny pan domu,
Rzekł: »Słuchaj, Eumajosie, i wy kłońcie uszy!
Coś o sobie opowiem. Gdy kto łeb zaproszy,
Choć rozumny, to gotów głośno wyśpiewywać
I śmiać się do rozpuku, skakać, wygadywać,
Aż z ust wymknie się wróbel, a powróci wołem²⁷⁶.
Lecz mnie skończyć wypada, kiedy raz zacząłem.
Oj, czemuż ja nie młody i nie zuch ten samy,
Jak wtenczas, gdym się skradał pod Ilionu bramy!
Hufce Odys prowadził z Menelajem razem,
I ja trzeci, co za ich stało się rozkazem.
Podkradłszy się pod miejskie warownie wyniosłe,
Obsaczamy je wkoło, a w bagna zarosłe
Trzcina ułożył się każdy, w pancerz swój zakuty.
Nadeszła noc burzliwa, Boreasz dał luty
I mroził aż do kości; śnieg płatami padał
I na pawężach²⁷⁷ naszych biały szron osiadał.
Inni, oprócz chitonów chlajnymi okryci
Pod pawężmi na grzbietach, spali jak zabici.
Jam zaś chlajnę, niebaczny, zostawił w obozie
Towarzyszom, nie myśląc o tym nocnym mrozie,
I wyszedłem z pawężą, jasnym pasem spięty.
Lecz już o trzeciej straży tak byłem zziębnięty,
Żem trącił Odyseja, śpiącego koło mnie,
Łokciem, a on, obudzon, słuchał mię przytomnie.
– Boski Odysie! – rzekłem – źle się ze mną dzieje,
Przyjdzie życiem nałożyć, od zimna drętwieję.
Nie mam chlajny, bies jakiś skusił mię zapewne,
Żem wybrał się tak lekko, więc i duszę ziewnę²⁷⁸. –
Rzekłem, a on wnet skoczył po rozum do głowy,
Jako zawsze do rady i boju gotowy;
Więc nachylon, te słowa szepnął mi do ucha:
– Nie gadaj! Nuż cię który z Achiwów podsłucha! –
I na rękę się wsparłszy: – Towarzysze mili!

²⁷⁶ wróbel ...powróci wołem – może wymknąć się niepotrzebne słowo;

²⁷⁷ na pawężach (staropol.) – na tarczach;

²⁷⁸ duszę ziewnę – wyzionę ducha, umrę;

Wolał głośno – proroczy sen miałem w tej chwili:
Od okrętów my naszych poszli za daleko.

Niechże który ochotnik kopnie się, a lekko,
Spytać Agamemnona, narodów pasterza,
Czyby nie mógł nam więcej przysłać tu żołnierza? –
Na to podniósł się Toas, syn Andrajmonowy²⁷⁹,
I na ziemię zrzucając swój płaszcz purpurowy
Poskoczył do okrętów. Jam porwał płaszcz jego,
Okrył się nim, i spałem aż do dnia białego. –
Gdybym tak jak i ongi młody był i żwawy,
Pewnie by ma mnie pastuch więcej był łaskawy
I dał chlajnę przez pamięć i cześć bohatera.
A zem nędzarz, więc każdy mną dziś poniewiera«
Na to pastuch Eumajos odparł: »W tej powieści,
Mój staruszk, niemało dobrego się mieści:
W niczem-eś nie przesadził, a dopiąłeś celu.
Więc okrycie tu u nas znajdziesz, przyjacielu,
I resztę, co-ć potrzebnym w twoim biednym stanie
Na tę noc; ale jutro chodź sobie w łachmanie,
Bo chlajnow i chitonów zapas tu nieduży,
Zbyt nich nie ma: każdemu jeden tylko służy
Lecz jeśli syn Odysów wróci tu dostojny,
O chlajnę i o chiton możesz być spokojny,
On cię nawet odeśle, gdzie zechcesz, nieboże«.
Rzekłszy to wstał i zaczął słać dla niego łoże
Przy ognisku, rozpostarł kozie i baranie
Skóry, a gdy Odysej legł na to posłanie,
On mu dał do nakrycia swą chlajnę kudłatą
I zawieszistą, która służyła mu na to,
Że się nią przyodziewał zawsze w zmiennej porze,
Gdy słota albo zimny wicher dął na dworze.
Spoczął tedy Odysej. Przy nim tuż na ziemi
Pokładli się parobcy, ale pasterz z niemi
Spać nie myślał: o trzodę swoją on troskliwy,
Wybierał się do obór. Odys był szczęśliwy
Z tego sługi, co chociaż w domu pana nie ma,
Dba o jego dobytek i taki ład trzyma.
Więc się zbierał, miecz ostry przewiesił z ramienia,
Wdział chlajnę, która chroni go od przeziębienia,
Na tę jeszcze zarzucił skórę z dużej kozy,
W dłoń wziął oszczep i ludziom, i psom do pogrozy,
I wyszedł spocząc bliżej białokływej trzody,
Pod wiszarem ustronnym, czasu niepogody.

²⁷⁹ Toas, syn Andrajmonowy – król i dzielny wódz Etończyków pod Troją;
164

PIEŚŃ PIĘTNASTA

Telemach przybywa do Eumajosa

Poszła Pallas-Atene w gród Lakedajmony,

Kędy syn Odyseja siedział zabawiony,
Naglić go, bo mu do dom wracać wielka pora.
Zastała Telemacha, jak z synem Nestora
Spali obaj w przysionkach Menela teremu.
Li Pejsistrat wczasowi poddał się sennemu,
Bo Telemach już nie spał. On przez całe noce
Nie sypia, tak się myślą o ojcu kłopoce.
Więc Atene doń rzekła, stając u wezłowi:
»Nie siedz tu, Telemachu, i śpiesz ku domowi!
Odbiegłeś od majątku, w zamku twoim siedzą
Wyuzdane zuchwalce, a nuż wszystko zjedzą
I mieniem się podziela? Wrócisz poniewczasie!
Więc Menelę grzmigłosa błagaj, niech nie pasie
Dłużej cię, a odsyła, byś mógł zastać doma
Matkę cną, gdyż jej własny ojciec²⁸⁰ się nie sroma,
Toć i bracia, nastawać na nią, by wybrała
Na męża Eurymacha, któremu stąd chwała,
Że hojny i od innych bogatsze wniósł wiano.
Nie dajże, by ci z domu jaki skarb zabrano;
Wiesz przecie, co niewiasta w sercu swoim chowa:
Z kim pójdzie, temu wszystko oddać już gotowa,
A o dziatwę swą pierwszą i o nieboszczyka,
Miłego niegdyś, nie dba, serce im zamyka.
Przeto wracaj ład zrobić, zdać rządy domowe
Na wiernej i roztropnej służebnicy głowę,
Nim z ręku bożych weźmiesz zacną połowicę.
Lecz jeszcze mam ci zwierzyć jedną tajemnicę:
Zasiedli na cię z gachów najteższe junaki,
W cieśninie, która dzieli Samos od Itaki,
I chcą cię w drodze zabić, nim do dom powrócisz.
Lecz ty podal od wysep łódź swoją odrzucisz,
A nocą płynąć będziesz. Bóg, który cię broni
I strzeże, dobrym wiatrem żagiel twój pogoni.
Wszakże dotarłszy brzegów itackich już blisko,
Odeślij łódź do miasta i drużynę wszystką,
A sam do Eumajosa udaj się, pastucha,
Co trzodę twoją pasie, człek dobrego ducha.
Tam noc spędzisz, a jego wyprawisz w te tropy

²⁸⁰ ojciec – Ikarios;

165

Z wiadomością od ciebie do cnej Penelopy,
Żeś już wrócił z Pylosu i cało, i zdrowo«.
Tak rzekła i na górę poszła Olimpową.
Wtem Telemach obudził uspiętego błogo
Pejsistrata, i mówił trącając go nogą:
»Zbieraj się, Nestorydo, i śpiesz do kolasy
Zaprząć konie! Przed nami droga, nie wywczaszy«.

Na to mu odpowiedział Nestoryd: »Co? Tobie
Chce się jechać? Lecz zjazdy ponoś nic na dobie;
Któż wyjeżdża w noc ciemną? Czekaj blasku zorzy,
Niech pierwej podarunki w rydwanik nam włoży
Menelaj, syn Atreja – z męstwa świat go sławi –
Niech nas grzecznymi słowy pożegna, odprawi;
Przybysz bowiem rad chowa pamięć gospodarza,
Co go przyjmie gościnnie i hojnie obdarza«.
Rzekł, i rychło Jutrzenka w złotym błyska stroju.
Nadszedł też Menelaos, on grzmiący głos w boju,
Co z łoża od kędziornej²⁸¹ Heleny wstał boku.
Gdy go zoczył Telemach, jął w jednym poskoku
Nadziwać na się chiton świetny, a ramiona
Okryła mu szeroka szata narzucona.
Potem wyszedł mołojec na jego spotkanie,
I syn Odysa mówił, gdy przy nim już stanie:
»Atrydo Menelaju! Boski władco rzeszy!
Odeślij mię do ziemi ojców! Mnie się śpieszy:
Pragnąłbym dzisiaj jeszcze puścić się w tę drogę«.
Na to odparł Menelaj: »Zaprawdę nie mogę
Zatrzymać cię dłużej, Telemachu, u mnie,
Gdy tak tęsknisz do domu. Wiem, jak nierozumnie
Robią ci gospodarze, co męczą swych gości
Zbytkiem przynuk²⁸² lub zbytkiem jawnej oziębłości.
Środek dźierzę, gdyż jedno i drugie niemile:
Czy kto gościa wypędza, czy trzyma na siłę.
Chce gość jechać – odsyłam, chce zostać – więc goszczę.
Czekajże, niech ci wprzód kolasę wymoszczę
Pięknymi podarkami, abyś patrzył na nie,
A niewiastom rozkażę przyrzadzić śniadanie.
Sute, z wszystkich zapasów, w jakie dom obfity.
Cel podwójny osiągnę, bo uczczę zaszczyty,
A i ciało nakarmię. Potem już możecie
Jechać sobie i brodzić po bezbrzeżnym świecie«.
Na to taką odpowiedź dał mołojec hoży:
»Atrydo Menelaju, wychowanku boży!
Śpieszy mi się do domu, bo gdy odjeżdżałem,
Nikt nie był, aby oko miał nad mieniem całym.
A nuż syn szukający ojca sam przepadnie?
Lub w zamku kto tymczasem skarb mi jaki skradnie?«

²⁸¹ kędziornej – pięknowłosej;

²⁸² przynuk (rus.) – zachęta, namowa;

Na te słowa Menelaj, głosem w boju grzmiący,
Kazał żonie i dziewczek czeredzie służącój
Śpiesznie stoły zastawić domowym zapasem.
I Boetycz Etonej zjawił się tymczasem,

Tylko co z łóżka wstawszy; mieszkał on tuż blisko.
Jemu kazał Menelaj rozpalić ognisko
I piec mięso; ten rozkaz prędko był spełniony.
Po czym zeszedł do skarbcza, który był sklepiony;
Lecz nie sam, bo z Heleną szedł i Megapentem²⁸³.
Gdy w sklep weszli, kosztownym zapełniony sprzętem,
Atryd wybrał podwójny puchar z tych, co stały,
A Megapencie kazał krater srebrny cały
Nieść w rękę, zaś Helena szła skrzynie otwierać,
I w szatach przez się dzianych jęła tam przebierać.
Z tych jedną wydobyła: szata to fałdzista,
Połyskująca ni to gwiazda promienista;
Leżała też na spodzie. Po czym wszyscy troje
Do Telemacha poszli przez świetlic podwoje,
A stanąwszy już przed nim rzekł płowy Menela:
»Niechaj ci, Telemachu, w powrocie udziela
Swej opieki Zeus Kronid, piorunny mąż Hery!
Tymczasem z mego skarbcza ten podarek szczery
Racz wziąć, co najpiękniejszy i najdroższy miałem.
Także kruż cudnie rzeźbion dla ciebie wybrałem
Srebrny z złotym okrajkiem, Hefajst go wykował,
A Fajdim²⁸⁴, król Sydońców, niegdyś mi darował,
Gdym z powrotem doń wstąpił. Więc niechże ci służy!«
Po tych słowach Atryda dał mu puchar duży,
Podwójny, a Megapent wniósł on srebmolity
Kruż, i przed nim postawił. Helena płaszcz szyty
Ręką swą wniosła także, krasą niezrównana,
I – »Przyjm dar ten ode mnie – rzekła do młodziana –
Tę szatę z rąk Heleny²⁸⁵; chowaj ją starannie
Do wesela, gdy staniesz przy wybranej pannie.
Tymczasem daj ją matce, ona ci przechowa.
A teraz zdrów mi bywaj! Droga twoja głowa
Szczęśliwie niech powraca w ojców twoich progi!«
Rzekła – a on z radością przyjął ten dar drogi.
Wnet Pejsistrat, podarki pozbierawszy liczne,
W kolasie je ustawił, dziwiąc się, jak śliczne.
Zaś płowy Menelaos do gotowej sali
Wszystkich z sobą zaprosił. Gdy pozasiadali
Zastawione tam rzędem ławice i krzesła,
Zaraz jedna z służebnic złoty dzbanek wniosła
Z wodą do rąk; tę lała im do misy srebrnej;

²⁸³ Megapent – nieprawy syn Menelaosa;

²⁸⁴ Fajdim – władca Sydonu;

²⁸⁵ przyjmij... tę szatę – Helena daje Telemachowi szatę z przeznaczeniem dla jego przyszłej żony; wg legendy miała nią być piękna Nauzykaa córka króla Feaków, która uratowała Odysa;

Przed każdym postawiła stoliczek potrzebny.

Poważna też szafarka z zapasy różnymi
Przysła, i te przysmaki stawiała przed nimi.
Syn Boetów pokrajał i rozdał pieczone,
Megapent zaś lał wino w puchary złociste.
Więc do mis się rzucono po niedługiej chwili;
A gdy głód nasycili, pragnienie zgasili,
Jął Telemach z Nestora synem jarzmo wkładać
Na rumaki i w krasną kolasę już wsiadać,
A wsiadłszy, ruszył w bramne sklepienie dudniące.
Atryd sam odprowadzał te odjeżdżające
Goście z kielichem w ręku po brzegi nalanym,
By odjezdną libację spełnić roztruchaniem²⁸⁶.
Więc zachodząc im drogę, rzekł: »Bywajcie zdrowi,
Mołojcy! A pokłońcie się tam Nestorowi
Ode mnie: on był dla mnie jak ojcem rodzonym,
Gdyśmy się tam, Achiwi, bili pod Ilionem«.
Na to odparł Telemach: »O ty mężu boży!
Co każesz, to się wszystko dokładnie przedłoży,
Skoro na miejscu staniem. Obym tak z powrotem
Mógł ojca zastać w domu i mówić mu o tem,
Jak mię tu ugościło przyjęcie łaskawe,
Jak sute upominki dano na odprawę!«
Gdy to mówił, wtem orzeł mignął z prawej strony;
Dużą, białą gęś pochwycił on w szpony
I z nią leciał, a za nim z wrzaskiem tuż, tuż goni
Zgraja chłopów i kobiet. Orzeł blisko koni
Skręcił w prawo i wionął. Widok niespodziany
Ucieszył i otuchą nappełnił młodziany,
Aż Menele Pejsistrat zagabnął słowami:
»Pomyśl-no, władco ludów, czy znak ten za nami,
Czy za tobą, i komu wróżbę niebo zsyła?«
A właśnie go ta wróżba już zastanowiła,
Bo myślał, co by wnosić miał z tej tajemnicy,
Gdy go ubiegł w tym dowcip pięknej połowicy:
»Wieszczę wam! Posłuchajcie, co mi wlali w duszę
Bogowie, a co wkrótce spełni się, jak tuszę:
Orzeł po łup przyleciał i gęś uniósł białą
W te skały, gdzie i gniazdo ma, i dziatwę małą;
Tak Odysej po długiej tułaczce i biedzie
Kiedyś w próg swego zamku jako mściciel przyjdzie,
Lub już przyszedł i gachom śmierć już zapowiada«.
Więc Telemach jej na to: »Oby ten, co włada
Niebem, Hery małżonek piorunny, to sprawił!
Niech się ziści, a będę cię jak bóstwo sławił!«
Rzekł i zaciął rumaki; lotnymi kopyty
Wpadły w miasto, po równi cwałującą odkrytą
Przez dzień cały; gdy ciemny mrok poczercił szlaki,

286 roztruchan (staropol., poch. z tar.) – ozdobny wielki puchar biesiadny, dzban na wino i miód;
168

Do zamku Dioklesa przybyli junaki.
Ojcem jego Orchiloch, syn Alfeuszowy.
U Diokla tam w Ferach i nocleg gotowy
Znaleźli, i gościnne przyjęcie im dano.
Ze wschodzącą nazajutrz Jutrzenką różaną,
Zaprząwszy, jadą dalej w przekrasnej kolasie
Przez bramę, aż w przysionkach turkot rozlega się.
Tak pędząc, wóz ich prędko tę drogę przemierzył
Do Pylos. Wtem Telemach druhowi się zwierzył:
»Nestorydzie²⁸⁷! Mam prośbę, lecz chcę wiedzieć, czy mi
Jej nie odmówisz? Wszak my z dawna pobratymi
Przez ojców naszych przyjaźń; równe nasze lata,
A ta podróż tym ściślej jeszcze nas pobrata.
Otóż wstrzymaj wóz, proszę, gdzie okręt mój czeka;
Tam wysiądę. Twój stary – sprawa z nim nielekka –
Gotów by mnie nie puścić, gościć bez ustanku,
Kiedy mnie tak się śpieszy; zrób to, mój kochanku!«
Rzekł, a Nestoryd w duchu już wszystko obliczył,
Aby spełnić najlepiej, co sobie druh życzył.
I ta rada najlepszą zdała się w tej mierze,
Że skręcił zaraz końmi nad morskie wybrzeże
I na pokład okrętu jął wnosić dary;
Dane od Menelaja, te złote puchary
I te szaty, a nagłąc rzekł skrzydlate słowo:
»Śpiesz na okręt i zbieraj czeladź okrętową;
Zwiń się nim w zamku stanę i ojcu zdam sprawę.
Już czuję, jaką przyjdzie odbyć z nim przeprawę:
Starzec to popędliwy; sam on tutaj wpadnie,
Naciśnięty przez niego nie wymkniesz się snadnie.
Już go widzę, jak przyjdzie i zmiesza ci szyki!«
Powiedziawszy to, zaciął grzywiaste koniki,
Przez gród Pylu przejechał, stanął przed mieszkaniem.
Telemach zaś na swoich wołał z naleganiem:
»Ładzić nawę, a żywo, towarzysze mili!
Wsiadać i dalej w drogę, nie traćmy ni chwili!«
Posłuszni, rozkaz jego wykonali pędem,
Do wiosł się rzucili i zasiedli rzędem.
Gdy był gotów, na tylnym okrętu pokładzie
Jął odprawiać ofiarę Atenie Palladzie.
Wtem stanął przed nim jakiś przechodzień z daleka,
Z Argos, skąd aż tu uciekł, zabiwszy tam człeka.
Wieszczkiem był i potomkiem po Melampie²⁸⁸ owym,
Co ongi mieszkał w Pylu, słynnym owiec chowem...
Gdy Telemach u burty lał z wina obiatę,
Zagabł go ów i słowa posłał mu skrzydlate:

»Mój druhu! Ty, jak widzę, ofiarą zajęty;

²⁸⁷ Nestoryd – Nestorides, syn Nestora;

²⁸⁸ Melampus – syn Amythaona, brat Biasa; jeden z pierwszych wieszczków greckich; znał sztukę leczenia, rozumiał mowę zwierząt; dopomógł Biasowi zdobyć rękę królowny Pero, córki Neleusa, w zamian za byki Ifiklesa, których zażądał Neleus;

169

Więc zaklinam cię na nią i na cel jej święty,

Na twoją głowę własną i czeladzi twojej,

Że mi odpowiesz prawdę szczerą, jak przystoi:

Ktoś jest? Z jakiego kraju? Rodzina twa jaka?»

Więc otrzymał odpowiedź wraz od Telemaka:

»Cudzoziemcze! Usłyszysz mowę niekłamana:

Itaka mą ojczyzną, Odys – ojca miano.

Oby żył! Lecz on dawno smutną śmiercią zginął!

Przetom go na okręcie tym szukać popłynął,

By się zwiedzieć o losie drogiego rodzica».

Na to mu Teoklymen rzekł pięknego lica:

»I jam tułacz bez ziemi, bom w rodzinnej stronie

Zabił kogoś, co w Argos hodującym konie

Miał krewnych i przyjaciół, używał czci wielkiej;

Więc uchodząc odwetu ich ręki mścicielki,

Tu zabiegłem, na żywot już skazan tułaczy.

Błagam cię, weź mię z sobą, a błagam w rozpacz:

Zabiją mię – co tylko nie widać pogoni».

Na to roztropany młodzian: »O, niechże bóg broni,

Abym cię z łodzi wypchnął! Gdy chcesz z nami płynąć,

Wsiadaj! Dzieląc się z tobą, nie damy ci zginąć».

Tak witając przybysza, wziął mu z rąk spiżowy,

Oszczep, i ten na pomost złożył okrętowy;

Sam potem wszedł do środka nawy owioślonej,

Siadł u burty, a przy nim usiadł zaproszony

Teoklymen. Już jedni łódź odcumowali,

Drudzy ład robiąc wewnątrz nawy się krzątali;

Telemach ich naganiał, więc robią, co każe.

Sosnowy maszt zatknawszy w drażonym ligarze,

Wyprostowali, w mocne ujęli go sznury,

I na rzemieniach żagle podciągli do góry.

Zaraz im wiatr pomyślny zesłała Pallada:

Z szumem lecąc z obłoków, wiatr na okręt wpada,

Po słonej go powierzchni pędzi jak w zawody,

Że wnet Kruny ominą i Chalkisu wody²⁸⁹.

Słońce zgasło, dokoła szlaki poczerniały –

Telemacha do Fejów²⁹⁰ wiatry już zagnały.

Stamtąd mijając Elis, gdzie władną Epeje,

Mknął ku kolczastym wyspom²⁹¹, a w duchu truchleje,

Myśląc, czy śmierci ujdzie, czy głową nałoży.

Podczas siedział Odysej, a z nim pastuch boży,

W zagrodzie; wśród czeladzi wieczerzą się krzepił.
Gdy zjedzono, wypito, witeź znów zaczepił
Słówkiem, by Eumajosa doświadczyć w potrzebie,
Azali go jak gościa dłużej tu u siebie
Zatrzyma, czy do miasta odprawi dla zbytu.

²⁸⁹ Kruny... i Chalkisu wody – Kruny (nazwa oznacza „źródło”) to miasto w Elidzie, zaś Chalkis – rzeka w południowej części tej krainy;

²⁹⁰ do Fejów – Feja była nadmorskim miastem w Elidzie;

²⁹¹ ku koleczastym wyspom – chodzi o Echinady zwane Wyspami Jeżowymi, na Morzu Jońskim;
170

»Czy wiesz co, Eumajosie? – rzekł. – Jutro do świtu
Zbieram się iść do miasta po zebranym chlebie;
Nie chcę dłużej ciężarem być dla was i ciebie.
Tylko radą mię opatrz i daj mi na drogę
Przewodnika, gdyż w mieście sam sobie pomogę.
Łącząc tędy owędy po prośbie, obaczę,
Czy w zysku da kęs chleba rzemiosło żebracze.
Nawet w zamek Odysa chciałbym się odważyć,
Z Penelopą o różnych wieściach coś pogwarzyć,
Zetknąć się też i z pyszną rzeszą zalotniczą:
Z mnóstwa potraw na stole może coś użyczą.
Jeśli służby mej zechcą, najrzęczniejszą sprawię.
Ależ słuchaj! I dobrze rozum, co-ć wyjawię:
Oto z łaski Hermesa, co wdziękiem pięknoty
I pomyślnością ludzkie zwykł wieńczyć roboty,
Nie sprosta mi nikt w służbie pilnej – to rzecz pewna:
Umiem ogień rozpalić, suche łupać drewna,
Łać wino, mięso krajać i obracać rożny –
Zgoła wszystko, co od sług wymaga pan możny«.
Zmartwion tym, wraz mu odrzekł boski nasz pastucha²⁹²:
»Gościu mój! Jakaż znowu ugryzła cię mucha²⁹³,
Że się chcesz na niechybne nieszczęście narazić?
Po cóż ci między gachy wyuzdane włazić,
Których gwałty już biją w nieb żelazne stropy!
Oj! Nie takie im służą przecie, jak ty, chłopcy,
Jedno w chlajny, chitony przystojne ubrane,
Młodziki gładkolice, wonne, uczesane:
Tacy służą do stołów toczonych, chędogich
Gnących się od win, mięsiw i od chlebów mnogich.
Zostań z nami, twa bytność nikomu nie wadzi,
Ani mnie, ni żadnemu z naszej tu czeladzi:
Niech tylko syn Odysa jedyny powróci,
Chlajnami, chitonami całego zarzuci,
I odeśle, gdzie sercem pragniesz być i głową«.
Na to cierpicieł Odys odrzekł taką mową:
»Obyś ty, Eumajosie, był tak miły bogu,
Jak mnie jesteś, za litość nad nędzą w barłogu

I przytułek mi dany! Los różnie uciska,
Lecz najsrożej, gdy człeku nie do przytuliska,
A wzgardę, poniewierkę co dzień musi przeżyć,
By tylko krzyk głodnego żołądka uśmierzyć!
Lecz gdy chcesz, bym na jego poczekał przybycie,
To mi też coś o ojcu i matce powiećcie
Odyseja; on ponoć, wychodząc na boje,
Już dobrze podstarzałych zostawił oboje,
Żyją-ż oni? Słoneczne świecą-ż im promienie?
Czy zmarli, hadesowe zamieszkują cienie?«

²⁹² boski pastuch – w ten sposób określony został Eumajos;

²⁹³ jakaż... mucha – tu w znaczeniu: Jakaż myśl;

171

Wódz pasterzy, Eumajos, tak mu odpowiedział:
»Z ust mych prawdę usłyszysz, wszystko będziesz wiedział.
Laertes dotąd żyje, choć boga wciąż prosi,
By śmierć zesłał na niego; życia już nie znosi,
Odkąd utrata syna serce mu rozdarła
I odkąd mu małżonka, cna pani²⁹⁴, umarła.
Z płaczu przyszła nań starość wczesna i przygniata;
Ona także z tęsknoty po synie ze świata
Zeszła śmiercią okropną. O! Niech tak nie kończy
Nikt dobry, kto mię kocha, z kim przyjaźń mię łączy!
Dopóki ona żyła, choć smutkiem przybita,
Dopóty wszystkim dla mnie była ta kobiéta.
Szukałem jej, rozmawiał – bom chował się przecie
Z długoszatną Ktimeną²⁹⁵ jak własne jej dziecię,
Z tą ostatnią jej córką, panną urodziwą;
I była ona matką dla mnie nie mniej tkliwą.
Ktimena gdy dorosła, jam chłopak był jary –
Wydano ją do Same, a bogate dary
Wzięto za nią. Wraz matka chiton mi chędogi
A chlajnę sprawiwszy, toż sandał na nogi,
Wysłała na wieś, coraz kochała mię czulej.
Dziś już nie mam nikogo, nikt mię nie przytuli!
Za to pracy mej jakoś błogosławią nieba:
Mam co jeść i pić, gościa przyjmę jak potrzeba,
Lecz od mojej dziedziczki nic mi już nie spadnie,
Ani datek, ni słowo, odkąd domem władnie
Ta zgraja najeźdźników. A sługom tak miło
Mówić z panią czasami, jak to dawniej było,
Przetraćić coś z jej łaski, zapasik wziąć w pole,
Bo to zniewala sługi i słodzi ich dolę...«
Na to przemyślny Odys rzekł mu: »Czy być może!?
Toś ty dzieckiem był wtenczas, kiedy tu niebożę
Odbił się od rodziców, od rodzinnej ziemi?
Ależ jak się to stało? Proszę, powiedz-że mi!

Czy miasto, gdzie rodziców miałeś i rodzinę,
Wrogowie najechawszy zburzyli w perzynę?
Czy cię od krów i owiec rabusie porwali
I zawłókłszy na okręt aż tutaj sprzedali
Komuś, który za ciebie zapłacił sownie?«
Na to pastuch Eumajos: »Kiedy tak prosicie,
Gościu mój, to odpowiem na pytanie wasze.
Siedźcie sobie, a pełną wychylajcie czaszę.
Noc długa i wywczasu może kto chce zażyć –
A kto nie chce, przyjemnie może noc przegwarzyć.

²⁹⁴ małżonka, cna pani – matka Odysa, Antikleja, która zmarła z tęsknoty za utraconym synem; jej ducha spotyka Odys w Hadesie (pieśń XI);

²⁹⁵ Ktimene – siostra Odysa, żona Eurylocha, który zginął wraz z innymi towarzyszami Odysa podczas burzy u wyspy Feaków;

172

Nikt cię tu nie przymusi do spania – sen długi
Wadzi zdrowiu. A jeśli tam jeden lub drugi
Kwapi się już do łóżka, to niech się położy.
Za to jutro o rannej zbudziwszy się zorzy,
Po śniadaniu, wraz trzodę na paszę wywiedzie.
My zaś sobie tu w dwójkę zasiadłszy, sąsiedzie,
Jeść będziemy i popijać, i szukać osłody
W zwierzeniach się z niejednej minionej przygody.
Bo taki, co się tułał i nędz zaznał wiele,
Lubi czasami grzebać w tych cierpień popiele.
A więc ci to opowiem, o coś pytał, druhu.
Jest wyspa Syria²⁹⁶, może wiesz o niej z posłuchu,
Leży w górze Ortygii, na słońca zwrotniku,
Niewielka, ale żyzna. Owiec tam bez liku
I bydełka, i winnic, i zboża się chowa,
Głód nie znany i nigdy zaraza morowa
Biedne ludzie nie trapi, lecz gdy wiek zgrzybiały
Przejdzie na nich, Artemis ze swoimi strzały,
Toż Apollon ów łucznik pojawia się boży,
Strzelają i strzał cichy nieznacznie umorzy.
Na wyspie dwa są miasta, kraj ma dwie połowy,
Nad obiema był królem syn Ormenidowy
Ktesios, mój ojciec, bogom z wejrzenia podobny.
Raz więc okręt Feników, a lud to sposobny
Do żeglugi, lecz chytry, przywiózł był towary
Świecideł rozmaitych. W domu zaś mój stary
Miał Fenijkę wysmukłą i ładną kobietę,
Ręcznych robót świadomą. Feniki te skryte
I chytre – ją uwiodły. Jeden z nich, gdy prała,
Przyczepił się tam do niej. Miłość się wplątała.
Bo na miłość niewiasta najłatwiej się łowi,
Choćby która i wstrętną była niewstydomi.

Więc ją pytał: – Skąd rodem? Z jakiej okolicy? –
Ona mu opisała dom swego rodzicy:

– Miejscem moim rodzinnym Sydon śpiżolniące,
Arybas ojcem, skarbów liczy na tysiące.

Lecz mię Tafije skradli, gdym biegła przez pole,
Łotrzyki, tu przywieźli, sprzedali w niewolę
Do domu mego pana; za pieniądz gotowy. –

Na to rzekł ów, co skryte miewał z nią rozmowy:

– Może byś chciała z nami wrócić, panno miła,
Byś rodziców i gniazdo własne obaczyła?

Bo rodzice twe żyją i w dobrym są stanie. –

Niewiasta tę odpowiedź dała na pytanie:

– Zgoda, byle mi twoi poprzysięgli święcie,

Że mię do dom odstawią całą na okręcie. –

Rzekła, oni przysięgli, że ją tam odwieżą,

296 Syria – tu: bajkowa wyspa daleko na zach.; dzisiejsza Syria za czasów Homera była częścią Mitanni,
następnie została podbita przez Hetytów, Egipt, Asyrię, Babilonię i Persję;

173

Wszyscy najświętszych ślubów związali się grozą,

A ona znów związała ich takimi słowy:

– Milczeć! Niech nikt z załogi nie śmie okrętowej,
Choć słówkiem mnie zaczepić, czyli mię tam w mieście,

Czy przy krynicy spotka, czy gdzie bądź nareszcie,
Bo mógłby kto podpatrzeć i donieść do dworu,

A starzec podejrzliwy chwyci się pozoru,

Uwięzi mnie, wam zada co najsroższe kary,

Sza! zatem, a tymczasem skupujcie towary,

A okręt masz ładugę swoją już dostanie,

Niech który tę wiadomość da mi niemieszkanie,

Ja zaś schwycę co tylko znajdzie się pod ręką,

Za przewóz wam zapłacę lepiej niż podzięką,

Bo przy mnie syn się chowa mojego tam pana,

Wcale bystra chłopczyna, do mnie przywiązana,

Pójdzie ze mną na okręt – możecie zań duży

Okup dostać, gdziekolwiek trafi się w podróży. –

Tak rzekła i do dworu odeszła z powrotem

Fenicjanie rok jeszcze siedzieli tam potem,

Skupując do okrętu zewsząd towar mnogi.

A gdy statek ładowny gotów był do drogi,

Zaraz jeden z nich przyszedł do onej kobiety

Na dwór mojego ojca, człek w ciemność nie bity.

Bo naszym wzięty z sobą złoty, bursztynowy.

Zbiegły się wraz z matką, wszystkie białogłowy

Oglądać, obmacywać misterne noszenie,

A nareszcie targować. Wtem on dał skinienie

Umówione i odszedł wprost do nawy swojej,

Ona zaraz mię wzięła, wywiodła z pokoi,
Lecz w przysionku spostrzegłszy złote roztruchany,
Gdyż był tam do biesiady stół przygotowany
Dla gości, co z mym ojcem poszli na agorę –
Więc w zanadrze schowała trzy puchary spore
I wyszła, a ja za nią biegłem niemyślący.
Helios zgasł, szlaki szernił mrok już padający,
Gdyśmy się do nadmorskiej przystani dostali,
Gdzie Feniki z ładownym okrętem czekali
Gotowi do wyjazdu na mokre przestworze.
Nas zabrawszy wiatr dobry wyniósł ich na morze
Zesłany od Kroniona. Tak sześć dni i nocy
Płyniem, lecz gdy dzień siódmy nastał z bożej mocy,
Artemis białogłową oną strzałą zradną
Przeszyła, aż z łoskotem padła w okręt na dno
Jak rybitwa. Z pomostu zrzuciono jej ciało,
Żer rybom i morsukom²⁹⁷, mnie nic nie zostało
Krom smutku, a tymczasem nie wstrzymany w biegu,
Gnan wiatrem okręt dobił itackiego brzegu,

²⁹⁷ morsukom – fokom;

174

Gdzie mię Laertes kupił z własnej swej skarbony.
W taki sposób ujrzałem pierwszy raz te strony«.
Na to wyszła odpowiedź z ust Odyseusza:
»Jakże mię, Eumajosie, do żywego wzrusza
Powieść twoja! Tyś w życiu nacierpiał się tyle!
Przecież Zeus obok przykrych dał ci dobre chwile,
Jeśliś po tych przygodach znalazł przytulisko
W domu zacnego człeka, który dał ci wszystko,
Który ci hojnie strawę i napitek dawał,
Że mogłeś żyć wygodnie. A ja, świata kawał
Obleciawszy, ot nędzarz, staję tu przed tobą«.
Podobne rozhowory wiedli jeszcze z sobą,
A potem się przespali krótko, bo różowa
Jutrzenka wnet zabłysła.

Zaś Telemachowa

Czeladź, żagle zwinąwszy na owym noclegu,
Maszt spuściwszy wiosłami dopchała do brzegu
Statek. Kotwicę rzuci, linami przytroczy,
I na brzeg falą bity ochoczo wyskoczy,
Aby strawę uwarzyć, pić ogniste wino.
Kiedy się tak z obiadem i napitkiem zwiną,
Wraz roztropny Telemach rzekł do swej czeladzi:
»Wy odpłyńcie, do miasta łódź się odprowadzi,
Ja zaś skoczę tu na wieś do moich pasterzy,
A gdy wszystko obejrzę, wrócę o wieczery,
I nazajutrz, za wierne usługi w tej drodze,

Sutą mięsną i winną ucztą was nagrodzę».
Na to rzekł Teoklymen, mąż z boskim wejrzeniem:
»Gdzież pójde? Czyja strzecha będzie mi schronieniem?
Czy mnie przyjmie kniaź który na skalnej Itace,
Czy mam iść wprost na twoje lub matki pałace?«
Roztropny mu Telemach odrzekł: »W każdym innym
Przypadku dom nasz byłby dla ciebie gościnnym
I miałbyś tam wygodę, lecz dziś o przyjęciu
Nie myśleć; mnie tam nie ma, a matka w zamknięciu
Ciągłe siedzi, a w izbie gaszej²⁹⁸ też nie bywa,
Tylko w górnych komnatach na krosnach wyszywa.
Wskażę ci więc, do kogo możesz iść bezpiecznie:
Do Eurymacha pójdziesz, ten przyjmie cię grzecznie.
On teraz na Itace ma miru najwięcej,
Mąż dzielny, on o matkę moją najgoręcej
Się dobija, po berło Odysowe sięga.
Nie wiem, jak go osądzi olimpska potęga,
I czy nań przed weselem nie padnie cios krwawy!«
Gdy to rzekł, jastrząb wionął mu od ręki prawej;
W szponach darł on gołębia, ten Feba ptak²⁹⁹ chyży,
Z góry się posypała siła piór i pierzy

²⁹⁸ w izbie gaszej – w izbie męskiej, w której przesiadywali zalotnicy;

²⁹⁹ Feba ptak – jastrząb lub sokół, gdyż ptaki te z racji swej szybkości byty poświęcone Febowi, czyli Apollinowi, bogu słońca, muzyki, tańca i wróżb;

175

Pomiędzy Telemachem a łodzią padając.
Widział to Teoklymen, i odprowadzając
Na stronę Telemacha, by nie był słyszany,
Za dłoń go ścisnął, i rzekł: »Od boga zesłany
Ten jastrząb przelatował po twojej prawicy:
Był to ptak przeznaczenia, pełny tajemnicy
Wieszczy on, że w Itace nigdy nie postanie
Inny ród, li przy twoim będzie panowanie«.
Na to rozropny młodzian: »O gościu mój miły!
Oby się słowa twoje w przyszłości ziściły!
Ja bym cię podarkami obsypał, ugościł,
Iżby twojego szczęścia każdy ci zazdrościł!«
Rzekł i przyzwał Pejraja³⁰⁰; z wszystkiej on drużyny
Odznaczał się wiernością, towarzysz jedyny:
»Klytia synu, Pejraju! Ty w drodze do Pylu
Zawsześ spełniał mój rozkaz, lepszyś był od tyłu,
Więc zabierz z sobą do dom obcego tu człeka,
Ugość go, poczuj grzecznie, i niech na mnie czeka«.
Na to odrzekł mu Pejraj, sławny kopii miotem:
»Choćbyś się, Telemachu, opóźnił z powrotem,
To go przyjmę, i wdzięczen będzie za przyjęcie«.
Rzekłszy, skoczył na okręt i kazał w okręcie

Brac się wioseł, cumowną odwiązywać linę,
Aż gotową do jazdy zgromadził drużynę.
Telemach zaś, postoly zawdziawszy na nogi,
Leżący na pomoście wziął w garść oszczep srogi
Z miednym grotem. Flisacy linę odwiązali,
Statek odbił, ku miastu popłynęli dalej,
Jak im kazał Telemach, Odysa syn młody,
Którego nosły nogi do onej zagrody,
Gdzie mnogość trzód się chowa, które pastuch strzeże,
Mąż zacny, panom służy i wiernie, i szczerze.

³⁰⁰ Pejraja – Pejrajós, syn Klytosa;

176

PIEŚŃ SZESNASTA

Telemach rozpoznaje Odysusza

Odys wstał z Eumajosem o porannej chwili,
Przy ogniu roznieconym strawę przyrządzili
I pasterzy wysłali z trzódmi na pastwiska;
A wtem nadszedł Telemach. Zawsze czujne psiska
Łaszą się, nie szczekając. Nie uszło to wzroku
Odysa; słyszał także chód męskiego kroku.
Więc się lotnymi słowy ozwał do pastérza:
»Ktoś tu idzie; zapewne jakiś druh się zbliża
Lub znajomy; pies żaden na niego nie szczeka,
Lecz się łąsi; stąpanie słyszałem z daleka«.
Ledwo skończył, a we drzwiach syn jego kochany
Zjawił się. Skoczył k'niemu pastuch, tak zmieszany,
Że mu dzban, w którym wino miał pomieszać z wodą,
Z ręki wypadł, gdy podbiegł witać postać młodą
Swego pana. Całował głowę mu i oczy,
I ręce, aż po licu starca łąsa się toczy.
Íście tak ojciec syna tuli w swym objęciu,
Gdy z obczyzny mu wraca po latach dziesięciu
Jedynaczek, co tyle troszek go kosztował.
Tak samo Telemacha ścisnął i całował
Wiemy pastuch, jak gdyby nieboszczyka witał,
I łkając, tymi słowy lotnymi go pytał:
«Tyżeś to, światło moje, Telemachu miły?!
Gdyś odjeżdżał do Pylos, oczy me zwątpiły,
Czy cię kiedy już ujrzą. Pójdźże tu, kochanku,
Przyjrżę ci się, nacieszę, patrząc bez ustanku
W ciebie, wracającego z dalekiej żeglugi.
Tyś tak rzadko nawiedzał twe trzody i sługi,
Siedząc w mieście! Zapewne siedziałeś tam gwoli
Onych gachów zbytników, świadek ich swawoli?»
Na to roztropny młodzian odrzekł: «Dobry tatku,
Ot mię masz, gdy umyślnie, a nie zaś z przypadku
Przyszedłem cię odwiedzić i spytać, co robi

Matka moja: czy w domu jeszcze? Czy już zdoła
Łoże innego męża Odyseja żona?
A łóżnica po ojcu mým osierocona
Pustką-ż stoi pajęczyn li nakryta siatką?«
Wódz pasterzy Eumajos na to: «Z twoją matką
Zawsze jedno: niezłomna na zamku swym siedzi
Odpierając napaści; dzień i noc się biedzi
I usycha w tęsknicach, łzami wciąż zalana».

177

Rzekłszy to, włóczń spiżową odjął z rąk młodziana,
A ten, gdy próg kamienny do izby przestąpił,
Zaraz ojciec Odysej z miejsca się ustąpił,
Lecz go Telemach wstrzymał:
«Gościu! Siedz, gdzieś siedział!
Jest tu miejsce i dla mnie. Ten człek będzie wiedział,
Kędy mię w swej zagrodzie najlepiej posadzić!«
I Odys usiadł znowu – a pastuch jął ładzić
Siedzenie z miękkich liści, kozuchem nakryte,
Na którym to paniątko siadło znamienite.
Eumajos wraz im przyniósł mięsa misę całą
Pieczonego, co wczoraj z wieczerzy zostało.
Zwinnie kosz pełny chlebów postawił wśród stołu,
W kruż bluszczowy lał wino i wodę pospołu
I naprzeciw Odysa sam już zasiadł ławę.
Jakoż jęli spożywać zastawioną strawę,
A gdy jadła, napitku mieli już do syta,
Tymi słowy Telemach pastucha zapyta:
»Powiedz, tatku, skąd gość ten u ciebie się zjawił?
Jaki okręt do naszej wyspy go dostawił
I z jakiego to kraju są jego flisaki?
Bo przecież przyjsć piechotą nie mógł do Itaki«.
Na to boski Eumajos: »Chcesz wiedzieć, mój synku,
Więc ci opowiem, prawdę czystą, bez przyczynku.
On powiada, że z Krety pochodzi rozległój,
Że nogi jego siła grodów już obiegły,
Gdyż na żywot tułaczy niebo go skazało.
Teraz mu się z tesprockiej nawy ujść udało
Tu, do mojej zagrody. Opiece go twojój
Oddaję; od tej chwili pod skrzydłem twym stoi«.
Roztropny mu Telemach na to odpowiada:
»Wbiłeś mi, Eumajosie, w serce sęk nie lada!
Jakże tego przychodnia w domu mým umieszczę,
Sam młody i ramieniem nie dość silny jeszcze,
By się komu obronić, kto by mię znieważył?
Co zaś matki się tyczy, tom już zauważył,
Że jej serce się waha, dzieli się na dwoje:
Nie wie, czy ma prowadzić gospodarstwo moje,

Szanować pierwsze łożę, u ludu być czczoną³⁰¹,
Czy pierwszego z Achiwów onych zostać żoną,
Co goszczą w naszym zamku, a który się stara
O jej rękę i darów składa co niemiara?
Ale tego przychodnia, że jest gościem twoim,
Piękną chlajną, chitonem uczciwie przystroim,
Damy mu i postoly, i miecz obosieczny,
I gdzie go serce ciągnie, odjedzie bezpieczny.
Chcesz-li go zaś u siebie zatrzymać na dłużej,

³⁰¹ u ludu być czczoną – wdowy, które nie wychodziły powtórnie za mąż cieszyły się wielkim poważaniem;
178

To przyślę mu odziewek, przyślę zapas duży
Żywności, by nie ciążył tobie ni czeladzi.
Lecz włazić między gachy, tego mu nie radzi
Zdrowy rozum: bo nużby zuchwałę te trutnie
Pohańbili mi człeka? Zgryzłbym się okrutnie;
Jeden przeciw gromadzie takiej nic nie wskóra,
Choćby największy siłacz – przy niej zawsze góra«.
Ozwał się na to Odys, cierpiennik niezłomny:
»Pozwól i mnie dorzucić jeden wyraz skromny.
Jakże mi serce rwie się, gdy wszystko to słyszę,
Co mówicie o gachów zuchwalstwie i pysze
Tam na zamku, na przekór tobie, cny młodzianie!
Powiedz, czyś im sam uległ, czy też Itakanie
Uwzięli się na ciebie, podszczuci przez bogów?
A możeś w braciach swoich znalazł teraz wrogów?
W braciach, na których człowiek spuszcza się najwięcej
W bitwie, a zwłaszcza, kiedy w boju najgoręcej.
O! gdybym tak był młodym, jak mam w piersi ducha,
Lub gdybym był Odysa synem, tego zucha,
Lub nim samym (o, niechby z włóczęgi po świecie
Wrócił już! a że wróci, mam nadzieję przecie),
To choćby łeb mi z karku miał strącić z nich który,
Obces w Odysowego zamku wpadłbym mury
I zuchwałęj tej tłuszczy dałbym się we znaki!
Niechby silniejsi liczbą zmogły mię junaki,
To na własnych mych śmieciach wolałbym dać gardło,
Niż patrzeć, jak hultajstwo to się rozpostarło,
Jak przechodniem pomiata, a dziewczki służebne
Wlecze w pańskie komnaty na te gry haniebne,
Wino toczy, zapasy domu marnotrawi,
Hulanką, pijatyką bawi się a bawi«.
Roztropny mu Telemach na to odpowiedział:
»Wszystko to ci opowiem, przychodniu, byś wiedział.
Ani mi lud itacki nienawiścią płaci,
Ani w tym razie wina pochodzi od braci,
Którym człek podczas bitwy zwykł ufać najwięcej,

Tylko że z woli Zeusa ten nasz szczep książęcy
Stoi jednym potomkiem: Arkejsjos miał syna
Jedynaka, Laerta; ten, dziś starowina,
Miał jednego Odysa; a Odys mnie spłodził
Jednego – i odjechał, ledwom się urodził.
Słodkich pieszczot ojcowskich zaznałem ja mało!
Stąd dom jego aż tylu wrogów najechało:
Bo ilu tu władyków siedzi w naszej stronie,
Czy na leśnym Zakincie, Samie, Dulichionie,
Czy na skalnej Itace włada i rej wodzi,
Każdy, chcąc ślubić matkę moją, dom mój głodzi.
Ona zaś ni odmawia, ni spełnić się śpieszy
Tych ślubów, a tymczasem od drapieżnej rzeszy
Dobyték mój marnieje; wkrótce i mnie zjedzą.
179

Lecz jak się to tam skończy, bogi tylko wiedzą!
Śpiesz więc, tatku, i donieś matce Penelopie,
Że z Pylos w dobrym zdrowiu wróciło jej chłopię.
Ja tymczasem zaczekam, aż będziesz z powrotem;
Krom niej, nikomu z onych Achiwów nic o tem
Nie mów; wielu z nich bowiem skrycie na mnie godzi...«
Rzekł i naglił, a pastuch postoly nakłada
I pośpiesza do miasta. Widziała Pallada,
Jak Eumajos wychodził z wrót onej zagrody;
Więc zbiegła, kształt przybrawszy przecudnej urody
Smukłej dziewczki, w misternych ćwiczonej robotach,
I stanęła, że widzieć mógł ją tam we wrotach
Sam Odysej. Telemach nie widział bogini:
Bóstwo komu chce zwykle widzialnym się czyni.
Otóż krom Odyseja i psy ją spostrzegły:
Skomląc, lecz nie szczekając, po kątach przyległy.
Wtem ona nań mrugnęła – on spostrzegł mruganie.
I przeszedłszy dziedziniec stanął przy parkanie,
A gdy od niej był blisko, Atena mu powie:
»Laertiado Odysie! Możesz już synowi
Odkryć się, a i wspólną odbyć z nim naradę,
Aby stanąwszy w mieście, zgotować zagładę
Krwawą tym zalotnikom. Teraz się oddalę,
Lecz przyjdę wam pomagać: do bitwy się palę!«
Rzekłszy to, wraz dotknęła go laską złocistą,
I już w mig przyobleczon w chiton, chlajnę czystą
Stał Odys; wrócił dawny jego wzrost wspaniały,
Ślady bladej starości naraz poczerniały...
Spełniwszy to, odeszła. Odys przemieniony
Gdy wrócił do szałas, ujrzał go zdumiony
Syn i wzrok spuścił myśląc, że na boga patrzy,
I tak się doń odezwał:

«Teraz ty inaczej
Wyglądasz, mój przychodniu, niż w pierw cię widziałem:
Inne suknie, i zmiana jakaś w tobie całym.
Zaprawdę, tyś jest bogiem, mieszkasz w górnym niebie!
Zmiłuj się! Wnet obiata hojną uczcę ciebie,
Dam ci złotą ofiarę. Zmiłuj się nad nami!«
Boski Odys takimi odparł mu słowami:
»Jam nie bóg, i nie mogę równać się z niebiany.
Jam twój ojciec, twoimi łzami oplakany,
Dla któregoś wycierpiał tyle, duchem mężnym
Opierając się łotrom na nasz dom sprzysiężnym«.
Rzekłszy to, pocałował syna; łza po licach
Mu pobiegła, choć długo więził ją w źrenicach.
Ale syn, choć go widział, uwierzyć nie zdołał,
Że to ojciec, i trwożny do niego zawołał:
»Tyś nie ojciec mój, Odys! To zły duch zapewne
Zwodzi mię, bym się martwił, łzy wylewał rzewne.
Gdy człek nigdy rozumem dokazać nie może
180
Tego cudu, widocznie jest w tym ramię boże,
Żeby w mgnieniu przemieniać starce na młodziany.
Przed chwilą był dziad z ciebie, okryty w łachmany,
Teraz bożek, mieszkaniec niebieskiego gmachu«.
Odys mu odpowiedział: »O mój Telemachu!
Przerażać się i dziwić tobie czyż przystoi,
Kiedy własny twój ojciec przed tobą tu stoi?
Innego się Odysa nie spodziewaj widzieć:
Jam jest ten, co się długo miał błąkać i biędzić,
By po latach dwudziestu wrócił w kraj ojczysty.
Sprawa to Atenei, mojej oczywistej
Opiekunki, gdyż ona jak chce mię przemienia.
Tylko co byłem żebrak odarty z odzienia,
Teraz masz mię mołojcem, w stroju ślicznie lśniącym.
Łatwo bóstwom, w szerokim niebie mieszkającym,
Bądź w proch zetrzeć człowieka, bądź stawić na szczycie!«
Powiedziawszy to, usiadł. Młodzianek w zachwycie
Do serca cisnął ojca, łez wylewał strugi
Rozbolał się, rozrzewnił, tak jeden, jak drugi.
Obaj głośno szlochali, kwiląc jakby ptaki,
Jastrzębie albo sępy, kiedy im chłopaki
Z gniazd wydrą nieudolne do lotu pisklęta:
Tak kwiliły, zawodząc, oba niebożęta,
Że i słońce by zaszło, oni nie przestali,
Gdyby syn się zapytał:
»Wyście się dostali
Na jakim tu okręcie? I jakie flisaki
Przywieźli cię, mój Ojczy, do naszej Itaki?

Przecież to niepodobna, byś przyszedł piechotą!«
Więc mu odrzekł Odysej:
»Gdy mię pytasz o to,
Bez ogródki najczystsza prawdę ci wyjawię:
Feaki mię na swojej odwieźli tu nawie.
Zwykle, kto ich się prosi, odwożą każdego,
Więc i mnie tak odwieźli przez morze, śpiącego,
Aż na brzegi itackie; podarek bogaty
W miedzi, w złocie mi dali i prześliczne szaty.
Wszystkom z rozkazu bogów przechował w jaskini,
Tu zaś jestem na rozkaz Ateny bogini,
By się z tobą naradzić, jak by znieść te wrogi.
Powiedz mi, ilu ich tam? Czy poczet ich mnogi?
Chcę wiedzieć, co za jedni i skąd te zuchwalce?
Muszę się wprzód namyślić dobrze o tej walce,
Czy sami, bez pomocy przyjaciół uderzem,
Czyli też nam wypadnie związać się przymierzem?«
Więc roztropany Telemach rzekł doń tymi słowy:
»Ojczy! Wciąż o twej sławie słyszałem bojowej,
O ramieniu do kopii, o głowie do rady –
Lecz czyś nie rzekł za wiele i nie bez przesady,
Aby we dwóch się porwać na ten tłum siłaczy?

181

Gdyby ich tam dziesiątek, dwa nawet – cóż znaczy!
Ale bo to gromada! Policz sam ich siły,
Jakie z sąsiednich wysep na dom się zwały:
Z Dulichionu pięćdziesiąt³⁰² i dwóch dziarskiej młodzi,
I sześciu pacholików, co koło nich chodzi;
Z Same dwudziestu czterech; z Zakintu leśnego
Dwudziestu masz Achajów; dodajmy do tego
Dwunastu Itakanów, wszystko kwiat młodzieży;
Medon keryks i pieśniarz do nich też należy;
Okrom nich dwaj krajczowie służą im przy stole.
Gdybyśmy takiej kupie w zamku dali pole,
Kto wie, czy miasto zemsty klęska nas nie czeka!
Radziłbym przeto w pomoc przybrać więcej człeka;
Pomyśl raczej, kto mógłby poprzeć nas ramieniem?«
Odparł mu na to Odys, niezłomny cierpieniem:
»Zważ na każde me słowo, niech darmo nie pada!
Czyż mało, gdy nas wesprą Kronion i Pallada?
Czy chcesz może lepszego szukać sprzymierzeńca?«
Na to wyszła odpowiedź taka z ust młodzieńca:
»Wielkie masz pomocniki, Ojczy mój, nie przeczę,
Siedzące tam w obłokach, bo losy człowiecze
I bożyszcz³⁰³ spoczywają w ich wszechmocnej dłoni!«
Odysej znów mu na to: »Bądź pewien, że oni
Nie zostawią nas samych w tej potrzebie krwawej,

Kiedy na zamku naszym przyjdzie do rozprawy
I bój będzie rozstrzygał między mną a nimi.
Ty zaś pójdiesz z jutrzeńki brzaskami pierwszymi
Do miasta i zabawisz gachy pogawędką;
Ja z pastuchem po tobie nadejdę tam prędko
W postaci znędniałego żebraka i dziada.
A jeśli mię lżyć pocznie w zamku ta gromada,
To znoś obrazę moją, choćby ci zuchwali
Za nogi mię z własnego domu wywlekali
Lub ciskali czym na mnie; znoście to statecznie.
Jednak wprzód możesz słówkiem napomnieć ich grzecznie,
Aby się hamowali; lecz wzgardzą przestrogą,
Wiem o tym – bo dnia śmierci swojej ujść nie mogą.
Jeszcze jedno: a niech to zostanie przy tobie.
Gdy rajczyni³⁰⁴ Atene podda mi na dobie
Myśl swą tajną, natychmiast skinę głową na cię...
Co widząc, wraz oręże, jakie w izbie macie,
Powynosisz i zamkniesz tam w górnym skarbczyku.
Gachy, gdy się spostrzegą, wraz narobią krzyku.
Ty im mów, żeś te bronie na miejsce osobne
Z dymu wyniósł, bo już się stały niepodobne

³⁰² z Dulichionu pięćdziesiąt – wszystkich zalotników było 108 i 10 osób służby; tylu przeciwników musieli pokonać Odys z Telemachem;

³⁰³ bożyszcz – bogów;

³⁰⁴ rajczyni – doradczyni;

182

Do tych, co po odjeździe Odysa zostały,
Od kopcia ogniowego tak bardzo szerniały.
Mów, co większa, że Kronid szepnął ci do duszy,
Że o zwadę nietrudno, gdy się łeb zaproszy,
A do zwady dojść może i do krwi przelania.
To by gody zepsuło, nie mniej jak starania
O rękę Penelopy – wszak pociąg do męża
Ma żelazo... Lecz dla nas zostaw z tych oręży
Dwa miecze, dwa oszczepy, dwie tarcz z byczej skóry,
By je chwycić, gdy przyjdzie napaść na nich z góry.
Pewnie ich Zeus z Ateną oślepią na razie.
Lecz ty jeszcze o jednym pamiętaj zakazie.
Jeśliś syn mój, szlachetne masz w sercu zarzewie,
To, że Odys powrócił, niech żywy nikt nie wie,
Nawet Laertes, nawet zacny nasz pastucha;
Niech to nie dojdzie nawet Penelopy ucha...«
Na takich rozhovorach dzień dla nich ubiegał.
Tymczasem do itackiej przystani zawinął
Okręt, którym Telemach z Pylosu przyplłynął.
Druhowie, gdy w głębokiej przystani stanęli,
Zaraz wyciągać nawę na suchy brzeg jęli.

Służba wnet wypełniła, czym okręt ładowny.
Do Klytia upominek zniesiono kosztowny.
Już i keryks na zamek Odysów wysłany
Z wieścią do Penelopy, o syna stroskanój,
Że już wrócił, lecz na wsi został, tylko łodzi
Kazał płynąć do miasta. Wiadomość złagodzi
Smutek jej i łzy otrze stęsknionej niebodze.
Jego pastuch Eumajos spotkał był po drodze,
I obydwa wiadomość jedną jej przynieśli.
A tak, kiedy w królewski zamek obaj weszli,
Keryks wobec zebranych białogłów tak prawił:
»Królowo! Twój syn wrócił, na wyspie się zjawił!«
Po nim pastuch przystąpił i mówił z królową:
Wszystko, co mu syn zlecił, oddał słowo w słowo,
A gdy się ze wszystkiego, co przyniósł, pozwierał,
Wracając do trzód swoich, z wrót zamku wybieżał.
Przeraziło to gachy; trwogi cień ponury
Padł na nich – przed zamkowe zaraz wyszli mury,
Posiadali i radzić zaczęli u bramy.
Eurymach, syn Polyba, rzekł im: »Otóż mamy!
Telemach odbył podróż, dokonał rzecz śmiałą;
Nie sądziliśmy nigdy, by mu się udało.
Dalej więc! Łódź najchyczszą wyprawić na morze
Z tęgimi wiosłarzami! Niech pędzi, co może,
I tamtych uwiadomi³⁰⁵, by wracali do dom«.
Tak rzekł; wtem Amfinomos³⁰⁶ twarz zwrócił ku wodom
Tam w zatoce, i nawę ujrzał w pełnym biegu,
³⁰⁵ tamtych uwiadomi – zalotników, którzy zastawili pułapkę na Telemacha;
³⁰⁶ Amfinomos – syn Nisosa z Dulichanu, sąsiedniej wyspy;
183
Z żaglem zwisłym, wiosłami pędzoną do brzegu.
Śmiechem parsknął, i mówił do drużyny swojej:
»Nie trzeba już posyłać; okręt w porcie stoi.
Bóg ich natchnął widocznie lub też sami oni
Widząc żagiel nie mogli dopaść go w pogoni«.
Zerwali się gachowie i poszli gromadnie
Na brzeg, gdzie łódź na suszę³⁰⁷ wyciągnawszy snadnie,
Dali sługom wypróżnić ładowne jej boki.
Stamtąd potem na rynek skierowali kroki
I zrobiwszy tam koło, innych nie wpuścili
Ani starych, ni młodych, by z nimi radzili.
Antinoj, syn Eupejta, tak rzekł zgromadzonym:
»Dziw mi, jak on się wymknął sidłom zastawionym?
Snadź bóstwa go ostrzegły; przecież z szczytu wzgórz,
We dnie go śledził poczet czuwających stróży,
A w noc lotny nasz okręt wciąż po morzu krążył
Do rana, by Telemach uciec nam nie zdążył

I śmierć poniósł. Lecz widać, że bóstwa go strzegą,
Kiedy do dom powrócił. Co bądź, tu śmierć jego
Musimy przygotować – już się nie wyśliźnie!
Bo dopóki on żyje, nikt z nas ani liźnie
Tego, czego tak pragniem. Dzieciak to układny
I zna się na chytrościach; a jaki poradny!
Zresztą i lud nie całkiem sprzyja nam jak wprzód.
Zabić go, nim achajskie na wiec zwoła ludy:
Ręczę, że niezadługo chwila ta nastąpi.
Wtenczas gniewem wybuchnie, przeciw nam wystąpi,
Winiąc o skrytobójstwa zamach, choć chybiony;
Gwałt ten przez wszystkich zgoła bywa potępiony.
To złe na nas się skrupi: z ojczyzny wypędzą
I każą na obczyźnie łamać się nam z nędzą.
A więc pierwej go zgładźmy, gdzie bądź w ręce wpadnie,
Czy na wsi, czy tu w mieście, a potem przykładnie
Podzielim się majątkiem. Matce się przeznaczę
Zamek oraz mężowi, którego wziąć raczy.
Jeśli wam rada moja nie w smak, przyjaciele,
A chcecie, by Telemach żył na swym udziale
Dziedzicznym, po-ojcowskim – to nie wiem, dlaczego
Siedzimy tu taborem chłonąc mienie jego?
Czyż nie słuszniej, by każdy wprost ze swego domu
Podarki jej posyłał? Ona musi komu
Dać pierwszeństwo i pojąć, kogo bóg wybierze!«
Tak mówił, lecz nikt głosu nie zabrał w tej mierze,
Li Amfinom krótkimi odezwał się słowy,
Syn Nisosa, potomek ze krwi Aretowej,
Który tu z pszenicznego przybył Dulichiona,
Czoło gachów. Mowami jego zachwycona

³⁰⁷ na suszę – na brzeg;

184

Nawet i Penelopa – mąż niepospolity!
Wstał on i tak przemówił:
»Potępiam ten skryty
Zamach na Telemacha, towarzysze moi!
Kto zgładza szczerp królewski, boga się nie boi.
Raczej nam wolę bogów wpierw poznać wypada;
Jeśli na to zezwoli nieśmiertelna rada,
Wtedy sam go zabiję, każdy zabić może;
Lecz nie wolno uprzedzać nam wyroki boże«.
Zgromadzeni te słowa przyjęli ze smakiem
I w zamek Odyseja ruszyli orszakiem,
A przyszedłszy, rząd krzesel zajęli junaki.
Wtem w głowie Penelopy powstał zamiar taki,
Żeby samej wystąpić przed zuchwałych gachów;
Doniósł bowiem jej Medon, świadomy zamachów,

Jakie niebezpieczeństwo grozi głowie syna.
Zeszła do nich, a za nią panienek drużyna.
Gdy stanęła przed nimi postać jej wspaniała,
W progu szczytnie sklepionej izby się wstrzymała
I na lice namiotkę zapuściwszy z głowy,
Łajała Antinoja donośnymi słowy:
»Ty szalbierzu, warchole! Choć wszyscy cię cenią
I co najlepszym w rzędzie rówienników mienią
Tak rozumem, jak mową– lecz bajka to taka!
Mów! Dlaczego chcesz śmiercią zgładzić Telemaka
I pomiatasz nieszczęściem, które bóg ma w pieczy?
Grzeszy, kto jest przyczyną niedoli człowieczej!
Czyś zapomniał, jak ojciec twój, przez lud ścigany,
Skrył się u nas? Bo srodze był lud rozgniewany
Za to, że z tafijskimi związał się łotrzyki
I Tesproty rabował, nasze sojuszniki.
O, tak! Chcieli go zabić, wypruć mu wnętrzności,
Mienie zniszczyć, zagrabic wielkie posiadłości!
Lecz Odys pohamował tłumy rozjuszone.
Ty w odwet chcesz mu zniszczyć mienie, porwać żonę,
Syna mu zamordować, mnie na śmierć zasmucić!
Przestań, przebóg! I drugich staraj się odwrócić«.
Syn Polyba, Eurymach, odparł jej w te słowa:
»O mądra Penelopo, córo Ikariowa!
Pociesz się, twoja żałość niech się ułagodzi:
Taki się nie urodził ani nie urodzi,
Co by śmiał Telemacha pozbawić żywota;
Pókim żyw, póki dzienna świeci mi jasnota,
Ręczę ci, że wykonam pogrózkę niemarną:
Z takiego bym wytoczył oszczepem krew czarną.
Czczę ja pamięć Odysa: on to mię, bywało,
Sadzał na swych kolanach, i dziecinę małą
Karmił mięsem, i wino podawał mi w czaszy.
Przeto twojego syna z wszystkiej młodzi naszéj
185
Najbardziej kocham. Niechże śmierci się nie lęka
Od nas, gachów – chyba go dotknie boża ręka«.
Tak ją cieszył, a w duchu stał mu już na zdradzie.
Ona odeszła do swych pokojów na gadzie³⁰⁸
Opłakiwać małżonka – i długo płakała,
Aż Atene ją słodkim snem ukołysała.
Wieczorem do Odysa i do jego syna
Wrócił pastuch. W szałasie była krzątania
Przy obiacie ze świeżo zarzniętym prosięciem,
Gdy przed chwilą Atene weszła i dotknięciem
Róźdzki znów Odyseja w starość i łachmany
Przyoblekła, ażeby nie był on poznany

Od pastucha, który by natychmiast biegł w tropy
Donieść o tym, co widział, wprost do Penelopy,
I wydał tajemnicę.
Więc syn Odysowy,
Ujrzawszy Eumajosa, powitał go słowy:
»Wracasz, mój ty pocziwczel! Co tam słyhać w mieście?
Czy już gachy z zasadzki powrócili wreszcie?
Czy jeszcze na mój przejazd czatują w przesmykach?«
Na to odrzekł mu pastuch: »Nic o tych zbytnikach
Nie wiem; a gdym przechodził miasto, nie pytałem
Nikogo, tylko pilnie na zamek pogałem,
By panią uwiadomić i wrócić tu wcześniej.
Idąc, keryksa-m spotkał, jak również niósł spieszenie
Wiadomość od twych druhów posłaną do matki.
Oprócz tego, a oczy własne mam za świadki,
Kiedym wzgórek Hermesa³⁰⁹ tuż pod miastem mijał,
Ujrzałem lotny okręt, jak w przystań zawijał,
A na pokładzie stali wszystko tędzy chłopi,
I było tarcz tam dużo i dwoistych kopij:
Zdaje się, że to oni; choć może w tym nie ma
Nic pewnego«.
Gdy skończył, Telemach oczyma
Zerknął na swego ojca nieznacznie, z uśmiechem,
By nie spostrzegł Eumajos. I zaraz z pośpiechem
Jęli znowu przy ogniu przyrządzać jedzenie.
Wnet ochocze do stołu siadło zgromadzenie,
A jadłem i napitkiem pokrzepiwszy siły,
Szli spocząć, i każdego przytulił sen miły.

³⁰⁸ na gadzie – na piętrze;

³⁰⁹ wzgórek Hermesa – wzgórze Chordakia na Itace, skąd widać zatokę i pobliskie morze;

186

PIEŚŃ SIEDEMNASTA

Telemach wraca do miasta Itaki

Ledwo z mroków różana Jutrzenka wystrzeli,
Telemach, syn Odysów, zerwał się z pościeli;
Białe stopy w postoly ozuł i wnet potem
Kopię w dłoń przystającą wziął z dwusiecznym grotem,
I pastuchowi myśl swą odchodząc tłumaczył:
»Tatku! Idę do miasta, bym matkę obaczył,
Bo ona – o, wiem ja to! – trafi się i wzdycha;
U niej z ustawnych płaczów oko nie osycha,
Póki mię nie obaczy. Ty zaś za rozkazem
Moim pójdziesz do miasta z tym biedakiem razem,
Żeby sobie tam zebrał; ten i ów mu przecie
Da kęs chleba, łyk wina. Mnie bieda zbyt gniecie,
Żebym brał sobie na kark każdego biedaka;
Lecz jeżeli pogniewa kogo mowa taka,

Tym-ci gorzej dla niego; ja prawdy się trzymam«.
Na to odrzekł Odysej: »Ja też chęci nie mam,
Drogi mój, tutaj siedzieć dłużej między wami.
Łatwiej w mieście niż na wsi; niejeden coś da mi
I z łaski nie odmówi żebrakowi stawy.
Za stary ja już na wieś i do pracy krwawej,
Bym robił, co się panu mojemu podoba;
Ty idź, a my z pastuchem wnet ruszymy oba.
Lecz wprzód chciałbym się ogrzać; cieplej też na dworze
Zrobi się, bo ten łachman ogrzać mnie nie może;
Chłód zdrowiu wadzi, a stąd do miasta daleko«.
Tak mówił, a Telemach i szybko, i lekko
Z zagrody wybiegł, myśląc o zagładzie gachów.
Niebawem, gdy już stanął u wspaniałych gmachów,
Drzewce oparł o słupek i wraz próg kamienny
Przekroczywszy, był w izbie wysokosklepiennej.
Eurykleja piastunka najpierw go zoczyła,
Gdy ozdobne siedzenia skórąi mościła,
Więc z płaczem k'niemu biegła; inne służebnice
Rzuciły się też za nią całować mu lice
I ręce, i panicza witać po kolei.
Wtem z komnat wyszła postać cnej Penelopei
Podobna Artemidzie, złotej Afrodycie.
Ta objąwszy w ramiona syna łą obficie
Zrosiła, w oba oczy, lice całowała
I głośno łkając tymi słowy go witała:

187

»Wracasz mi, Telemachu, wracasz, mój jedyny!
Zwątpiłam, czy cię ujrę – wszak z twojej to winy,
Żeś wbrew woli matczynej popłynął do Pylu
Dla odszukania ojca tam, po latach tylu.
Opowiedz, coś w tej drodze widział? Jakie wieści?«
Na to rzekł jej Telemach: »Nie budź mych boleści,
Matko moja! Żal próżny serce by mi skrwawił!
Po cóż! Kiedym od pewnej śmierci się wybawił.
Raczej wykąp się, schludne przyodziej sukienki,
A zebrawszy w komnatę górną tve panienki
Ślubuj dać wszystkim bogom sowitą ofiarę,
A może Zeus na gachy ześle słuszną karę.
Ja sam idę na rynek za owym przybyszem,
Który w tej tam podróży był mym towarzyszem;
Lecz go naprzód wysłałem na łodzi z drużyną,
Zleciwszy Pejrajowi, by go wziął gościną
W dom swój, z czcią podejmował, aż wrócę do miasta«.
Tak rzekł – a woli syna powolna niewiasta
Poszła wziąć kąpiel, w szatki przyoblec się czyste,
Ślubować hekatomby bogom uroczyste,

Jeśli Zeus da jej odwet za gwałt wycierpiany.
I Telemach zamkowe opuszczał już ściany
Z kopią w dłoni; tuż za nim biegły lotne pieski.
Atenea nań urok rozlała niebieski,
Że gdy szedł, gmin się dziwił postaci uroczej.
Wnet też butny tłum gachów do niego się tłoczy,
Grzecznie wita, lecz w sercu knuje same zdrady.
Telemach przeszedł mimo tej gaszej gromady
I kędy Haliterses, Antif, Mentor stary,
Od ojca przyjaciele, a z nim dobrej wiary,
Siedzieli, tam się zwrócił, siadł przy nich na ławie.
Ci go wypytywali o wszystko ciekawie.
Nadszedł wreszcie i Pejraj, kopijnik jak mało,
Prowadząc z sobą gościa. Tego wypadało
Powitać, i Telemach biegł już ku gościowi,
Gdy Pejraj w drogę wchodząc rzekł Telemachowi:
»Przyślijże dziewczki dworskie do mojej tam chaty,
Niech zabiorą złożony u mnie sprzęt bogaty,
Dar Meneli«.

Telemach na to mu odrzuci:
»Przyjacielu! Sam nie wiem, jak się to obróci.
A nużby mię w mym domu zuchwalce napadli
I zabiwszy, majątek między siebie skradli?
Wolę, byś ty go użył, niżeli z nich który.
Lecz jeśli na mnie padnie łupić ich ze skóry,
To odnieś, bym wesoly więcej się ucieszył«.
Rzekł i zabrawszy gościa w zamek wraz pośpieszył.
A kiedy już do komnat mieszkalnych wstąpili,
Obaj z siebie chitony na krzesła rzucili;
Zaraz weszli do łaźni, w wygładzone wanny,

188

Gdzie oliwą wytarłszy ich służebne panny
Przyoblekły w chitony i chłajny wełniane.
Po czym szli zająć miejsca im przygotowane.
Wnet też jedna z dziewczeczek wniosła w złotym dzbanie
Wodę do rąk umycia i lała ją na nie
W podstawioną miednicę, stoliczek przed nimi
Przysunawszy. Klucznica przysła z przeróżnymi
Przysmaki, swoich gości hojnie częstująca.
A Penelopa, we drzwiach świetlicy siedząca,
Pochylona na krzesle przędła cienkie nici.
Tymczasem smacznym jadłem każdy rad się syci,
A gdy się już najedli, napili do syta,
Tak mądra Penelopa ozwie się i spyta:
»Synu! Mamże do siebie na górę tam wrócić
I znowu się na łoże łzami zlane rzucić,
Które wylewam, odkąd wraz z Atreja syny

Mąż mój poszedł na Ilion? Czemuż, mój jedyny,
Nie chcesz, nim się tu zejda ci zuchwali gburzy,
Opowiedzieć o ojcu, coś słyszał w podróży?»
Na to odparł Telemach mówiąc tymi słowy:
»Opowiedzieć ci wszystką prawdę jam gotowy:
Najpierw my do Nestora, ten rzeszom przywodzi,
Do Pylosu zabiegli. Przyjął mię najśłodziej
Starzec na swoim dworze; był dziwnej czułości,
Jakby ojciec dla syna, co po niebytności
Długiej do dom powraca: tak dla mnie był dobrym
Wraz z dzielnymi synami. A jednak o chrobrym
Odysie nic nie słyszał od ludzi w tym czasie,
Czy żyje, czy nie żyje. Więc w pięknej kolonie
Rumakami zaprzężnej słał mię do Atrydy
Menelaja, sławnego w boju rzutem dzidy.
Poznałem tam Helenę, przez którą Trojanie
I Argowie wycierpieć mieli niesłychanie.
Menelaj grzmigłos pytał mię zaciekawiony,
Co mogło mię przypędzić do Lakedajmony
Opowiedziałem prawdę całą najdokładniej
A on na to zawołał: – Bogowie wszechwładni!
Tożby w łoże człowieka tak mężnego serca
Miałby wnąć³¹⁰ się podły i tchórzliwy wdzierca³¹¹!
Tak samo miot swój drobny łania się '6Fdważa
Złożyć gdzie w legowisku lwa, pustyń moczara,
I odbieżawszy małe, szuka sobie trawy
Po górach i dolinach – a wtem lew z wyprawy
Wraca i ssący pomiot podusi szkaradnie:
Tak samo i Odysej kiedyś na nich spadnie...
Ojcze Zeusie! Ateno! Febie-Apollinie!
Sprawcie, jak ongi w Lesbu bogatej krainie,
Kiedy on się w zapasy wziął z Filomelidem
³¹⁰ wnąć się – wkraść się;
³¹¹ wdzierca – tchórz;

189

I o ziem przeciwnika zwałił z jego wstydem,
A uciechą Achiwów – niechby w tej postawie
Zalotnicy ujrzeli Odysa na jawie!...
Krótki byłby ich żywot – swaty w gardle kością –
Lecz na to, o coś pytał z taką ciekawością,
Dam nielżywą³¹² odpowiedź i w szczerości ducha
Powtórzę, com z ust słyszał morskiego starucha,
I z jego przepowiedni dam słowo po słowie:
Jak smutnego witezia widział na ostrowie
U Kałypsy, bogini –jak gwałtem go trzyma,
A on rwie się do domu; lecz próżno się zżyma,
Bo tam nie ma ni człeka zdolnego do wiosła,

Ni łodzi, by po grzbiecie morskim go przeniosła. –
Tak mi mówił Menelaj on oszczepomiotny.
Sprawiwszy to, wracałem; bogowie mi lotny
Wiatr na okręt zesłali, podróż się udała.. .«
W ten sposób tam o różnych rzeczach rozmawiano.
Gachy zaś, zgromadzone w podwórzu zamczyska,
Bawili się ciskaniem oszczepu i dyska
Na miejscu zwykłych igrzysk pięknie brukowanym.
Lecz kiedy na południu z bydłem pospędzanym
Z łąk wracali skotarze, wiodąc je za sobą,
Rzekł do nich keryks Medon, który swą osobą
Miał mir u zalotników i z nimi godował:
»Panowie, niechby każdy tym grom już folgował
I do izby powracał obiad przygotować,
Bo ten w porze właściwej lepiej zwykł smakować!«
Na te słowa gachowie z swych miejsc się schwycili.
A gdy obszerną izbę sobą napelnili,
Porzucawszy chitony na krzesła i stołki
Nuże rzezać barany i tuczne koziołki,
Także i karmne wieprze, toż ze stada wołu
Dla siebie na biesiadę.
Odysej pospołu
Z Eumajosem do miasta byli na wychodzie,
Gdy do niego rzekł pastuch, gospodarz w zagrodzie:
»Przychodniu! Ty do miasta masz iść niemieszkanie³¹³,
Bo tak pan mój rozkazał, a więc się tak stanie.
Wszakże ja bym cię wołał stróżem mieć w oborze,
Jedno pana się boję, złażałby mię może;
Rzecz przykra połajanie pańskie ciągle znosić.
A więc w drogę! Już nawet dnia ubiegło dosyć,
Nierad bym cię narazić na chłodek wieczomy«.
Na to mu odpowiedział Odysej przezorny:
»Pojmuję i rozumiem, jako za rozkazem
Aż do samego miasta masz ze mną iść razem.
Więc chodźmy, tylko w rękę daj jakie kijisko,
³¹² niełżywą – niekłamaną;
³¹³ niemieszkanie – szybko, bez zwłoki;
190
Do podparcia, bo pewnie na ścieżkach tam ślisko!«
Rzekł i na grzbiet zarzucił łatami świecące
Biesagi, co wisiały na lichej pleciance,
A Eumajos mu w rękę włożył kostur spory;
I tak wyszli obydwaj, a na straż obory
Zostały psy i czeladź. Prowadził więc króla,
A ten, jak dziad żebrzący, we dwoje się skula,
I wlecze się o kiju, okryty w łachmany.
Owoż krocząc po ścieżce kamieńmi zasianej,

Weszli w miasto; stanęli u cembrzyn krynicy
Misternych, gdzie brał wodę mieszkaniec stolicy.
Itak, Nerit, Polyktor³¹⁴ wzniesli ową studnię,
Którą wilgoć lubiące topole precudnie
Ocieniały dokoła, a chłodny ze skały
Zdrój tryskał. Nieco wyżej ołtarzyk był mały,
Poświęcony boginkom³¹⁵; przechodzień tam stawał
I cześć obiatowaniem boginkom oddawał.
Syn Doliosa Melantios właśnie szedł do wody,
Pędząc z dwoma pastuchy samo czoło trzody,
Najpiękniejsze koziołki, dla gachów na kuchnię.
Ten ledwo ich obaczył, grubiaństwem wybuchnie
Obelżywym, aż serce zawrzało w Odysie:
»Nicpoń wiedzie nicponia! To podoba mi się!
Zawsze znajdzie swój swego i z nim się pobrata!
Gdzież to z tym pasibrzuchem wleciesz się u kata,
Z tym dziadygą, co godom wesolość odbiera,
We drzwiach staje i odrzwia plecyma wyciera
Na okrucy łakomy, a wstręt ma do mieczy?
Daj mi go! Straż nad stajnią oddam jego pieczy,
Będzie mi ją zamiatał, kozom nosił trawę,
Na serwatce utuczy cielsko chuderlawe.
Ale że to pędziwiatr, więc nie wiem, czy zechce
Ręk do pracy przyłożyć – takim się nic nie chce,
Jedno łązić z wsi do wsi po chlebie żebraczym.
Więc się stanie, co powiem – sami to zobaczym...
Ze jeśli on tam wlezie w progi Odysowe,
Mołojcy grad podnóżków sypną mu na głowę,
A niejeden zawadzi o żebro włóczęgi«.
Tak mówił i mijając zadał mu raz tęgi,
Nogą w biodro kopnąwszy. Odys stał jak wryty
I z ścieżki nie ustąpił. Tylko w głębi skryty
Zamiar ważył: czy ma wziąć zuchwalca na kije,
Czy podniósłszy go w górę, łeb o ziem rozbije?
Lecz się przemógł i zniósł to. Pastuch zaś nakiwał
Zuchwalcowi i wzniosłszy dłonie, bogów wzywał:
»O boginki źródlane, o córzy Zeusowe!

³¹⁴ Itak, Nerit, Polyktor – trzech herosi z Itaki, którzy przybyli na wyspę z Kefalenii; od Itakosa wzięła nazwę cała wyspa; od Neritosa – góra Neriton; od Polyktora – miejscowość Polyktorion;

³¹⁵ boginkom – tu raczej: nimfom źródła;

Jeżeli dawniej Odys lędźwie niejałowe
Z kóz i jagniąt najlepszych zertwował wam zawsze,
To spełńcie moją prośbę, bądźcie mi łaskawsze:
Niechby witeż nasz wrócił, a bóg mu pomagał!
On by za to pyszałstwo dobrze cię wysmagał;
Nie dworowałbyś więcej, ty miejski włóczęgo,

A strzegł trzody, ginącej pastuchów mitręgą«.
Na to koziarz Melantios dał odpowiedź taką:
»I ty śmiesz odszczekiwać mnie, chytra sobako?
Jeszcze ja cię z Itaki na wiosłanej łodzi
Wywiozę, sprzedam komu; zysk mi to nagrodi.
Oby Apollon z łuku tak na pewno mierzył
Lub Telemach, na zamku uśmiercon, dziś nie żył,
Jak to pewna, że Odys dawno leży w ziemi«.
Rzekł i odszedł; ci za nim szli kroki wolnemi.
On zaś śpieszył na zamek w królewskie pokoje,
Gdzie wszedł i w gronie gachów zajął miejsce swoje
Naprzeciw Eurymacha, z którym rad przestawał.
Wraz służba przed nim mięsa postawiła kawał,
Chleb klucznica. Zajadał. A właśnie w tej chwili
Boski pastuch z Odysem na zamek wchodzili.
Dźwięk drążonej formingi rozlegał się w ciszy;
Stanęli: pieśń Femiosa gęździe towarzyszy.
Wtem rzekł Odys, pastucha chwytając za ramię:
»To pewnie dwór Odysa; sam widok nie kłamie.
Łatwo poznać z wszystkiego, co uderza oko:
Gmach tutaj ponad gmachem piętrzy się wysoko,
Szczytny mur blankowany obiega dokoła
Otoczając dziedziniec, a brama od czoła,
O podwójnych wrzeciędzach, mocno go zamyka.
Dwór to najdumniejszego godny śmiertelnika.
Co większa, gody widzę i liczne zebranie
Mężów; woń zalatuje, i formingi granie
Słyszę – obejść się bez niej mogłażby biesiada?«
Na to pastuch Eumajos te słowa powiada:
»Zgadłeś; widać, że rozum masz w każdym przypadku.
Lecz pomyśl, co nam począć wypadnie, mój dziadku:
Czy ty wnijdziesz tam pierwszy w progi ci nie znane,
Prosto pomiędzy gachy, a ja tu zostanę –
Czy też tutaj poczekaasz, a ja pierwej wnidę.
Wždy niedługo, bo nużby wpadłbyś w jaką biędę,
Zobaczyłby cię który i cisnął kamieniem?
Radzę więc ten przypadek brać z zastanowieniem«.
Na to odrzekł Odysej, cierpicielem niezłomny:
»Miarkuję i rozumiem, co chcesz, rad twych pomny.
Idź więc pierwszy: ja tutaj zostanę na dworze;
Do bicia i pocisków już ja nawykł może.
Umiem cierpieć, bo wielem wycierpiał na wojnie
I na morzu: więc zniosę i ten cios spokojnie.
Głód najtrudniej jest znosić, gdy żołądek krzyczy;

On nas tyle nabawia cierpień i goryczy,
Przezeń na mórz pustkowie uzbrojone nawy

Wyprawiają, by zbierać na wrogach łup krwawy!«
Kiedy taki rozhovor wiódł Odys z pastuchem,
Pies leżący tam blisko łeb podniósł, strzygł uchem.
Był to Argos³¹⁶, którego sam Odys wychował,
Lecz nie użył, gdyż wcześniej on był pozęglował
Pod Troję. Potem chłopcy go na polowanie
Brali w góry na kozy, zające i łanie.
Teraz leży wzgardzony, gdyż nie stało pana,
Na kupie, co spod mułów i krów wyrzucana
Zalega koło bramy; gnojem tym nawożą
Parobcy pola pańskie i pożytek mnożą.
Na nim to leżał Argos, jedzon przez robactwo.
Lecz skoro bliskość pana zwierzyło biedactwo,
Pokiwało ogonem tuląc uszy obie,
Chciałoby się doczołgać, sił nie miało w sobie.
Uważał to Odysej i łzę uczuł w oku;
Otarł ją, by nie widział pastuch, co stał z boku.
»Dziwna rzecz, Eumajosie – Odys mu powiada –
Jak ten pies na barłogu pięknym jest nie lada!
Z tym kształtem czy i rącość łączył? Szedł na łowy?
Czy też to ot zwyczajny sobie pies stołowy,
Jakich dużo na dworcach trzymają panowie?«
Na to pastuch Eumajos te słowa odpowie:
»Ten pies to własność męża dawno już zgasłego.
Trzeba ci było widzieć kształt i rącość jego
Wtenczas, kiedy na Ilion Odys szedł z wyprawą!
Zdziwiłbyś się psa tego siłą i postawą.
Przed nim nie mógł zwierz żaden umknąć, tak był rączy:
Wpadłszy na trop, wciąż trzymał, niezrównany gończy.
Teraz zbiedniał: pan jego przepadł gdzieś daleko,
Więc mu źle pod niedbałych służebnic opieką.
Bo to tak z tą czeladzią – niech pan nie napędza,
Zaniedba obowiązku, rąk sobie oszczędza.
Zeus wszechmocny odziera człowieka z połowy
Cnej pocziwości, odkąd ten bierze okowy«.
To powiedziawszy, odszedł w głąb pysznych podwoi,
Do izby, kędy świetny tłum gachów się roi;
Tymczasem Argos w śmierci pogrążył się mroku,
Gdy ujrzał swego pana po dwudziestym roku.
Postrzegł boski Telemach wpierw niżli kto drugi,
Jak pastuch wszedł do izby, i zaraz na mrugi
Przywołał go do siebie. Ten powiódł oczyma,
A widząc próżny stołek, dla siebie zatrzyma.
Był to stołek, na którym krajczy zwykle siadał,
Kiedy pieczeń rozbierał i gościom nakładał.

Do stołu Telemacha szybko go przystawił
³¹⁶ Argos – imię oznaczające szybki lub gończy;

I siadł naprzeciw pana. Wnet keryks się zjawił,
Nałożył mu mięsiwa, chleb podał z koszyka.
Wkrótce się i Odysej do izby przemyka:
Istny dziadek żebrzący, obciążony laty,
Pełził o kiju, okryty w łachmany i łaty,
I siadł na jaworowym progu, oparł głowę
O misternie rzeźbione odrzwia cyprysowe,
Które cieśla przyciosał do miary jak trzeba.
Zaś Telemach z pięknego kosza bułkę chleba
Wyjął i mięs nabrawszy, co garść objąć może,
Przywołał Eumajosa i rzekł mu: »Niebożę,
Weź to, zanieś dziadkowi, i poradź, niech wkoło
Obejdzie gachów. Żebrak powinien mieć czoło
Prosić o miłosierdzie: wstydem nic nie zyska!«
Wysłuchawszy to pastuch, przez tłum się przeciska
Do progu, gdzie był Odys, i rzeki doń: »Mój dziadku,
Telemach ci to przysłał z tą radą w dodatku,
Byś poszedł między gachy i każdego prosił:
Nie wypada, by żebrak wstydem się unosił.«
Na to wołał Odysej: »Wszechwładny Kronidze!
Błogosław Telemacha! Niech wszystko mu idzie
K'woli życzeń, a z ludzi będzie najszcześniejszy!«
Tak rzekł, datek w garść przyjął, potem go złożywszy
U nóg swoich na torbie starej połatanej,
Pożywał, a pieśniami brzmiały zamku ściany.
Lecz gdy skończył, a boski pieśniarz przerwał śpiewy,
A w izbie podniósł wrzawę tłum gachów zgiełkliwy,
Wtedy Odysej ujrzał przed sobą Palladę,
Ta go skłoniła obejść biesiadną gromadę
I pozbierać od gachów stołu odrobiny,
Gdyż po tym pozna winnych i tych, co bez winy –
Co jednak nie przeszkadza, że głowy ich padną,
Szedł więc w kolej i prośbą błagał ich układną
I rękę tak wyciągał jak zwykle żebraki.
Każdy dał coś z litości, lecz taki owaki
Nuż się dziwić i pytać: skąd on, jak się zowie?
Na to koziarz Melantios mówił w tej osnowie:
»Słuchajcie, dziewostęby³¹⁷ o rękę królowej!
Widok tego przybysza dla mnie nie jest nowy;
Widziałem, jak go świniarz prowadził przez drogę,
Lecz co zacz i skąd rodem, powiedzieć nie mogę.«
Wtem Antinoj łajaniem napadł na pastucha:
»Mów, hultaju, po co nam tego pasibrzucha
Sprowadziłeś? Czy nie dość mamy tu tych mętów,
Takich biesiadopłochów³¹⁸, żebrzących natrętów?
Czy-ć jeszcze nas tu mało, aby twego pana

Majątek zjeść z kretesem, żeś tego gałgana
Przyprowadził tu z sobą?»

³¹⁷ dziewosłęby – zalotnicy, lub swaci (w tradycji staropol.);

³¹⁸ biesiadopłochów (neologizm) – psujących nastrój biesiady;
194

Na to pastuch: »Szpetny

Język twój, Antinoju, chociaż ród tak świetny.

Któż by obcych przybyszów sprowadzał do siebie?

A jeśli ich sprowadza, to w ważnej potrzebie

Lub dla dobra ogółu: na przykład lekarza,

Cieślę, wróżbitę albo boskiego pieśniarza,

Który pieśnią nam serca krzepi i weseli.

Takich tylko się bierze, gdzie bądź by się wzięli,

Lecz dziadków nikt umyślnie nie ciągnie w swe progi.

Wszakżeś ty na Odysa sługi nader srogi,

Od innych sroższy; dla mnie tyś najsroższy może.

Jednak mało dbam o to, dopóki w tym dworze

Penelopa i syn jej śliczny władną nami«.

Roztropny mu Telemach rzekł na to słowami:

»Przestań już tę szermierkę prowadzić daremnie,

Antinoj, wiesz, jak umie dociąć nieprzyjemnie

Językiem i jak tamtym głowy poprzewracał«

Rzekł i do Antinoja mowę swą obracał:

»Pięknie dbasz o mnie, pięknie, jakby ojciec wtóry,

Jeśli tego przechodnia za zamkowe mury

Chcesz grubiaństwem wypłoszyć. O, niechże bóg broni!

Raczej opatrz go, hojnej nie pożałuj dłoni.

Ni ja, ni matka moja, ni kto bądź z czeladzi

Za złe-ć tego nie weźmie: owszem, będą radzi.

Lecz darmo! To uczucie obce sercu twemu;

Wolisz sam zjeść niż kęsok ustąpić drugiemu«.

Ofuknął go Antinoj, tą mową dotknięty:

»Co tam gadasz, młokosie butny i nadęty!

Gdyby on tyle kęsów nazbierał w tym tłoku,

Tobyś my się zwolnili odeń na ćwierć roku«.

To rzekłszy spod stołu wyciągnął podnózek,

Na którym nogi wspierał; trząśł nim wśród pogróżek.

Lecz inni za to hojnie tkali w wór dziadowski

To mięsiwa, to chleby, i już Odys boski

Chciał wrócić i na progu zasiąść zjadłem swoim,

Gdy się ozwał stanąwszy tuż przed Antinojem:

»Daruj mi co, mój miły! Sądząc cię z postawy,

Tyś nie prostak: wyglądasz mi jak księżę prawy.

Toż się pokaż szczodrzejszym dla mnie niż ci drudzy,

A ja pójdę cię słać wszędy, gdzie lud cudzy.

Ongi i jam był szczęśliw: miałem dom i grzędę,

I dostatki – i nieraz takiego przybłądę

Opatrzyłem, bądź głodny był lub bez okrycia.
Rój sług w domu i wszystko, co szczęściem jest życia,
Miałem – a sławę bogactw kwitła moja dola.
Lecz Zeus Kronion mię zniszczył; dziej się jego wola!...«
Antinoos mu na to głosem rzekł donośnym:
»A czy nas bies opętał tym dziadem nieznośnym?...
Precz od stołu! Tam możesz na środku stać sobie!
Ruszaj! Bo Cypr i Egipt gorzkim ja ci zrobię.
195

A jaki dziad natrętny! Wszystkim lezie w oczy;
Każdy mu nieoględnie, co ma, w torbę tłoczy.
Nie w miejscu taka szczodrość i politowanie;
Gdy się cudze rozdaje, z kupy co zostanie?«
Cofając się Odysej rzekł mu: »O bogowie!
Z tą szlachetną postacią nieszlachetnyś w mowie!
Snadź ze swego i szczypty soli byś żałował,
Kiedyś przy cudzym stole siedząc nie darował
Biednemu ani kęska, choć stosy przed tobą«
Na to Antinoj większą rozpałił się złością;
Ponuro nań spojrzawszy rzekł słowa skrzydlate:
»O! co teraz, nie ujdiesz cały z izby, za te
Zuchwalstwa obraźliwe, włóczęgo plugawy!«
I cisnąwszy podnóżkiem, trafił go w bark prawy
Blisko karku; lecz Odys stał wryty jak skała:
Gwałtowna moc pocisku nic go nie zachwiała.
Li głową kiwał myśląc, jak wrogów tych zmiecie.
Wrócił na próg i usiadł, a z torbą rupiecie
Rzucił przed się, i tymi do gachów rzekł słowy:
»Słuchajcie, dziewostęby do ręki królowej,
A powiem wam, co serce w usta mi nasuwa:
Nie zasmuca to bardzo ni duszy zatruwa,
Jeżeli kto w obronie mienia i zagrody
Krew przelał za swe bydło albo owce trzody;
Lecz Antinoj mię pobił za ten brzuch zgłodniały,
O który tak się trapi ludzki ród nasz cały.
Lecz jeśli dla skrzywdzonych jest bóg, są Erynny –
Strzały śmierci przed żeństwem ubić cię powinny!«
Na to rzucił Antinoj odpowiedź zelżywą:
»Jedź i siedź tam lub z dworu wynoś się co żywo,
Nim mołojce wywłoką-ć za ręce i nogi,
I zdarłszy z ciebie skórę, wyrzucą za progi!«
Tak mówił, a ta mowa wszystkich innych gniewa;
Wreszcie któryś z tej gaszej rzeszy się odzywa:
»Źleś zrobił, Antinoju, ciskając w nędzarza.
Nużby to był niebianin, jak nieraz się zdarza,
Że bóg przybrałszy postać wędrownego dziada
Grody, włości przebiega i naocznie bada

Zbrodnie ludzkie i cnoty bogobojnej duszy?«
Tak mówili, lecz on to puścił mimo uszy.
Choć wzburzył Telemacha serce czyn szkaradny,
Potrząsał tylko głową milcząc, a lży żadnej
Nie uronił, lecz myślał o gachów zatracie.

Dowiedziała się o tym w swej górnej komnacie
Penelopa – i rzekła do białogłów grona:

»Obyż weń tak ugodził pocisk Apollona!«

Klucznica Eurynome rzekła zaś do pani:

»O! jeśli modły nasze spełnią się, to ani
Jeden z nich nie doczeka brzasku jutrzni złotój!«

Penelopa jej na to: »Matko, te niecnoty
196

Wstrętne są sercu memu; każdy z nich złe płodzi,
Lecz Antinoj od wszystkich gorszy, jak śmierć chodzi.

Tam w izbie właśnie żebrak przybyły z daleka
Szedł po prośbie do wszystkich, bo mu głód dopieka –
I każdy dał coś w torbę, gdy w kolej obchodził,
A zły Antinoj w ramię stolkiem go ugodził«.

Tak mówiła królowa, w panien licznym kole
Siedząca w swej komnacie. Tymczasem na dole
Odysej się pożywiał. Onę zaś chęć zdjęła

Przywołać Eumajosa, i tak doń zaczęła:

»Śpiesz co żywo, niech do mnie przyjdzie ten podróżny:

Chcę z nim mówić, o szczegóły wypytać go różny;

Może on co o chrobrym zasłyszał Odysie

Lub go spotkał: bywalcem w świecie wydał mi się«.

Na to odrzekł Eumajos, świniopas poczciwy:

»Niechby dali mu pokój te Achiwy,

Zdziwiłby cię: tak prawi pięknie i rozumnie

Już on trzy dni, trzy noce przedtem siedział u mnie,

Dokąd przybył, uciekwszy z okrętu obcego,

A jeszcze opowiedzieć nie mógł mi wszystkiego.

A jak patrzym w pieśniarza, kiedy pieśń swą śpiewa

Od bogów mu natchnioną, że pierś ci rozgrzewa,

I jak ty byś rad słuchać wciąż i w każdym czasie:

Tak ten przybysz powieścią bawił mię w szalacie.

Z Odysem, jak mi mówił, miał stosunek dawny

Po ojcu; a na Krecie mieszkał, kędy sławny

Ród Minosa. Więc stamtąd ścigan bez wytchnienia,

Dobił się do nas, straszne przeszedłszy zmartwienia.

O Odysie też słyszał, a między innemi,

Że stąd blisko na bujnej, na tesprockiej ziemi

Żyje, i skarby wiezie, bogaty ogromnie«.

Na to mu Penelopa rzekła: »Idź, i do mnie

Przyprowadź go na górę: niech sam opowiada!

A niech w dziedzińcu gachów pustuje³¹⁹ gromada,

Czy tu w izbie; to nie dziw, że tacy weseli...
Oby wrócił Odyseus, ukazał się w domu:
Wraz z synem spadłby na nich podobien do gromu!«
Gdy to mówi, Telemach naraz głośno kicha,
Aż się w izbach rozległo; ona się uśmiecha
I pastuchowi słowa posyła skrzydlate:
»Idź i sprowadź przychodnia tu w moją komnatę.
Czyś baczył, jak on kichnął, kiedym to wyrzekła?
Znak jawny, że swym cieniem śmierć gachy oblekła!
Padną wszyscy, przeznaczeń spełnią się wyroki!
Jeszcze jedno – lecz w piersi ukryj to głębokięj:
Jeśli poznam, że człek ten mię nie oszukuje,
Chitonem go i piękną chłajną obdaruję«.

³¹⁹ pustuje – dokazuje, zabawia się;

197

Eumajos wysłuchawszy mówiącą królowę
Poszedł i do Odysa zwrócił lotną mowę:
»Penelopa cię wzywa, Ojczy mój podróżny!
Z serca pragnie, nie gwoli ciekawości próżnej,
Pytać się o małżonka, po którym w żalobie.
A gdy pozna, żeś ufność wzbudził jej ku sobie,
Da ci chłajnę i chiton; a właśnie-ć potrzeba
Przyodziewku, gdyż łatwiej u ludzi kęs chleba
Wyżebrać i nakarmić żołądek zgłodniałym
Odpowiedział mu Odys, w nieszczęściu wytrwały:
»Chętnie wszystko opowiem i prawdę wynurzę
Rozumnej Penelopie, Ikariowej córce,
Bom go znał, bo z nim równa przypadła mi dola.
Jednak straszy mię więcej tych gachów swawola
I zuchwałość, w żelazny strop nieba bijąca.
Ot, teraz, za cóż tamten tak mię w bark potrąca,
Przechodzącego izbę bez żadnej złej myśli?
A Telemach lub drudzy czy mi w pomoc przyszli?
Powiedz więc Penelopie: choć słyszeć mię pragnie,
Niech cierpliwie poczeka, aż słońce się nagnie
Do zachodu; o mężu wtenczas jej opowiem,
Usiadłszy przy ognisku. Lichą odzież bowiem
Mam na sobie – wszak o tym najlepiej wiesz pono.«
Skończył, a pastuch odniósł wszystko, co mówiono.
Penelopa go widząc, jak wchodził w jej progi,
Rzekła: »Czemuż sam wracasz, gdzie jest ten ubogi?
Czy się lęka zuchwalców lub czegoś się boi?
Może wstyd mu? Żebrakom wstyd ten nie przystoi.«
Na to odrzekł Eumajos, przywódca pasterzy:
»Myśl co chcesz, lecz ten człowiek mówi jak należy,
Że butnym gwałtownikom nierad włączyć w oczy.
Czekaj więc, aż się Helios do morza zatoczy.

Dla cię samej, o pani, lepiej to wypadnie:
Sam na sam z nim pomówisz i wybadasz snadnie«.
Na to mu Penelopa: »Snadź u tego człeka,
Kto bądź on, rozum dobry i głowa nielekka;
Bo też nigdzie na ziemi, gdzie ludzie mieszkają,
Nie spotkać się z zuchwalszą i złośliwszą zgrają«.
Boski pastuch szedł prosto po rozmowie onéj
Między gachów, gdzie tłum ich siedział zgromadzony,
I rzekł do Telemacha po cichu, do ucha,
Z obawy, że go który z tych gachów podsłucha:
»Już odchodzę, mój drogi, do trzód, do zagrody,
By w twym i mym dobytku nie było tam szkody;
Ty zaś tutaj we dworze na wszystko uważaj,
A najlepiej na siebie: nic się nie narażaj,
Gdyż Achiwi na jakiś zamach się sposobią.
Oby Zeus ich wygubił, nim złego coś zrobią!«
Rzekł mu na to Telemach, młodzieniec przezorny:
198

»Dobrze, tatku, lecz na mrok poczekaj wieczorny,
A jutro nam tu hojne dostawisz obiaty;
Ja zaś z bożą pomocą wyjdę tu bez straty«.
To powiedział, a pastuch znów siadł w krześle swoim.
A gdy się już uraczył jadłem i napojem,
Poszedł do swej zagrody i trzódek z powrotem.
Świetlice i przysionki wciąż brzmiały łoskotem
Śpiewów i płasów gości bawiących się w dworze,
Bo wieczór już się zbliżał, gasłyienne zorze.
199

PIEŚŃ OSIEMNASTA

Walka na pięści Odyseusza z Irosem

Wtem nadszedł zwykły żebrak, w mieście dobrze znany,
Gdyż żebrał tam od dawna, żarłok zawołany,
Wiecznie głodny i opój, przy tym niedołączny,
Wątlej siły – na oko chłop rosły i męzny.
Nazywał się Amajos; tak zwała go matka,
Irosem zaś przezwała uliczna czeladka,
Gdyż często do posyłek dawał się on użyć.
On to wszedł i Odysa chcąc z domu wykurzyć,
Począł go lżyć słowami, grubiaństw mu nie szczędził:
»Precz mi stąd, jeśli nie chcesz, abym cię przepędził!
Patrzaj, jak każdy z gości na mrugi mi każe³²⁰
Wywlec cię, a ja przecież na to się nie ważę;
Precz zatem, albo zmusisz dołożyć kułaka!«
Odys zaś rzekł, ukosem zmierzyszy żebraka:
»Nigdy cię nie obraził uczynkiem ni słowem;
Nie zajrzę, choć z najsutszym odejdiesz obłowem:
Ten próg obu nas zmieści. Tobie nie przystoi

Zazdrościć cudzych datków! Znać to z miny twojej,
Żeś dziad, jako ja, taki. A komu bóg szczęści,
Ten bogaty; więc po cóż wyzywasz na pięści?
Choć ja stary, lecz gniewu nie umiem hamować:
Mógłbym pierś ci lub gębę juchą zafarbować
I nazajutrz przyszedłbym siedzieć tu w spokoju;
Ty zaś już byś nie wrócił pewno po tym boju
Siadywać popod drzwiami dworu Laertiada!«
Na to mu z wściekłą złością Iros odpowiada:
»Co ten żebrak językiem i kłapie, i kłapie
Jak baba przy kominie! Oj że, jak cię złapię,
Kułakami obłożę, aż wyskoczą usta
Wszystkie zęby z paszczęki, ty kabanie³²¹ tłusty!
Opasz się³²² – przy tych świadkach wychodź na kułaki!
Zobaczym, czy młodemu oprze się dziad taki!«
Tak kłócili się z sobą w drzwiach, na progu lśniącym
Dziady, mierząc się wzajem wzrokiem pałającym.
Świętej mocy Antinoj usłyszał ich kłótnię
I rzekł do towarzyszy, śmiejąc się okrutnie:

³²⁰ na mrugi mi każe – nakazuje mrugnięciem;

³²¹ kaban (ukr.) – wieprz;

³²² opasz się – zawodnicy przed walką przywdziewają pasy;
200

»Nigdyśmy jeszcze takiej nie mieli zabawy,
Zsyła nam ją widocznie jakiś bóg łaskawy,
Uwierzycie-ż, że Iros z tym drugim przybędą
Wyzwali się na pięści i wnet się bić będą?
Chodźmy szczuć ich nawzajem«.
Gachy parskli śmiechem
I zerwawszy się z krzesel, skoczyli z pośpiechem,
Aby kołem otoczyć te obdarte dziady;
I Antinoj tak mówił do gachów gromady:
»Słuchajcie mię, druhowie! Widzicie tam ano
Kozią kiszkę³²³, krwią zsiadłą i tłuszczem nadzianą,
Jak się smaży na węglach dla nas do wieczery?
Owoż wygrywający jeden z tych szermierzy
Może przyjść, wybrać kiszkę podług woli swojej
I zawsze jadać z nami. Lecz już nie postoi
W tych progach odtąd inny z natrętnych żebraków!«
Te słowa Antinoja ujęły junaków.
Chytrze im na to Odys rzekł: »O przyjaciele!
Jam już stary, jam w życiu bied doznał tak wiele!
Mogę-ż z młodszym się mierzyć? Cóż robić, gdy trzeba?
Głodny zniesie i kije dla kawałka chleba.
Więc zgoda! Wprzód jednak każdy z was przysięgnie,
Że mnie zdradliwą pięścią wśród walki nie sięgnie,
Ażeby Irosowi dopomóc w wygranej«.

Rzekł, i wszyscy przysięgli, a gdy wymaganej
Uroczystej już zadość stało się przysiędze,
Telemach pośród rzeszy rzekł w świętej potędze:
»Przychodniu! Jeśli sił ci starczy i odwagi,
Wyrzuć go, od Achiwów nie bój się zniewagi.
Kto by cię wyciął, miałby z nami do czynienia;
A jak miemam, jednego sposobu myślenia
Wraz ze mną, gospodarzem, są rozumne głowy
Antinoj i Eurymach«.

Do tej jego mowy
Przychylili się wszyscy. Odysej tymczasem
W pół się opiął z lachmanów ukreconych pasem,
Odsłaniając potężnie uda, bark szeroki,
Pierś, ramiona żylaste – gdy lekkimi kroki
Zbiegła k'niemu Atene i postać mu całą
Zolbrzymała. W podziwiewie wszystko nań patrzyło,
Aż niejeden się zwrócił mówiąc do sąsiada:
»Iros licha napytał! Oj, będzie mu biada!
Patrz – staruch jakie uda odsłonił potężne!«
Irosowi zaś serce tłukło się niemężne,
Lecz mu pacholcy gwałtem, choć jak się szamotał,
Pas włożyli. Na całym ciele on dygotał.
Więc Antinoj go łajał słowami bez braku:

»Po coś ty się urodził, chełpliwy junaku,
323 kozia kiszka – nagroda dla zwycięzcy w zapasach;
201

Kiedy trzęsiesz się wszystek przed staruchem onym,
Bezsilnym, cierpieniami żywota zjedzonym?
Zapowiadam ci tedy, i to cię nie minie,
Że jeśli on silniejszy, pokona cię ninie,
Wsadzę cię na łódź czarną wysłę na ląd stały
Do Echeta³²⁴ – a złośnik to zapamiętały,
Ma zwyczaj, kogo złapie, kaleczyć okrutnie;
Więc niechybnie i tobie nos i uszy utnie,
A wyrwany człon męski psom da, aby zjadły.«
Rzekł, a wszystkim członki drżał Iros wybladły,
Wleczon w szranki. Więc obaj wzniesli już ramiona,
Lecz Odysowi myśl ta przyszła rozdwojona:
Czy ma go palnąć z góry, ducha zeń wypędzić,
Czy na ziemię zwaliwszy, życie mu oszczędzić?
To ostatnie za lepsze w tym razie uznaje;
Inaczej podejrzewać mogliby Achaje.
Więc obaj wpadli na się. Iros w prawe ramię
Uderzył Odyseja, a ten mu kość łamie,
Palnąwszy w kark pod uchem, aż krew buchła z gęby.
Z krzykiem runął na piasek, dzwoniły mu zęby,
Nogi ziemię kopały. Gachowie weseli

Wzniesli ręce i wraz się do rozpuku śmieli.
Zaś Odys go za nogę przez całe podwórze
Przewlókłszy aż do bramy, posadził przy murze,
Opierając plecyma, w garść mu kostur włożył,
Mówił doń, i lotnymi słowami dolożył:
»Siedźże tu, abysź świnie i psy stąd odganiał,
A biednym, gdy tu przyjdą, wstępu nie zabraniał;
Inaczej, co gorszego spotka cię, nędzniku!«
Powiedziawszy to, torbę z łatami bez liku
Znów wdział na grzbiet, a torba na sznurku wisiała,
I tak wrócił na próg swój. Aż tu zgraja cała
Gachów, śmiejąc się wdzięcznie, szła doń z powitaniem:
»Oby Zeus i bogowie hojnym zmiłowaniem
Dali-ć wszystko, co pragniesz. Zeus pewnie wysłucha
Za to, żeś nas od tego zbawił pasibrzucha,
Którego do Echeta wnet wysłem na łodzi –
Król ten ludziom okrutny i jemu dogodzi!«
Tak życzyli. Odysej wielce się radował
Z tych życzeń, zaś Antinoj już mu przygotował
Sporą kiskkę: krwią była i tłuszczem nadziana.
Amfinom dał dwa chleby, po czym z roztruchana
Złotego przepijając, te słowa doń rzecze:
»Pozdrowienie ci, stary, nieznany człowiecze!
Obyś lepszą miał dolę choć na przyszłe lata:
Brzemie wielkiej niedoli teraz cię przygniata«.
Odrzekł mu na to Odys, mąż w fortele płodny:

324 do Echeta – Echetos, okrutny król Epiru, który okaleczał swych gości; postacią Echetosa straszono dzieci;
202

»Amfinomie! Tyś ojca swojego syn godny,
Bo masz rozum, a sława dobiegła aż do mnie,
Że Nisos Dulicheński bogaty ogromnie
I poważan u swoich – takiego rodzica
Będąc synem i ciebie uprzejmość zaléca.
Więc słuchaj, a co powiem, niech pamięć zatrzyma:
Nic słabszego od człeka na ziemi tej nie ma;
Słabszy od wszystkich istot, co po świecie chodzą,
Nie myśli, że weń kiedyś nieszczęścia ugodzą,
Póki bóg daje dzielność i dobrych nóg parę.
Lecz gdy bóstwa nań spuszczą cierpienia za karę,
To choć z opornym wstrętem, znosi je, jak umie;
Taka bowiem jest zmienność w tym ludzkim rozumie...«
Wtem Atene, bogini, wzbudziła natchnienie
W sercu Penelopei, Ikariosa córy,
Że gachom się ukaże, znijdzie do nich z góry,
By serca gachów żądzą na nowo rozpalić,
A w małżonku i synie dla się cześć ustalić
Większą jeszcze, niż miała. Z uśmiechem udanym

Rzekła więc swym niewiastom, wkoło niej zebranych:
»Eurynomo! Jam nigdy nie pragnęła bardziej,
Niż teraz, iść tam do nich, choć nimi się gardzi:
Gdyż synowi mam szepnąć coś, co go ocali,
Aby się od tych gachów trzymał jak najdalej,
Bo choć w ustach tych słodycz, w sercach siedzi zdrada!«

Eurynome klucznica na to odpowiada:

»Roztropne twoje słowo! Mówisz wyśmienicie!
Idź więc i powtórz mu to wszystko, moje dziecię!
Lecz wprzód opłucz się, namaść maściami wonnymi:
Nie Iza z twarzą splakaną stawać tam przed nimi.

Łzami popsulaś sobie kwitnące jagody –

A przecież syn twój wyrósł, doczekał się brody:

Takim jest, jak u bogów sobieś wymodliła!«

Penelopa jej na to: »Eurynomo miła!

Nie troskaj się ty o mnie i nie radź z przyjaźni,

Abym ciało maściła i poszła do łaźni.

Wszak bogi mię olimpscy dawno oduczuli

Dbać o płci mej ozdoby, jak raz od tej chwili,

Kiedy mąż mój odpłynął. Owszem, Hippodamię

I Autonoe³²⁵ przyzwij, niech mi dadzą ramię,

Gdy tam pójdę, bo wstydem splonęłabym cała,

Gdybym się sama jedna gachom ukazała«.

Na ten rozkaz z komnaty wybiega klucznica

Wołać panny i pośpiech każdej z nich zaleca.

Lecz bogini Atene myśl powzięła inną:

Penelopie zesłała drzemkę dobroczynną;

Sen ją zamroczył i padła już ubezwładniona

W krzesło, i już bogini tchnęła jej do łona

³²⁵ Hippodamia i Autonoe – dwie ulubione, najwierniejsze służebne Penelopy;

203

Boski czar, aby wzbudzić w Achiwach zdumienie.

Jej lice w ambrozyjne ubrała promienie –

Kytera z takich wdzięków wieniec ma uwity,

Kiedy w płasy się puszcza ze swymi Charyty.

Przy tym wzrost jej i postać dała okazałą,

W bielsze niż kość słoniowa oblokła ją ciało.

Co sprawiwszy, bogini znikła. A tymczasem

Pięknoramiennych panien dwie wpadło z hałasem

Do świetlicy. Z snów słodkich ocknięta królowa,

Przetarłszy dłońmi oczy, wyrzekła te słowa:

»Mnie smutną ukołysał sen słodki tak błogo!

Oby Artemis śmiercią tak samo niesrogą

Zabiła mię tu zaraz, bym w żalu ustawnym

Nie mamiała żywota po mężu mym sławnym,

Który cnót blaskiem gasił achajskich herojów«.

Powiedziawszy to, zesza z swych górnych pokojów;

Nie sama: dwie panienki tuż przy sobie miała.
Więc gdy się zgromadzonym gachom ukazała,
Wstrzyma się w świetnym progu świetlicy sklepionej,
Na twarz od głowy spuszcza srebrzyste zasłony,
A dwie panny stanęły po każdym jej boku.
Gachom nogi zadrżały, tyle w niej uroku,
I każdy chciałby łoże podzielać królowej.
A wtem ona do syna rzekła tymi słowy:
»Synu, mój! Coś twój umysł i wola się chwieje!
Małym będąc, robiłeś większe mi nadzieje,
A teraz, kiedyś podrósł, wyszedł na młodziana,
I każdy w tobie widzi całą gębą pana,
Nawet obcy się dziwią twej dziarskiej postaci –
Czemuż zdrowy rozsądek u ciebie nie płaci?
Jakaż zgrozę spełniono tu w twej obecności?
Tyżeś dał sponiewierać jednego z twych gości?
Jak to? Gość, który w domu naszym się znachodzi,
Obelgi miałby doznać? O! to nie uchodzi!
Na ciebie hańba spadnie, ludzie tobą wzgardzą!«
Na to roztropny młodzian: »Matko! o, i bardzo
Twoje to oburzenie czuję i rozumiem,
A chociaż od dobrego złe odróżnić umiem,
Mogę-ż w każdym zdarzeniu iść drogą rozsądku,
Gdy mię tak oszołomił wróg pełen zawziętku,
Owe gachy spiknięte, a mnie nikt nie broni?...«
O tym z sobą mówili – i po tej rozmowie
Tak się do Penelopy Eurymach ozowie:
»O mądra Penelopo! Gdyby cię widziano,
To wszyscy z jazyjskiego Argos³²⁶ jutro rano
Zbiegliby się achajscy tutaj zalotnicy
Na gody: bo gdzie równej tobie krasawicy
326 z jazyjskiego Argos – z Peloponezu;
204
Co by ci kształtem, wzrostem, rozumem sprostała?«
Mądra mu Penelopa tak odpowiedziała:
»Eurymachu! Mnie bóstwa wdzięków mych i krasy
Pozbawiły od dawna; jeszcze w owe czasy,
Gdy z Argami małżonek mój poszedł pod Troję;
Niechby wrócił, mnie nędzną wziął pod skrzydła swoje,
Dopieroż bym jaśniała sławą mej piękności!
Teraz jęczę, na ciągle wydana przykrości,
Odkąd on mię na brzegu przed samym rozstaniem
Wziął za rękę i słowa te rzekł z pożegnaniem:
– Nie wszyscy ci pancerni męże, droga żono,
Którzy idą na Ilion, powrócą tu pono.
Bo i Trojańcy w boju dzielnie, jak słyszałem,
Robią kopią, miotają z łuków celnym strzałem,

Toż lotnym toczą koniem, a dziarskie to zwierzę
Zwykło dawać zwycięstwo w chwiejnym bitwy wirze.
Przeto nie wiem, czy bóg mię stamtąd przyprowadzi,
Czy tam liszy³²⁷? Więc głowa twoja niech tu radzi:
W domu miejże o ojcu, o matce staranie
Jak dotąd, a tym więcej, jeśli mnie nie stanie.
Gdy zaś syn nasz dojrzeje, wyjdzie na człowieka,
Idź za mąż – twoja nad nim skończy się opieka. –
Tak mówił, i już teraz spełni się to wszystko:
Idzie noc, w której wstrętne dla mnie weselisko
Czeka mię z woli Zeusa ciężko nawiedzona.
A jednak gorszym bólem przeszywa mi łono
Ten zwyczaj niebywały między zalotniki,
Dawniej, kto się dobijał uczciwej podwiki³²⁸,
Córy ojca zamożnego, wysadzał się na to,
By dom zasilać wołmi, trzodą nierogatą,
A narzeczonej hojne upominki składać;
Nie śmiał cudzego mienia marnować i zjadać«.
Tak rzekła, a w Odysie cieszyła się dusza,
Że im dary wyludza i oczy zaprósza
Słodką mową, choć w sercu myślała inaczej.
Antinoj, syn Epeja, tak jej to tłumaczy:
»O córo Ikariosa, cna Penelopejo!
Przyjm tylko te podarki, które wraz pośpieją
Znieść Achiwy; odmówić nie mogłabyś przecie,
My zaś nie ustąpimy z miejsc tych za nic w świecie,
Póki mężem twym który Achiw nie zostanie«.
Mowa ta w zgromadzeniu znalazła uznanie.
W skok też keryksów do dom po podarki słano:
Od Antinoj a szatę cudnie wyszywaną
Przyniesiono, dwanaście w niej złotych pętliczek;
Od Eurymacha przyszedł piękny naszyjniczek
Szczerozłoty, z bursztynem, co jak słońce lśniący;
Od Eurydama parę kolców wniósł służący:

³²⁷ liszy – zgubi;
³²⁸ podwiki – kobiety;

205

Misternej to roboty, trójgwiezdne wisiory;
Zaś od Pejsandra, syna króla Połyktory,
Łańcuch jej przyniesiono na szyję ozdobny.
Zgoła każdy z nich złożył podarek osobny.
Znów wróciła do górnych komnat boska pani,
A panny upominki niosły dane dla niej.
Gachy zaś do swych płasów i śpiewek wrócili,
Aż i wieczór ich zastał na tej krotchwili.
A gdy wesołych nocne ogarnęły cienie,
W izbie wnet w trzech kagańcach wzniecili płomienie

Świejące im dokoła, w które pęk smolaków
I drzazg, miedzią naciętych z wysuszonych pniaków,
Narzucali na ogień. Służebne zaś panny,
Gdy gasnął, rozniecały ogień nieustanny.
Do nich to boski Odys zwrócił swoją mowę:
»Nieobecnego pana dziewczki Odysowe!
Idźcie stąd, przy królowej siedzieć wam w komnacie.
Tam wasze miejsce; panią rozweselać macie
Albo kręcić wrzeciono, lub też czesać wełnę.
Ja zaś o tych kagańcach staranie zupełne
Chcę tu mieć, choć do rannej zostaliby zorzy.
Do trudów jam nawykły, mnie to nie umorzy«.
Dziewki w śmiech i po sobie zerknęły z ukosa,
Aż Melanto, rumiana córeczka Doliosa,
Pod okiem Penelopy od dziecięcych latek
Wyrósłszy, jak jej własny pieszczony gagatek
(A jednak obojętna na płacz opiekunki,
Tajemne z Eurymachem miewała stosunki),
Ona więc na Odysa napadła i łaje:
»Przybłądo! Tobie we łbie klepki nie dostaje,
Że na noc do gospody albo ciepłej kuźni
Nie idziesz, a tu wlażeś, gdzie panowie różni
A dostojni się bawią, a tak hardo przy tym
Gadasz tu! Znać po tobie, że musisz być spitym
Lub frant jesteś. Widocznie przez ciebie coś gada:
Czy pycha z pokonania Ira, tego dziada?
Waruj się, by ktoś tęższy mię wyzwał na rękę!
Nuż trafisz na pięść twardą: zgruchocze ci szczękę
I za progi wyrzuci, oblanego juchą!«
Gniewnie spojrział Odysej i wraz odparł sucho:
»Ej, nie bresz³²⁹! Bo Telemach, niech powiem mu słówko –
Patrz, tam stoi – a w puch cię zrąbie, pokojówko!«
To rzekł i tak przestraszył białogłowy one,
Że z izby precz uciekły jakby oparzone,
W przekonaniu, że Odys nie żartował z nimi.
On zaś przed kagańcami stał zapalonymi
I ogień utrzymywał; lecz inne w nim wrzały
Myśli, które niebawem czynem stać się miały.

³²⁹ nic bresz – nie kłam;

206

Atene, znów folgując gachom, choć zbyt hardzi,
Podszczuła ich do szyderstw, ażeby tym bardziej
Rozjątrzyć na nich duszę Odysa, już wściekłą.
Jakoż mu Eurymacha słowo dość dopiekło,
Które rzekł, aż parsknęła śmiechem ich gromada:
»Słuchajcie, dziewostłęby królowej (powiada),
A ogłoszę, co z głębi do ust mi się ciśnie:

Jakiś bóg tego człeka przysłał tu umyślnie;
Bo ta jasność w tej izbie, jeśli wzrok nie zwodzi,
Nie od ognia, od jego łysiny pochodzi«.
Po czym się do Odysa zwracając: »A nużby
Wziąć ciebie za parobka? Czy zdasz się do służby
Gdzie tam na wsi? A dobrym mytem bym nagroził:
Sadziłbyś cień dające drzewa, płoty grodził,
Strawę, wino dostaniesz, co dzień będziesz syty,
Przywoicie obuty i dobrze okryty.
Aleś ty do niczego! Bąki tylko zbijać!
Leniuch! Po okolicy wolisz się uwijać
I pakować w żarłoczny kądun chleb dziadowski!«
Na to mu odpowiedział Odysej, mąż boski:
»Trzeba nam, Eurymachu, pójść o zakład z sobą!
Kiedy dzień bywa długi, tak wiosenną dobą,
I na łące z kosami obydwaj stanąwszy,
Spróbować się na kośbę, nic w usta nie wzięwszy,
Od świtu aż do nocy, ciągle w pracy krwawej,
Póki by sianożęci starczyło i trawy.
Albo niechbym miał w pługu tęgich wołów parę,
Zażywnych, mocnych, równą trzymających miarę,
Jednolatek, do orki co się już wprawiły,
Łan przy tym, gdzie by lemiesz snadno krajał bryły:
Zobaczyłbyś, czy umiem orać proste skiby!
Lub żeby bóg dał wojnę, poszedłbym bez chyby³³⁰,
Zbrojny tarczą i dwoma oszczepami w dłoni,
I hełmem pięknie kutym ze spiżu na skroni –
A widząc mię na harcu i zawsze na przedzie,
Nie urągałbyś memu brzuchowi i biedzie.
Ale pychą nadęty, z sercem nieużytem,
Mniemasz się być potęgi i dzielności szczytem,
Że siedzisz wśród tej zgrai odwagi wątpliwéj.
O! gdyby na swą ziemię wrócił Odys żywy,
Wnet te drzwi, choć szerokie i stoją otworem,
Zmykającemu ciasnym byłyby wątorem³³¹!«
Na te słowa zawrzało serce w Eurymaku,
Gniewnie pojrzał i rzekł doń: »Dam ja ci, żebraku!
Zaraz weźmiesz zapłatę za harde gadanie
I za mężów dostojnych nieuszanowanie.
Czyżes wińskiem się upił, czy tak ze zwyczaju,
³³⁰ bez chyby – szybko, niechybnie, na pewno;
³³¹ wątorem – wąskim przesmykiem, przejściem;
207
Co ślina ci przyniesie, bajesz, hardy baju?
Czy ci łeb się zawrócił, żeś zbił Ira, dziada?«
Rzekłszy, chwycił za stołek – wždy Odys przypada
Do kolan Amfinoma, chroniąc się pocisku

Eurymacha; zaś stołek, lecąc, trafił w ścisku
 Cześnika w prawą rękę, aż mu dzban z łoskotem
 Wypadł, a on sam na wznak przewrócił się potem.
 Gachowie na to wszczęli tumult w izbie całej,
 I mówili – ich słowa wkoło obiegały:
 »O! bodaj ten włóczęga pierwej kark był skręcił,
 Nim przyszedł do Itaki i do nas się wnącił,
 By wzniecić taki rozruch! My się tu kłócimy
 O dziada! Czy już nigdy spokojnie nie zjemy?
 Snadż górę u nas wzięła niezgoda przeklęta!«
 Wtem Telemach głos zabrał i rzekła moc święta:
 »Szalejecie, to nie dziw: sytych i opitych
 Jakiś demon podszczuwa do kłótni niemiłych;
 Więc po tłustej wieczerzy iść wam spać do domu,
 Kto ma chęć, gdyż nie bronię siedzieć tu nikomu«.
 To rzekł, a oni wargi przygryźli w podziwie,
 Że tak mówił stanowczo i tak natarczywie –
 Gdy Amfionom do tłumu rzekł zgromadzonego,
 Nisa syn, z Aretiadów³³² rodu królewskiego:
 »O druhowie! Telemach sprawiedliwie gada!
 Niech się nikt nie obraża ani z nim ujada!...
 Ani też napastuje tego wędrownika,
 Ni bądź kogo tu w domu Odysa władnika!
 A teraz lejcie wino ofiarne w te czasie:
 Bogom strząśniem i pójdziem spać na leże nasze.
 Ten zaś człowiek zachoży niechaj tu zostanie;
 Telemach o swym gościu będzie miał staranie«.
 Skończył, a mowie jego przyklasnęła rzesza.
 Tymczasem Mulios wodę z winem w krater miesza;
 On, wiernek³³³ Amfinoma i keryks z Dulichu,
 Wszystkim wino podawał po pełnym kielichu.
 Strząsnąwszy kilka kropel w cześć bogom, gachowie
 Pili wino, dające wesołość i zdrowie.
 Więc obiata spełniona, pragnienie zgaszone
 I poszli na spoczynek, każdy w swoją stronę.

³³² z Aretiadów rodu... – syn Nisosa, władcy z potomstwa Aretesa;

³³³ wiernek – wierny, zaufany (wyraz utworzony na wzór słowa: giermek, neologizm);

PIEŚŃ DZIEWIĘTNASTA

Odyseusz rozmawia z Penelopą.

Rozpoznanie przez Eurykleję

Został się boski Odys z Ateną w świetlicy,
 Ważąc, jaką by śmiercią padli zalotnicy...
 Penelopeja z górnych schodziła już progów,
 Podobna z Afrodytą złotą, ubóstwioną,
 Przy ogniu krzesło dla niej własne postawiono,
 Srebrem, kością słoniową misternie obite

Ręką cieśli Ikmalia³³⁴, a skórą nakryte,
Z podnóżkiem przytwierdzonym, aby oprzeć stopę;
Owoż w wspaniałym krześle siadła Penelope.
Wnet i białoramienne zbiegły się tam dziewczki
Sprzątać stoły i chleby, puchary, nalewki
Rozrzucone po izbie, resztki gaszej stypy.
Z kagańców żar wytrzęsły na ziem, świeże szczypy
W nie wetknęły, by ciepło było tam i jasno.
Wtem znów mową napadła Odysa napastną
Melanto:

»Cóż, przybłędo? Nocy nam spokojnej
Nie dasz i wciąż się kręcisz; jakbyś nieprzystojny
Zamiar miał – fora z dwora! Wszakże po wieczerzy?
Wynoś się, bo ta głównia plecy twoje zmierzy«.
Mądry Odys w nią wlepił spojrzenie ponure:
»Za co mi znów, niecnoto, załazisz za skórę?
Czy za to, żeś niemłody? Czy żeś tak obdarty?
Czy że mnie do żebraczki zmusza los uparty?
Przecież to przeznaczenie biednych i tułaczy!
Niegdyś i jam był szczęśliw, i żyłem inaczej
W moim zamku, i często przechodniów wspierałem:
Co za jedni i skąd są, nigdy nie pytałem.
Było u mnie sług wiele, były mnogie włości
I co do zbytku służy i okazałości.
Ale wszystko mi odjął bóg w swej woli świętej!
Pamiętaj i ty, dziewczko, że twoje ponęty,
Którymi tak się chełpisz, mogą spełznąć snadnie.
A nuż gniew twej królowej kiedy na cię spadnie
Albo Odysej wróci? Wszystko stać się może.
Jeśli zginął i w tym tu nie zjawi się dworze,
Za to syn jego żyje i Feb go zaszczyca

³³⁴ Ikmalios – imię cieśli utworzone od nazwy drewna używanego do robót stolarskich;
209

Łaską swą! On wie przecież, co tutaj kobięca
Rozpusta dokazuje, mającąc zdradziecko.
Telemach w domu swoim to pan, nie zaś dziecko«.
Penelopa słuchała, gdy mówił, aż wreszcie
Gniewem wybuchła przeciw zuchwałej niewieście:
»O bezwstydną ty suko! Sprawki mi twe znane,
Wkótce one twą głową będą ukarane.
Wiedziałaś, boś co tylko słyszała ode mnie,
Że się mam z tym podróżnym widzieć potajemnie
I pytać o małżonka oplakiwanego«.
Potem zaś do klucznicy rzekła: »Wnieść dla niego,
Eurynomo, krzeselko zasłane baraniem
Runem, aby w nie siadłszy, swym opowiadaniem
Odpowiadał na różne pytania zadane«.

Rzekła, i wraz klucznica przyniosła rzezane
Piękne krzesło, nakryte kożuchem baranim.
Boski cierpicie! Odys zaraz usiadł na niém,
Zaś królowa podjęła rozhoworu wątek:
»Obcy człeku! Przed wszystkim spytam na początek:
Coś zaczą? I w jakiej ziemi tve gniazdo ojczyste?«
Na to odrzekł Odysej: » Królowo! Zaiste
Nie wiem, czy kto jest taki na ziemskim przestworze,
Kto by-ć ganił! Twej sławie nic sprostać nie może,
Jak sławie tego króla, co cześć bogom składa,
Co rozlicznym narodem dzielnych mężów włada
I sprawiedliwość pełni. Jemu ziemia czarna
Rodzi owoc, pszeniczne i jęczmienne ziarna,
Mnoży trzody, a morze ryb daje do syta;
Pod mądrym panem ludu pomyślność zakwita.
Lecz w tym domu o rzeczy rozpytuj mię inne,
A nie o ród mój ani o miejsce rodzinne,
Jeśli nie chcesz boleścią serca mi zakrwawiać,
Gdybym miał obraz nieszczęść już przebytych wznawiać.
W cudzym domu te skargi zresztą, te łzy rzewne
Nie przystoją, i w gorsze popadłbym zapewne,
Bo ty sama lub twoje rzekłyby kobiety:
– Nie darmo ten człek płacze; on musi być spity«.
Roztropna Penelopa odrzekła mu na to:
»Powiem ci, że woń cnoty, urodę bogatą
Wydarli mi niebianie odtąd, gdy na Troję
Szli Argeje, a z nimi Odys, szczęście moje.
Niechby on był powrócił i żył razem ze mną,
Sławą bym zajaśniała nie taką nikczemną!
Dziś z tęsknoty usycham, a różnych klęsk mnóstwo
Wciąż zsyla na mnie jakieś nieprzyjazne bóstwo.
Ilu bowiem władyków mieszka w tej tu stronie
Na lesistym Zakyncie, Samie, Dulichionie
I tych, którzy w słonecznej Itace rej wodzą –
210
Wszyscy drą się do ręki mojej i dom głodzą,
Przeto mało się troskam o biednych żebrzących
Lub cudzych, lub keryksów ludowi służących;
Jedno pamięci męża łzy moje poświęcam
I ciągle się natrętnym zalotom wykręcam.
Aż niebo mię natchnęło myślą wybiegliwą,
Żem na krosnach w mej izbie cieniutkie przędziwo
Nałożyła, by utkać ogromną oponę³³⁵,
I tak rzekłam do gachów: – Chcecie mieć za żonę
Mnie, wdowę po Odysie, młodzi oblubieńcy!
To czekajcie ze ślubem ni dłużej, ni więcéj,
Aż się zwinę z zaczętą ma krosnach robotą!

Przędza wniwecz by poszła – a mnie idzie o to
Aby miał piękny całun Laertes mój stary,
Gdy go w czarnej godzinie śmierć weźmie na mary.
Toż szydziłyby ze mnie achajskie kobiety,
Gdyby pan taki wielki leżał nie okryty. –
Tak rzekłam wybiegliwie, i zmiękły ich serca.
Odtąd dniem pracowałam około kobierca,
Porąc³³⁶ nocą przy żagwiach, com we dnie utkała;
Takem ich przez trzy roki wciąż oszukiwała.
Lecz gdy czwarty przyniosły pór odmienne lica,
Wyszła przez suki-dziewki na wierzch tajemnica.
Wpadli gachy, groźnymi jęli lżyć mię słowy,
I zmusili dokończyć. Całun był gotowy!
Dłużej mi niepodobna wesela odkładać –
Cóż począć? Już rodzice zaczęli napadać
Na mnie, abym szła za mąż, i syn mój się krzywi
Widząc, jak go tu niszczą. Lecz to mnie nie dziwi:
Zmężniał i sam dziedzicznym mieniem władać może,
Byleś ty go łaską wspierał, Zeusie, boże!
Lecz powiedz mi, kto jesteś? Skąd ród twój pochodzi?
Przecież nie dąb bajeczny, nie kamień cię rodzi?«
Bystroumny³³⁷ Odysej odrzekł jej to słowo:
»Laertiady Odysa zacna białogłowo!
Toż koniecznie chcesz o mym rodzie się dowiedzieć?
Słuchaj więc, lubo z góry muszę cię uprzedzić,
Że to boli, rozjątrza serca przeszłe blizny
Każdemu, co lat wiele nie widział ojczyzny,
Co, jak ja, przewędrował ziem i grodów tyle!
Lecz gdy pytasz, do twoich życzeń się przychylę.
Kreta, wyspa wśród morskiej rzucona otchłani,
Żyzna, pełna uroków – a siedzą tam na niej
Roje luda, a liczy dziewięćdziesiąt grodów.
Moc tam różnego szczepu i mowy narodów.

³³⁵ oponę – oponczę; tkaninę, którą tkala Penelopa dla swego teścia, był to całun pogrzebowy;

³³⁶ porąc – prując;

³³⁷ bystroumny – epitet określający Odyseja, bystry, przemyślny, mądry;

211

Są Achaje³³⁸, Kydony³³⁹, Dory³⁴⁰ bujnogrzywe,
Pelazgi³⁴¹, toż Kreteńcy, tubylcy właściwe.
Na wyspie jest gród Knosos³⁴², wielki i stołeczny,
Gdzie lat dziewiątek władał Minos, druh serdeczny
Zeusowy, rodziciel ojca mego, którym
Był Deukalion; ja byłem jego synem wtórym,
Pierwszym zaś Idomenej³⁴³. Ten z Atreja syny
Poszedł gród Ilionu rozwalać w perzyny.
Ja zaś, młodszy, Ajtona nosiłem nazwisko.
Tam poznałem Odyseja, i w przyjaźń z nim bliską

Zaszedłem, bo na brzegi Krety wicher srogi
Sudna jego był rzucił, zbite z swojej drogi
Od przylądku Malei... Zatem na kotwicy
U Amnisy on stanął, kędy w okolicy
Pieczara Ejlejtyi – schroniony przed burzą
W tej niedobrej przystani cierpiał jeszcze dużo.
Ledwo przybył, natychmiast do miasta pośpieszył,
Aby z Idomenejem, druhem swym, się cieszył.
Lecz już dziesiąty czy też jedenasty dzień minął,
Jak Idomenej w sudnach pod Troję odpłynął.
Jam więc gościa zaprosił w dom mój, jak przystoi,
I hojnie udarowałem ze spżami mojej.
Krom tego towarzysze na nawach będące
Lud opatrzył dostawą tak w winie, jak w mące,
Jak w wołach, aby w drodze nie zaznali głodu.
Dni dwanaście mieliśmy tego tam narodu;
Bowie Borej, wiatrobóg³⁴⁴, ciągle morze wzdymał,
I wiał, że człek na nogach ledwo się utrzymał.
W trzynastym, gdy wiać przestał, odbili Achaje«.
Takie prawdopodobne gadał on jej baje,
Lecz słuchająca żona w łzach topniała wszystka.
Jak na górach Zefirem zwiane zasypiska
Śniegu zwykle roztapia rankiem Eur ciepławy:
Tak roztapiał jej śliczne lica potok łzawy,
Co płynął po małżonku³⁴⁵, tuż przy niej siedzącym.
Dla Odysa płacz żony był rozdzierającym;
Oczy jego, jak z rogu lub żelaza ryte,
Nieruchome, chowały w sobie łzy ukryte.
Więc gdy ona ten potok żalów swych wylała,
Wszczęła znowu rozmowę i powiedziała:
»Gościu mój! Chcę cię spytać o szczegóły różne:

³³⁸ Achaje – Grecy;

³³⁹ Kydony – Kydończycy, przedgrecka ludność Krety;

³⁴⁰ Dory – Dorowie, najliczniejszy szczep na Krecie;

³⁴¹ Pelazgi – Pelazgowie z wysp greckich na Morzu Egejskim;

³⁴² Knosos – Knossos, wspaniałe miasto na Krecie, z pięknym pałacem zbudowanym przez Dedala dla Minotaura; władcą Knossos i Krety był król Minos;

³⁴³ Idomenej – por. przypis 266;

³⁴⁴ wiatrobóg – bóg wiatru;

³⁴⁵ po małżonku – z powodu męża;

Czyś naprawdę ugaszcział te druhy podróżne
Wraz z mym mężem u siebie, jak to z ust twych słyszę?
Mówże, jak on wyglądał, i jak towarzysze?
I jakie mąż mój suknie wtedy miał na sobie?«
Odparł wtedy Odysej: »Ciężko mi na dobie
Przypomnieć, jak wyglądał i jakie miał szaty,
Gdyż się to działo niemal przed dwudziestu laty,

Kiedy płynąc pod Ilion był w naszym ostrowie.
Jednak wszystko opowiem, com zatrzymał w głowie:
Boski Odys miał chlajnę czerwioną, wełnianą,
Podbitą, a na złotą pągwicę³⁴⁶ spinaną
Dwupętliczną. Misterna rzeźba była na niej:
Pies w przednich łapach trzymał jelonka od łani,
Który drgał w tym uścisku. Cudownej robocie
Dziwowali się wszyscy, że tak wyszła w złocie;
Zwłaszcza psu, jak się w zwierzę dławione wpatrywał,
I jelonkowi, jak się z jego łap wrywał.
Widziałem też i chiton na nim: ta sukienka,
Jak huska na cebuli suchej była cienka,
A miękka, a białości jako słońce ćmiącój.
Wtedy on w oczach niewiast był zachwycający.
Dodam jeszcze, a słowa rozważ sobie moje,
Że nie wiem, czy Odysej z domu wziął te stroje,
Czy też jaki przyjaciel dał mu na okręcie,
Czy kto obcy, chcąc gościa uczcić na przyjęcie,
Bo dużo miał życzliwych ten mąż niezrównany!
Jam mu także darował piękny miecz miedziany,
Płaszcz³⁴⁷ podwójny z czerwieni, toż chiton mu dałem.
Ze czcią odprowadziwszy do naw, pożegnałem.
Był jeszcze przy nim keryks podeszłego wieku.
I o tym co opowiem także coś człowieku:
Garbaty, smagłej cery, włos miał kędzierzawy,
Zwał się Eurybat³⁴⁸; Odys go z druhów wyprawy
Najwięcej cenił, że był podobien mu duchem«.
Skończył. Ona spłynęła nowym łez wybuchem,
Słyszając, jak każdy wiernie był odmalowany.
Wszczęła znowu rozmowę zadając pytanie:
A gdy ból jej się ulżył, łzami wykąpany,
»Gościu! Choć miałam dla cię pierw politowanie,
To odtąd tutaj miłość czeka cię i chwała.
Szaty, któreś opisał, jam sama mu dała,
Poskładane w mym schowku, i złotą zaponą³⁴⁹
Ozdobiłam. Lecz nigdy nie ujrzę go pono.
Jak nie ujrzą powrotu pana ot te progi!

³⁴⁶ pągwica – agrafa;

³⁴⁷ płaszcz – tu; chlajna pod nią chiton;

³⁴⁸ Eurybat – herold z Itaki, brał udział w wojnie trojańskiej;

³⁴⁹ zapona – szpilka, zapinka, agrafka;

W złej godzinie odpłynął Odysej mój drogi
Pod Troję tę przeklętą i znieawidzoną!«
Na to odrzekł jej Odys: »Czcigodna matrono
Laertiady Odysa! Ależ zdrowie szanuj,
Nie psuj pięknej urody, nad smutkiem zapanuj

I nie płacz tak ustawnie! Łez twych ja nie ganię:
Każda małżonka płacze, gdy męża nie stanie,
Towarzysza młodości, z którym miała dziatki.
A choć Odys jak bożek był śliczny i gładki,
To się ukój i słuchaj mojej opowieści.
A są to najprawdziwsze, jakim zebrał, wieści
O powrocie twojego męża, który ninie
Blisko stąd siedzi w żyznej Tesprotów krainie
I wiezie do ojczyzny bogactwa niezmiernie...
Oto jest, co mi gadał Fejdon, król Tesprotów,
Przysięgając przy czaszy obiatnej najwięcej,
Że łódź czeka, flisacy czekają najęci,
Co go mają odwozić do rodzinnej ziemi.
Mnie zaś wprzód wyprawił z nawy tesprockimi,
Które właśnie wysyła na Dulichion pszeny.
Pokazał mi też Fejdon Odysa skarb cenny,
Złożny w domu króla; tych bogactw tam było
Tyle, żeby i dziesięć pokoleń z nich żyło.
Sam zaś Odys, jak mówił, miał się do Dodony
Odprawić, by usłyszał, co dąb poświęcony
Kronionowi o losach jego mu nagada,
W jaki sposób w Itace stanąć mu wypada:
Czy jawnie w swej postaci? Czy w przebraniu, skrycie?
Więc żyje w dobrym zdrowiu, i wnet go ujrzycie
Tutaj; a on rad skończy te długie podróże
I wśród swoich zostanie. Będzie tak, jak wróżę!
Świadkiem bóg mi najwyższy, świadkiem to ognisko
Odysowe, przy którym mam dziś przytulisko,
Że się rzeczy tak spełnią, jak tobie je wieszczę!
Odys wróci, a wróci w ciągu roku jeszcze,
Gdy ten miesiąc się skończy, a zaświeci nowy!«
Roztropna Penelopa odrzekła mu słowa:
»Oby się tve spełniły, gościu, obietnice!
A tak cię udaruję, przyjaźnią zaszczycę,
Że każdy, kto cię napotka, zazdrością zapala.
Lecz już wiem, co się stanie –jak bym przeczuwała:
Ani Odys nie wróci, ni ciebie w te strony
Odeślą, bo ten dom nasz już osierocony:
Nie ma w nim Odyseja! Gdy ten gospodarzył,
I gościa przyjąć umiał, i hojnie obdarzył.
Wy zaś, dziewczki! Słać łoże, myć gościowi nogi!
Piękne wnieść tu poduszki, kołdry! Niech sen błogi
Aż do porannej zorzy trzyma go w pościeli!
A jutro dać mu kąpiel, wmasować w kąpieli,
By odświeżon mógł razem z Telemachem śniadać
214
W tej tu izbie! Lecz wara na niego napadać!

Kto by śmiał go znieważyc, ciężko pożałuje,
I niech mi się na oczy już nie pokazuje!
A ty gościu, pomyśleć mógłbyś, że rozumem
I sercem nie góruję ponad niewiast tłumem,
Gdybym cię nie mytego i w lichej odzieży
Częstowała. Nasz żywot krótką metę mierzy,
A kto serce ma twarde i w czynach okrutny,
Takiemu życzą wszyscy, by żywot miał smutny,
A jeszcze i po śmierci przekleństwo go ściga.
Lecz kto myśli pocziwie i przed złem się wzdryga,
Tego sławę po świecie roznoszą przechodnie,
Krocie ust powtarzają, że umiał żyć godnie«.
Na to jej bystroglowy Odys odpowiada:
»Wierzaj mi, o czcigodna żono Laertiada,
Żem już odwyki od kołder i miękkiej pościeli,
Odkąd z śnieżnych gór Krety na morskiej topieli
Przyszło mi w długodziobnym okręcie się wędzić,
Pozwól więc, jak mam zwyczaj, i tę noc przepędzić;
A spędziłem ich wiele na nędznej pościółce,
Tęskniący ku Jutrzence, złotej przyjaciółce!
Mycie nóg, które każesz – także niepotrzebne,
Nie zniósłbym, aby panny myły mię służebne!
Za nic nóg mych dotykać żadnej nie pozwolę.
Jeśli masz jaką starkę³⁵⁰ stateczną, to wolę,
Co by tak nieszczęśliwą w życiu jak ja była –
Tej bym nie bronił, niechby nogi mi umyła«.
Na to mu Penelopa: »O gościu mój drogi!
Żaden z tylu podróżnych, wchodzących w te progi,
Rozumem ci nie sprostał: wszystko w tobie wyższe
I wszystko takie mądre, co z twoich ust słyszę.
Mam ja tu jedną starkę, przywołam staruchy –
Niańczyła mego męża, niemowlę w pieluchy
Owinęła, jak tylko matka je powiła.
Wątła jest, lecz twe stopy jeszcze by umyła
Przybliż się Euryklejo i usłuż starcowi!
On w latach twego pana. Mój Odys – któż to wie? –
Może tak samo sterał jak ty ręce, nogi?...
Nic bardziej nie starzeje ludzi niż los srogi!«
Rzekła, a cna staruszka, twarz ukrywszy w dłoni,
Ozwie się żałośliwym głosem i łzy roni:
»Oj! Nieszczęsneż to dziecko! Bóg się tak rozsrożył
Przeciw niemu, choć sercem on bogom się korzył.
Nikt z ludzi pobożnością nie wyrównał jemu:
Nikt więcej lędźw nie spalił bogu piorunemu
W nadziei, że się błogiej starości doczeka,
A i własnego syna wychowa na człeka!

A teraz dnia powrotu zaprzeczył mu zgoła!

³⁵⁰ starką – staruszką (dziś: regionalizm – znaczy tyle co „babcia”);
215

Może mu tam w obczyźnie kobiety bez czoła
Urągały, gdy chodził po żebraczym chlebie,
Jak te suki, co gościu urągały z ciebie,
Że już – bojąc się szyderstw – nie chcesz, by ci stopy
Którakolwiek z nich myła. Ja zaś Penelopy,
Pani mej, rozkaz spełnię, służyć ci gotowa
Najczęściej, choćby pani nie rzekła ni słowa:
Taką litością serce ku tobie wezbrało.
Lecz wprzódych chcę się spytać: Przez nasz dom niemało
Przesunęło się biednych, przecież twarzy rysem
Ni głosem nie był żaden, tak jak ty, z Odysem
Podobniutki!«

Jej na to rzekł Odysej: »Matko!
Od tych, którzy nas znali, słyszałem nierzadko,
Że wielkie podobieństwo jest pomiędzy nami,
Więc to prawda, i wzrok twój wcale cię nie mami«.
Tak rzekł, a starka miednik³⁵¹ wraz przyniosła śliczny
Do nóg mycia, i wlała w niego zdrój kryniczny,
Przymieszawszy coś wrzątku. Odys przy ognisku
Usiadł, lecz się odwrócił w ciemność od połysku,
Bowiem pomyślał sobie, że przy tym nóg myciu
Blizna, jaką ma, łatwo podpadnie odkryciu.
Starka zaś, przystąpiwszy, zaczęła myć pana,
I zaraz ją poznała. Blizna była zadana
Niegdyś białym kłębem dzika, jeszcze w owym czasie,
Gdy bywał w odwiedzinach na górskim Parnasie³⁵²
U Autolyka³⁵³, ojca matki swej rodzonej.
Ten ze zręcznych kradzieży wielce był wślawiony;
A tej sztuki sam Hermes za to go wyuczył,
Że go dymkiem kozłówek i jagniąt wciąż tuczył
Żertwując mu ich łądzwie. Hermes tym ujęty
Osłaniał te szalbierstwa i jego wykręty.
Właśnie się ów Autolyk w Itace znachodził,
Kiedy mu córka zległa i wnuk się narodził.
Eurykleja złożyła na kolanach dziada
Dziecię pod koniec uczy i tak doń powiada:
»Autolyku, ot wnuk twój – daj mu jakie imię.
Wnukaś pragnął, od ciebie niech więc miano przyjmie«.
I Autołyk tak mówił do córki i zięcia:
»Drodzy moi, wynajdę imię dla dziecięcia;
A ponieważ z niewiasty i mężmi skłócony
Sierdząc się na ród ludzki w waszem przybył strony –
Więc zwijmy go Odysem³⁵⁴: sierdzistym zwę wnuka.
A kiedyś, gdy wyrośnie, niechże mię poszuka

W parnaskich górach, w mojej ojczystej siedzibie,
A ja mu w upominkach hojnych nie uchybię«.

³⁵¹ miednik – miednica;

³⁵² Parnas – wysokie góry w Fokidzie (pow. 2500 m n.p.m.);

³⁵³ Autolyk – dziadek Odysa;

³⁵⁴ Odyssem – etymologia imienia: zagniewany, nadasany;

216

Więc później, gdy się wybrał po te upominki,
Autolyk gościa witał, Autolyka synki
Dłoń mu bratnią podali, przyjęli uprzejmie;
Niemniej i Amfitea³⁵⁵ z czułością obejmie
Swego wnuka, całując w oczy, w oba lica.
Autolyk dziarskim synom krzątać się zaléca
I sposobić biesiadę. Ci rozkaz spełniają,
Ciągną pięcioletniego ciołka, zarzynają,
Draż ze skóry, na ćwierci rąbią, te znów sieką
Na drobniejsze kawały, na rożnach je pieką
Ponad żarem i gościom rozdają pieczenie.
Tak dzień cały, aż słońca zagasły promienie,
Cieszyli się u wspólnej rodzinnej biesiady.
Lecz po słońcu, gdy ziemię owinął mrok blady,
Spać poszli i snów słodkich krzepili się darem.
O jutrzence, gdy błysła już na niebie szarym,
Autolyka synowie zebrawszy psów złaje³⁵⁶
Na łów ciągną. I Odys do wyprawy staje.
Pną się w góry Parnasu skróś leśnych zarośli –
A gdy do smaganego wiatrem szczytu doszli,
Wyszedł Helios z Okeanowej toni sennej,
I ziemia zajaśniała w owej szacie promiennej.
Wtenczas łowcy w głęboki spuścili się parów,
Psy puszczono do kniei; za tropem ogarów
Autolyka synowie jedną ławą idą,
Lecz Odys ich poprzedzał, długą wstrząsał dzidą
Jakoż srogi odyniec miał tam swoją knieję –
Gąszcz taka, że ją wiater nigdy nie przewieje,
Ani słońce przewierci, ni przemoczą słoty,
Tak gałęzie gęstymi związały się sploty
Ponad suchymi liśćmi tego legowiska.
Snadź chód mężów, psów hałas zwierz posłyszał z bliska,
Bo z gęstych chaszczów naraz porwał się, wyskoczył,
Szczeć najeżył, ślepiami iskrzącymi toczył
I tak wyszedł na łowców. Odys był na przodzie,
Więc pewny, że oszczepem wskróś dzika przebodzie,
Posunął się na niego. Dzik zwinniej się sprawił
I goleń zwyż kolana srodze mu rozkrwawił
Krzywym kłem, który mięsa wydarł z niej kawałek,
Lecz kości nie naruszył; alic Odys śmiałek

Tak odyńca w łopatkę prawą pchnął dzirytem,
Że grot przeszedł na wylot – dzik runął ze zgrzytem
O ziem i dech wyzionął. Syny Autolyka
Obstąpili dokoła rannego od dzika,
Obwiązując mu ranę, a krew, co tryskała,
Zamówiono. Więc do dom czym prędzej wracała
Ta wyprawa łowiecka, gdzie Autolyk stary

³⁵⁵ Amfitea – babka Odysa, żona Autolyka;

³⁵⁶ psów złaje – sfora psów gończych;

217

Z synami miał óń pieczę i hojnymi dary
Opatrzywszy, odesłał zdrowego młodziana
Do kochanej Itaki. Tam uradowana
Matka i ojciec syna drogiego powrotem
Nuż pytać go o wszystko, by mówił im o tem,
Jak otrzymał tę bliznę. On im opowiadał,
Że mu w kniei odyniec białym kłem ją zadał,
Gdy polował w Parnasie z synmi Autolyka.
Właśnie starka tę bliznę pod dłonią spotyka,
A poznawszy, jak miała nogę jego w ręku,
Tak puściła – ta w miednik upadła i brzėku
Narobiwszy, naczynie z wodą przechybnięła.
Ona trwogą zadrżała, radością spłoneęła,
Głos jej zastygł, a łzy się cisną; lecz wzruszenie
Przeszło – i już podbródek głaszcząc mu pieszczenie,
Rzekła »Synu! Tyś Odys!... Jam ciebie, mój panie,
Nie mogła pierwej poznać, aż ot, po tej ranie«.
I w stronę Penelopy wzrok jej promieniący
Znać dawał, że to mąż jej, Odys wracający,
Lecz królowa na migi te nie uważała,
Gdyż Atene gdzie indziej myśl jej skierowała.
Wtem Odys starkę chwycił za gardło, i k'sobie
Przyciągając, rzekł do niej: »Ej, matko, co tobie?
Chcesz mię zagubić? A przecież tyś mię własnym mlekiem
Wykarmiła – i kiedy po świecie dalekim
Nabiedowawszy, wracam do ojczystej ziemi,
Dwudziestoletni tułacz pomiędzy obcemi!
Więc jeśli-ć pozwolili poznać mię bogowie,
To milcz! I niech się o mnie nikt w zamku nie dowie!
Bo inaczej – a groźby dotrzymam ja święcie,
Gdy z łaską bożą gachów nastąpi wyrznięcie,
Wezmę się do występnych dziewczek, łby im skręcę,
I tobie nie daruję, i ciebie poświęcę«.
Na to mu Eurykleja, zacna białogłowa:
»O, jakież to, mój synu, z ust twych wyszły słowa?
Wiesz przecie, jakem silna, niezłomna w sumieniu!
Tajemnicę tę zamknę w sobie jak w kamieniu.

Li dodam, a to, proszę, schowaj w głębi duszy:
Kiedy boska moc twoja gachów tych pokruszy,
Wydam ci, byś ukarał, te wszystkie służebne,
Co dom ten zbezczęściły przez sprawki haniebne«.
Na to odrzekł jej Odys, on w ciemnię nie bity:
»Po co masz mi wydawać, matko, te kobiety?
Ja każdą sam podpatrzę i, co warta, zważę;
Tylko sza! A ufajmy, że bóg złe ukarze.«
Rzekł witeź, a staruszka z izby się wymyka
Po wodę, gdyż się dawna wylała z miednika.
A gdy pan był umyty, namaszczone oliwą,
Poszedł się, gdzie płomieniem buchało łuczywo,
By się ogrzać, a bliznę ukryć pod łachmany.

218

I Odys od królowej był znów zagabany:
»Gościu mój! Chcę się spytać jeszcze o rzecz drobną,
Bo się już na spoczynek udamy podobno,
Lubo tym, którzy cierpią, sen powiek nie skłéja.
Mnie z bożego dopustu cierpienie zabija;
W dzień mam niby rozrywkę i utulam płacze,
Gdy mej własnej roboty i sług moich patrzę;
Lecz w nocy, gdy spać pójdą moi domownicy,
Leżę w łóżku, w bezsennej wije się tęsknicy,
A boleść mi wyciska z serca jęk żaloszny.
Podobnie kwilić zwykła na początku wiosny
Zielonawa Aedon, córka Pandarewa,
Ukryta w gęstych splotach liściastego drzewa,
Opłakująca pieśnią na różne odmiany
Ityla – a ten Ityl to syn jej kochany,
I syn króla Zetosa. Matka w zaślepieniu
Zabiła go swą ręką. – W takim rozdwojeniu
I jam jest, i już nie wiem, jak sobie poradzić:
Czy mam zostać przy synu, majątek gramadzić,
Sługi moje i świetność zachować w tym dworze,
Dbać o sławę, małżeńskie czią otaczać łoże?
Czy z goszczących tu w zamku mam sobie młodzieńca,
Co hojne dary złożył, wziąć za oblubieńca?
Póki syn mój był dzieckiem, w głowie miał zielono,
Z miłości dlań nie chciałam drugiego być żoną
I opuścić to gniazdo; lecz dziś, kiedy wiekiem
Dojrzał i już zupełnym zrobił się człowiekiem,
Sam pragnie, bym się z tego wyniosła mieszkania,
Gdzie gach dobytek jego i mienie roztrwania.
Lecz powiedz mi, co znaczy ten sen, który miałam:
Dwadzieścioro ja gęsi w podwórzu chowałam,
Jadły one pszenicę, wodę piły w stoku;
Widok tych gęsi miłym był mojemu oku.

Wtem z gór orzeł nadleciał, miał dziób, szpony krzywe,
Gęsiom szyje poskręcał – i padły nieżywe,
Pozabijane. Orzeł wionął znów w błękity,
A jam przez sen płakała, zbiegły się kobiety
Pięknowłose, tam, z miasta, cieszyć rozszlochaną
Po mych gęsiach. Wtem orła z powrotem ujrzano,
Jak się spuścił i usiadł na belce u strzechy,
I głosem ludzkim rzekł mi te słowa pociechy:
– O córo Ikariosa, próżne twe zmartwienie!
To nie sen, to prawdziwe z nieba objawienie:
Tymi gęśmi są gachy, tym orłem ja byłem,
A twym małżonkiem jestem; to ja powróciłem,
Aby wszystkie te gachy wyciąć co do nogi!
Mówił orzeł; mnie zaraz opuścił sen błogi;
Wyjrzę na dwór: są gęsi, żadna nie zabita;
Dziobały swym zwyczajem pszenicę z koryta«.

Na to rzekł jej Odys: »Pewnie nikt inaczej

219

Tego ci snu, królowo, już nie wytłumaczy,
Niż sam Odysej, kiedy zapowiedział słowy,
Że wszystkich zalotników w zamku padną głowy«.

Penelopa mu na to rzekła: „Gościu miły!
I sen bywa niekiedy ciemny i zawily,
I nie zawsze się prawdą naszych snów majaki;
Bo, jak mówią, do krain sennych wchód dwojaki:
Bramą z kości słoniowej i bramą rogową.
Więc sny z pierwszej idące plotą to i owo,
A ich wróżby kłamliwe zawsze nas zawodzą;
Za to sny, co przez bramę rogową przechodzą,
Iszczą się i nie mylą ludzi, co śnią nimi.
Lecz mój sen nic wspólnego nie ma z ostatnimi,
Acz bardzo bym pragnęła tych tam wróżb ziszczenia!
Jeszcze jedną rzecz ważną mam ci do zwierzenia.
Jutro straszny dzień dla mnie: przyjdzie dom Odysów
Rzucić, gdyż jutro daję pole do popisów.
Przez dwanaście toporów, rzędem w ziemię wbitych,
Odys niegdyś bełt³⁵⁷ puszczał, i było przeszytych
Uch dwanaście, a strzelał na odstęp daleki.
Owoż mym dziewosłębom zadam trud nielekki:
Ten, który łuk potrafił napiąć dłonią silną
I przez topory strzałę przepędzić niemylną,
Otrzyma rękę moją, a ja to siedlisko,
Gdzie mi pierwszego męża przypomina wszystko,
Opuszczę – lecz tęskniąca sercem, nawet we śnie!«

Na to Odys rzekł do niej: »Rozkaz wydaj wcześniej,
Laertiady Odysa najzacniejsza żono,
By się do tych zapasów w zamku sposobiono.

Bo Odys pierwszej wróci, jeżeli już wraca,
Nim ów łuk, chociaż każdy z gachów go obmaca,
Jeden napnie i strzałą przesyje topory«.
Penelopa mu na to: »Gościu! Jeśliś skory
Siedzieć tu ze mną w izbie, to siedź sobie dłużej,
I rozmawiaj: bezsenność wcale mię nie nuży.
Lecz człeku sen potrzebny, kiedy mu jest dany,
Każda rzecz ma swą porę i swoje odmiany:
Na tej ziemi bogowie tak postanowili.
Ja zatem do mych komnat odchodzę w tej chwili,
Aby spocząć na łożu, wciąż łzami wilżonem,
Odkąd Odys mój poszedł walczyć pod Ilionem
Obrzydłym, co wspomnieniem samym rani srodze.
Idę więc na spoczynek, ty zaś na podłodze
Ściel tu sobie, lub łóżko wniosą ci gotowe«.

³⁵⁷ belt – nasada strzały, w której tkwią trzy odpowiednio wykrojone pióra; strzała, pocisk do dużych łuków i kusz;

220

Rzekła odchodząc w górne komnaty zamkowe,
Nie sama, lecz swych panien gronem otoczona.
A gdy się tam ujrzała pośród niewiast grona,
Znowu w płacz po Odysie, i tak wciąż płakała,
Aż Atena ją słodkim snem ukołysała.

221

PIEŚŃ DWUDZIESTA

Wypadki przed rzezią zalotników

Odys w podsienu do snu słał sobie posłanie:
Na spód skóry wołowe, a na wierzch baranie
Z tych skopów, które gachy pojadły łakome;
Chlajnę mu do przykrycia dała Eurynome.
I legł witeż, lecz nie spał, zamyślony o tym,
Jak by gachy wygubił. Wtem z pustym chichotem
Z komór wybiegły dziewczki, takie, co zwyczajne
Zadawać się z gachami, miewać schadzki tajne.
Słyszac Odys ich śmiechy ważył w głębi duszy,
Czy się zerwie i wszystkie do jednej pokruszy,
Czy im jeszcze dozwoli na bezwstyd zbrodniczy
Raz ostatni? I serce w piersiach mu skowyczy
Jak u suki, co szczeniąt pilnując swych szczeka,
I zaczepia każdego przechodniego człeka.
Tak w nim wrzało i byłby na nie wraz uderzył,
Ale bijąc się w piersi poryw ten uśmierzył:
»Cierp, serce, przecię nieraz gorsze przecierpiało,
Jak z Kyklopem, gdy szarpał żywcem druhów ciało!
A jednak to się zniosło – wyszedłem z tej matni,
Pewien, że przyszedł na mnie w życiu dzień ostatni«.
Tak mówił i ukajał³⁵⁸ w głębi burze duszne,

Serce się ukoilo rozkazom posluszne.
On tylko wil sie ciagle w bezsennym ucisku,
Jak ten, co postawiwszy kiszke na ognisku,
Nadziana krwia i tluszczem, przewraca co chwila,
Bo prędziej usmazona prędziej go posila:
Tak i on z boku na bok ciagle sie przewracal,
Myślac, jak by te gachy naraz powytracal.
Lecz ich tylu, on jeden!... Wtem z nieba Pallada
Zbiegla doń, ksztalt przybrawszy panny, i powiada
Stanawszy u glow jego (tak mowilo dziewczę):
»Czemu czuwasz, a nie spisz, ty moj nieszczęśliwce?
Przeciez jesteś w swym zamku, z zona pod tym dachem
I z najlepszym, jaki jest, synem Telemachem!«
Na to jej odpowiedzial Odys, mądra glowa:
»Bogini! To, co mowisz, prawda, ani slowa!
Lecz ja z myślami mymi mam niemała męke,
Jak sie wziac do tych gachów, jak wyzwać na rękę
Sam jeden, a ich taka schodzi sie gromada?...

³⁵⁸ ukajal – uspokajal;

222

Lecz wiekszy jeszcze grozi klopot mi i biada,
Ze gdy z boza pomocą gachy w pień wysieke,
Rozwaz: gdzie mam sie podziac, gdzie znalezc opieke?«
Na to mu sowioka Atene odpowie:
»Dziwnyś! Wszak druhom zwykle ufaja druhowie,
Choc smiertelni i pomoc niezdolni w potrzebie.
Jam przeciez niesmiertelna, jam bronila ciebie
W kazdej przygodzie. Uwaz mowy mojej watek:
Chocby różnojezycznych hufców pięćdziesiątek
Obskoczył mnie i ciebie, chcąc zabiec oboje,
To w koncu ty ich trzody pognalbys jak swoje.
Usnij wiec: ta bezsenność wyniszcza ci sily,
Usnij! Twoje cierpienia niemal sie skonczyly«.
To powiedziawszy, snem mu potrzęsla powieki;
I wnet boginie w Olimp unosil ped lekki.
Skoro sen go utulil, rozwiatal mu czlonki
I troski spedzil.
Za to ocz jego malzonki
Sen nie skleil. Siedzaca na lozu, w lżach cala,
Gdy juz wszystkie boleści serca wyplakala,
Taką modlitwą blaga Artemis boginie:
»Coro Zeusa, Artemis! O, ugodz mię ninie
Strzala twa! Smutny zywt wydrzyj z mego lona,
Lub ześlij na mnie wicher, którym uniesiona
W tumany mgiel zawalnych padne gdzie na brzegu
Okeanu, co ziemie okrazza w swym biegu!...«
Tak mowila. Wtem promien blysl złotej Jutrzenki,

I doszły usz Odysa te płacze i jęki;
Zamyślił się, bo ciągle snuły się widziadła,
Że ona przy nim stoi i, kto jest, odgadła
Jakoż chiton i skóry służące za łoże
Zwinął wraz i na stołku położył w komorze,
A na podwórze wyniósł li skórę wołową
I wzniołszy w górę ręce, błagał moc Zeusową:
»Ojczy Zeusie! Tyś skazał mię na trud i nędzę,
A dziś rodzinie wracasz po długiej włóczędze;
Spraw, niech słowem wróżebnym ozwą się te ściany,
A z nieba znak widomy niech będzie mi dany!«
Tak błagał witeź. Zeus go wysłuchał istotnie:
Z świetlanego Olimpu piorun naraz grzotnie
Wypuszczony z obłoku. Odys rad był wielce
Z tego znaku, gdy z miejsca, gdzie królewskie mielce³⁵⁹
Stały blisko, mielcarka przesłała mu wróżbę.
Przy żarnach bab dwanaście pełniło tam służbę
Mieląc jęczmień, pszenicę dla męża na strawę,
Lecz wszystkie spać już poszły w pracy więcej żwawe
Krom jednej, co, najslabsza, mąkę meła jeszcze;
Ta zatrzymawszy żarna rzekła słowo wieszczce:

³⁵⁹ królewskie mielce – tu: żarna;

223

„Ojczy Zeusie, władający ludźmi i bogami!
Tęgo zagrzmiałeś z nieba, choć nigdzie nad nami
Nie ma chmury³⁶⁰; zapewne znak dajesz dla kogo.
Wysłuchajże mej prośby i pociesz niebogą!
Oby nigdy już więcej ten gaszy tłum nie siadł
Tu, w zamku Odysowym, do rozpustnych biesiad,
Na które mleć im mąkę muszę, mdła kobiéta!
Niechby się raz ostatni najedli do syta!«
Usłyszawszy Odysej tę wieszczbę mielcarki
I ten grzot, już był pewny, że skręci im karki.
Tymczasem inne dworskie służebne się zbiegły
I stos drew na ognisku płomieniem zażęgły.
Toż i boski Telemach ze snu się ocucił,
Przywdział szaty, przez ramię świetny miecz zarzucił,
Pięknymi postołami białe opiął nogi,
Do ręki wziął z miedzianym grotem oszczep srogi
I rzekł do Euryklei, w progu stojąc: »Nianiu,
Myślałaś też ojadle, o miękkim posłaniu
Dla tego tam przychodnia? Czyś też nie myślała?
Albowiem matka moja, choć taka wspaniała,
Często się zapomina i lada hultaje
Przyjmuje, a uczciwym przystępu nie daje«.
Na to mu Eurykleja wymówkę uczyni:
»Niewinnej matki swojej niechże syn nie wini!

Bo ów gość siedział w izbie i wytrząsał dzbany,
A jeść nie chciał, choć o to przez nią był pytany.
Aż gdy sen jął go morzyć o spóźnionej porze,
Kazała dlań służebnym w izbie mościć łoże.
Lecz nieszczęsny, od wygod odwykły staruszek
Nie chciał na łożu miękkich spoczywać poduszek,
Ino skóry baranie słał sobie pokotem
W przysionku, a my chlajną nakryły go potem«.
To rzekła a młodzieniec dzierżąc w dłoni kopię
Wyszedł z zamku, a za nim psy biegły po tropie;
I na wiecę szedł między pancerne Achiwy.
Tymczasem Eurykleja zwoływała dziewy
Służebne, najzacniejsza z niewiast tego dwora,
Opsa córa (a Ops był synem Pejsenora):
»Nuże, dziewczki, do mioteł! Z izby wymieść śmiecie,
Lecz wprzód skropić; a potem krzesła zaścielecie
Krasnymi kobiercami! Wy zaś drugie, dziewczki,
Myjcie stoły gąbkami, wypłuczcie nalewki
I dwuuszne puchary; inne niechaj skoczą
Po wodę do krynicy, a rażno! ochoczo!
Bo gachy zejść się mają wcześniej: uprzątniętą
Niechże izbę zastaną. Dziś dla wszystkich święto³⁶¹!«
Rozkazom jej posłuszna czeladka niewieścia:
Przynieść wodę z krynicy pobiegło dwadzieścia,
³⁶⁰ nie ma chmury – piorun pojawił się na pogodnym niebie – był to znak od Zeusa;
³⁶¹ święto – święto nowiu, poświęcone Apollinowi, początek miesiąca;
224
Reszta piękny porządek w izbie już kończyła.
Wtem czeladź panów gachów na zamek przybyła
I wzięła się drwa rąbać, a dziewczki od wody
Też wróciły. Zjawił się także pastuch trzody,
Który trzy wykarmione, a z trzody najlepsze
Przygnał i na dziedziniec wolno puścił wieprze,
A sam Odysa zagabł słowem uprzejmości:
»Gościu! Czyś ty z Achiwy w lepszej zażyłości,
Czy jak wpierw obelgami trapią cię we dworze?«
Na to mądry mu Odys odrzekł: »Kiedyś może,
Eumajosie, bogowie spuszczą srogie kary
Na one rozpustniki bez czci i bez wiary,
Co się rozwielmoczywszy tutaj, w cudzym domu,
Płodzą bezwstyd, ustąpić nie myśląc nikomu«.
Takie tam rozhowory jeden z drugim toczył,
Kiedy koziarz Melantios prosto ku nim kroczył,
Gdyż co tylko najlepsze z obory koziołki
Przygnał gachom na gody; dwa jego pacholki
Zaraz je uwiązali pod wystawą brzmiającą;
Melant zaś na Odysa wpał mową łającą:

»Przybłądo! Więc wciąż będziesz męża napastował,
Twoją tu żebraniną? Ot, byś już się schował,
Bo, jak widzę, inaczej ciebie nie pozbędę
Niż tą pięścią; i po co cierpieć tu przybłądę,
Darmojada? Idź sobie zebrać w inne domy!«
Tak mówił, a Odysej w milczeniu zniósł gromy,
Li trzął głową i myślał, jak mu ten łeb zleci,
Gdy wtem znowu Filojtios nadszedł, pastuch trzeci,
Który z tuczną jałówką przygnał stadko kozie.
Te się z lądu dostały morzem, na przewozie
Przewożącym każdego wprost na drugą stronę,
I pod brzmiającą wystawą³⁶² były umieszczone.
A gdy je tam uwiązał mocno, jak należy,
Zagabnął Eumajosa, starostę pasterzy:
»Powiedz mi, kto jest, jeśli zapytać się godzi,
Ów gość nowy? Z jakiego kraju on pochodzi?
Jakie rodu nazwisko i dziedzicznych włości?
Nędzarz! A postać jego pełna królewskości.
Snadź bogi na ród ludzki srodze są zawzięte,
Kiedy nędzą i króle bywają dotknięte«.
Rzekłszy to, prawą rękę Odysowi podał
Pozdrawiając i takie lotne słowa dodał:
»Witam cię, Ojczy gościu! Da bóg, lepszej doli
Doczekacie! Dziś nędza trapi was i boli.
O Zeusie, okrutniejszy niż inni niebianie!
Ludzi-ś spłodził, a jesteście tak zawzięty na nie,
Że nędza i cierpienie bywa ich udziałem.
Toż zimny pot mię oblał, kiedy cię ujrzałem,

³⁶² pod... wystawą – pod ścianą;

225

I łza spadła – bo Odys stanął mi w pamięci.
Jak ty, i on tam może wśród obcych się kręci,
Łachmanami okryty, jeśli jeszcze żywy
W słońce patrzy; lecz jeśli zmarł ten nieszczęśliwy
I jest w Hadesie, żal mi, żal po panu takim!
Ongi stado on bydła, kiedym był chłopakiem,
Na smugach kefalońskich³⁶³ powierzył mej straży;
A jam je tak rozmnożył, że się już nie zdarzy
Nikommu piękniejszego wyhodować bydła.
Ale mi ta hodowla nareszcie obrzydła,
Gdym zmuszon tuczyć mięsem żarłoczny brzuch gaszy,
Co nie dba o pańskiego syna ni się straszy
Zemsty bogów; bo gachy i na to już kroją,
By się włością królewską podzielić jak swoją.
O! nieraz ja z myślami biłem się i biję,
Co począć? Bo czyż mogłem, dopóki syn żyje,
Zabrać stado i uciec na ziemie sąsiada,

Aby błagać pomocy? Zostać – gorsza biada,
Gdy by było dawać muszę dziś na stoły wraże!
Dawno byłbym się przeniósł pod inne mocarze
Z tej tu ziemi, gdzie dłużej wytrzymać nie mogę!
Alem zawsze nadzieję w sercu żywił błogę,
Że mój król nieszczęśliwy po latach powróci
I z zamku zalotniki napastne wyrzuci!«
Na to mu odrzekł Odys: »O mój skotopasie³⁶⁴!
Twoja mowa niegłupia i niepodła zda się.
Widzę, żeś człek rozumny i dobrych przymiotów;
Więc słuchaj, a co powiem, jam zaprzysiąc gotów:
Zeusa biorę na świadka, ten stół, to ognisko
Boskiego Odyseja, gdzie mam przytulisko,
Że powrót twego pana ciebie tu zastanie
I własnymi oczyma ujrzysz, co się stanie,
Gdy się on tu zabierze do gaszej gawiedzi!«
Na to skotarz te słowa dał mu w odpowiedzi:
»O, niechże Kronion ziści twoje obietnice!
Zobaczysz, żeś dość krzepki, twardą mam prawicę«.
A Eumajos się modlił nieśmiertelnym bogom,
By Odysa ojczystym wrócili już progom.
Taką to między sobą wiedli tam rozmowę.
Telemach pod miecz gachów miał już oddać głowę,
Lecz ptak złowrózby z strony przeleciał im lewój:
Orzeł z drżącej gołąbki darł szponami trzewy.
Ujrzawszy go, Amfinom rzekł do zgromadzenia:
»Przyjaciele! Z naszego nic postanowienia:
Telemacha nie zgładzimy. Siadać do biesiady!«
Zgromadzeni uznali trafność dobrej rady
I hurmem weszli w wnętrze gmachów Odysowych,
³⁶³ kefalońskich – z Kefallenii, krainy którą władał Odyseusz;
³⁶⁴ skotopas – wolarz, pasterz bydła (skot);
226
Chłajny zdjęte na krzesłach kładąc purpurowych,
Oblatując barany i tuczne koziółki,
Wieprze karmne i ze stad najpiękniejsze ciołki,
Skwarząc trzewia i nimi racząc się nawzajem.
Wino w dzbanach mieszano zwykłym obyczajem;
Świniopas czasie wkładał w ręce godowników,
Skotarz Filojtios chleby wyjmował z koszyków
I rozdawał, Melantios znów dolewał wina.
Więc do gotowej uczyty zasiadła drużyna.
Snadź Telemach coś chytrze w głowie swej uradził
Bo Odysa przy progu kamiennym posadził
U małego stolika, na krzeselku lichem;
Kąsek trzewiów mu podał, toż wino z kielichem
Szczerozłotym i mówił do króla w ten sposób:

»Pij tu sobie spokojnie w gronie tych tam osób,
A od gwałtu, uragań, będę ci obroną
Przeciwi całej gromadzie; tu nie karczma pono,
Lecz zamek Odyseja –ja po nim dziedziczę,
Przeto od gwałtów, obelg powstrzymać się zyczę,
Aby stąd nie wypadły klótnie i zatargi«.
Tak powiedział, i każdy przygryzł sobie wargi
Podziwiając tę ciętą wymowę młokosa,
Aż w tłumie dał się słyszeć głos Antinoosa:
»Słyszeliście, Achiwi, jak nas wziął na słowa,
Jak groził! Co kto dostał, niechże sobie schowa!
Cóż robić! Zeus nie zwolił. – Bez tej tam przeszkody
Zapewne by na wieki zamilkł mówca młody.«
Telemach na tę mowę nie zważał tam wiele,
A tymczasem przez miasto, z keryksy na czele,
Ciągnęła hekatomba, a kudłata rzesza
Achiwów w gaj Apolla Łucznika pośpiesza.
Zaś gachy pokrajawszy pieczone mięsiwa
Rozdali między gości; każdy je spożywa.
Dla Odysa przyniesili pacholcy służbowi
Tyle mięsa, co dali każdemu gościowi,
Bo tak im syn Odysów wyraźnie zalecał.
W gachach przecież jad złości coraz się rozniecał,
Bo tak chciała Atene, by ich szyderstw jady
Coraz bardziej jątrzyły serce Laertiady.
Był tam pomiędzy nimi gbur nieokrzesany,
Rodem z ostrowu Same, Ktesippem nazwany;
Pyszałek, dął w bogactwa, więc mu się zachciało
Wziąć sobie po Odysie żonę pozostałą.
On głos zabrał i mówił do gachów gromady:
»Posłuchajcie, co powiem, współnicy biesiady!
Ten przybysz swoją część dostał, jak z nas każdy;
Wszak ująć coś gościowi rzecz naganna zawždy
I niesłuszna, gdyż w domu goście równi sobie.
Ja mu przecież od siebie podarunek zrobię,
Niech nim dziewczkę łązebną lub kogo obdarzy
227
Z sług, będących tu w domu naszych gospodarzy«.
Rzekł i z kosza wyjąwszy gnat racicy krowiej
Z zamachem cisnął prosto na łeb Odysowi.
Król uniknął pocisku lekko głowy zwrotem
I rozśmiał się wzgardliwie; gnat wyciął z łoskotem
O ścianę. Więc Telemach gniewny ścisnął pięście
I tak groził: »Ktesippie! Wielkie dla cię szczęście,
Żeś mi gościa nie trafił, gdyż umknąć pośpieszył;
Inaczej byłbym ciebie na wskroś dzidą przeszył,
I ojciec by ci sprawił pogrzeb, nie wesele!

Radzę wam nie pozwalać sobie tu za wiele.
Nabyłem doświadczenia i własnym pojęciem
Poznam, co złe, co dobre: nie jestem dziecięciem.
Nawet umiem cierpliwie znieść, co widzą oczy,
Jak rzniecie bydło moje, jak wino się toczy
I wypróżnia spizarnia. Opór byłby próżny
Jednemu przeciw tylu; lecz każdy mi dłużny
Zachować się przystojnie, kto gości w tym domu.
Wam chce się mnie żywota zbawić po kryjomu:
Zabijcie! Śmierć znośniejsza niżli takie życie,
Niżli widok tych gwałtów, jakie tu robicie
Lżąc wędrowce ubogie lub włócząc w świetlice
Na bezwstydną uciechy dziewczki służebnice!«
Skończył. Każdy oniemiał i milczący siedział,
Aż w końcu Agelaos³⁶⁵ tak mu odpowiedział:
»Przyjaciele! On mówił po sprawiedliwości;
Niech się nikt z nim nie spiera ani nań nie złości,
Ani lży tego dziada, ni dokucza komu
Z czeladzi należącej do Odysa domu.
Wszakże jemu i matce potrzebną jest rada,
Którą mogliby przyjąć, jeśli się im nada:
Pókiście tęsknym sercem wierzyli oboje,
Że Odysej powrócić mógłby w progi swoje,
Póty wolno wam było na powrót ten czekać
I gachów natarczywość z dnia na dzień odwlekać
(Chociaż, mówiąc po prawdzie, gdyby Odys żywy
Z woli bogów powrócił, byłby traf szczęśliwy).
Lecz dziś, gdy znikła wiara w powrót twego ojca,
Namów matkę, niech sobie wybiera mołojca
Najtęższego, co dary najhojniejsze składał,
I poślubi. Ty będziesz odtąd mieniem władat
Ojcowskim, bez podziału, jadł i pił swobodnie;
Matka z domu ustąpi!«

Na to odparł godnie
Roztropny młodzian: »Nigdy! Bogami się świadczę
I cierpieniami ojca, który bądź tułacze

³⁶⁵ Agelaos – jeden z zalotników;

Dni tam pędzi, bądź znalazł śmierć w nieznaną stronę,
Że matce nie przeszkodzę, owszem – ją nakłonię.
Niechaj sama na męża kogo chce wybierze;
I kto jej najhojniejsze dary niósł w ofierze;
Wždy sam nigdy nie śmiałybym odezwać się do niej,
By z domu ustąpiła. O, niech mię bóg broni!«
Rzekł, i naraz coś gachom zrobiła Pallada,
Że wszystkich nieskończony, dziki śmiech napada.
Oszaleli! Śmiech parskał z ich szczęk wykrzywionych,

Połykali kawały mięsiv krwią czerwonych,
Łzy im ciekły, a serca owładnęły strachy...
Wtem boski Teoklymen rzekł wskazując gachy:
»O wy biedni nieszczęścia zewsząd na was godzą.
W ćmie nocy głowy, twarze, stopy wasze broczą...
Słysząc głosy jęczące, z ocz płyną łez strugi...
Krwia ciepłą pobroczone ściany i framugi...
A co mar pcha się do drzwi, co ich tam w podziemiu!
A wszystkie w Ereb lecą... a na nieb sklepieniu
Helios gaśnie i straszne ogarniają mroki!«
Wieszczek rzekł, oni z śmiechu rwali się za boki,
Aż Eurymach się ozwał do gachów i prawił:
»Snadź oszalał ten przybysz, co się świeżo zjawił.
Hej, mołojcy, za próg z nim, wywieźcie na pole!
Jemu to wszystko ciemno, noc go w oczy kole«.
Boski mu Teoklymen rzekł po raz ostatni:
»Na nic mi przewodnicy twoi nieprzydatni.
Mam, jak widzisz, wzrok, uszy, a i nogi zdrowe,
A szalem obłąknia nie zmaconą głowę.
Więc wyjdę z ich pomocą, bo i tak już wietrzę
Zbliżającą się biedę, która w proch was zetrze
Wszystkich co do jednego w Odysowym dworze,
Za urągania biednym, sprośne cudzołóże!«
Rzekłszy to wraz opuścił pyszne zamku ściany,
Wracając w dom Pejraja³⁶⁶, gdzie był pożądany.
Gachowie ze zdziwieniem po sobie spojrzeli
I drwili z Telemacha, a z gości się śmieli –
Aż jeden butny młokos odezwał się w tłumie:
»Nikt pono gorszych drabów w dom puszczać nie umie
Niż Telemach. Wszak wpuścił nam głodnego dziada,
Co wino tego łyka i dobrze zajada;
Lecz to szczery niezdara, na pracę się wzdryga.
Ciężar to niepotrzebny ziemi, co go dźwiga.
Toż i drugi, co wieszcza udając chciał wróżyć.
Słuchaj mię, mojej rady mógłbyś dobrze użyć,
Gdybyś obu przybyszów wsadził w łódź wiosloną
I posłał do Sikelów³⁶⁷, tam by ich kupiono«.

³⁶⁶ Pejraja – syn Klytosa; por. przypis 300;

³⁶⁷ do Sikelów – Sycylijszyków;

Te ich gwary Telemach puszczał mimo uszy
Jedno w Odysa patrząc, czekał, czy się ruszy
I podniesie prawicę na występne głowy.
Tam zaś, w ozdobnym krześle, wprost izby godowej
Siedziała Penelopa i nasłuchiwała
Tych rozmów, jakie wiodła w izbie młódź zuchwała,
Która wśród pustych śmiechów, hucznej wesołości,

Zażywała przysmaków różnych do sytości,
Gdyż na obiad niemało sztuk zarznięto bydła.
Za to żadna wieczerza tak im nie obrzydła
Jak owa, którą Odys z pomocą Pallady
Miał im sprawić, wetując ich gwałty i zdrady.

230

PIEŚŃ DWUDZIESTA PIERWSZA

Próba łuku

Sowiooka bogini tchnęła w pierś królowej,
Rozumnej Penelopy, pomysł tej osnowy:
Żeby gładkie żelaza, kołczan, łuk Odysów
Poznosić w wielką izbę, gachom do popisów –
I do rzezi, co zaraz potem się rozpocznie.
Więc na wschody, ku szczytom zamku szła niezwłocznie,
Gdzie klucz miedny z słoniową rączką wzięwszy w dłońie,
Do najdalszej komory w swych służebnic gronie
Zeszła, kędy pokłady królewskie schowane:
Złoto, spiż i żelazo misternie kowane.
Tam leżał i Odysów łuk pomiędzy nimi,
I kołczan, nabit strzałami jęk roznoszącymi.
Za bytności swej w Sparcie darem on go dostał
Od Ifita³⁶⁸, jen bogom nieśmiertelnym sprostał,
A był Euryta synem. Oba bohaterzy
Zawarli między sobą sojusz drużby szczerej
W Messenie³⁶⁹, gdzie Orsiloch podejmował gości.
Właśnie Odys tam przybył ściągać należności,
Upoważnion od ludu, a powód był taki,
Że Messeńcy na łodziach wpadłszy do Itaki
Trzysta owiec z pastuchy zabrali w grabieży.
Więc Odysa w tej sprawie, acz młodzik i świeży,
Wyprawił tam Laertes za starszyzny zgodą,
Ifitos tam za swoją również nadbiegł szkodą,
Gdyż mu dwanaście mułów i klaczy skradziono,
Lubo przez nie śmierć znalazł sobie przeznaczoną,
Bo gdy w dom Heraklesa, pierwszego z siłaczy,
Męża dzieł wielkich, przyszedł szukać swoich klaczy,
Ten zbrodniarz w domu własnym śmierć gościowi zadał,
Choć przy gościnnym stole razem z nim zasiadał.
Zabił go, na gniew bogów mszczących się nieczuły,
Sobie zaś jego klacze przywłaszczył i muły.
Tych on szukając właśnie zeszedł się przypadkiem
Z Odysejem i cennym obdarzył go datkiem:
Był nim łuk. Witeż Euryt niegdyś z niego strzelał,
Lecz przy śmierci na syna własność łuku przelał.
Wzajem Odys go mieczem i kopią obdarzył

³⁶⁸ od Ifita – wnuka Menelaosa, który był znakomitym łucznikiem;

³⁶⁹ w Messenie – Messenii, była to żyzna kraina na Peloponezie;

Na zadatek przyjaźni. Los przecież nie zdarzył
Spotkać się im przy jednym stole – syn Euryty,
Ifit, przez Heraklesa, wkrótce był zabity.
Szlachetny więc Odysej wcale nie używał
Broni tej, gdyż pod Ilion w okrętach odpływał,
Ino w domu pamiątkę po druhu zostawił;
Póki w Itace mieszkał tym łukiem się bawił.
Więc królowa, stanąwszy pod drzwiami skarbczyka,
Weszła na próg dębowy, ręką rzemieślnika
Ciosan gładko, od progu w górę odrzwia biegły,
W nich wprawione wierzeje mocne skarbów strzegły.
Ona rzemień zadzierzgnion szarpła dłonią zręczną,
Potem kluczem zaworę odsunęła wewnętrzną,
A pchnąwszy je, zaskrzyły wierzejów dwie poły
Takim skrzypem, jak ryczą na pastwisku woły,
I naraz się otwarły pod klucza obrotem.
Wszedłszy tam, na police³⁷⁰ wspinająca się potem,
Gdzie stały skrzynie, pełne odzieży woniącej.
Stamtąd sięgnęła po łuk, na kołku wiszący
W pięknych łubach³⁷¹, a zdjąwszy takowy ze ściany,
Siadła, cisnąc do serca łuk ten ukochany
Mężowski, teraz przez nią z łubów wydobyty,
I zaczęła w głos szlochać; a gdy zdrój obfity
Łez rzewnych ulgę przyniósł sercu zbolełemu,
Wprost poszła tam, do gachów zuchwałych teremu,
Trzymając zakrzywiony łuk Odysów w rękę
I kołczan, a w nim lotne strzały, sprawce jęku.
Za nią niosły służebne sepecik zamknięty
Z żelazem i miednymi orężmi i sprzęty.
A gdy przyszła cna pani przed tłum zgromadzony,
Stanęła w progu izby wysoko sklepcionej.
Cienką z głowy namiotkę spuściła na lice,
A mając z obu boków służebne dziewice,
W te słowa do zebranej ozwała się rzeszy:
»Słuchajcie, dziewostęby! Snadź bardzo was cieszy
Zbierać się w tym tu zamku codziennie na gody,
Odkąd mąż mój odjechał. Jakież są powody,
Że zajazdem i dom nasz, i mienie niszczyacie?
Jeżeli to z miłości do mnie, jak mówicie,
Więc dobrze! Zatem pora stanąć do popisów:
Przyniosłam wam ów sławny, wielki łuk Odysów,
Który z was ot, ten kabłąk napnie dłonią silną
I uch dwanaście strzałą przeszyje niemylną,
Tego żoną zostanę, mężowskie siedlisko,
Zamek ten ukochany, opuszczę – z nim wszystko!
Ale tęsknota moja nigdy nie przeminie!«

To rzekłszy na pastucha Eumajosa skinie,
By topory i łuk te przed nimi postawił.

³⁷⁰ police – półki, ławy;

³⁷¹ w pięknych łubach – w futerale;

232

Plącząc wziął je Eumajos i rozkaz jej sprawił.
Łuk ten widząc Filojtios rozplakał się rzewnie,
Co spostrzegłszy Antinoj strofował ich gniewnie:
»O, wy głupcy! Dzień biały, a wam sny się roją
Zaprzestać mi tych szlochań, które niepokoją.
I jątrzą serce pani, i tak już strapionój,
Odkąd mąż jej odjechał, na zawsze stracony.
Dość tych łez, kto chce siedzieć z nami tu przy stole!
A jeśli chcecie szlochać, to za drzwi! Precz w pole!
Łuk zostawcie! O lepsze wnet do walki stanieniem.
Li jedną mam obawę z łuku napinaniem:
Nużby się pokazało, że w tym gronie całem
Nie ma człeka jak Odys. Niegdyś go widziałem,
I pamiętam, choć byłem dzieckiem w onej dobie«.
Tak mówił, a w umyśle układał już sobie,
Że łuk napnie i strzałą topory przeszyje.
Nie przeczuł, że strzał pierwszy łuku go zabije,
Z rąk Odysa, bo on go pierwszy w oczy żywe
Zelżył i szczył na niego gachy urągliwe.
Świętej mocy Telemach głos zabrał wśród tłumu:
»Prze bogi! Toż mię Kronion pozbawił rozumu!
Matka moja oświadcza, mądra białogłowa,
Że z drugim mężem dom ten opuścić gotowa,
A ja się śmieję wesół, ot sobie trzpiot młody!
Kiedy tak – hej mołojcy! Stawać wam w zawody
I dobijać się o tę niewiastę bez ceny,
Jak równej nie ma Argos, Achaja, Mykeny.
Bo jak w świętym Pylosie, tak tu, w naszej stronie,
Któraż by wyrównała dostojnej matronie?
Lecz co mi chwalić matkę! Wy przecież ją znacie!
Dalej więc! Niepotrzebnie tak się ociągacie
Z tym strzelaniem – łuk czeka, ujrzym, kto zwycięży.
I ja bym też spróbował, czy ten łuk napręży
Ręka moja i strzałą topory przestrzeli?
Wtedy nic mię z kochaną matką nie rozdzieli!
Nie poszłaby już za mąż, mnie nie sierociła!
Pragnę walczyć jak ojciec: w tych ręku jest siła!«
Tak mówił i skoczywszy z krzesła, płaszcz czerwienny
Z barków rzucił, odpasał swój miecz naramienny;
Po czym zrobiwszy bruzdę, topór przy toporze
Wsadził w ziemię rzędem długim, równo jak być może,
I obdeptał dokoła, co wszystkich zdziwiło,

Że choć nie znał roboty, a zrobił aż miło.
Więc na próg wstąpił, trzymając łuk krzywy,
Po trzykroć się przysadził do wartkiej cięciwy
I trzykroć sił mu brakło; lecz nie tracił ducha,
Że łuk napnie i pocisk przepędzi przez ucha.
I już brał się napinać, silniejszy tym razem,
Lecz Odys mrugnął – niemym wstrzymał go rozkazem,
I Telemach się ozwał znowu w tłumie gwarnym:
233

»Prze bóg! Mamże bezsilnym zostać i niezdarnym?
Czy zbyt młody, na pięści nie puszczać się twarde
I nie odbić, gdy w twarz mi rzuci kto pogardę?
Dalej zatem! Silniejsi niż ja niech tu staną,
Łuk napną i tę walkę zakończą wygraną!«
To powiedziawszy kabłąk odstawił na stronę,
Oparłszy o podwoje pięknie wygładzone,
A lotną strzałę oparł na lśniącym pierścieniu.
Co sprawiwszy, wraz odszedł usiąść w swym siedzeniu.
Wtem oto syn Eupeja tak się tam ozowie,
Antinoj: »Po porządku chodźcie tu, druhowie,
Od lewej ku prawicy: tą samą koleją,
Jaką cześnicy wino w puchary mam leją!«
Słowa te Antinoj a przypadły do smaku.
Syn Ojnopa, Lejodes pierwszy stał w orszaku;
Był to wróżbit i zwykle ostatni przy dzbanie
Siadywał, mierząc sobie złe ich zachowanie.
Li on jeden, potępiał te gachy zuchwałe.
Więc się zbliżył i podjął łuk, nałożył strzałę,
A stanąwszy na progu, cięciwę w kabłąku
Napiąć chciał, lecz sił nie miał w nieudolnych ręku.
Zatem do zgromadzonej tak mówił drużyny:
»Nie dam rady, niech łuk ten napina kto inny!
A i najtężsi męże przy tym łuku pono
Nie tylko serce stracą, lecz ducha wyzioną.
Lepiej umrzeć, niż żyjąc nie osiągnąć celu,
Który nas tu sprowadza dzień w dzień od lat wielu!
A choć z nas tu niejeden poi się nadzieją
Do małżeńskiej łóżnicy wnijść z Penelopeją,
To gdy łuk ten pomaca, nic mu nie zostanie,
Tylko k' innej Achajce obrócić staranie,
I słać jej upominki, bo jej przeznaczono
Dającego najwięcej mołojca być żoną!«
Rzekłszy, Lejodes kabłąk odstawił na stronę,
Oparłszy o podwoje pięknie wygładzone,
A lotną strzałę oparł na świetnym pierścieniu.
Co sprawiwszy, wraz odszedł usiąść w swoim siedzeniu.
Wtem Antinoj głos zabrał i tak go strofował:

»Tożes się z piękną mową do nas wysforował!
Same groźby i strachy! Ta mowa mnie gniewa;
Więc, jak mówisz, młódź nasza ducha powyżewa
Przy tym łuku, którego twoja dłoń nie zmoże?
Snadź matka cię nie na to chowała, niebożę,
Abyś sławy się dobił strzałami i kuszą!
Są tu inni mołojce, którzy łuk ten ruszą«.
Rzekł i przyzwał Melanta, przywódcę koziarzy:
»Zakręć się koło ognia, niech się wnet rozżarzy;
Stolik mi tam postawisz nakryty baranem,
Ze spiżami przyniesiesz łój całym sałhanem³⁷²

³⁷² sałhan (ukr.) – naczynie na sadło;

234

Thustością tą łuk natrzem, rozgrzan przy ognisku,
A próba nam pokaże, kto co weźmie w zysku«.
Melant ogień rozniecił, płomień buchł do góry;
Stołek przyniósł, zasłany baraniami skóry,
A duży sałhan łaju przyniósł ze spiżarnie,
A oni róg rozgrzawszy gięli go – lecz mamie!
Szwankującym na sile nie dopisał sposób
Naciągnięcia cięciwy. Więc ze wszystkich osób
Li Antinoj, Eurymach, dwaj mężowie przedni
Nie chcieli się do próby mieszać sami jedni.
Więc i słudzy Odysa, wolarz z świniopasem,
Obydwa się wynieśli z świetlicy tymczasem,
A za nimi sam Odys podążył bez zwłoki.
Gdy minęli podwoje, przysionek wysoki
I wyszli na podwórze, idący za nimi
Odys tak ich zagabiał słowy przyjaznymi:
»4Dóglbym wam coś powiedzieć, kochani skotarze,
Lub zamilczeć – lecz serce gwałtem mówić każe:
Przy kim byście stanęli, gdyby niespodzianie
Odysa wam z tułaczki wrócili niebianie?
Przy kim? Czy przy Odysie, czy przy zalotnikach?
Powiedzcie, co tam w serca chowacie tajnikach«.
Na to mu odpowiedział od wołów pastucha:
»O! jeśli Zeus modlitwy mojej raz wysłucha
I powróci nam pana w te progi domowe,
Zobaczysz, że mam siłę i ręce mam zdrowe«.
I Eumajos do bogów również wznosił modły,
By Odysa do ziemi rodzinnej przywiodły.
A gdy się o wierności obu sług przeświadczył,
Otwarcie z nimi mówił i już nie majaczył:
»Macie mię – otóż jestem! Jak raz w lat dwadzieścia,
Dobiłem się do ziemi rodzinnej nareszcie.
Widzę, żeście tęsknili za moim powrotem,
Wy jedni ze sług tyłu! Inni nigdy o tem

Nie myśleli i o to nie prosili bogów.
Więc zwierzę wam zamiary moje względem wrogów:
Jeżeli gachów zetrę przy pomocy nieba,
Każdemu z was dam żonę i dobry szmat chleba,
Toż chatę gdzie pod bokiem, byście każdej chwili
Z mym synem jako bracia i druhowie żyli.
Nie dość to: lepszy dowód pokaże wam przecie,
Po którym mnie poznawszy, wierzyć już będziecie:
Oto blizna – przed laty zadana kłem dzika,
Gdym w Parnasie polował z synami Autolyka«.
Tak mówił i tę bliznę odkrył spod łachmana;
A gdy była odkryta i przez nich poznana,
Z płaczem go w swe ramiona obydwaj porwali,
Witali, a po rękach i w twarz całowali –
235

I Odys ich nawzajem w twarz, w ręce całował.
I prędzej by się Helios popod ziemię schował,
Niżby płakać przestali; lecz Odys ich z góry
Nabrał: »Dosyć tych kwileń, nuż tam z dworskich który
Nas podpatrzy i gachom, co widział, wygada!
Po jednym nam przeto wracać się wypada.
Ja pierwszy – a wy po mnie. Uważać, co dalej:
Nigdy by zalotnicy na to nie przystali,
By się łuk ten z kołczanem dostał w ręce moje;
Więc Eumajos niech śmiało przekroczy pokoje
Z owym łukiem i odda mnie do rąk takowy.
Również trzeba nakazać, aby białogłowy
Mocno te drzwi zaparły, co idą na tyły,
A gdyby z wielkiej izby jakie dochodziły
Do nich jęki i łomot, to nic im do tego!
Siedzieć im przy robocie i pilnować swego!
Filojtowi oddaję główne pod straż wrota:
Zawory niech zasunie, rzemieńmi omota«.
Powiedziawszy to, wkroczył w zamkowe pokoje,
Gdzie pierwiej zajmowane zajął krzesło swoje,
A za nim po jednemu pastuchy wrócili.
Eurymach w ręku kabłąk³⁷³ obracał w tej chwili
Tak i owak przy ogniu; lecz łuk, choć rozgrzany,
Nie dał się wcale napiąć, czym on rozgniewany,
Ciężko westchnawszy, wołał: »O, wy bogi w niebie!
Patrzcie na me cierpienia za drugich i siebie!
Nie przeto, że na niczym spelzło to wesele,
Przecież dziewic achajskich znajdzie się tu wiele
W Itace i po miastach! Choć to przykre niemniej –
Lecz że obok Odysa my tacy nikczemni,
Łuku jego naciągnąć żaden nie ma siły!
Dość, by o nas z pogardą prawnuki mówiły!«

Syn Eupejta Antinoj na to odpowiedział:
»Eurymachu, źle mówisz, jak gdybyś nie wiedział,
Że boga Apollona lud dziś święci święto:
W taki dzień nie lza kuszę napinać przeklętą.
Na bok z nią! Lecz topory w miejscu niech zostaną!
Nie ma przecie obawy, by je stąd zabrano;
Na zamku Odyseja bezpiecznie dostoją.
Hej, wina! Wy, cześnicy, pełńcie służbę swoją!
Bogów czcić nam obiata, a niechać strzelania!
Za to nam kozłarz Melant jutro do świtania
Dostawi co najlepszych kóz z całego stada,
Więc na cześć Apollona obiata nie lada
Wyprawim. Łuk zapewne łatwo napiąć da się,
A tak walkę o zakład skończym w krótkim czasie«.
Tę mowę Antinoja wszyscy podzielali.

³⁷³ kabłąk – tu: luk;

236

Wjęc keryksi na ręce zdroj wody im lali,
A służebni kielichy po brzegi naleją
I od prawej każdemu obnoszą koleją,
Po czym część zlawszy bogom, spełnili gachowie,
Gdy wtem przebiegły Odys chytrze się ozowie:
»Wy, dostojnej królowej dziewosłęby młodzi,
Słuchajcie! To, co powiem, z serca mi wychodzi.
Zaklinam Eurymacha razem z Antinojem,
Który rzeczy wyświęcił trafnym zdaniem swoim,
Żeby łuku nie tykać, a z bogiem mieć sprawę.
A jutro bóg da siłę i z wygranej sławę.
Tymczasem mnie pozwólcie spróbować kabłąku!
Chcę przed wami pokazać, czy siłę mam w ręku
Tę samą, co przed laty członki mymi władła,
Czy też bieda z włóczęgą do szczętu ją zjadła?«
Na tę prośbę gachowie wpadli w straszne gnięwy
Z obawy, by przypadkiem nie napiął cięciwy.
Antinoj wstał nań gromko i te słowa rzucił:
»O, włóczęgo! Toż we łbie mózg ci się przewrócił!
Małoż ci z nami w gronie cnych mężów zasiadać,
Kąski od nas tu wszystkich wyłudzać i zjadać,
Nasłuchiwać mów naszych, poufnej gawędy,
Tu, gdzie wstępu nie mają dziady i przybłądy?
Spileś się słodkim winem, powiadam ci szczerze,
Wino zblaźni każdego, kto miarę przebierze.
Winem spity Eurytion, Kentaur³⁷⁴ w świecie głośny,
W domu u Pejritoja szal go uniósł sprośny;
Przybył tam do Lapitów i winem się zalał.
Zaraz też w Pejritoja domu się rozszalał,
Co widząc bohaterzy skoczyli jak wściekli

I wywlekłszy pijaka mieczem mu odsiekli
Nos i uszy. On do dom powłókł się pijany,
Nie wiedząc, jak okrutnie za to był skarany.
Z tego wojna się wszczęła Kentaurów z Lapity –
Najgorzej na niej wyszedł Kentaur, co był spity.
Toż i ciebie to czeka, gdybyś łuk ten gładki
Napiął, wnet ci upadną miłosierne datki,
Wnet do króla Echeta wyślem cię w okręcie.
Wiesz, jak ludzi kaleczy i dręczy zacięcie!
Nie ujdiesz ty mu żywcem – a chcesz wyjść bez szkody,
Jedz, pij, lecz się nie puszczaj z młodszymi w zawody.
Słyszy to Penelopa i tak się odzywa:
»Antinoju! Rzecz zdrożna, nawet niegodziwa,
Lżyć gościa, przyjętego w domu Telemacha!
Ciebież to nadzwyczajna siła jego stracha,
Że gdy łuk Odysowy napnie i wystrzeli,
Już mię weźmie za żonę i łożę podzieli?

374 Kentaur – Centaur; centaurowie byli to dzicy, pokryci włosiem mieszkańcy lesistych gór Pelionu w Tesalii, półzwierzęta; zaproszeni na wesele króla Lapitów Pejritoosa i Hippodamii wszczęli zwadę; do walki z nimi stanęli m. in. Herakles, Nestor i Tezeusz;

237

Ani jemu te myśli po głowie nie krążą,
Ani wam podejrzenia takie niech nie ciążą.
Pożywajcie spokojnie: kłopot wasz daremny«.
Na to odrzekł Eurymach tłumiąc gniew tajemny:
»O córo Ikariosa, Penelopo zacna!
Żeby on cię miał dostać, rzecz wcale niełacna,
O to się nie kłopotem. Lecz to jedno trwoży,
By o nas nie gadali ludzie jak najgorzej.
Mógłby rzec jaki Achiw, podły niedołęga,
Że z nas żaden wielkiego męża nie dosięga,
Jeśli łuku Odysa naciągnąć nie zdoła,
Aż bóg nadniósł jakiegoś błędnego warchoła,
Który jak nic łuk napiął i topory przeszył.
Świat by nas taką mową na wieki ośmieszył«.
Penelopa już miała odpowiedź w odwodzie,
Wiec rzekła: »Eurymachu! Trudno, by w narodzie
Dobrze o tych mówiono, co ten dom posiadli,
Rozpusztą zbezczescili, a dobytek zjedli.
Lecz tego wam nie wstydno. Ten zaś człek przychodni
Tęgi wzrostem i kształtem, bo rodzice godni,
Z rodu wielcy, jak mówi, na świat go spłodzili –
Cóż złego, byście w ręce ten łuk mu zwierzyli?
Uroczyście przyrzekam, i to się dokona:
Że byle on łuk napiął z łaski Apollona,
W piękny chiton i chlajnę chędogo przystroję,
Na postrach psom i ludziom w oszczep go uzbroję;

Miecz mu dam obosieczny, sandały na nogi
I odeślę, gdzie pragnie, choć w najdalsze drogi«.
Wtem nagle jej Telemach przerwał niecierpliwym:
»Matko! Nic tu do łuku nie mają Achiwy.
Ja jeden, komu zechcę, dać go lub wziąć każę,
Zresztą nikt, choć ich tylu na naszym obszarze
W Itace i Elidzie³⁷⁵ mieszka koniorodnej!
Niech zatem nikt nie gwałci mej woli swobodnej,
Choćbym tego przychodnia łukiem chciał obdarzyć!
Lecz idź, matko, w komnatach swoich gospodarzyć,
Do wrzecion i krosienek napędzać służące,
Bo łuk, strzały – to rzeczy mężów obchodzące,
Mnie głównie. Chcę być w domu panem mojej woli«.
Matka do górnych komnat odeszła powoli;
Mądre słowa synowskie utkwily jej w łonie.
A gdy tam już stanęła w panienek swych gronie,
Znowu w płacz po Odysie i wciąż go płakała,
Póki Atene powiek snem nie posypała.
Właśnie zacny świniopas do rąk brał łuk krzywy,
Gdy wszystkie jednogłośnie wrzały nań Achiwy.
Ten i ów z gaszej zgrai dawał mu po uchu:
»A nie rusz tego łuku! Porzuć to, pastuchu!

³⁷⁵ W Itace i Elidzie... koniorodnej – Itaka: wyspa bogata i obfitująca w konie; Elida: por. przypis 248; 238

Niegodziwy szaleńcze! Bodaj, psie paszczęki
Rozniosły cię na zębach, choć jadły z twej ręki!
Oby bogi to dały, Apollon to sprawił!«
Wrzszczęli. Już by pastuch w miejscu łuk zostawił,
Tak groźby i te krzyki zmieszały biedaka,
Lecz naraz zagrzmiął nad nim rozkaz Telemaka:
»Odnies łuk! Rób, co każę! Nie słuchaj ich krzyków!
Bo, choć młodszy, przepłoszę tak gradem kamyków,
Że uciekniesz za miedzę! Jam od ciebie lepszy!
Czemuż to ja o tyle w ramionach nie krzepszy
Od tej gachów czeredy, co nas tu obsiadła!
Zaraz by ich połowa za ten próg wypadła
Na połamanie karków! Oj, będzie im biada!«
Rzekł, a śmiechem parsknęła rozpustna gromada,
Śmiejąc się z Telemacha, lecz gniew się złagodził
Przeciw niemu. Zaś pastuch łuk wzięwszy przechodził
Wzdłuż przez izbę, by oddać do rąk Odysowi.
I zaraz do piastunki podszedł i tak powie:
»Telemach mi rozkazał wezwać Eurykleję,
Abyś w tym gmachu tylne zawarła wierzeje.
Gdyby zaś z tej izby łoskot albo jęki
Słyszać było, nie puszczaj ci żadnej panienki:
Każda przy swej robocie niech spokojnie siedzi!«

Rzekł Eumajos, lecz nie miał żadnej odpowiedzi,
Gdyż poszła drzwi od tyłu zatrzasnąć bez zwłoki.
I Filojtios cichymi już wymknął się kroki,
Aby w bramie dziedzińca zasunąć zawory.
Znalazł tam okrętowej liny kawał spory,
Nią skrępował wierzeje, do izby powrócił
I w krzesło opuszczone na powrót się rzucił
Wzrok wlepiając w Odysa, który łuk miał w pięści,
Wywijał nim, wyginał, opatrywał części,
Czy rogu czerw nie stoczył pod niebytność pana,
Czym wielce rzesza gachów była zdziwowana,
Bo mówiono: »Snadź z niego znawca jest nie lada!
Niechybnie łuk podobny w domu swym posiada
Lub może chciałby sobie zrobić drugi taki?
Jak go maca! Frant, widać, jak wszystkie żebraki!«
A znów życzył mu inny z tej zuchwałej młodzi:
»Niech mu się w każdej rzeczy najlepiej powodzi,
Jak z tym łukiem, którego nawiązać nie zdoła.«
Tak gadano, lecz Odys nie mówił nic zgoła,
Ino kabłąk giął w ręku, oglądał dokładnie.
Jak ten, co na formidze umiając grać ładnie,
Łacno brzęczącą strunę na gędziebnym drzewie
Napnie i w obu końcach wzmocni owcze trzewie:
Tak samo i on napiął wielki łuk bez męki;
Naciągniętą cięciwę musnął palcem ręki,
Aż odbrzękła jaskółczym rozgłośnym świegotem;
Gachy strachem pobledli, oblali się potem.

239

Wtem zagrzmiało: Zeus z nieba znak nieomylny dawał.
Cud ten serce Odysa radością napawał,
Niezgłębionego Zeusa zwiastując mu wolę.
Więc wziął pierzastą strzałę, leżącą na stole,
Kiedy inne w zawartym leżały kołczanie,
Przeznaczone Achiwom wnet na skosztowanie.
Tę wzięwszy, karbem przytknął do cięciwy szczelnie,
I jak siedział na stołku, wymierzył łuk celnie,
Grot puścił: ten topory wszystkie trafił rzędem,
Przeszywszy pierwsze ucho, wyleciał tym pędem
Przez ostatnie. Więc mówił: »A cóż, Telemachu,
Czy twój gość wstyd ci zrobił w tym królewskim gmachu?
W cel trafiłem; z napięciem cięciwy też mało
Miałem trudu, snadź dużo sił mi pozostało,
Chociaż mię tu gaszkowie mieli w poniewierze³⁷⁶.
Lecz czas, by tym Achiwom wyprawić wieczerzę
Za dnia, a potem innej zażyć krotchwili:
Przy gędzie i przy śpiewie godować najmiléj.«
To rzekłszy, mrugnął skrycie – i syn Odysowy

Telemach miecz przez ramię przewiesił spiżowy,
Oszczepem dłoń uzbroił, ku ojcu krok chyży
Zrobił i przy nim obok stanął, wszystek w spiży.

³⁷⁶ mieli w poniewierze – poniewierali;

240

PIEŚŃ DWUDZIESTA DRUGA

Rzeź zalotników

Odys rozstał się w mgnieniu z żebraczym łachmanem.

Wskoczył na próg wysoki z łukiem i kołczanem,

W którym wiele strzał było, nastrzępionych pióry;

Wysypawszy je u nóg, zagabł gachów z góry:

»A więc się już rozstrzygnie, mamy bój stanowczy!

Teraz cel mam, jakiego nie miał żaden łowczy!

Zobaczę, czy weń trafię, Febowi na chwałę«.

Rzekł – i w Antinoosa puścił gorzką strzałę,

Właśnie gdy ten po czasie złocistą, dwuuszłą

Sięgał, i już ją ręką chwyciwszy posłuszną,

Chciał do ust podnieść; umrzeć ani mu się śniło!

Któż by myślał przy godach, gdzie ich tylu było,

By się tam ktoś odważył, choćby jak waleczny,

Zgotować mu los czarny i wtrącić w cień wieczny?

Lecz Odys, weń zmierzywszy, trafił w samo gardło,.

Że aż przez kark żeleźce na wskroś się przedarło;

Czasza z rąk się wyślizła, gdy padał ukosem;

I zaraz promień czarnej krwi buchnął mu nosem,

Precz od siebie kopnęły stół drgające nogi,

Że się wywrócił: misy zasłały podłogi,

Chleb i mięsiwo w kurzu brudnym się zwałalo.

Widząc gachy, jak padał, krzykiem izbę całą

Napełnili, ze swoich zerwali się stołków,

I przebiegając izbę, od kołka do kołków

Szukali po wszech ścianach w zajadłym ukropie –

Lecz ani jednej tarczy nie było ni kopie.

Więc, grożąc, Odyseja karali słowami:

»Na złe-ć wyjdzie, włóczęgo, żeś śmiał zadrzeć z nami!

Ale sztuka od razu! Pójdiesz wnet do ojców

Za zabójstwo pierwszego z itackich mołojców!

Żywot twój policzony, sępy cię tu zjedzą«.

Tak mu grozili w szale, bo iście nie wiedzą,

Czy zabił go umyślnie. – Głupcy! Ani marzą,

Że skrzydła bliskiej śmierci nad nimi się ważą!

Na to Odys, przebiwszy źrenicą³⁷⁷ ich swoją:

»Psy jakieś! Myślicie, żem poległ pod Troją?

Że nie wrócę? Więc dalej rej wodzić po domu!

Z dworskimi dziewczki płodzić rozpustę bez sromu,

I, choćem żyw, małżonkę moją bałamucić!

377 przebiwszy żrenicą – spojrzawszy na nich ostro, złowrogo;
241

Jakby bogi nie mogły tych szaleństw ukrócić.
Jakby wam język ludzki mógł przepuścić płazem!
Lecz dosyć! Wyrok śmierci padł na wszystkich razem«.
To rzekł, a blady przestrasz ogarnął zbytniki.
Ten i ów rad by umknąć z tej zabijatyki.
Sam tylko Eurymachos zdobył się na słowo:
»Jeśliś itacki Odys, wracający zdrowo,
Słusznie karcisz za gwałty te nasze Achiwy,
Za te w zamku i włościach wyprawiane dziwy.
Lecz sprawca tych bezceństw przed tobą tu leży,
Antinoj – on nas ciągle kusił do grabieży.
Nie tyle o żeniaczkę widać mu chodziło,
Jak o większe, co z wolą Kroniona nie było:
Oto chciał on sam królem zostać nad Itaką,
A syna twego sprzątnąć śmiercią lada jaką.
Ma już, na co zarobił! A więc zlitujże się
Nad nami! Każdy chętnie, co porwał, odniesie:
Za to, cośmy najedli, napili z twych stołów,
Każdy ci przyprowadzi po dwadzieścia wołów,
A dla zgody dołożym, co chcesz: miedzi, złota,
Póki cię nie zjednamy; gniew twój nie dziwota!«
Dziko spojrzawszy, mądry Odysej mu na to:
»Nie, Eurymachu! Nawet puściznę bogatą
Po ojcach mi tu znieście, i więcej w dodatku,
To i tak dłoń nie spocznie, póki do ostatku
O każdą zbrodnię z każdym nie sprawię się gachem.
Teraz macie wóz, przewóz: bój na śmierć lub z strachem
Ucieczka; a czy śmierci który się wychwyci?
Lecz żaden, myślę, wszyscy będziecie zabici!«
Tak mówił, a po ciele przeszło ich aż mrowie.
Wtem jeszcze raz Eurymach do swych się ozowie:
»Bracia! U tego człeka nie zmacha się ręka!
Póki panią kołczana i gładkiego łęka,
Póty słać będzie strzały ze lśniącego proga,
Aż wszystkich wytnie. Nuże! Weźmy się do wroga!
Dobyć mieczy! Stołami pozastawiać piersi
Od strzału jego – i hurmem wypadniem najpierwsi.
Gdy go z progu i ze drzwi wypłoszyć się uda,
Wpadniem wtedy do miasta, skrzyknem dużo luda,
On tymczasem za nami pośle strzał pośledny«.
Tak rzekł – i zaraz dobył obosieczny, miedny
Koncerz³⁷⁸ i z podniesionym na Odysa bieżał,
Z srogim krzykiem; a Odys właśnie co wymierzał
Łuk swój, i w same piersi celował pociskiem,
Że aż w głębi wątroby uwiązał mu ze wszystkim.

Ręka miecz wypuściła, on sam runął krwawy
Przez stół i na podłogę pozzrzucał potrawy
Z dwuusznią czaszą. Wił się, czołem tłukł po ziemi.

³⁷⁸ miedny koncerz – miecz z brązu;

242

W bólach konania kopiąc nogami obiemi,
Zwalił stołek, i oczy nocą się powlekły.
Wnet też i Amfinomos wyskoczył jak wściekły
Przeciwko Odysowi z wzniesionym brzeszczotem,
By go z drzwi wyparować; lecz Telemach lotem
Zabiegł mu: w same plecy, pomiędzy ramiona,
Wrził kopię, aż na wskroś pierś przedziurawiona.
Padł jak długi, o ziemię uderzył czerepem,
A Telemach, uchodząc, rozstał się z oszczepem,
Zostawionym w kadłubie; szło mu, aby który
Achiw, kiedy swój oszczep wydobywał, z góry
Nie płałnął go albo też nie przeszył w natłoku.
K'temu jednym podskokiem był przy ojca boku
I uskrzydłone słowa posłało mu chłopię:
»Ojcze! Wnet ci dostawię pawęż i dwie kopie;
Toż szlem, co by do czoła szczelnie ci przystawał;
Siebie całkiem uzbroję, a i zbroi kawał
Zniosę dla Eumajosa i dla Filojtiosa.
Daleko lepiej bić się, kiedy pierś nie bosa«.
Na to mu rzecze Odys, ćwik³⁷⁹ szczwany jak mało:
»Bież i przynoś, dopóki strzał jeszcze zostało,
Aby mię nie wyparła z progów ta gromada«.
Jakoż Telemachowi przypadła ta rada,
Bo pobiegł do skarbczyka, gdzie stały oręże,
Tam wybrał osiem kopij i cztery pawęże,
Toż szlemów miednych cztery, zdobnych w końskie kity,
I zniósł prędko do ojca młodzian wyśmienity.
Po czym w zbroję miedzianą sam oblekł się duchem,
A za jego przykładem i wolarz z pastuchem
W pełnej zbroi dokoła Odysa stanęli.
Bohater zaś, dopóki strzał starczy, co strzeli,
To powali jednego, tak że w całym gmachu,
Gdzie spojrzalesz, to leżą kupą gach na gachu.
Lecz gdy gniewnemu panu strzał brakło w kołczanie,
Odstawił łuk i oparł go u drzwi, przy ścianie,
Sam zaś nadział, pawężę poczwórną³⁸⁰ na siebie
I szlem włożył na głowę, doświadczon w potrzebie,
Co groźnie ogonami powiewał końskimi,
Ręce uzbroił dwiema dzidy dwusiecznymi.
Były tam w ścianie z boku jakieś drzwi wychodne,
Od których, jak to mieszkania wygodne,
Szedł korytarz z zapartym wyjściem na podwórze.

Tam więc Odys wyprawił co rychlej na stróżę
Pastucha, by nikt nie mógł tamtędy wyjść z domu.
Wtenczas to Agelaos do swoich rzekł: »Komu
Z was ku tym drzwiczkom jeno precisnąć się uda,
Niech pobieży do miasta, skrzyknie dużo luda;
Już on ostatnią strzałę wystrzeli tymczasem«.

³⁷⁹ ćwik (staropol.) – przebiegły spryciarz;

³⁸⁰ pawężę poczwórną – zbroję z czterech warstw; por. przypis 277;
243

Na to koziarz Melantios bąknął mu nawiasem:
»O boski Agelaju, na nic ta robota!
Wychodzące na podwórz zbyt blisko są wrota,
A i przejście do sieni ścieśnia się w czeluści:
Silny chłop niech tam stanie, nikogo nie puści.
Lepiej pono, gdy zniosę orężę i zbroje
Z górnego skarbcza. Nigdzie – takie zdanie moje –
Tylko tam je przechował Odys z Telemachem«.
Tak rzekł koziarz Melantios i ruszył z zamachem
Do górnych izb królewskich, bocznymi wschodami³⁸¹,
Gdzie wziął tarczy dwanaście z tyłuż oszczepami,
Więc i szlemów dwanaście, zdobnych końską grzywą,
Zniósł i pomiędzy gachy rozdzielił co żywo.
Lecz Odysowi serce zadrgało i łyty³⁸²,
Widząc, jak z gachów każdy stał zbroją okryty,
A kopia wstrząsał. Ciężka zda mu się robota!
Jakoż do syna szepnął: »Najpewniej niecnota
Któraś to z dziewczek dworskich, czy fortel koziarza
Tak im pomógł, że bitwa sroga nam zagraża!«
Na to mu Telemachos, młodzieniec roztropny:
»Ojczy mój! Jam popełnił ten to błąd okropny;
Nie winujże nikogo! Jam drzwi od skarbczyka
Nie zawarł, co snadź tknęło jakiegoś psotnika.
Więc, Eumajosie, śpiesz się, zatrzaśnij na rygle,
I uważ, czy nie która z dziewczek płata figle
Lub koziarz, bo do niego ta sprawka podobna.«
Kiedy tak między sobą gwarzyli z osobna,
Właśnie koziarz Melantios drugim już nawrotem
Szedł po broń do komory. Eumajos wnet o tem,
Wytropiwszy go, przybiegł do pana z nowiną:
»Cny Laertiado! Mądry Odysie! Patrz ino:
Ten łotr, co posądzamy wszyscy go o zdradę,
Znowu idzie do skarbcza! Panie, dajże radę!
Mam-li go, jeśli złapię, na miejscu tam sprawić,
Czy też po wymiar kary do ciebie dostawić,
Aby za swe łotrostwa nałożył tu głowę?«
Na to mądry Odysej takie rzucił słowo:
»Już to ja z Telemachem te gachów czeredy,

Choćby na nas jak biły, wstrzymamy od biedy.
Wy zaś dwaj ręce do nóg zwiążcie mu na grzbiecie,
A wtrąciwszy do skarbcu, drzwi za się zamkniecie;
Dopiero zadzierżgnąwszy o te pęta sznury,
Ciągnie łotra po słupie na belkę do góry,
Aby żył jeszcze długo, męczył się najsrożej«.
Rzekł im, a obaj słudzy, rozkaz pełnić skorzy,
Poszli na górę; już on w skarbcu był przed nimi
I w kącie grzebał między rynsztunki starymi.

³⁸¹ wschody – schody;

³⁸² łyty – łydki;

244

Oni zaś, za odźwierki³⁸³ obaj przyczajeni,
Czatowali nań. Gdy więc koziarz wszedł do sieni,
W jednej ręce szlem pyszny trzymał, a tarcz w drugiej –
Która, choć ją Laertes jeszcze do posługi
Za lat młodych zażywał, dziś z gratami leży,
Rdza ją zjada, a rzemień szwem sprutym się jeży—
Więc nań obaj skoczyli, porwali za włosy
Wlokąc po ziemi, chociaż krzyczał wniebogłosy;
A zawłókłszy, na ręce, nogi kładli pęty,
W tył je łamiąc, bo rozkaz Odysa im święty.
Robią, co im przykazał; silny powróż potem
Uczepili do pętów i na słupie lotem
Wyciągnęli koziarza pod belkę, co w szczycie.
Eumajos wiszącemu urągał sownie:
»Prześpijże całą nockę tu sobie, mój zuchu!
Zasłużyłeś na takim wyciągnąć się puchu.
Pewnie złotopromiennej Eos nie zobaczysz,
Kiedy z morza wypłynie – i gachów uraczysz
Jaką kózką na obiad – o, to ich posili!«
I tak go wiszącego w mękach zostawili.
Sami się uzbroiwszy, drzwi zawarłszy za się,
Wrócili do mądrego Odysa na czasie.
Bojem dyszących w progu czterech ich tam stało,
Gdy w izbie zbrojnych chłopów wiło się niemało.
Aż wtem się ukazała Pallada na jawie:
Wykapany to Mentor w głosie i postawie.
Odys poznał boginię i rad mówił do niej:
»Mentorze, ulubieńca ratuj-że w złej toni,
Co równolatek z tobą, a zawsze przychylny«.
Że to była Atene, szeptał głos niemylny.
Lecz w izbie straszną wrzawą zaszumieli gachy,
Agelaos największe miotał na nią strachy:
»Mentorze, nie daj się zwieść Odysa mowami,
Abyś w jego obronie miał toczyć bój z nami.
Klniemy się, a przysiędze, jak tuszę, dostois,

Ojca z synem zabiwszy, to samo na twoim
Dokonamy kadłubie! Zacz się mieszasz butnie
W rzecz nie swoją? Za karę głowę ci się utnie.
A tak mieczem wywlókłszy duszę z twego ciała,
Własność twą, jaka w domu lub gdzie tam została,
Rozdzielim między siebie z Odysa spuścizną.
Ni twe syny, ni córki nam się nie wyślizną,
Ni się twoja małżonka w Itace osiedzi!«
Skończył. Palladę gniewa mowa tej gawiedzi,
Więc strofując Odysa ostrym słowem rzekła:
»Odysie, siła-ż z męstwem od ciebie uciekła?

Ty, coś gwoli Heleny z liliowym ramieniem

³⁸³ za odzwierki – za odrzwia, drzwi;

245

Lat dziewiątek się porał Troi oblężeniem,
Coś mężów pobił tyłu, coś swymi namowy
Obalił ów baszciasty grodziec³⁸⁴ Pryjamowy –
Teraz, wróciwszy do dom i dziedzicznej włości,
Miałżebyś nie odeprzeć tej gaszej napaści?
Zbliż-no się, przyjacielu, stań tu, patrz, co zrobię:
Czy Mentor, syn Alkima, nieprzychylny tobie?
Czy przestanie cię wspierać w walce z twymi wrogami?«
Rzekła – lecz mu nie zdjęła z serca całej trwogi
O wątpliwy los bitwy. Zbadać chce bogini,
Czy Odys i syn jego mężnie w boju czyni.
Jakoż znikła im z oczu, a kształtem jaskółka,
Furkła i nad kominem siadła u przyczółka.
Wtem Agelaj szczuł gachów znów do rąbaniny.
Z nim Eurynom, Amfimed, toż inni z drużyny,
Jak Pejsandr, Demoptolem, Polybos, gracz wielki –
Każdy z nich, strach – jak mężny! Gotów do kropelki
Krew wylać, a o żywot bić się do upadła,
Bo innych gęsta strzała na ziem już pokładła.
Do nich więc Agelaos mówił, by słyszeli:
»Drużbo! Ten człek ostatnią strzałę wnet wystrzeli.
Mentor, ów czczy chełpliwiec, odbieżał go isticie.
I on z swymi sam tylko główne trzyma wniście.
Przeto nie wszyscy razem rzucajmy kopije!
Baczność! Wprzód sześciu rzuca! Czy który ubije
Odysa i przy łasce Zeusowej dank zyszcze.
Reszta nic, byle w niego utopić ratyszcz³⁸⁵!«
Tak rzekł i – naprzód owi, co wskazał, rzucili,
Lecz Pallas cel ich grotów po drodze omyli.
Jakoż jeden przewiercił wskroś odrzwia świetlicy,
Inny drzwi przebódl z dobrze spojonej tarcicy,
Owemu w ścianie uwiązał jesion ostro skutą,
A tak kopiami gachów żaden z nich nie skutą.

Zatem Odys do swoich rzekł, niezłomny niczem:
»Teraz, dzieci, z kolei my na bój zakrzyczem!
Ciskać oszczepy gachów! Snadź im dawnych zbrodni
Jeszcze mało, gdy na nasz żywot tacy głodni«.
Rzekł – i razem oszczepy wypuścili celnie.
Odys Demoptolema ugodził śmiertelnie;
Telemach Euryada, Eumajos Elata
Zwalił kopią, a wolarz Pejsandra rozpląta –
I wszyscy ziemię gryźli na szerokim toku³⁸⁶.
Na to gachy w kąt izby uciekli w natłoku,
A ci przypadłszy, groty z trupów wyciągali.
Gachowie znów cisnęli kopiami zuchwalój,
Ale Pallas Atene zmyliła niektóre:

³⁸⁴ baszciasty grodziec – gród, miasto pełne wież;

³⁸⁵ ratyszczce – włócznia;

³⁸⁶ na... toku – na posadzce;

246

I tak jeden w świetlicy odrzwiach zrobił dziurę,
Drugi przewiercił mocno spojone podwoje,
Inny w ścianie uwięził kutą włócznię swoją.
Tylko Amfimed zmacał Telemacha w ramię;
Ostrze ledwo na skórze zostawiło znamię.
Toż Ktesippos w bark drasnął nad tarcz wystający
Pastucha, i grot dalej poleciał warczący.
Lecz drużyna, co twardo przy Odysie stała,
Znowu celne oszczepy na gachów posłała.
Waligroda³⁸⁷ Odysej zabił Eurydama,
Telemach Amfimedą. Kolej taka sama
Spotkała Połybosa, co legł z rąk pastucha,
A wolarz Ktesippowi wywlókł z piersi ducha
I tak mu urągając, zawołał radosny:
»Synu Połytersesa, o junaku sprosny!
Nie będziesz więcej chełpią bawił się w głupocie!
Bogom zostaw ten język, wždy silniejsi od cię.
Masz wet za wet! Pamiętasz? Za podły gnat krowi,
Coś go to żebrzącemu cisnął Odysowi«.
Gdy tak przemawiał pastuch krętorogich wołów,
Odys do Agelaja przyskoczył, i w tułów
Wraził mu długi oszczep; więc w Euenoryda
Telemach rzucał dzidę – i wpruła się dzida
W sam brzuch, że aż na wylot ostrze przeleciało;
Padł przodem, i o ziemię tłukł się twarzą całą.
Tymczasem Atenea wionęła pod stropem
Egidą ludobójczą i jakby ukropem
Zwarzyła serca gachów. Popłoch na nich pada,
Uciekają po izbie rzkomo wołów stada,
Kiedy na nich rój bąków siądzie nielitosny,

I tnie żądłem, co bywa w dniach przydłuższych wiosny
Ci zaś, jak krzywodziobe, szponiaste sokoły,
Gdy z gór lecą na ptactwo polować w padoły,
Ptaszęta spod obłoków przypadły do ziemi,
Od tej łowczej pogoni są zabijanymi,
Trudna słabym ucieczka, trudny opór znowu,
A człowiek się raduje z takiego połowu –
Tak i oni, te gachy goniąc w całej izbie,
Zabijali każdego. Czasem tylko w ciźbie
Jęk był głuchy, gdy czaszka zgrzytnęła zrabana,
A podłoga dymiła krwi strugą zalana.
Wtem Lejodes do kolan Odysa się schylił,
Objął je i o litość żałośnie doń kwilił:
»Na klęczkach cię, Odysie, błagam! Przebaczże, mi!
Przecież nigdy tu w zamku słowy bezwstydnymi
Ni sprosnył czynem dziewczki nie zhańbiłem żadnej;
387 Waligroda – niszczyciel miast, grodoburca (epitet Odysa);
247
Owszem, w innych ganiłem ten narów szkaradny,
Gdy takowy płodzili. W nic poszły przestrogi!
Słusznie teraz za zbrodnie skarał ich los srogi!
Ale gdybym ja, wróżbit, com niekrzyw niczemu,
Miał paść, to już nagrody nie ma pocziwemu!«
Na to mu mądry Odys rzekł z iskrzącym wzrokiem:
»Jeśliś tu między nimi był jakimś prorokiem,
To często się zapewne modliłeś do bogów,
Bym nigdy do ojczystych nie mógł wrócić progów,
Abyś uwiódł mi żonę i płodził z nią dzieci.
Przeto niech i na ciebie okrutna śmierć zleci«.
Rzekł i żyłastą ręką na ziemi leżący
Podniósł miecz, co wypuścił był umierający
Agelaj, i po karku ciał go cięciem dużym,
Aż łeb spadł, potoczył się i pomieszał z kurzem.
Lecz Femios, syn Terpisa, uszedł czarnej doli,
Co gachom przyśpiewywał zwykle po niewoli.
Stał on, w rękę trzymając swą formingę dźwięczną,
Tuż u drzwi tylnych, walką miotany wewnętrzzną:
Czy ma wymknąć się chyłkiem i usiąść w pokorze
Pod ołtarzem Zeusowym stojącym na dworze,
Gdzie ongi Odys tyle żertwił wolicz ćwierci,
Czy też u nóg Odysa prosić się od śmierci?
Wątpiącemu ta rada mądrzejszą się wyda,
Żeby po prostu upaść do nóg Laertyda.
Więc formingę dłubaną postawił na ziemi
Między krucem a krzesłem z gwoździami srebrzystymi,
Po czym sam się rzucając do nóg gospodyna,
Przepraszał, przysięgając, że nie jego wina.

»Na klęczkach – rzekł – Odysie, proszę cię za sobą;
Nie zabijaj mnie! Sam byś okrył się żałobą,
Gdybyś zabił pieśniarza, co ludzi i bogi
Opiewał. Jam samouk. Bóg wszczepił dar drogi
W moją duszę, więc będę i dla cię miał pieśnię
Jak dla boga, a ino nie gub mię tak wcześnie!
Zapewne już Telemach, twój syn, ci to mówił,
Żem tu nie wszedł do zamku, abym się obłowił,
Anim też z własnej chęci śpiewał do biesiady;
Moźniejsi przymusili, i nie było rady!«
Słyszac to Telemachos, świętą natchnion mocą,
Wobec groźnego ojca przybiegł mu z pomocą:
»Stój – rzecze – on nie winien, nie podnoś nań miecza!
I Medona keryksa ochroń! Jego piecza
Czuwała tu nade mną od latek dziecinnych.
Chybaby biedak zginął przypadkiem z rąk innych,
Może z rąk Filojtiosa poległ lub pastucha,
Lub twoich, gdyś tu w izbie wrzał jak zawierucha«.
Usłyszał jego mowę Medon, co ukryty
Pod stołkiem wraz z innymi nie został zabity.
Odziany w skórę wołu zarzniętego świeżo,
248
Wylazł, i to pokrycie zrzucił z siebie chyżo,
Po czym do Telemacha przyskoczył, za nogi
Objął go, i o litość zaklina na bogi:
»Otóż jestem, prosz za mną, tyś dobra dziecina!
Niech mię gniewny twój rodzic mieczem nie zarzyna!
Wiem ja, że się na gachy burzy jego serce,
Bo go zdarli, a ciebie mieli w poniewierce«.
Na to mądry Odysej uśmiechnął się z lekka:
»Nie troszcz się, on twój zbawca i twoja opieka;
Wiedźze o tym i ludziom opowiadaj innym,
Że złym być mniej pociechy niżli dobroczyнным.
A teraz idźcie sobie, ty z gęślarem, oba
W przysionek, na dziedziniec, gdzie się wam podoba,
Póki po tej tu rzezi porządku nie zrobię«.
Skończył, a ci dwaj z izby zaraz poszli sobie
I usiadłszy w dziedzińcu u stopni ołtarza,
Oglądali się trwoźnie, czy im śmierć zagraża.
Odys tymczasem pilnie zamek przepatrował,
Czy się gdzie jaki żywy przed śmiercią nie schował!
Lecz wszystkich znalazł krwawym owalanych błotem,
Leżących na podłodze jak ryby pokotem,
Kiedy to z morskich toni na strome wybrzeże
Rybacy wielookie wyciągną więcierze;
Porzucone na piasku ryby w morze rwą się,
A ty je swym promieniem zabijasz, Heliosie.

Podobnie też i w izbie trup przy trupie leżał,
Gdy Odys taki rozkaz synowi powierzał:
»Piastunkę Eurykleję co prędzej mi przyślij,
Abym jej to powiedział, co ciąży na myśli«.
Pełniąc ojcowski rozkaz, biegł Telemach skory
Do Euryklei, skrobiąc we drzwi jej komory:
»Wstawaj, dobra babuniu! Jako ochmistrzyni,
Co nad dworskimi dziewczki ład trzyma i czyni,
Potrzebna jesteś ojcu; śpieszże się, starucho!«
Nie była na głos jego Eurykleja głuchą,
Bo zaraz się otwarły drzwi schludnej izdebki,
I wyszła, za mołojcem zbierając krok krzepki.
Odysej, kiedy przyszli, kurzem i posoką
Okryty stał wśród trupów – istny lew na oko,
Kiedy to dumnie kroczy, zjadłszy w polu byka,
Z kudłów piersi, z warg obu czarna krew mu ścięka
A ślepią ogniem gorą: takim był w tej dobie
Odys mając zbroczone ręce, nogi obie.
Mamka, ujrawszy trupy i tę powódź krwawą,
Chciała krzyknąć, zdziwiona tą nadludzką sprawą,
Lecz Odys ją powstrzymał w niewczesnej radości
I staruszce te słowa powiedział w krótkości:
»Ciesz się w sercu, kobieto, lecz waruj się krzyków!
To grzech cieszyć się głośno z biednych nieboszczyków.
Sąd bogów już ich pobił, własne struły zbrodnie,
249
Bo po każdym człowieku deptali niegodnie,
Czy dobry, czy ladaco, bez żadnej różnicy;
Przeto są ukarani ciężko swawolnicy.
A teraz licz mi dziewczki wszystkie, co we dworze,
Ile skrewiło³⁸⁸, ile uczciwych być może«.
Na to mu Eurykleja: »Każesz, miły synku,
Więc opowiem ci prawdę czystą bez przyczynku:
We dworze do pięćdziesiąt wszystkich niewiast liczą,
Które się w różnych pracach białogłowskich ćwiczą,
Jak służbę robić doma i jak czesać wełnę.
Dwanaście z nich popadło w bezwstydy zupełne
I nie dość, że mnie, starej, posłusznymi nie są,
Ale nieraz na samą panią się podniesą.
Wprawdzie syn twój już wyszedł z małego chłopięcia,
Wždy matka nie pozwala takiego zajęcia,
By rządził niewiastami. Lecz pozwól mi, panie,
Skoczę na górę przerwać małżonce twej spanie,
Które widno bóg jakiś na oczy jej zsyła«.
Odysej ją powstrzymał: »Ot byś nie budziła!
Czekaj jeszcze, i przyślij wprzód te dziewczki do mnie,
Co dom mój zbecześciły, żyjąc tak ułomnie«.

To jej rzekł, a piastunka wybiegła z świetlice,
Zganiać na pański rozkaz one służebnice.
On zaś syna i obu pastuchów ku sobie
Przywołał, i zagadał do nich w tym sposobie:
»Teraz trupy wynosić kobiety pomogą,
A potem pomyć stoły i stołki chędogo
Mokrą gąbką, by ze krwi nie zostało śladu.
A kiedy wszystko w izbach powróci do ładu,
Wyprowadzić mi z domu owe białogłowy
I tam, gdzie szopa stoi a okap zamkowy,
Pobić mieczem do nogi, wywlec duszę z ciała;
By im wiecznie z pamięci rozkosz wywietrzała
Pokątnie wyprawiana z tymi rozpustniki«.
Skończył; wtem całą hurmą wszeteczne podwiki
Weszły. W głos wyjąc, we łzach pływając obfitych,
Zaczęły z izby gachów wynosić zabitych
I składać ich w przysionku warownego dworca
Kupą jeden na drugim. Odys, by dozorca,
Stał nad nimi, do pracy naganiał niemilej.
Potem dziurkowanymi gąbkami krew zmyły
Ze stołów i ze stołków. Podłogę komnaty
Trzeba było też czyścić, więc się do łopaty
Wziął Telemach z pastuchy: w trzech żwawsza robota.
A dziewczki wszystkie śmieci wyniosły za wrota.
Owoż gdy krwi wylanej nie było ni śladu;
A cały dworzec pański powrócił do ładu,
Wyprowadzili z izby one białogłowy

388 ile skrewiło – które nie dochowały wierności Penelopie i Odysowi, przechodząc na stronę zalotników;
250

I tam, gdzie szopa stoi a okap zamkowy,
Zapędzili w kącie ciasny, że nie ma sposobu
Wyjścia stamtąd. Telemach wtenczas rzekł do obu
Pastuchów: »O, zaprawdę, miecza ani ruszę!
Zbyt on czysty na brudne tych wszetecznic dusze,
Co mnie i matce mojej umknęły dość sławy,
A z gachami trzymały sojusz tak nieprawy!«
Rzekł – i linę z okrętu, co miał dziób modrawy,
Jednym końcem przywiązał do słupa wystawy,
A drugim do komina, wysoko, by one
Ziemi dostać nie mogły, będąc powieszzone.
A jak stado gołębi lub drozdów popadnie
W siodła, w gąszczy chaszczów zastawione zdradnie,
Gdzie na noc dążąc, smutne znajdują łóżysko:
Takie i z onych niewiast było widowisko,
Kiedy jedna przy drugiej i głowa przy głowie
Wisiały tam na linie jak owi ptaszki,
Każda z sznurkiem na szyi, zduszona cichutko,

Coś nogami zadrgawszy w powietrzu, lecz krótko.
Potem i Melantiosa koziarza przywlekli.
Ostrą miedzią usz dwoje i nos mu odsiekli,
Toż wyrwawszy część wstydłą psom cisnęli w gardła,
W końcu na rękach, nogach złość się ich wywarła.
Omywszy sobie ręce i nogi zjuszone³⁸⁹,
Szli na dworzec Odysów, bo dzieło skończone.
Właśnie Odysej mówił Euryklei starej:
»Przynieś siarki; co klątwę odczynia i czary,
Toż ognia, bym wykadził komnaty; a razem
Powiedz Penelopei, za moim rozkazem
By się spieszyła tutaj z pannami dworskimi,
A i drugie niewiasty niech stawią się z nimi«.
Na to mu Eurykleja, piastunka sędziwa:
»Dobrze, mój synu! Mądrość, przez cię się odzywa.
Lecz wprzód trzeba by chłajnę i płaszcz przynieść dla cię,
Byś się dłużej nie świecił w tym podartym gracie,
Jeszcze tu na komnatach: zgorzenie nie lada!«
Na to jej Odyseusz mądry: »Słuszna rada;
Lecz wprzód niech mi ogień rozpalą tu duży«.
Rozkazał. Eurykleja pilnie panu służy:
Przyniosła ognia, siarki, i Odys dokoła
Kadził w izbie, w przysionku, w całym dworze zgoła.
Staruszka pamiętając rozkaz Odysowy
Szła na górę zwoływać wierne białogłowy,
Które się wysypały z pochodniami w rękę,
Obstępując Odysa wśród szlochu i jęku
Powitań, dłoń ściskając, a po głowie, twarzy,
Każda go serdecznymi całunkami darzy,
³⁸⁹ zjuszone – ochlapane juchą (krwią);
251
Że aż mu z rozrzewnienia na płacz się zebrało.
Serce Odyseusza każdą z nich poznało.

252

PIEŚŃ DWUDZIESTA TRZECIA

Penelopa rozpoznaje Odyseusza

Uradowaną starą szybko nogi niosły
Na górę, gdyż do pani co tchu biegła w posły
Z wiadomością o mężu, że jest między nimi;
I u głów jej stanąwszy, rzekła słowy tymi:
»Zbieraj się, córko moja, a ujrysz przed sobą
Tego, coś oblewała łzami każdą dobą.
Twój małżonek już wrócił! Tu, w zamku przebywa:
Wszystkich gachów zabiła ręka jego mściwa
Za najazd domu, gwałty, zmarnowane mienie,
Za syna poniewierkę i upokorzenie«.
Roztropna Penelopa odrzekła jej na to:

»Bogi cię nawiedziły snadź rozumu stratą!
Wszak im łatwo rozumnych szalonymi robić,
A szaleńców mądrości promieniem ozdobić!
Rozum twój się pomieszał, zawsze tak dorzeczny,
Że przynosisz mi drwiny na mój ból serdeczny
I pustą gadaniną przerywasz sen lekki,
Który łagodnym cieniem nakrył mi powieki.
Odkąd mego małżonka przy mnie tu nie stało,
Pierwszy raz tak mi dobrze, tak smacznie się spało.
Odejdź więc, i do dolnych powracaj pokoi.
O, gdyby którakolwiek z kobiet w służbie mojej
Śmiała przyjść z taką brednią i sen przerwać błogi,
Zaraz bym ją przegnała za mych komnat progi.
Wierzaj mi, li na ten raz starość twą szanuję«.
Eurykleja jej na to: »Lecz ja nie żartuję,
Córko moja najmiłsza! Zawierz memu słowu!
Odysej już powrócił, pośród nas jest znowu!
Ów gość, ten pogardzony dziad, co w izbie siedział,
To był on, a Telemach wprawdzie już o tym wiedział,
Lecz ojca tajemnicy potąd nie wyjawiał,
Póki ten butnych mężów nie starł i nie zdławił«.
Słyszając to, wyskoczyła z pościeli królowa,
Z radości starkę ściska, płacz przerywa słowa,
Ale się przezwycięża i tak mówi do niej:
»Mów, matko, lecz nie zmyślaj! O, niech cię bóg broni!
Jeżeli, jak powiadasz, on tu jest, już wrócił,
Czyżby na tłum zuchwalców sam jeden się rzucił?
Sam jeden, a ich taka zgraja się zebrała!«
Na to jej Eurykleja tak odpowiedziała:

253

»Nic nie wiem, jak to było: li przez grube mury
Dolatywał do komnat naszych jęk ponury,
Gdy ich w izbie mordował; a my, drżące z trwogi,
Siedziałyśmy zamknięte, póki syn twój drogi
Mnie stamtąd nie wywołał. Wchodzę z nim do izby
I widzę tam Odysa: w środku stał, wśród ciżby
Samych trupów, leżących na kamiennym toku.
Byłabyś się cieszyła z straszego widoku:
Jak ten lew stał w pośrodku, wszystek w krwi i kurzu!
Teraz ich ciała leżą pod bramą w podwórzu,
On zaś siarczanym ogniem wziął się w izbach kadzić,
A mnie posłał, by ciebie czym prędzej sprowadzić.
Idź więc ze mną! Dwa serca znajdują się przy sobie,
Rozpłyną się z radości po długiej żałobie,
Bo najdroższe życzenia od razu spełnione:
On wraca do ojczyzny i zastaje żonę
I syna w zamku swoim, a gachy zbrodniarze

I sługi przenieścierze mściwą ręką karze!«
Penelopa jej na to odrzekła roztropna:
»Do przedwczesnej radości jesteś zbyt pochopna!
Wiesz, że na jego powrót z utęsknieniem takim
Czekano; ja najbardziej z synem jedynakiem;
Lecz co mówisz, to pewnie stało się inaczej;
Nie on to butne gachy uśmiercił; bóg raczej,
Zbrodniami ich oburzon, pobrał im żywoty,
Za pogardę zarówno dla złych, jak dla cnoty,
Bo każdym pomiatali, kto do nich kołatał.
Więc bóg głowy występne z karku im pozmiatał,
A nie Odys; mój Odys gdzieś w stronie dalekiej
Stracił drogę powrotu i zgasł już na wieki!«
Euryklejajej na to: »Zaniechaj tych mrzonek,
Córko, i tak nie gadaj! Jakżeby małżonek,
Który tam w dolnej izbie, przy ognisku siedzi,
Nie miał wrócić? Niedobrze, gdy się kto uprzedzi.
Cóż powiesz na tę bliznę – znak to niekłamiwy –
Którą mu dzik na łowach zadał białokływy?
Myjąc go, jam poznała znak ten na goleniu
I chciałam ci powiedzieć, ale w okamgnieniu
Za gardło mię pochwycił: tak bał się odkrycia.
Chodźmyż więc, w zastaw dam ci krew mojego życia!
Zabij mię, jeśli kłamię choćby w jednym słowie«.
Na to jej Penelopa roztropna odpowie:
»Matko! Wyroki boże są tak niezbadane!
Znasz ich wiele, a jednak nie wszystkie ci znane.
Więc zejdę ja do syna oglądać te zwłoki
Gachów i poznać tego co spełnił wyroki!«
Rzekła i schodząc, w myśli zaczęła układać,
Jak męża przyjąć: czy go z daleka wybadać,
Czy się rzucić na szyję, ucałować lice?

254

Więc gdy przez próg komnaty wstąpiła w świetlicę
Siadła podal pod ścianą, od ognia olśnioną,
Naprzeciw Odyseja. On z głową zwieszoną
Siedział popod filarem, ciekawy w tej mierze,
Co mu powie małżonka, kiedy go spostrzeże.
Ona długo milczała, w walce sama z sobą:
Mąż-li to? Tak podobny twarzą i osobą –
To go znów ubiór lichy robi niepodobnym.
Aż Telemach się ozwał do niej głosem złoźnym:
»Matko! Niedobra matko! Serce twoje z głazu.
Czemuż do mego ojca nie poszłaś od razu,
Lecz się boczysz i o nic nie pytasz go, matko?
Drugiej takiej małżonki w świecie znaleźć rzadko,
Co by tak upoczywie stroniła od męża,

Choć ten bied tyle przebył, trudów przewycięża
I po latach dwudziestu do domu powraca!
Nikt się u ciebie, matko, serca nie domaca!«
Penelopa mu na to: »O, synu mój miły!
Jestem cała w zdumieniu, myśli się zmały;
Ani ust ja otworzyć mogę, ni go pytać,
Ni popatrzeć mu śmiało w oczy, by w nich czytać.
Lecz jeśli to Odysej, on, a nie kto drugi,
To wystarczy słów kilka rozmowy niedługiéj,
Abyśmy się zbliżyli. Wszak oboje mamy
Pewne znaki, po których zaraz się poznamy «.
Uśmiechnął się Odysej boski na to słowo
I rzekł do Telemacha, zwracając się głową:
»Synu! Daj pokój matce, póki chęć ją zjima
Wybadać mię, kto jestem; długo nie wytrzyma.
Szpetność to moja sprawia i te, ot, łachmany,
Że mną gardzi i myśli, żem jej mąż udany.
Lecz pono coś gorszego teraz nam zagraża,
Bo chociaż kto zabije człeka, co się zdarza,
Jakiego tam chudzinę, bez możnych mścicieli –
To ucieka, kraj rzuca, krewnych, przyjacieli.
A my kraju podpory, kwiat itackiej młodzi
W pień wyrznęli – rzecz taka płazem nie uchodzi!«
Więc na to mu Telemach rzekł, roztropny młodzian:
Ojcze, ty sam zaradzisz, boś mądrością odzian
Więszą niż inni ludzie, sławę masz z rozumu,
Jaką ci nikt nie sprosta z śmiertelników tłumu,
Wszyscy pójdziem za tobą, tuszę nie na próżno,
Że znajdziesz w nas odwagę, gotowość usłużną«.
Jemu na to przebiegły Odysej odeprze:
»Powiem wam, co w tym razie sędzę za najlepsze:
Iść do łaźni, chitony przyodziać święteczne,
Niewiasty niech też stroje przyobleką k'rzeczne³⁹⁰!
Boski pieśniarz z formingą niechaj idzie przodem

³⁹⁰ k'rzeczne – grzeczne, przystojne, odpowiednie;
255

I gra; a wy wesołym płaszcie korowodem,
By sąsiad lub przechodzień idąc mimo bramy
Myślał, że tu wesele w zamku odprawiamy!
A tak o rzezi gachów nikt wpierw nie usłyszy
Tam w mieście; aż się schronim do wielkiej zaciszy,
Gdzie w drzew cieniu, co począć, swobodnie ułożym,
W niepewności natchnieniem kierując się bożym«.
Tak mówił i ten rozkaz prędko był spełniony.
Do łaźni się udano, przywdziano chitony,
Dziewki strojnie przybyły, pieśniarz wziął do ręki
Gęśl drążoną, pobudził uroczyymi dźwięki

Do pieśni i do płaśów im towarzyszących,
Aż zamek się rozlegał tętentem skaczących
Dziarskich chłopców i dziewczek spiętych w piękne pasy.
Toż niejeden przechodzień słysząc te hałasy
Rzekł do siebie: – Zapewne wesele królowej
Z którym kniazem! Niestależ to te białogłowy!
Pilno jej dom porzucić, bo nawet nie czeka,
Nim ten pierwszy małżonek powróci z daleka. –
Tak gwarzyli przechodnie, prawdy nieświadome.
A tymczasem we dworze wierna Eurynome
Kapała Odyseja, oliwą wyciera,
W piękny chiton i faros przepyszny ubiera.
Zaś Atena urokiem oblicze mu wieńczy,
Daje wzrost członkom, krzepkość oraz czar młodzieńczy;
Ze skroni bujnych włosów kędzior mu rozwinie
Podobny do hiacyntów. A jako naczynie
Srebrne złotem obleka złotnik biegły w sztuce,
Bo mistrzował mu Hefajst z Ateną w nauce,
Więc też cudne wychodzą dzieła z mistrza ręki –
Tak samo i bogini w uroki i wdzięki
Przyoblekła Odysa, że gdy wyszedł z łaźni,
Postacią przypominał niebian najwyraźniej.
Wyszedł i zasiadł w krzesle, gdzie i pierwiej siedział
Naprzeciw cnej małżonki, i to jej powiedział:
»Dziwna z ciebie niewiasta! Bóstwa tobie dały
Odmienne niż u płci twej serce, bo ze skały.
Któraż by mogła stronić od własnego męża,
Gdy ten losów zawziętość w końcu przewycięża
I po latach dwudziestu jawi się swym dworze?
Piastunko! Ściel mi łóżko; sam się w nie położę,
Sam jeden, gdyż kamienne serce w tej kobiecie!
Na to mu Penelopa rzekła: »Źle mówicie!
Ni mię pycha, ni wzgarda trzyma w oddaleniu –
Postać męża wyryta mocno w mym wspomnieniu,
Wiem przecież, jak wyglądał, i widzę go prawie
Stąd odpływającego na wiosłanej nawie.
Dobrze więc, Euryklejo! Ściel dla niego łoże
Nie w tej, którą budował, sypialnej komorze,
256
Ino wynieś je stamtąd, naściel skór baranich,
Do przykrycia wojłoków, chlajnow nakładź na nich«.
Chcąc męża z mańki zażyć³⁹¹, tak mówiła pani.
Lecz Odys przerwał gniewny: »O, jakże mię rani,
Kobieto, twoja mowa! I któż to przestawił
Moje łóżko? Kto ruszył? Tego by nie sprawił
I najświadomszy rzeczy; chyba moce boże
Mogłyby cudem ruszyć z miejsca moje łoże,

Ale nikt żywy, nawet z siłą nadzwyczajną,
Gdyż jedną w nim przeszkodę zamknąłem był tajną,
Kiedym sam wyciosywał to łożo przedziwne.
W dziedzińcu stało wielkie tam drzewo oliwne,
Grube jak filar jaki, rozłogie i ciemne;
Jam wkoło oliwnika wznosił ściany kamienne,
Dach zasklepił, drzwi wprawił z silnych tramów zbite
I na naszą sypialnię przeznaczył tę klitę.
Potem ściąwszy koronę drzewa gęstolistą,
Sam pień aż do korzenia ociosałem czysto,
Zrównałem ostrzem miednym gładko i pionowo,
A więc noga do łoża była już gotową;
W której świdrem ma wylot wywierciwszy dziury,
Wyładziłem łożnicę wspaniałej struktury,
Zdobiąc ją w kość słoniową, toż srebrem i złotem,
Wreszcie kraśnych rzemieni obciążając splotem.
Oto masz znak dokładny, lecz nie wiem doprawdy,
Czy moje łożo stoi tam, gdzie stało zawdy,
Czy też je kto poruszył, gwoli przeniesienia
Odrąbał pniak oliwny spodem, od korzenia?«
Tak rzekł. W niej serce drżało, zadrżały kolana,
Gdy wyszła tajemnica jemu i jej znana.
Ze łzami się w małżeńskie objęcia rzuciła
Garnąc k'sobie, a twarz mu całując mówiła:
»Nie miej mi tego za złe! Tyś przecież, mój drogi,
Zawsze słygał mądrością. Bogów wyrok srogi
Padł na nas i rozdzielił: dni młodych wesele
Nie przeciągło się w starość dla nas w tym rozdziele!
Niechże cię gniew nie zżyma ani rozżalenie!
Żem cię nie powitała na pierwsze wejrzenie,
Bo nie mogłam obawy wybić sobie z głowy,
Że może przyjsć ktokolwiek i chytrymi słowy
Zwieść mię. Tyle oszustów włóczy się po świecie!...
A teraz gdyś dokładnie znaki opowiedział
Łożnicy naszej – o czym nikt z ludzi nie wiedział
Krom nas dwojga i jednej służebnej jedynej,
Aktoris³⁹², mej wyprawnej, danej od rodziny,
Która zawsze sypialnej komory drzwi strzegła –
Nie wierząc ci z początku, teraz-em uległa«.

³⁹¹ z mańki zażyć – wystawić na próbę;

³⁹² Aktoris — córka Aktora, Eurynome; nazwana imieniem ojca (podobnie jak synowie byli nazywani od imienia ojca: Laertes – Laertiada; Nestor – Nestoryda);

To rzekła jemu w sercu zebrawszy tęsknicę.
Płacząc w objęciach trzymał drogą połowicę.
A jak żeglarze ziemi cieszą się widokiem,
Których nawę Posejdon na morzu szerokiem

Burzą i bałwanami roztrzaskał na szczęty –
Więc owi, co przez wzdęte przedrą się odmęty,
Ku lądowi, słonawym obwalani błotem,
Jakże radośnie na brzeg wyskakują potem –
Z taką radością męża powitała żona,
Dwojgiem śnieżystych ramion garnąc go do łona.
I byliby kwilili do Jutrzenki złotój,
Lecz Pallas przedłużyła dla nich te pieśczoły,
Bo kres nocy przeciągła, i rydwan Eosy
Z Lampem i Faetonem³⁹³ nie wbiegł na niebiosy
Od brzegu oceanu: ona go wstrzymała;
I Eos blaski swoje nieprędko rozsiała...
Tymczasem Eurykleja z klucznicą co żywo
Ściela łoże; do słania świeci im łuczywo.
A gdy z miękkich kobierców usłały już łoże,
Starka odeszła na noc spać w swojej komorze,
Eurynoma zaś, jako straż sypialni miała,
Szła naprzód i pochodnią państwu przyświecała.
Zawiódłszy ich, odeszła. A tak stało one
Znalazło się w swym dawnym łożu połączone...
Telemach spał po płasach; wolarz z świniopasem
Poszli spać i kobiety miłym się wywczasem
Pokrzepiały. Co żyło usnęło w zamczysku.
Li ich dwoje po słodkim miłości uścisku
Długo jeszcze czuwało. Ona swoje biedy
Rozpowiadała jemu: co cierpiała wtedy,
Gdy musiała na gachów patrzeć się rozpustę,
Jak się o nią starając bili woły tłuste
I barany, a wina co poszło na stoły!
On zaś jej rozpowiadał swe nędze, mozoły,
Jak go los prześladował, jak się z nim borykał,
Co sam ludzi uśmiercił, co im nadopiekał!
Słuchała go z rozkoszą i od sennych mrzonek
Broniła się, aż skończył powieść swą małżonek...
Wtem myśl inna zajęła Pallas sowiooką.
Bo skoro przewidziała, że Odys głęboko
Usnął i przy małżonce wywczasu używa,
Zaraz znad oceanu Eosę przyzywa,
Aby złotego światła rozlewała strugi.
Odys z miękkiego łoża porwał się jak długi,
I rzekł do swej małżonki: »Żono, do tej chwili
Oboje my goryczy czarę wychylili;
Tyś tu mnie wyglądała we łzach i tęsknocie,
393 z Lampem i Faetonem – konie Jutrzenki;
258
Lecz mnie, jakkolwiek sercem wciąż rwałem się do cię,
Zeus nie puszczał, a bogi dręczyli bez miary.

Teraz, gdy nas złączyły małżeńskie kotary³⁹⁴,
O tym, co mi zostało z mienia, miej starunek!
O bydło i o trzodę mniejszy mam frasunek,
Bo co zjedli gachowie, wróć mi, po części
Achiwi – resztę złupię, jeśli się poszczęści,
U obcych, a tak znowu napełnię koszary³⁹⁵
Ja sam wnet śpieszę na wieś do ojca; mój stary
Laertes z utęsknieniem czeka na mnie, syna.
Ty zaś masz, choć przemądra z ciebie kobiecina,
Zaraz – bo pewnie ze dniem wieść w miasto dobieży,
Że tu pomordowanych gachów tyle leży –
Iść na górne komnaty z swymi białogłowy,
Siedzieć cicho, z obcymi unikać rozmowy«.
Rzekłszy to, wdział na barki przybory pancerne,
Obudził Telemacha i sługi swe wierne,
I kazał im co żywo stroić się w oręż;
Posłuszni – wnet stanęli w spiży oba męże.
Po czym otwarłszy bramę wyszli, prowadzeni
Przez Odysa.

Już niebo siało dość promieni.

Lecz ich Pallas Atene skryła w mgły obłoku:
Więc miastem się przemknęli, niewidzialni oku.

³⁹⁴ kotary – tu: łoże;

³⁹⁵ koszary – zagroda dla trzody;

259

PIEŚŃ DWUDZIESTA CZWARTA

Pojednanie

Hermejas, bóg Kylleny³⁹⁶, przypadł rączy m lotem
Zwoływać duchy gachów. Miał on lśniącą złotem
W ręku laskę; niech dotknie nią śmiertelnych ludzi,
Kogo chce snem morzy albo ze snu zbudzi.
Tą laską spędził dusze, z szmerem się porwały;
Podobnie nietoperze w norach świętej skały,
Byle jeden z nich odpadł od długiego splotu,
Z piskiem się porywają wszystkie wraz do lotu:
Z takim piskiem te dusze pomknęły tuż w ślady
Za wybawczym Hermesem w podziemne posady,
Mknąc mimo Okeanu, Leukady skał stromych³⁹⁷,
Bram słonecznych i mimo siedzib snów znikomych,
Aż się na asfodelu dostały lewadę³⁹⁸,
Gdzie mary nieboszczyków zamieszkują blade.
Tam na łące się zeszyły z Achilowym duchem,
Z Patrokła, Amfilocha i tym sławnym zuchem
Ajase, który wzrostem, postawą rej wodzi
Pośród nich, li Achilla tylko nie dochodzi,
Którego otaczały zawsze tych dusz grona.

Właśnie zbliżył się do nich cień Agamemnona –
Smutny był, koło niego kręciły się cienie
Tych, co w domu Ajgista śmierci przeznaczenie
Zmiotło i razem z królem dali swoje głowy.
Do nadchodzących duch się ozwał Achilowy:
»Atrydo, jam był pewien, że Zeus, władca gromu
Ze wszystkich mężów tobie więcej niżli komu
Sprzyjać winien, narodów rozlicznych hetmanie,
Tam pod Troją, gdzie Achiw cierpiał niesłuchanie.
Więc i w ciebie nareszcie zgubny los ugodził,
Któremu ujść nie uszedł nikt, kto się urodził?
Czemuż cię w pełni chwały, na potęgi szczycie
Tam na polu trojańskim nie odbiegło życie?
Mogile by nad tobą usuli³⁹⁹ Achiw
I syn twój sławą ojca świetniałby szczęśliwy,
Gdy dziś śmierć niepoczesna⁴⁰⁰ aż tu cię zawlekła«.

³⁹⁶ Kylleny – Kyllene, szczyt górski w Arkadii, tu w grocie miał się urodzić Hermes, stąd często nazywany Kyllenskim;

³⁹⁷ Leukady skał stromych – Leukada, dziś Lefkos jedna z wysp Jońskich;

³⁹⁸ lewada – łąka asfodelu w Hadesie;

³⁹⁹ usuli – usypali;

⁴⁰⁰ niepoczesna – przedwczesna;

260

Na to Agamemnona dusza mu odrzekła:
»Szczęsny synu Peleja, o boski Achillu!
Choć ległeś pod Ilionem, a z tobą aż tylu
Cnych Achajów i Trojan głowy swoje dało,
Walcząc przy twoim ciebie, które tam leżało
Wielkie w kurzu, już głuche na konne gonitwy,
Bój przy nim wrzał dzień cały, nigdy końca bitwy
Tej by nie było, gdyby nie deszczu potoki.
Więc z pola na okręty nieśliśmy twe zwłoki,
Złożywszy je na łożu obmyli na czyste
Letnią wodą, oliwą, z oczu łzy rześiste
Ciekły nam, a my włosy z głowy sobie rwali.
Wtem na wieść tę twa matka⁴⁰¹ wyszła z morskiej fali
Z nimfami, i rozległ się jęk żałośliwy
Po wodach, aż ze strachu struchleli Achiw,
Gotowi na te jęki schować się w okręty,
Gdyby był ich nie wstrzymał mąż mądrością święty,
Nestor, z dawna już słynny radą, doświadczeniem.
Owoż tak ją przed trwożnym mówić zgromadzeniem:
»Stójcie, Argeje⁴⁰²! Czemu pierzchacie, Achaje?
To matka, patrzcie, z morskich odmętów powstaje
I w nimf gronie do syna zabitego spieszyci«.
Rzekł i zatrzymał popłoch pierzchającej rzeszy.
Córy srebrnowłosego Nereja te zwłoki

Obiegły, owinęły zaraz w płaszcz szeroki,
A muz dziewięć słodkimi głasy na przemiany
Zawodziło, i każdy Achiw był splakany,
Tak do głębi się wzruszył tym żalonym pieniem.
Dni, nocy siedemnaście nad twym przeznaczeniem
Płakali tak bogowie, jak my, ludzie prości;
A potem złożonemu na stosie w mnogości
Rznięto tłuste barany i byki rogate;
Trup twój płonął owinion w ambrozyjną szatę,
Wonnym miodem, oliwą płomień był sycony,
Huf witeziów otaczał ów stos zapalony,
Jedni pieszo, a drudzy w rydwanach zaprzężnych.
Walczyli i grzmiał łoskot od ciosów orężnych.
Toż gdy płomień Hefajsta strawił twoje szczęty,
Wcześniej twych białych kości popiół był zgarnięty
I winem skropion. Wtenczas mać twa, Achillesie,
Złoty dwuuszny dzbanek pomiędzy nas wniesie –
Dał go jej Dyjonizos⁴⁰³, jak utrzymywała –
A dłoń mistrza Hefajsta dzban ten wykowała.
W nim twoje, bohaterze, złożono popioły
Z popiołami Patrokla zmieszane pospoły;

⁴⁰¹ twa matka... z nimfami – Tetyda (bogini morska) i jej 49 siostr, córek Starca Morskiego Nereusa, a więc Nereid;

⁴⁰² Argeje – Argiwi; por. przypis 15;

⁴⁰³ Dyjonizos – Dionizos; por. przypis 155;

261

Antilocha zaś szczątki schowano osobno.
Po Patrokle najwięcejś kochał go podobno?
Więceśmy te popioły nakryli mogiłą⁴⁰⁴,
Wojsko argejskie ziemię na nią nanosiło
Na sam brzeg, co w Hellespont⁴⁰⁵ sterczy wysunięty,
By z dala ją widziały mknące tam okręty
I żeglarze dzisiejszych, jak i przyszłych czasów.
Matka zaś pozносиła na pole zapasów
Dla Achiwów, co męstwa złożyli dowody,
Od boga wyproszone precudne nagrody.
Kto widywał, jak wodza lub króla chowano,
Gdy mołojce na jego mogile tam staną
W zbrojach, gotowi bić się o nagrodę złotą,
Zdumiałby się ujrzawszy, z jaką to szczodrocią
Na cześć twoją Tetyda zniosła z nieba dary!
Bo też ciebie bogowie kochali bez miary!
Imię twoje po śmierci żyje, twoja chwała,
Achillesie, od ludu do ludu rozbrzmiała.
Mój los gorszy, choć końca tej wojny jam dożył,
Cóż gdy wracającego do domu Zeus zmorzył:
Ajgist mię zamordował, żona mię zabiła!«

Taka się między nimi rozmowa toczyła.
Tamci, wyszedłszy z miasta, mieli drogę krótką
Do zagrody Laerta. Ustroń tę milutką
Ongi nabył on dla się, sprawiał z potem czoła.
W środku dziedzińca dwór stał; budynki dokoła
Gospodarskie mieszczące czeladkę roboczą,
Gdzie jadła i sypiała, pracując ochoczo.
Była tam i Sikelka⁴⁰⁶, stara gospodyni,
Pielęgnowająca pana swego w tej pustyni.
Wtem Odys rzekł do syna i pastuchów trzody:
»Wejdźcie do wrót tej pięknej przed nami zagrody
I sprawcie najtłustszego wieprzka na biesiadę!
Ja tymczasem do ojca poskoczę na zwiadę,
Czy mię pozna, gdy stanę przed jego oczyma,
Czy – długo mnie nie widząc – w pamięci już nie ma?«
To rzekłszy, swej czeladzi oddał broń i zbroję.
A ci weszli za wrota; on zaś kroki swoje
Skierował wprost do sadu, by znaleźć tam ojca,
Lecz nigdzie wśród długiego nie spotkał ogrojca
Ni Doliosa⁴⁰⁷, ni synów, ni sług Doliosowych,
Gdyż w pole poszli chrustów na płoty tarniowych
Naciąć, a stary Dolios sam im towarzyszy.

Więc li samego ojca znalazł w sadów ciszy,

⁴⁰⁴ mogiły Patrokla, Achillea i Protesilaosa do dziś są pokazywane turystom na przylądku Troady Sigejon (dziś Jeniszekir);

⁴⁰⁵ Hellespont – starożytna nazwa cieśniny Dardanele, utworzona od imienia mitycznej Helle, która w niej utonęła;

⁴⁰⁶ Sikelka – Sycylijka;

⁴⁰⁷ Dolios – służący Laertesa, ojca Odyseusza;

262

Jak drzewko okopywał. Kubrak⁴⁰⁸ on na sobie
Miał brudny, połatany; skórą nogi obie
Obwinięte: od kolców i cierni obrona;
Na rękach rękawice, głowa otulona
W kaptur kozi; tak starzec w żałobie swej chadzał.
Widząc tedy Odysej – a wzrok go nie zdradzał
Że ojciec wiekiem złaman, zjedzon bólem duszy,
Rozpłakał się, stanąwszy za pniem wielkiej gruszy,
I rozmyślał, co dalej ma począć, niepewny,
Czy się rzucić w objęcia, złożyć uścisk rzewny
I wyznać, że już wrócił w progi ojców lube,
Czyli też wpierw wybadać i wziąć go na próbę?
Ostatnie wątpięcemu najlepsze się zdało,
By przymówką wybadać tę duszę zbolalą.
I tak zrobił, i zaraz wprost do ojca kroczył,
Który, zgięty, dokoła szczepu ziemię tłoczył.
Więc podszedłszy ku ojcu rzekł syn znamienity:

»Starcze! Z ciebie ogrodnik, widzę, wyśmienity,
Wszędzie znać pilną rękę w uprawie tych sadów,
Tak koło fig, oliwek, grusz, jak winogradów.
Każdy szczep, każda grządka uprawna jak rzadko,
Jedno tylko zarzucę – przebaczy mi tatko! –
Że sam nie dbasz o siebie. Starzec, wiekiem zgięty,
Chodzi taki obdarty i nieogarnięty!
Pewnie nie za lenistwo pan o cię nie stoi –
Nie widać niewolnika przecież z twarzy twojej,
Owszem, coś królewskiego masz w całej postawie,
Ni to pan co po łaźni i wytwornej strawie
Zażywa lekkiej drzemki, jak u starych zwyczaj.
Przeto mów mi, kto jesteś, z prawdą się nie sprzeczaj.
Kto cię trzyma parobkiem do pracy w ogrodzie?
Opowiedz to dokładnie, niech wiem w mej przygodzie,
Czy na wyspie Itace naprawdę stanąłem,
Jak przed chwilą z ust człeka jakiegoś powziąłem,
Który zresztą nie bardzo chętnie odpowiadał,
Chociem zagabł go grzecznie i dosyć nabadał.
O mego tutaj druha, czy żyje, czy zdrowy,
Czy go skrył już na zawsze pomrok hadesowy?
Więc ci powiem, wyrazy moje zważaj ninie:
Miałem raz podróżnego u siebie w gościnie,
A nigdy przyjemniejszy gość z dalekiej strony,
Niżli on, w domu moim nie bywał goszczony.
Chełpił się, że w itackim ostrowie się rodził,
Że od syna Arkejsja, Laerta, pochodził.
Jam go w dom mój wprowadził, nie szczędził niczego
W przyjęciu dostatkami domu bogatego.
Na odjeźdźnym jam równą okazał szczodrość:

⁴⁰⁸ kubrak – tu: chiton;

263

Dałem mu siedm talentów warte sztuki złote,
Toż szczerozłoty krater kwiatami wzorzony,
Chlajników dwanaście, przy tym kobierce, chitony
W takiej liczbie, więc płaszczów dwanaście precudnych;
Cztery zaś białogłowy, biegle w pracach trudnych
A urodne, sam wybrał, o com go też prosił.«
Na to rzekł ojciec, który z płaczu się zanosił:
»Przychodniu! Na Itace jesteś w rzeczy samej,
Gdzie pod władzą zuchwałych mężów tu stękamy.
Na próżno go szczodrymi dary obsypałeś;
O, czemuż go w Itace żywym nie zastałeś!
Byłby cię obdarował, podjął z gościnnością,
Odesłał – słuszność każe płacić wzajemnością.
Wszakże powiedz mi prawdę, po cóż byś ukrywał?
Dawnoż temu, jak gość ten w domu twym przebywał,

Ten mój nieszczęśliwy? Czemuż go nie stało!
Pewnie podał⁴⁰⁹ od ziemi ojców jego ciało
W morzu ryby już zjadły lub w polu zwierz srogi,
Albo ptactwo pożarło. Ciebie, synu drogi,
Rodzice ni pochować mogli, ni łzą zrosić,
Ani cna Penelopa żalów swoich głosić
Nad mężem konającym, ni zawrzeć mu powiek,
Jak każe święty zwyczaj, gdy umiera człowiek!
Teraz racz mi powiedzieć, niech się w tym oświecę:
Skądżeś jest i gdzie twoi mieszkają rodzice?
Gdzie twój okręt, na którym tyś do nas zawinął?
Gdzie wioślarze? Na cudzym statku możeś płynął,
Że cię tu wysadziwszy, pognał w dalszą drogę?«
Odysej odrzekł na to: »Jeśli chcesz, więc mogę
O wszystkim zdać ci sprawę dokładnie i jasno.
Z Ałybantu⁴¹⁰ ja rodem; mam dom, ziemię własną.
Ojcem moim Afejdas, syn Połypemona;
Eperitem mię zowią. Wręcz przeciwna strona
Była celem mej drogi, lecz demon mi szlaki
Zmieszał, i od Sikanii⁴¹¹ zagnał do Itaki.
Łódź zaś moja od miasta podał, w polu stoi.
Odys, pomnę, z ojczyzny oddalił się mojej
Lat pięć temu; z Ałybu odpłynął stolicy.
Biedak! Choć na odjezdnym po jego prawicy
Przelatywały ptaki z pomyślną dlań wróżbą.
Jam też z sercem wesołym żegnał się z swym družbą.
On również wesół: obaj z najlepszą otuchą,
Że nieraz się spotkamy z sobą nie na sucho⁴¹²!«
Rzekł, a starca owionął smutku dym zgryźliwy.
Wziął z ziemi garść brudnego pyłu i włos siwy

⁴⁰⁹ podał – z dała;

⁴¹⁰ z Ałybantu – chodzi o Metapont umiejscawiany w Italii, w Tracji, w Azji Mniejszej (Alybe) lub w Troadzie; krainę baśniową;

⁴¹¹ od Sikanii – od Sycylii;

⁴¹² nie na sucho – tu w znaczeniu: damy sobie upominki;

264

Posypał nim, i łzami zalał się rzewnymi.
Odys wstrząsł się, nozdrzami parskął rozdętymi
Wyrzucając ból z serca na widok rodzica.
Skoczył doń, wziął w ramiona i całował lica:
»Ojczy! Jam to jest syn twój – mówił – syn zgubiony,
Który wraca po latach dwudziestu w te strony!
A więc łzom tym pofolguj⁴¹³, nie wzdychaj już więcej!
Krótco powiem, gdyż działać trzeba nam co prędzej,
Żem wszystkie zalotniki w pień wyciął w mym domu:
Nie uszli ci zuchwalce mściwego pogromu!«
Odpowiedział mu na to ojciec, Laert stary:

» Żeby mój Odys wrócił, rzecz trudna do wiary;
Pokaż znamię, a wtedy zaufam twej mowie«.
Na to mu bystromyślny Odysej odpowie:
»Ojczy mój! Na tę bliznę nasamprzód zwróć oko,
Którą odynieć kłami rozorał głęboko
Tam w Parnasie, gdym z woli twojej i mej matki
Do Autolyka jeździł odebrać te datki,
Które mi był obiecał na me urodziny.
Teraz wskażę ci wszystkie drzewa i krzewiny,
Darowane mi niegdyś, gdym jeszcze dziecięciem
Za tobą wbiegł w te sady i słuchał z zajęciem,
Jak każde drzewo mianem nazywałeś innym;
Naparłem się był o nie z uporem dziecinnym,
A tyś mi grusz trzymał, jabłoni dziesiątek,
Fig czterdzieści darował – tyle na początek;
Nadto pięćdziesiąt rzędów wina dostać miałem,
Rozpiętego na tykach pod słońca upałem,
Które się gronmi jagód okrywa w swej porze
Gdy Zeus błogosławieństwo ześle z nieba boże«.
Starcowi biło serce, nogi pod nim drżały,
Skoro powziął z ust syna ten znak doskonały.
Rzucił mu się w objęcia i upadł w zemdleniu
Na pierś syna, i w jego zawisnął ramieniu.
A po chwili, gdy w niego duch wszedł i ocucił,
W uniesieniu radości takie słowo rzucił:
»O Zeusie! Snadź bogowie w niebie jeszcze władną,
Jeśli starli rozpustę gachów bezprzykładną.
Li o to strach mię bierze, aby Itakanie
Hurmem nas nie napadli, nuż na ich wezwanie
Z miast kefałeńskich liczne nadciągną tu rzesze!«
Przemądry mu Odysej odrzekł ku pociesze:
»Nie trwóż się, niech się dusza twoja uspokoi:
Raczej wejdźmy do dworu, do siedziby twojej,
Gdzie Telemach, Eumajos z Filojciem pastuchem
Już tam są i śniadanie przyrządzają duchem«.
Gdy to rzekł, ku domowi kroki swe zawrócił
I wnet pięknej komnaty progi przestąpili,
⁴¹³ pofolguj – daj upust żalowi;
265
Gdzie Telemach z pomocą pastuchów co żywo
Krzętał się, wino mieszał i krajał mięsiwo.
Zaś Laert wszedł do łaźni, i tam bohatera
Wierna Sikelka myje, maściami naciera
I w czyste stroi szaty; a boska Pallada
Zbiegłszy doń, wraz królowi wspaniały wzrost nada,
Że się wydał barczystym i tęższym niż wprzód.
Wyszedł z łaźni, a Odys myślał, że to cudy

I że jeden z olimpskich bogów się objawił;
Więc zwrócił się do ojca i te słowa prawił:
»Ojcze! Iście w tym bogów nieśmiertelnych sprawa:
Ten twój wzrost, to wejrzenie, ta dziarska postawa!«
Na to mądry Laertes synowi odpowie:
»Czemuż, Kronionie, Febie, Ateno, bogowie!
Taki, jaki-m Neriku⁴¹⁴ wyłamywał bramy,
Wiodąc huf Kefaleńców – czemuż taki samy
Nie znalazłem się w zamku tam, wczorajszej nocy,
Pancerny, mordujący gachów z całej mocy,
Z wami razem? A byłbym napłatał niemało
Gaszych łbów, ażby serce w tobie się rozśmiało!«
Takie się między nimi toczyły rozmowy –
Lecz już przygotowany czekał stół godowy.
Więc na krzesłach i stołkach u stołu zasiedli,
Zabrali się dojadła i śniadanie jedli.
Wtem wszedł Dolios staruszek, a z nim jego syny,
Zmęczone pracą w polu, skąd matka rodziny,
Ona stara Sikelka, wraz ich przywołała,
Co syny swe karmiła, a o starca dbała.
Ci ujrawszy Odysa, sercem go poznali
I z podziwienia w izbie jakby wryci stali.
Ale Odys im posłał przyjazne wyrazy:
»Siadaj, starcze! W zdumieniu stoicie jak głazy?
Długo na was czekamy spragnieni i głodni,
Aby z wami biesiadę spożyć, ludzie godni!«
Na to Dolios wzniósł k'niemu ręce wyciągnięte,
Dłonie króla całował wyż kostki ujęte
I takie doń obrócił słowa uskrzydłone:
»O, drogi! Więc wróciłeś? Wraca, co stracone!
Nikt cię się nie spodziewał; niebo nam cię zsyła!
Witaj nam! Oby łaska bogów ci świeciła!
Lecz powiedz, niech wiem wszystko: azali twa żona,
Roztropna Penelopa, już uwiadomiona,
Żeś wrócił? Jeśli nie wie, wyślę gońca lotem!«
Bystry Odys mu na to: »Ona już wie o tem,
Więc się nie troszcz i zasiądź tu z nami pospołu!«
Rzekł, a staruszek usiadł w swym krześle do stołu.
Syny jego podobnież Odysa witali;

⁴¹⁴ Nerikos (Neritos) – zamek, który ojciec Odysa Laertes zdobywał będąc młodym;

Przystąpiwszy, serdecznie w rękę całowali,
I zasiedli tuż obok swojego rodzicy.
Kiedy się tak krzepiono w biesiadnej świetlicy,
Przelatywała miasto Ossa⁴¹⁵ wieścionośna
Głosząc, że wszystkich gachów spotkała śmierć sprośna.
Co posłyszawszy, rzesze ze wszech stron się zbiegły

I z krzykiem, płaczem, zamek Odysa obiegły,
Wynosząc z niego trupy i grzebiąc je w ziemi;
Ciała zaś z dalszych grodów, łodziami szparkiem
Przewiezione, do swoich siedzib się dostały.
Na agorę pośpieszył potem ten tłum cały,
A doń się przyłączyło luda jeszcze więcej.
Wstał Eujejt i przemowę miał do tych tysięcy –
Bo śmierć syna boleśnie starzec uczuł w duszy,
Antinoja, którego Odys zabił z kuszy
Najpierwszego. – Więc starzec tak mówił ze łzami:
»Bracia! Srodze się człek ten obszedł z Achiwami!
Ongi młódź nam najlepszą ściągnął na swe statki
I te setki potopił, zgubił nasze dziatki;
Teraz cnych Kefaleńców w pień wyciął aż tylu!
Trzeba więc, nim morderca umknie stąd do Pyłu
Lub do boskiej Elidy, gdzie Epeje władną,
Pomścić się, bo się hańbą zmażem bezprzykładną,
O której by ze zgrozą potomni mówili,
Gdyby tym, co nam synów i braci zabili,
Płazem uszło; ja sam bym życie zmierzył sobie
Nie znajdując spoczynku, chyba w jednym grobie.
Mścijmy się, nim zabójcy uciekną za morze!«
Tak rzekł starzec, i wzruszył słuchaczów w agorze.
Wtem nadszedł pieśniarz z zamku z keryksem Medonem,
Gdzie obaj noc przespali; teraz w zgromadzonem
Ukazali się kole Achiwów zdumionych
I mądry keryks Medon rzekł do zgromadzonych:
»Słuchajcie Itkanie. W robocie tej całej
Odysowi widocznie bóstwa pomagały.
Ja sam widziałem boga, jak w bitwy natłoku,
Wziąwszy postać Mentora był u jego boku.
Ten niebianin już ducha w Odyseju krzepił,
Idąc przed nim, już strachem zalotników ślepił,
Że zmieszani trupami podłogę zasłali.«
Rzekł – w bladym osłupieniu wszyscy go słuchali;
Aż wreszcie Haliterses⁴¹⁶ przemówił sędziwy,
Co zna przyszłość, na przyszłość ma wzrok przenikliwy.
On głos zabrał i mądrze mówił w sposób taki:
»Posłuchajcie, co powiem, mężowie Itaki!
Wszystkiemu, co się stało, nasza gnuśność winna.
Bo moja i Mentora, a i każda inna

⁴¹⁵ Ossa – boginka wieści, w mit. rzym.: Fama;

⁴¹⁶ Haliterses – syn Mastora, wieszcz z Itaki; przestrzega przed walką i zachęca do zgody;
267

Przestroga – groch o ścianę! Wszak napominałem,
Żeby synów powściągać w ich życiu zuchwałem,
Wydanych na rozpustę i szkaradne zbrodnie,

Marnujących nie swoje mienie, i niegodnie
Bezczeszczących małżonkę dzielnego człowieka
Myśląc, że już nie wróci, gdy powrót swój zwleka.
Przeto niechajcie zemsty – taka moja rada!
Kto zaczepi Odysa, temu śmierć i biada!«
Tak rzekł. Wtem z wielkim krzykiem więcej niż połowa
Tłumu z miejsc się porwała; reszta, których słowa
Halitera wstrzymały, nie szła za pierwszymi,
Przemową Eupejtesa oszołomionymi,
Bo ci zaraz do zbroic spiżowych pobiegli
I przywdziawszy takowe, na pole wylegli
Za miastem, a sam Eupejt stanął na ich czele.
Szalony! Chcąc śmierć syna pomścić, wiódł mściciele,
Lecz nie miał już powrócić, padła nań śmierć blada.
Podczas tego do Zeusa mówiła Pallada:
»O mój Ojczy olimpski, wszechwładny Kronionie!
Powiedz, jakie ukrywasz myśli w boskim łonie?
Czy chcesz lud ten wojenną rozpalić pożogą,
Czy serca powaśnione natchnąć zgodą błogą?«
Na to rzekł Zeus wszechwładca, gromadzący chmury:
»Skądże takie pytanie wyszło z ust mej córy?
Czy nie twoja to sprawa, nie twój wymysł nawet,
By Odys wrócił, wrogom odpłacił wet za wet?
Rób jak chcesz, lecz ci powiem, co robić przystało,
Gdy Odys zalotników stał szajkę zuchwałą.
Zróbmy sojusz: on królem będzie na Itace,
A ja pamięć o synach zabitych zatracę
W sercu narodu; miłość zwiąże te ogniwa,
I – jak przedtem – Itaka zakwitnie szczęśliwa!«
Ledwie skończył, bogini niecierpliwie rwie się,
Lotją rączy z Olimpu szczytów na dół zniesie.
Zaś w ogrodzie Laerta pod koniec biesiady
Rzekł do swoich Odysej: »Niechże kto na zwiady
Pójdzie i wyjrzy na dwór, czy nie widać wroga«.
Jeden z synów Doliosa wyszedł, pojrzał z proga
Przed domem i zobaczył, jak wróg ciągnął ławą.
Więc woła do Odysa: »Zbrójm się, a żwawo!
Do broni! Wróg już blisko. Do broni!« Tak wołał,
I każdy się uzbrajał naprędce, jak zdołał.
Z Odysem było czterech, przy tym Doliosowych
Sześciu synów, do walki wystąpić gotowych;
Toż Laertes i Dolios, choć starce zgrzybiali,
Przecież oba z potrzeby do boju stawali.
Więc gdy ciała okryli zbrojami miedzianymi,
Bramę im otworzono, Odys szedł przed nimi.
Wtem Pallas się zjawiała, Zeusowa dziewica,

Mentorowi podobna z głosu, wzrostu, lica.
Uradował się Odys ujrzawszy boginię
I rzekł do swego syna: »Telemachu! Ninie
Masz pole się pokazać, czyś dorósł na męża.
Pamiętaj! W bitwy wirze odwaga zwycięża:
Nie zhańbże swego rodu, który od lat dawnych
Wydał męstwem i siłą mężów na świat sławnych«.
Na to roztropny młodzian tak mu odpowiedział:
»Ojczy! Wnet ci pokażę, abys się dowiedział,
Czy ogień, jakim gorę; przodków mych znieślawi«.
Słyszając to, stary Laert bogom błogosławi:
»Bogowie! Dzień dzisiejszy dni moich ozdobą:
Syn z wnukiem o cześć przodków w zawód idą z sobą!«
Wtem rzekła doń Zeusowa córka z okiem sówiem:
»Arkejsjado! Nad wszystkich miłszyś mi, to-ć powiem,
Pomódl się do Ateny, ślubem błagaj boga
I oszczep długocienny ciśń szparko we wroga!«
Rzekłszy, pierś jego męstwem zagrzała do bitwy,
A Laertes, do bogów posławszy modlitwy,
Wstrząsł oszczep, i wyrzucił przed siebie oszczepem.
Grot się spotkał z przyłbicy spiżowym czerepem
Na skroni Eupejtesa, na wskroś ją przewiercił,
I wódz padł z chrzęstem zbroi: Laert go uśmiercił.
Więc Odys z synem wpadli w nieprzyjaciół rotę,
Siekli mieczem i bodli dwusiecznymi groty,
I jak raz by wycięli wszystkich co do nogi,
Gdyby nagle nie zagrzmiał nad nimi głos srogi
I nie powstrzymał strony. Był to głos Pallady,
Córy Egidodzierzcy: »Dostyc już tej zwady!
Przestańcie, Itkanie, we krwi własnej brodzić!
Rozchodź się do domu! Natychmiast rozchodź!«
Na ten głos potruśleli wszyscy zbrojni mężowie,
Oślupiałym wypadły z garści ich oręża,
Wytrącane na ziemię głosu tego siłą.
Ku miastom tłum się rzucił, pierzchało co żyło;
A Odys strasznym rykiem na tłum uchodzący
Nacierał, ni to orzeł w chmurach szybujący.
Wtem ze szczytu Olimpu, z Kroniona prawicy
Padł piorun przed stopami Ateny Dziewicy,
A ona wnet Odysa wsparła dobrą radą:
»Bystroumny Odysie, zacny Laertiado!
Wstrzymaj się i zaniechaj bratobójczej wojny!
Mógłbyś Zeusa obrazić: on w pioruny zbrojny!«
Rzekła, a Odys woli poddał się swej pani.
Sojusz stanął: król z ludem byli pojednani
Za sprawą Atenei, córki Kronionowej,
Podobnej do Mentora z wzrostu, kształtu, mowy.

Świat Homera jest właściwie światem Agamemnona i Odyseusza, światem achajskich bohaterów zajętych rzemiosłem wojennym i wędrownymi.

J.V. Luce

Odyseja Homera

I. Homer

Iliada i *Odyseja* zostały stworzone przez poetę zwanego Homeros, który był pieśniarzemrecytatorem legend (aoidos, czyli bard). Homer przejął dziedzictwo bogatej tradycji poezji heroicznej, tworząc swoje poematy według udoskonalonych wzorców obecnych w epice antycznej. Oba poematy przetrwały do naszych czasów w głównym zarysie w takiej formie, w jakiej powstały. Tekst przeszedł jednakże pewne modyfikacje poczynione przez recytatorów, kopistów i wydawców świata antycznego.

Homer stworzył swoje dzieła bez zapisywania, a recytując je osiągnął wielką sławę. Być może chcąc im zapewnić przetrwanie spisał je sam, bądź komuś podyktował.

Działalność Homera przypada na drugą połowę wieku VIII p.n.e. Poeta na pewno pochodził z Jonii. Spośród miejsc gdzie mógł się urodzić najbardziej prawdopodobne są Chios i Smyrna.

Poeta z pewnością przewędrował całą Egeę i być może odwiedził Troadę i Itakę – znajomość geografii tej wyspy jest tak doskonała, że autor *Odysei* musiał ją znać z osobistego doświadczenia. Brytyjskie wykopaliska na Itace dowiodły, że w epoce brązu istniała tu kultura mykeńska. Osadnictwo ogniskowało się w północnej części wyspy koło Stawros i w rejonie zatoki Polis – według tekstu *Odysei*, tam właśnie znajdował się pałac Odyseusza. Prócz tego na podstawie treści możemy odtworzyć bardzo dokładnie całą topografię wyspy z charakterystyczną górą Neriton, zatoką Deksia i grotą Marmarospilia, w której Odys, za radą Ateny ukrył przywiezione z Scherii skarby. Badacze zatem są zgodni, że Homer był na Itace, i że wiernie oddał koloryt i warunki naturalne wyspy.

Podczas wykopalisk brytyjskich na Itace w latach 1930-32 odkryto w grocie u brzegu zatoki Polis fragment terakotowej maski z napisem *Modlitwa do Odyseusza* datowaną na II lub I wiek p. n. e., co dowiodło, że w tym okresie z grotą związany był kult tego herosa. Odkrycie to wsparło hipotezę, iż Homer odwiedził Itakę, wędrując śladami opisywanego przez siebie bohatera.

2. Epos

Epos jest najwcześniejszym gatunkiem literackim, jaki pojawił się w Grecji. Eposy takie jak *Iliada* i *Odyseja* są ukoronowaniem wielowiekowej tradycji pieśni ludowej. Twórcami takich pieśni byli śpiewacy zwani aoidami, którzy przy dźwiękach formingi (strunowego instrumentu podobnego do cytry) wykonywali układane przez siebie opowieści o życiu i czynach sławnych bohaterów mitologicznych. Aojdowie byli najczęściej samoukami, improwizowali lub przetwarzali znane tematy, wędrując z miejsca na miejsce (być może jednym z aojdów był sam Homer). W *Odysei* Homer przedstawił postaci dwóch aojdów: Demodokosa na dworze władcy Feaków Alkinoosa i Femiosa na dworze w Itace.

Epos opowiada zazwyczaj o heroicznej przeszłości, bohaterskich czynach lub działalności bogów. Świat przedstawiony jest z pewnego dystansu czasowego. Sfery bogów i ludzi wiążą się ze sobą: bogowie posiadają cechy śmiertelników, bohaterowie często obdarzeni są przymiotami bogów (np. Achilles, którego nie można było śmiertelnie ugodzić w żadne

miejsce na ciele poza piętą). Niektórzy bohaterowie znajdują się pod szczególną opieką jednego z bogów, ratującego przed niebezpieczeństwami i pomagającego w boju.

Styl narracji eposu jest wysoki, podniosły, występuje wiele powtórzeń, wyolbrzymień (hiperboli), epitetów stałych (*gromowładny Zeus, przemyślny Odys, sówioka Atena*) oraz rozbudowanych porównań – tzw. porównań homeryckich.

Częstym zabiegiem wprowadzanym przez Homera w obu poematach jest stosowanie retardacji czyli opowiadań wprowadzonych do tekstu w celu opóźnienia akcji i zbudowania napięcia. Typowym przykładem retardacji jest historia blizny Odyseusza opowiadana przez starą nianię Eurykleję w pieśni XIX. Scena mycia nóg i rozpoznania bohatera po bliźnie została doskonale zinterpretowana, jako przykład homeryckiego realizmu, w znakomitej książce Ericha Auerbacha *Mimesis* (rozdział I – *Blizna Odyseusza*).

Arystoteles w *Poetyce* przedstawił swoją wizję epopei: *Jest ona albo prosta albo zawikłana, etyczna bądź patetyczna. Składa się też z tych samych części co tragedia z wyjątkiem śpiewu i widowiska. Wymaga ona również perypetii, rozpoznań i cierpień. Także jej język i sposób myślenia muszą być piękne.*

3. Odyseja – kompozycja epopei i treść

Kompozycja *Odysei* jest znacznie kunsztowniejsza niż *Iliady*. Podzielona jest na 24 pieśni i zawiera 12 160 wersów. Akcją obejmuje 40 dni i można ją podzielić na 6 części ze względu na powiązania treściowe: I-IV pieśni to *Telemachia*, czyli opowieść o wyprawie Telemacha, który chciał zasięgnąć wiadomości o losach ojca; V-VIII to pobyt Odyseusza u Feaków, zaś IX-XII opowieści o przygodach przedstawione na dworze feackiego władcy Alkinoosa; pieśni XIII-XVI przedstawiają pobyt Odyseusza na Itace, XVII-XX Odys nie poznany we własnym domu, zaś XXI-XXIV to rzeź zalotników i zakończenie.

W treści *Odysei* mamy do czynienia po raz pierwszy z kompozycją ramową, czyli sytuacją gdy część akcji zostaje zreferowana przez bohatera, a nie przez autora i opowiedziana w pierwszej osobie. Opowiadanie Odyseusza umieszczone jest w trzeciej części utworu (pieśni XIII-XVI) i tym samym przerywa ciągłość narracji odautorskiej.

Badacze *Odysei* uznają za najsłabszą pierwszą część utworu, a więc *Telemachię* – syn Odyseusza podczas swej wyprawy nie dowiadyuje się niczego istotnego na temat ojca, zdobywa tylko enigmatyczne wiadomości i całość tej podróży nie jest zbyt ważna dla przebiegu akcji. Badacze przypuszczają więc, że *Telemachia* mogła być osobnym utworem dodanym przez Homera do *Odysei*. Kwestionowana jest także autentyczność zakończenia poematu, jako niepotrzebnego dla akcji i osłabiającego wrażenie punktu kulminacyjnego, czyli momentu rozpoznania się małżonków.

4. Wędrówka Odyseusza

Odyseusz zwany też Ulisesem był jednym z greckich bohaterów walczących pod Troją. Szczególną opieką otaczała go bogini Atena, wielokrotnie ratując podczas bitwy. Odyseusz słynął jako dzielny rycerz, błyskotliwy mówca oraz niezwykle przebiegły człowiek – to on był autorem podstępu z drewnianym koniem, dzięki któremu Grecy wojownicy dostali się do Troi i doprowadzili do zdobycia miasta.

Powrót Odysa do rodzinnej Itaki (skalista wysepka na Morzu Jońskim) opisuje drugi z wielkich eposów Homera – *Odyseja*. Dzieło to, przedstawiające dwudziestoletnią tułaczkę opowiada niezwykle historie o nimfach, morskich potworach, dalekich lądach i morzach, przez które wędrował Ulises.

W czasach nowożytnych wielokrotnie próbowano odtworzyć trasę wędrówki Odyseusza.

Udało się ustalić położenie bardzo wielu miejsc, jednakże inne pozostają ciągle w świecie bajkowym, fantastycznym.

271

Wkrótce po wyruszeniu spod Troi burza rozdzieliła floty Agamemnona i Odyseusza, którego okręty wiatr zagnał aż do Tracji. Tam jego żołnierze złupili miasto Ismaros i wymordowali jego mieszkańców z wyjątkiem jednego kapłana – Marona, który wykupił się winem (napojem tym później Odys uśpił Polyfema).

Okręty popłynęły dalej na południe i dotarły do kraju zjadaczy lotosu (Lotofagów), położonego najprawdopodobniej na wybrzeżach Cyrenajki (Libia). Lotofagowie podali przybyszom swoje zwykłe pożywienie, czyli owoce lotosu. Ten zdradliwy pokarm sprawiał, że każdy kto go spożył zapominał skąd pochodzi i chciał zostać w kraju Lotofagów. Odyseusz odmówił poczęstunku i z największym trudem zmusił swoich towarzyszy do powrotu na okręty.

Kolejny etap podróży to wyspa cyklopa Polyfema (prawdopodobnie była to Sycylia). Polyfem był pasterzem kóz, dzikim ludożercą o jednym oku osadzonym nad czołem. Odyseusz przedstawił mu się jako Nikt. Polyfem postanowił zjadać po kolei marynarzy Odysa, których uwięził w grocie. Odyseusz tracąc towarzyszy spróbował się ratować – upił cyklopa winem od kapłana Marona, a potem oślepił go przy pomocy rozżarzonego kołka. Rano Polyfem odwalił kamień zasłaniający wejście do groty i zaczął wypuszczać kozy, obmacując przy tym starannie grzbiety zwierząt żeby uniemożliwić ucieczkę ludziom. Odyseusz i jego towarzysze opuścili jednak grootę – przywiązani pod brzuchami kóz. Następnie flota Odyseusza zawitała na wyspę boga wiatrów Eola. Bóg podarował Odysowi worek zawierający wszystkie wiatry, zabraniając mu go otwierać. Kiedy Odyseusz zasnął, żeglarze rozwiązali worek, myśląc, że znajdują się tam wielkie skarby. Wypuścili w ten sposób wiatry, które zapędziły okręty z powrotem do wyspy Eola. Bóg wiatrów, ogromnie rozgniewany, odmówił pomocy.

Pobył w kraju Lajstrygonów, ludożerców mieszkających na Sycylii lub w Italii w pobliżu miasta Formiae miał dużo gorsze skutki: w bitwie z tym ludem Odys stracił większość towarzyszy i wszystkie statki z wyjątkiem jednego, na którym z trudem udało mu się uratować.

Kolejne przygody czekały Odyseusza na wyspie Ajaja (prawdopodobnie jest to półwysep leżący w Italii na południe od Lacjum), gdzie mieszkała czarodziejka Kirke. Czarodziejka zamieniła wszystkich marynarzy w wieprze i dopiero Odyseusz zmusił ją do cofnięcia czaru. Bohater korzystał z gościnności Kirke przez rok, a ze związku tego przyszedł na świat syn. Kirke doradziła też Odysowi, żeby udał się do Hadesu i spotkał z duchem tebańskiego wieszczka Tejrezjasza, który wskaże mu drogę do domu.

W Hadesie Odys spotkał wielu towarzyszy spod Troi, w tym Ajasa, który był ciągle na niego obrażony za spór o zbroje Achillesa. Od wieszczka dowiedział się, że wróci do domu samotnie, na obcym statku i poznał okoliczności swojej przyszłej śmierci.

Dalsza droga wiodła koło wyspy syren, położonej w okolicach Zatoki Neapolitańskiej. Syreny – pół kobiety i pół ptaki wabiły żeglarzy przepięknym śpiewem. Każdy kto ulegał czarowi ich głosu rzucał się do morza i ginął. Odyseusz nakazał swoim marynarzom zatkać uszy, a sam przywiązany do masztu wysłuchał śpiewu syren.

Kolejną przeszkodą w podróży była cieśnina (najprawdopodobniej chodziło o Cieśninę Messyńską pomiędzy Italią i Sycylią) gdzie czaiły się dwa potwory Skylla i Charybda. Charybda połykała statki w całości, zaś Skylla zadowalała się sześcioma osobami z załogi. Odyseusz zdecydował się płynąć koło Skylli i za cenę życia sześciu towarzyszy uratował

statek.

Na brzegach Sycylii, do której dopłynęli pasły się białe byki należące do boga słońca Heliosa. Towarzysze Odysa zabili i zjedli kilka zwierząt, a rozgniewany bóg błyskawicą zatopił okręt.

Tylko Odyseuszowi udało się uratować i dotrzeć na wyspę Ogygia (najprawdopodobniej Ceuta, na wybrzeżu afrykańskim, po drugiej stronie Cieśniny Gibraltarskiej) do siedziby

272

nimfy Kalypso. Nimfa zatrzymywała Odysa przez siedem lat i dopiero interwencja Zeusa, który wysłał do niej Hermesa spowodowała, że uwolniła swego gościa.

Odyseusza prześladował jednak ciągle gniew Posejdon, który spowodował kolejną katastrofę statku. Morze wyrzuciło Odysa na brzeg wyspy Scheria (prawdopodobnie Korfu) zamieszkiwanej przez żeglarski lud Feaków. Odysa odnalazła piękna królewna Nauzykaa, która zaprowadziła bohatera do domu swego ojca Alkinoosa. Podczas wspianej uczty Odys opowiedział swoje przygody, a potem został wyprawiony do domu. Żeglarze feaccy przenieśli go śpiącego z okrętu na brzeg ojczyściej wyspy, po czym odpłynęli.

Atena sprawiła, że Odyseusz zmienił się w żebraka i nierozpoznany wszedł do własnego domu by zemścić się na zalotnikach. Poznał go tylko pasterz świń Eumajos i stara piastunka. Szybko przekonał do siebie Telemacha, który pomógł mu zabić zalotników.

W ten sposób Odyseusz po dwudziestu latach tułaczki odzyskał swój dom i rodzinę.

Według późniejszych od Odysei wersji mitycznych, na Itace wylądował Telegonos, syn Odyseusza i Kirke, który wyruszył w świat poszukując ojca. Odys i jego syn nie rozpoznali się, doszło do walki, w której Odyseusz odniósł śmiertelną ranę.

5. *Iliada* a *Odyseja*

Iliada i *Odyseja* były już w czasach starożytnych uważane za dzieło jednego poety – Homera, choć niektórzy filologowie antyczni (między innymi Ksenon i Hellanikos) przypisywali Homerowi autorstwo jedynie *Iliady*.

Tradycyjnie też uznawano *Odyseję* za późniejszą od *Iliady*. Oba utwory osnute są wokół opowieści o wojnie trojańskiej. *Iliada* zawiera krótki wycinek, zaledwie 40 dni ostatniego roku walki pod Troją. *Odyseja*, dzieło znacznie barwniejsze i bardziej skomplikowane w warstwie fabularnej opowiada o dwudziestoletniej tułaczce Odyseusza, próbującego powrócić do rodzinnej Itaki.

Ton *Iliady* jest patetyczny i podniosły, epos przedstawia dzieje bogów i bohaterów walczących wspólnie pod Troją – nie ma tu wyraźnego rozgraniczenia pomiędzy światem ziemskim, a boskim. Bogowie wielokrotnie decydują o losach ludzi i mają bezpośredni wpływ na ich poczynania. Inaczej jest w *Odysei*. Poza Ateną, która podobnie jak w *Iliadzie* opiekuje się Odyseuszem, biorąc czynny udział w akcji, inni bogowie pełnią role jedynie stróżów moralności.

W obydwu eposach odnajdujemy znajomych bohaterów: Odysa, Agamemnona, Menelaosa, Helenę. Homer jednak unika powtarzania swoich opowieści – *Iliada* nie zawiera epizodu z koniem trojańskim, podstępnie wprowadzonym do Troi, obecnym z kolei w *Odysei*.

Według *Poetyki* Arystotelesa *Iliada* ma charakter tragiczny, którego pozbawiona jest *Odyseja* – wiemy od razu, że bohater wróci do Itaki i jego tułaczka zakończy się szczęśliwie. W *Odysei* widać także w jakim kierunku ewoluował styl homerycki – mniej tu rozbudowanych porównań, a więcej wypowiedzi sentencjonalnych. Po raz pierwszy też pojawia się kompozycja ramowa.

XX-wieczni badacze podkreślają, że analiza obu eposów dowodzi, iż więcej je łączy niż dzieli. Tym samym potwierdzają autorstwo Homera, datując *Odyseję* w przybliżeniu na wiek VIII p.n.e. Bliższe doprecyzowanie daty powstania jest bardzo trudne.

Można z pewnością stwierdzić, że *Odyseja* jest o kilka dziesiątków lat młodsza od *Iliady*, o czym świadczy między innymi przemiana wierzeń religijnych (zwłaszcza związanych ze śmiercią i życiem pozagrobowym) oraz zmiana światopoglądu. *Odyseja* musi być jednakże starsza od dzieł Hezjoda (tworzył w połowie VIII w. p.n.e.), który naśladuje ją w wielu miejscach. Według tych wyliczeń moment powstania utworu pokrywałaby się z datą określoną przez Herodota.

273

Jest więc całkowicie możliwe, że Homer napisał *Iliadę* w młodym wieku, a *Odyseję* jako człowiek starszy.

6. Nawiązania do Odysei w literaturze późniejszej

Najwcześniejsze nawiązania do *Odysei* pojawiły się już w czasach starożytnych. Był to między innymi dramat satyrowy Plutarcha *Cyklop* i *Argonautyki* Apolloniosa z Rodos.

W średniowieczu postać Odyseusza pojawia się u Dantego w *Boskiej Komедii* – legendarny bohater spod Troi cierpi w ósmym kręgu – piekle fałszywych doradców:

„*Ulisses tutaj gore – rzekł – od losu*

Skazan z Diomedem na wspólne cierpienie,

Jak był współnikiem do zdrady i ciosu.”

(Boska Komedia, Piekło pieśń XXV, w. 55)

W renesansie po przygody Odyseusza sięgali Calderon (w komedii *Przemozny czar, Miłość*) oraz Szekspir (*Troilus i Kressyda*). W epokach późniejszych, zwłaszcza romantyzm wdzięcznie przyswajał sobie postać tego bohatera – wiersz Tennysona *Ulysses, czy Pochwała życia* d'Annunzio.

Najsłynniejszym jednak nawiązaniem do eposu Homera jest *Ulisses* Jamesa Joyce'a napisany w latach 1914-21. *Ulisses*, powieść będąca właściwie wielkim monologiem wewnętrznym, nie tylko swym tytułem nawiązuje do homeryckiej epopei. Jest ona nowoczesną wersją *Odysei*, zaadaptowaną do dublińskiej rzeczywistości początku naszego wieku (akcja obejmuje jeden dzień 16 czerwca 1904 – od wielu lat dzień ten jest obchodzony jako święto Joyce'a tzw. Bloomsday). W osiemnastu rozdziałach, które początkowo pisarz opatrzył tytułami pieśni *Odysei* Homera, przedstawiona jest mityczna wędrówka Leopolda Blooma (Odysa) ulicami Dublina. Podczas tej tułaczki czekają na niego rozmaite pokusy i przygody. Punktem kulminacyjnym powieści jest spotkanie Blooma z Stefanem Dedalusem – powieściowym Telemachem (uznawanym przez badaczy za porte-parole autora). Stosunek syna do ojca jest tu czysto symboliczny, gdyż ci dwaj bohaterowie nie są ze sobą spokrewnieni. Inne postaci homeryckiego dzieła mają również swoje odpowiedniki w tekście Joyce'a – Nauzykaa to młoda dziewczyna spotkana przez Blooma na plaży, Kirke to właścicielka domu publicznego, zaś wyspa wiatrów Eola, to redakcja dublińskiego dziennika. Ta niesamowita powieść-nie-powieść będąca parabolą życia ludzkiego została okrzyknięta skandalem literackim, powieścią pornograficzną i przez wiele lat znajdowała się na indeksie. Nasze czasy oddały jednak sprawiedliwość temu wybitnemu dziełu. Z radością można obserwować prawdziwy renesans Joyce'a, który ma miejsce w ostatnich latach.

Polskiego tłumaczenia tego niezwykle trudnego tak w warstwie fabularnej, jak i językowej utworu, dokonał Maciej Słomczyński w 1969 r.

7. Warto przeczytać;

- Auerbach Mimesis (rozdział pt. *Blizna Odyseusza*), Warszawa 1964
- Bratford E. *Wędrówki z Homerem*, Warszawa 1967
- Joyce J. *Ulisses* (tłum. M. Słomczyński), Zielona Sowa Kraków 1997
- Luce J.V *Homer i epoka heroiczna*. Warszawa 1987

Agnieszka Pałac

274

Spis treści

- Pieśń I.** Zgromadzenie bogów. Rady Ateny dla Telemacha
 - Pieśń II.** Zgromadzenie mieszkańców Itaki. Wyjazd Telemacha
 - Pieśń III.** Wydarzenia w Pylos
 - Pieśń IV.** Wydarzenia w Sparcie
 - Pieśń V.** Tratwa Odyseusza
 - Pieśń VI.** Przybycie Odyseusza do Feaków
 - Pieśń VII.** Odyseusz przychodzi do Alkinoosa
 - Pieśń VIII.** Pobyt Odyseusza u Feaków
 - Pieśń IX.** Opowiadania u Alkinoosa. Przygoda z Kyklopem
 - Pieśń X.** Przygody u Ajola, Lajstrygonów, Kirki.
 - Pieśń XI** U zmarłych (Nékyja)
 - Pieśń XII.** Syreny, Skylla i Charybda, bydło Heliosa
 - Pieśń XIII.** Odyseusz odpływa od Feaków i przybywa do Itaki
 - Pieśń XIV.** Odyseusz u Eumajosa
 - Pieśń XV.** Telemach przybywa do Eumajosa
 - Pieśń XVI.** Telemach rozpoznaje Odyseusza
 - Pieśń XVII.** Telemach wraca do miasta Itaki
 - Pieśń XVIII.** Walka na pięści Odyseusza z Irosem
 - Pieśń XIX.** Odyseusz rozmawia z Penelopą. Rozpoznanie przez Eurykleję
 - Pieśń XX.** Wypadki przed rzezią zalotników
 - Pieśń XXI.** Próba łuku
 - Pieśń XXII.** Rzeź zalotników
 - Pieśń XXIII.** Penelopa rozpoznaje Odyseusza
 - Pieśń XXIV.** Pojednanie
- Posłowie**